

Finansira
Evropska unija

#ReLOaD

Istraživanje i procjena lokalnih politika
koje se odnose na mlade i potrebe
mladih u 15 lokalnih samouprava

*Regionalni program lokalne demokratije
na Zapadnom Balkanu*

Finansira
Evropska unija

Istraživanje i procjena lokalnih politika koje se odnose na mlade i potrebe mladih u 15 lokalnih samouprava

maj 2022

SADRŽAJ

UVOD 7
SAŽETAK 10

01

NALAZI DESK ISTRAŽIVANJA 18

- 1.1. Uvod 18
 - 1.2. Nalazi ranijih istraživanja 20
 - 1.3. Zakonodavni, strateški i institucionalni okvir na nacionalnom nivou 24
 - 1.4. Zakonodavni, strateški i institucionalni okvir na lokalnom nivou 29
 - 1.5. Međunarodni strateški okvir 34
-

02

NALAZI PO OPŠTINAMA 36

2.1. NIKŠIĆ 36

- 2.1.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom 37
- 2.1.2. Nalazi intervjua sa nevladinim sektorom 40
- 2.1.3. Nalazi intervjua sa područnom jedinicom Biroa rada 41
- 2.1.4. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima 43
- 2.1.5. Nalazi kvantitativnog istraživanja 49
- 2.1.6. Opšti zaključak i preporuke 53

2.2. PLUŽINE 56

- 2.2.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom 57
- 2.2.2. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima 60
- 2.2.3. Nalazi kvantitativnog istraživanja 66
- 2.2.4. Opšti zaključci i preporuke 70

2.3. PODGORICA 72

- 2.3.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom 74
- 2.3.2. Nalazi intervjua sa područnom jedinicom Biroa rada 75
- 2.3.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima 76
- 2.3.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja 82
- 2.3.5. Opšti zaključci i preporuke 86

2.4. DANILOVGRAD 88

- 2.4.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom 89
- 2.4.2. Nalazi intervjua sa područnom jedinicom Biroa rada 91
- 2.4.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima 92
- 2.4.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja 98
- 2.4.5. Opšti zaključak i preporuke 103

2.5. CETINJE 105

- 2.5.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom 106
- 2.5.2. Nalazi intervjua sa Biroom rada 107
- 2.5.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima 109
- 2.5.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja 112
- 2.5.5. Opšti zaključak i preporuke 116

2.6. GOLUBOVCI 118

- 2.6.1. Nalazi intervjua sa Biroom rada **119**
- 2.6.2. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom **119**
- 2.6.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **120**
- 2.6.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **123**
- 2.6.5. Opšti zaključak i preporuke **127**

2.7. MOJKOVAC 128

- 2.7.1. Nalazi intervjua sa Biroom rada **129**
- 2.7.2. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom **130**
- 2.7.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **132**
- 2.7.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **134**
- 2.7.5. Opšti zaključak i preporuke **136**

2.8. KOLAŠIN 138

- 2.8.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom **139**
- 2.8.2. Nalazi intervjua sa područnom jedinicom Biroa rada **140**
- 2.8.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **142**
- 2.8.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **143**
- 2.8.5. Opšti zaključak i preporuke **146**

2.9. PLJEVLJA 148

- 2.9.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom **149**
- 2.9.2. Nalazi intervjua sa Biroom rada **151**
- 2.9.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **153**
- 2.9.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **157**
- 2.9.5. Opšti zaključak i preporuke **161**

2.10. BUDVA 163

- 2.10.1. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom **164**
- 2.10.2. Nalazi intervjuja sa nevladinim sektorom **167**
- 2.10.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **168**
- 2.10.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **171**
- 2.10.5. Opšti zaključak i preporuke **175**

2.11. KOTOR 177

- 2.11.1. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom **178**
- 2.11.2. Nalazi intervjuja sa nevladinim sektorom **180**
- 2.11.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **182**
- 2.11.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **186**
- 2.11.5. Opšti zaključak i preporuke **198**

2.12. TIVAT 192

- 2.12.1. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom **193**
- 2.12.2. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **195**
- 2.12.3. Nalazi kvantitativnog istraživanja **196**
- 2.12.4. Opšti zaključak i preporuke **199**

2.13. HERCEG NOVI 201

- 2.13.1. Nalazi intervjuja sa biroom rada **202**
- 2.13.2. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom **203**
- 2.13.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **205**
- 2.13.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **207**
- 2.13.5. Opšti zaključak i preporuke **210**

2.14. ANDRIJEVICA 212

- 2.14.1. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom **213**
- 2.14.2. Nalazi intervjuja sa nevladinim sektorom **215**
- 2.14.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **217**
- 2.14.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **221**
- 2.14.5. Opšti zaključak i preporuke **223**

2.15. BERANE 225

- 2.15.1. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom **226**
- 2.15.2. Nalazi intervjuja sa nevladinim sektorom **228**
- 2.15.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima **229**
- 2.15.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja **231**
- 2.15.5. Opšti zaključak i preporuke **235**

ZAKLJUČCI I PREPORUKE 237

Uvod

Regionalni program lokalne demokratije na Zapadnom Balkanu 2 (ReLOaD2) zvanično je počeo sa realizacijom 1. januara 2021. godine, kao nastavak prethodne faze ReLOaD programa koja je uspješno završena u decembru 2020. godine. Program se realizuje u šest zemalja i teritorija Zapadnog Balkana do 2024. godine. ReLOaD2 finansira Evropska unija iz sredstava Multi-Country Civil Society Facility uz sufinansiranje UNDPa i lokalnih samouprava koje će biti obuhvaćene programom.

Opšti cilj ReLOaD2 programa kao i u prethodnoj fazi, jeste jačanje partnerstava između lokalnih samouprava i civilnog društva na području Zapadnog Balkana širenjem uspješnog modela transparentnog projektnog finansiranja nevladinih organizacija. U drugoj fazi realizacije programa, intervencija će biti usmjerena i na poboljšanje položaja mladih na lokalnom nivou, kroz jačanje participativnog razvoja politika mladih i zajedničkog djelovanja sa lokalnim upravama u tom pravcu.

Gore pomenute aktivnosti ReLOaD2 programa u Crnoj Gori realizovaće se u pet klastera opština u Crnoj Gori:

Tara – opštine Mojkovac, Kolašin i Pljevlja,

Coastal Mates – opštine Budva, Herceg Novi, Kotor i Tivat,

Zajedno za sjever – opštine Andrijevica i Berane,

Zajedno Nikšić i Plužine – opštine Nikšić i Plužine,

Središnji region – Glavni grad Podgorica, Prijestonica Cetinje, opština u okviru Glavnog grada Podgorica – Golubovci i Opština Danilovgrad.

U okviru ReLOaD2 inicijative, sprovedeno je ***Istraživanje i procjena lokalnih politika koje se odnose na mlade i percepcije/potrebe mladih***, čiji su osnovni rezultati prikazani u ovom dokumentu. Glavni cilj ovog istraživanja je analiza lokalnih politika koje se odnose na mlade kao i potreba mladih u 15 crnogorskih opština, a sa ciljem da se dobijeni rezultati iskoriste kao osnova za dalji razvoj efikasnih lokalnih politika za mlade. Fokus istraživanja je bio na iskustvima, ulogama i odnosima mladih u lokalnim zajednicama, kao i identifikaciji njihovih potreba, te-žnji ali i očekivanja od zajednice u kojoj žive. Istraživanjem su obuhvaćene opštine iz svih pet pomenutih klastera.

Projekat je realizovao Institut za strateške studije i projekcije, a glavni dio tima činili su:

- dr Jadranka Kaluđerović, stručnjakinja za društvene nauke sa više od 20 godina iskustva, zadužena za nadzor projekta,
- dr Vojin Golubović i dr Milika Mirković, stručnjaci za socio-eko-nomske analize, sa više od 15 godina iskustva zaduženi za realiza-ciju projekta,
- Mr Vuk Čadenović, stručnjak za istraživanja javnog mnjenja, zadu-žen za nadzor terenskog istraživanja među mladima,
- mr Ivana Vojvodić, stručnjakinja za politike za mlade, zadužena za analizu nacionalnih i lokalnih politika za mlade, • m
- mr Melisa Muratović, mr Ivan Piper, mr Igor Kilibarda, Iva Vukčević, Anđela Lučić, zaduženi za sprovođenje fokus grupa i intervjuva kao i pomoć u analizi podataka.

Metodologija primijenjena u radu sastojala se od desk istraživanja i terenskog istraživanja.

Desk analiza odnosila se na: prikupljanje i analizu strateških doku-menta i zakonske regulative, akcionih planova i programa usmjere-nih na mlade na nacionalnom nivou; prikupljanje i analizu politika, strateških dokumenata, programa podrške i projekata koji se odno-se na mlade i njihovo osnaživanje na lokalnom nivou; prikupljanje i analizu istraživanja i studija na temu mladih i njihovih potreba čiji su autori domaće i/ili međunarodne organizacije; prikupljanje i ana-lizu podataka iz statističkih izvora u Crnoj Gori i opštinama; kao i na prikupljanje i analizu drugih relevantnih dokumenta koji direktno ili djelimično ciljaju na populaciju mladih. Sprovedena desk analiza pruža detaljan uvid u najvažnije politike i programe za mlade kako na nacionalnom, tako i na nivou 15 opština koje su obuhvaćene istra-živanjem.

Terensko istraživanje koje je sprovedeno u periodu od novembra do decembra 2021. godine obuhvatilo je: sprovođenje anketnog istra-živanja među mladima u svim opštinama obuhvaćenim projektom; organizovanje fokus grupa sa mladima i predstavnicima nevladinih

organizacija koje se bave mladima i organizovanje dubinskih intervjua sa donosiocima odluka na lokalnom nivou (konkretno predstavnicima opština i lokalnih kancelarija Zavoda za zapošljavanje), kao i donosiocima odluka na nacionalnom nivou.

Kvantitativnim istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 1818 mladih u svih 15 ciljnih opština. Od ukupnog uzorka njih **51.6%** je muškog, a **48.4%** ženskog pola. Struktura uzorka (Prilog 1) obezbjedila je reprezentativnost rezultata na nivou opštine. Anketno istraživanje je sprovedeno na stratifikovanom uzorku (5 stratuma) i korišćenjem CAPI metode, koja omogućava prikupljanje i kontrolu rezultata u realnom vremenu. Obrada podataka izvršena je u SPSS-u. Upitnik (Prilog 2) na bazi kojeg je sprovedeno istraživanje sadržao je 71 pitanje. Pitanja su obuhvatala čitav set oblasti bitan za život i angažovanje mladih.

U fokus grupama je učestvovalo ukupno 92 mladih (15 fokus grupa u Podgorici, Cetinju, Danilovgradu, Golubovcima, Kotoru, Tivtu, Budvi, Herceg Novom, Kolašinu, Mojkovcu, Pljevljima, Andrijevići, Beranama, Nikšiću i Plužinama).

Dubinski intervjui odrađeni su sa 23 predstavnika različitih institucija na lokalnom nivou. U svim opštinama su intervjuisani predstavnici lokalne samouprave. U većini opština su intervjuisani i predstavnici lokalnog Biroa rada. U onim opštinama u kojima to nije bio slučaj, intervjuisani su predstavnici relevantnih nevladinih organizacija (Prilog 1). Na nacionalnom nivou su anketirani predstavnici nadležnog Ministarstva, odnosno Uprave za sport i mlade.

Fokus grupe i intervjui su sprovedeni na bazi polustrukturiranih upitnika (Prilog 3), koji su pokrivali raznovrsne teme. Sprovedeno terensko istraživanje pruža detaljne informacije o potrebama i percepcijama mladih u svakoj od odabranih lokalnih samouprava u različitim oblastima kao što su: obrazovanje, zapošljavanje, slobodno vrijeme, usluge za mlade, učešće mladih u društvenom životu zajednice, saradnja mladih. Takođe, istraživanje sa posebnom pažnjom procjenjuje potrebe ranjivih kategorija: mladih koji su socijalno isključeni, mladih sa invaliditetom, mladih pripadnika manjinskih grupa i mladih koji ne rade, ali nijesu ni u procesu obrazovanja. Posebna pažnja posvećena je rodnoj dimenziji analiziranih pitanja, pa su svi dobijeni podaci prikazani i analizirani po polu.

Na bazi desk istraživanja i svih elemenata terenskog istraživanja, pripremljen je detaljan izvještaj koji sumira dobijene nalaze i na bazi njih definiše pojedinačne i opšte preporuke za razvoj politika, programa i projekata usmjerenih na mlade. Svi nalazi, zaključci i preporuke definisani su za svaku od 15 opština, za sve oblasti obuhvaćene istraživanjem i za različite ekonomske sektore, i kao takvi predstavljaju kvalitetnu osnovu za donošenje i kreiranje nacionalnih i lokalnih politika i programa i aktivnosti usmjerenih na mlade.

Sažetak

U ovom izvješčaju su prikazani osnovni nalazi istraživanja sprovedenog da se dođu objektivne informacije o percepcijama i potrebama mladih, kao i lokalnim politikama za mlade u 15 lokalnih samouprava (pet klastera) koje učestvuju u ReLOaD programu u Crnoj Gori. Sprovedena metodologija je podrazumijevala prethodno ustanovljen detaljan plan aktivnosti kako bi se na najbolji način odgovorilo postavljenom zadatku i ispunio cilj istraživanja, odnosno kako bi se obezbijedio sveobuhvatan pregled omladinske politike, a potom i kreirali nalazi i preporuke u vezi sa potrebama/percepcijama mladih u svakoj od odabranih lokalnih samouprava.

Izvještaj je zasnovan na desk istraživanju i empirijskom istraživanju. Desk istraživanje bazirano je na analizi zakonodavnog i institucionalnog okvira, odnosno zakona, propisa, nacionalnih strategija, nacionalnih i lokalnih akcionih planova, programa i izvještaja javnih institucija u kojima se direktno ili indirektno targetiraju mlade osobe u Crnoj Gori, definišu ili analiziraju politike usmjerene na mlade, ili daju određene informacije o rezultatima samih politika. Dodatno, ispitane su dostupne baze podataka na nacionalnom nivou, kao i najnoviji izvještaji domaćih i međunarodnih organizacija koje su se bavile položajem mladih u Crnoj Gori.

Empirijsko istraživanje je sprovedeno na temelju sprovedenog kvantitativnog istraživanja među mladima, kao i dubinskih intervjua i fokus

grupa sa ključnim interesnim stranama kad je riječ o položaju mladih u Crnoj Gori i u odabranim opštinama. Kvantitativno istraživanje je sprovedeno na bazi ankete sa mladima iz 15 odabranih opština. Ovo istraživanje je rađeno na reprezentativnom uzorku kojim je obuhvaćeno 1818 mladih osoba iz odabranih opština, a prethodila mu je adekvatno definisana stratifikacija i alokacija, kao i okvir za odabir ispitanika. Ciljna populacija su bili mladi od 15-30 godina starosti, a uzorak je definisan za svaku opštinu i klister zasebno. Upitnik (anketa) je pripremljen u komunikaciji sa UNDP i relevantnim nadležnim institucijama, a setovi pitanja su kreirani kako bi se formirala jasnija slika o trenutnom položaju mladih u obrazovnom sistemu, na tržištu rada, njihovoj uključenosti u društveni život zajednice po različitim osnovima, ali i kako bi se identifikovale neke njihove potrebe, stilovi življenja i stremljenja. Prilikom cjelokupnog kvantitativnog istraživanja vodilo se računa o rodnoj ravnopravnosti, a izvršena je rodna dezagregacija dobijenih podataka.

Dodatno, sprovedeni su dubinski intervjui sa predstavnicima lokalnih samouprava i lokalnih biroa za zapošljavanje, kao i sa predstavnicima nevladinog sektora koji se bave pitanjima mladih. Fokus grupe su uključivale same mlade osobe, a sprovedene su kako bi se kroz diskusije uz nalaze intervjua stekao dublji uvid o iskustvima, ulogama i odnosima mladih u lokalnim zajednicama u skladu sa njihovim identifikovanim potrebama, težnjama i očekivanjima od sistema i zajednice. Ovakva metodologija u konačnom je omogućila da sprovedeno istraživanje i dobijeni rezultati predstavljaju osnovu za razvoj efikasnih lokalnih politika za mlade.

Mladi čine gotovo petinu ukupnog stanovništva Crne Gore. Usmjerenost donosioca politika na mlade je jasna kroz uspostavljen zakonodavni i institucionalni okvir na nacionalnom nivou. Zakonodavni okvir koji se bavi pitanjem mladih u Crnoj Gori definisan je kroz Zakon o mladima koji definiše instrument za kreiranje i sprovođenje omladinske politike – Program ostvarivanja javnog interesa u oblasti omladinske politike koji se uspostavlja svake dvije godine i definiše prioritetne oblasti. Propisane su mjere i aktivnosti koje imaju za cilj poboljšanje položaja mladih i obezbjeđivanje međusektorske saradnje svih institucija koje se bave omladinskom politikom. Strateški okvir na nacionalnom nivou definisan je Nacionalnom strategijom za mlade. Posljednja strategija se odnosila na period 2017 – 2021, a nova strategija još nije donešena. Strategija obuhvata i Akcioni plan implementacije, sa opštim mjerama i podmjerama i Okvir za praćenje i evaluaciju implementacije Strategije. Strateški i zakonodavni okvir, na nacionalnom nivou, koji se odnosi na mlade takođe je definisan i drugim sektorskim strategijama i zakonima koji se tiču rada, obrazovanja, zdravlja, prava i sl.

Nadležno Ministarstvo izrađuje i usvaja Nacionalni akcioni plan za potrebe implementacije Strategije, za period od najmanje dvije godine u saradnji sa javnim institucijama, nevladinim organizacijama i drugim

akterima omladinske politike i u skladu sa ključnim strateškim prioritetima. Planovi se finansiraju iz redovnih budžetskih sredstava, ali i iz odgovarajućih sredstava međunarodnih organizacija, a u cilju unapređenja položaja mladih i sprovođenja omladinske politike. Finansiranje omladinskih politika na nacionalnom nivou se uglavnom vrši kroz akcione planove što je predviđeno godišnjim budžetima nadležnog ministarstva. Takođe, mnoge međunarodne organizacije podržavaju razvoj omladinske politike i proces implementacije finansiranjem projekata u vezi sa mladima. Ipak, nedostaje jasan mehanizam za koordinaciju donatora, a ne postoji ni jedinstvena baza podataka različitih donatora i podržanih projekata i programa namijenjenih mladima, što vodi nedovoljnoj razmjeni informacija o omladinskim projektima i nosi rizik preklapanja aktivnosti. Održiv sistem finansiranja je neophodan za implementaciju omladinskih politika, što podrazumijeva potrebu kontinuiranog ulaganja u ljudske resurse, projekte i aktivnosti koji ne samo da se odnose na mlade već ih i direktno uključuju.

Najvažnija institucija u domenu omladinske politike je Uprava za sport i mlade, koja funkcioniše u okviru nadležnog ministarstva. Pored Uprave za sport i mlade i druge javne institucije (ministarstva i agencije) su usmjerene na oblast omladinskih politika poput onih koje se bave pitanjima zapošljavanja, socijalne zaštite, ekonomskog razvoja i podsticanja preduzetništva i sl. Zakon o mladima propisuje i osnivanje Savjeta za mlade, kao stručnog i savjetodavnog tijela. Savjet, međutim, trenutno ne postoji. Neke od crnogorskih institucija i organizacija su uključene u različite međunarodne i regionalne platforme omladinske saradnje.

Takođe, kad je riječ o zakonskom, strateškom i institucionalnom okviru na lokalnom nivou, Zakon o mladima predviđa kreiranje dvogodišnjih Lokalnih akcionih planova za mlade kao glavnih instrumenata za sprovođenje omladinske politike. Ovi planovi su doneseni u svim opštinama za period 2020-2021 godine i usklađeni sa Nacionalnom strategijom za mlade 2017-2021. godine. Institucionalni okvir na lokalnom nivou obuhvata lokalne resorne sekretarijate, lokalne savjete mladih, omladinske servise, obrazovne i zdravstvene ustanove, centre za socijalnu zaštitu i dnevne centre, lokalne službe Zavoda za zapošljavanje, kulturne i sportske centre, kao i brojne NVO. Zakon o mladima takođe predviđa Lokalne omladinske savjete.

Uprkos zakonodavnom i institucionalnom okviru, istraživanje je pokazalo da ipak postoje određena ograničenja. Iako je Zakonom o lokalnoj samoupravi propisano da se za obavljanje poslova lokalne samouprave obrazuju organi lokalne uprave (sekretarijati, uprave i direkcije) u okviru kojih se vrše i poslovi koji se odnose na oblast mladih, pri čemu je uobičajena praksa da se zbog ograničenih administrativnih i finansijskih kapaciteta, pitanjima mladih bave organi uprave koji se bave i

drugim poslovima. Takođe, samo u nekim opštinama postoje kancelarije za mlade koje sprovode omladinske politike, uključujući i mjere iz lokalnih akcionih planova za mlade. Omladinski klubovi takođe nijesu formirani u svim opštinama, što ukazuje na jasne razlike na lokalnom nivou kad je riječ o razvijenosti institucionalnog okvira koji se tiče omladinske politike. Uključenost brojnih institucija na lokalnom nivou u planiranju i implementaciji strategija za mlade je usljed nedostatka kapaciteta, ograničeno. Mogućnosti za finansiranje omladinskih politika su takođe limitirane. Iako neke opštine imaju budžetske linije koje se odnose na mlade, ta sredstva su prilično skromna, ali je u nekim slučajevima finansijska podrška veća kroz učešće onih sekretarijata i tijela koja nijesu direktno zadužena za mlade. Stoga je ukupno izdvajanje za omladinske politike teško procijeniti. Premda postoji okvir, rezultati sprovođenja omladinskih politika su još skromni ili nepoznati, što se može pripisati odsustvu holističkog pristupa koji bi omogućio efikasniju međusektorsku saradnju i koordinaciju (i na nacionalnom i na lokalnom nivou) i koji bi omogućio sinhronizaciju napora različitih aktera u ovoj oblasti.

Kad je riječ o samim mladim osobama, nalazi ovog Istraživanja su pokazali da, iako Lokalni akcioni planovi za mlade uključuju i nalaze istraživanja o potrebama mladih na lokalnom nivou, predloge radne grupe i sugestije sa javnih diskusija, mladi u većini opština ipak nijesu upoznati sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na njih, niti poznaju mehanizme koji su im na raspolaganju za uključivanje u donošenje odluka. Pored toga, dosadašnje iskustvo mladih je uglavnom negativno po pitanju učešća u takvim aktivnostima, a uključenost je formalna i obično ne rezultira uvažavanjem predloga mladih.

Identifikovana je nedovoljna informisanost i donekle nezainteresovanost mladih, što ukazuje na potrebu za znatno većim obuhvatom mladih prilikom kreiranja strateških dokumenata i planova koji se tiču te ciljane populacije, ali i na potrebu za sprovođenjem aktivnosti koje kao cilj treba da motivišu mlade za proaktivniji pristup. U tom kontekstu, prepoznata je i nedovoljna iskorišćenost savremenijih i primamljivijih kanala distribucije informacija, poput društvenih mreža i aplikacija putem kojih bi se mladi mogli efikasnije informisati o politikama, pozivima, savjetima i raznim pitanjima koja se odnose na mlade u različitim oblastima poput obrazovanja, zapošljavanja, kulturnih sadržaja, mogućnosti za razvoj biznisa i sl.

Na skali od 1 do 10, mladi iz 15 opština koje učestvuju u ReLOaD program zadovoljstvo svojim životom najčešće ocjenjuju između 5 i 6. Najmanje zadovoljni životom su mladi u opštini Cetinje. Ubjedljivo najvažniji razlog za nezadovoljstvo u većini opština i klastera jeste loš sveukupni kvalitet življenja, a slijedi loša mogućnost zapošljavanja. Upravo je loša situacija na tržištu rada u klasteru koji čine opštine Berane i Andrijevica prepoznata kao najvažniji razlog nezadovoljstva mladih. Nezaposle-

nost mladih je inače gorući društveni problem u svim opštinama. Kao prisutni razlozi nezadovoljstva u većini anketiranih mladih u 15 opština izdvajaju se u značajnoj mjeri i nedostatak mogućnosti za razvoj sopstvenog biznisa, kvalitet formalnog obrazovanja koje se nudi, ali i nedostatak neformalnog obrazovanja, kao i dostupnost i kvalitet kulturnih sportskih i drugih sadržaja za mlade. Sve ovo utiče na razmišljanje mladih o odlasku i iz opštine i iz države. Pored toga, zabrinjava to što se u pojedinim opštinama kao razlog želje za napuštanjem opštine navodi naglašenost društvenih tenzija. Ovo je naročito izraženo u Pljevljima gdje je čak 45,1% anketiranih mladih osoba navelo taj razlog. Pored toga, nedostatak kulturnih, zabavnih, sportskih i drugih dešavanja je kao razlog želje za napuštanjem opštine takođe najviše zastupljen u Pljevljima, a u velikoj mjeri i među omladinom iz Prijestonice Cetinje. U prosjeku 33,4% mladih iz ovih 15 opština obuhvaćenih Istraživanjem, želi da napusti Crnu Goru, a najveći procenat tih mladih je u opštinama Danilovgrad (68,3%), Cetinje (52,4%) i Andrijeвица (51,9%).

Mladi najčešće izražavaju želju da rade u državnoj upravi ili instituciji (35%) ili velikoj privatnoj kompaniji (26%). Mali je procenat onih koji razmišljaju o start-up-u (1,3%) ili NVO (0,9%). Skoro trećina ispitanih mladih osoba ističe da im za pokretanje sopstvenog biznisa najčešće nedostaje hrabrosti (32,1%), a prepoznaju i nedostatak stručnosti (14,8%) i kreativnosti (13,8%). Sve to navodi da je sistemski pristup potreban kako bi se promijenio stav mladih po pitanju traženja sigurnog zaposlenja u državnoj upravi. Potreban im je uzor, ne bi li se više usmjeravali na preduzetništvo ili zaposlenje u drugim sektorima.

Kada govorimo o željenoj lokaciji zaposlenja; mladi iz čak šest opština (Cetinje, Danilovgrad, Kotor, Budva, Tivat i Andrijeвица) bi željeli da to bude u drugoj državi, dok su želju ka unutrašnjim migracijama (ka drugim crnogorskim opštinama) iskazali mladi iz opština Plužine, Berane, Kolašin, Mojkovac i Herceg Novi. Mladi iz samo tri veće opštine (Podgorica, Nikšić, Pljevlja) bi željeli da se zaposle u svojoj opštini. Stoga, unapređenje opšteg poslovnog ambijenta uz poseban odnos i kreativne podsticajne politike prema mladim preduzetnicima bi bili stimulativni ne samo sa aspekta mogućnosti za zaposlenje, već i za razvoj osjećaja brige zajednice za mlade i donekle, rješavanja gore pomenutih migratornih tendencija.

Više od polovine ispitanika (57,8%) ne vjeruje da za njih postoji prilika za zaposlenje. To je posebno izraženo u opštinama Kolašin, Budva, Plužine i Pljevlja. Sa druge strane, mladi iz opštine Tivat vjeruju da u njihovoj opštini postoje takve prilike. Najčešće isticane prepreke sa kojima se mladi suočavaju u pronalasku zaposlenja se odnose na opšti nedostatak poslova što je najčešće prepoznato kod mladih iz čak sedam opština. Drugi razlog za otežano zapošljavanje mladih u 15 opština je zapošljavanje „preko veze“.

Takvo razmišljanje može voditi i nepovjerenju u institucije sistema, na

šta ukazuje podatak da se skoro trećina (31.9%) anketiranih mladih nije registrovala kod Zavoda za zapošljavanje, a kao najčešći razlog ističu da ne vide korist od registracije – 63.3%. Mladi, takođe, u velikoj mjeri nisu informisano politikama i programima koje sprovodi Zavod za zapošljavanje – 71.8%. Taj procent je još veći kada su u pitanju politike koje se odnose na unapređenje poslovnog ambijenta i mogućnosti za samozapošljavanje – 80.4%. Premda Zavod za zapošljavanje nudi određene programe i promotivne kampanje, ovi podaci upućuju na potrebu drugačijeg pristupa u informisanju mladih o mogućnostima koje im se nude. Na taj način bi se valorizovali postojeći kapaciteti, a aktivnost i povjerenje mladih povećali u saradnji sa ovom institucijom. Dodatno, neki programi su ocijenjeni kao neefikasni, a mladi ukazuju posebno na nedostatke programa stručnog osposobljavanja usljed slabih mehanizama za kontrolu sprovođenja programa i sankcionisanje zloupotreba.

Na problem nezaposlenosti među mladima ukazuje i podatak da čak 28.4% ispitanih mladih čeka više od godinu dana na zaposlenje po završetku formalnog obrazovanja. Najveći broj mladih kojima je trebalo više od godinu dana da pronađu posao je u opštinama na sjeveru: Pljevljima - 61.8%, Beranama - 47.4% i Plužinama - 40.7%. Mladi uglavnom smatraju da znanje koje stiču kroz formalni obrazovni sistem ne predstavlja dovoljnu polaznu osnovu za lako pronalaženje zaposlenja. To je naročito evidentno među mladim osobama iz Plužina (62,3%), Budve (54,2%) i Herceg Novog (48.8%), dok je najviše pozitivnih odgovora bilo u opštinama Pljevlja (64.9%), Berane (54.5%) i Tivat (51.3%). Gotovo polovina ispitanih mladih iz 15 crnogorskih opština smatra da njihovi vršnjaci/kinje koji stiču obrazovanje u inostranstvu imaju veću šansu za zaposlenje u Crnoj Gori - 48.8%. Gotovo trećina ispitanih mladih ljudi radi na poslu koji ne odgovara ni nivou stečenih kvalifikacija, ni oblasti njihovog školovanja/studiranja – 30.5%. To je posebno izraženo među mladima u Budvi – 64.3%.

Preko dvije trećine ispitanika (68%) nije pohađalo nikakav vid neformalnog obrazovanja, a kao razlog za to ističu da ovaj vid obrazovanja ne postoji u njihovoj opštini, nije im potreban, a razlog se može naći u činjenici da 70% ispitanih nezaposlenih mladih osoba smatra da dodatna edukacija ne može pomoći prilikom zapošljavanja ili napredovanja u poslu jer se „osobe zapošljavaju preko veze, a ne preko kvalifikacija“.

Ipak, oni koji su prošli kroz neke vidove neformalnog obrazovanja ukazuju na njegovu izuzetnu važnost. Mlade osobe su mišljenja da formalni obrazovni sistem ne podstiče, ne nagrađuje i ne razumije u dovoljnoj mjeri zainteresovanost i usmjerenost mladih ka neformalnom vidu obrazovanja. Razumijevanje značaja, promocija i isticanje neformalnog obrazovanja kroz formalni obrazovni sistem je stoga preduslov stvarnog potencijala ovog vida obrazovanja. Potrebna je i snažnija sinergija i suštinska, a ne samo formalna podrška obrazovnih institucija različi-

tim oblicima udruženja u kojima su mladi već aktivni, poput učeničkih parlamenata, ali i podrška i iniciranje foruma, predavanja sa različitim temama i sadržajima koji će se na najdopadljiviji način predstaviti mladima u pojedinim sredinama.

Prilike na tržištu rada se, pored ostalih faktora (pandemija, nezadovoljstvo kvalitetom života i sl), odražavaju i na smanjenu ukupnu aktivnost mladih u brojnim oblastima. Negativne razvojne mogućnosti utiču na nedostatak želje mladih za napredovanjem, a posebno na gubitak interesovanja. Na primjer, 43.7% ispitanih mladih osoba nikada ne prisustvuje kulturnim događajima (muzeji, galerije i pozorišta); trećina njih odlazi na koncerte i svirke svega nekoliko puta godišnje ili rjeđe; četvrtina njih se nikada ne bavi fizičkom aktivnošću; skoro polovina (47,6%) nikada ne prisustvuje sportskim događajima, a 37.5% nema hobi. Dodatno, preko 80% ne posjećuje lokalni omladinski klub niti učestvuje u aktivnostima lokalnih NVO. Problem formiranja grupe "pasivnih mladih" prepoznaju i institucije i NVO sektor i sami mladi. Stoga je promovisanje aktivizma među mladima, podsticanje na kritičko mišljenje i usmjeravanje mladih na pokretanje inicijativa, ključno za rješavanje pomenutog problema.

Takođe, nalazi Istraživanja su pokazali da je ponuda sadržaja za mlade prilično koncentrisana na velike sredine (od raznih vidova neformalnog obrazovanja do različitih kulturnih, sportskih i drugih sadržaja), što dovodi do toga da mladi iz manjih i udaljenih opština usljed nemogućnosti da učestvuju u istim imaju preveliku količinu slobodnog vremena koje nemaju gdje da kvalitetno utroše. Stoga se decentralizacija aktivnosti koje se organizuju za mlade čini neophodnom, ali i iniciranje izgradnje kulturne i sportske infrastrukture posebno u manjim opštinama kao i iniciranje kulturnih i sportskih sadržaja.

Istraživanje je ukazalo i na sve prisutniji problem podjela među mladima, naročito po političkoj osnovi, što vodi dodatnim problemima kao što su porast govora mržnje i netolerancija. Nalazi fokus grupa sa mladima su ukazali da mlade osobe često ne cijene različitost, imaju mnogo predrasuda prema osobama sa invaliditetom, onima iz nižeg socijalnog statusa i sličnim kategorijama društva. Pored identifikovane diskriminacije ranjivih kategorija stanovništva, poput mladih sa invaliditetom i posebnim potrebama, identifikovani problem se odnosi na sami odnos prema ovim osobama i od strane samih institucija. Posebno treba raditi na prihvatanju različitosti među mladima kako bi se smanjio nivo diskriminacije prema ugroženim kategorijama – osobama sa invaliditetom i pripadnicima manjinskih grupa (RE populacija, LGBTIQ+, NEET, mladi iz ruralnih sredina). Diskriminacija među mladima predstavlja višedimenzionalan problem i zahtijeva integralan pristup.

Ohrabruju podaci da značajna većina mladih u svih 15 opština koje su obuhvaćene istraživanjem nije imala mentalnih ili zdravstvenih tegoba

tokom zaključavanja uzrokovanog pandemijom COVID19. Ipak, u pojedinim opštinama su mladi u ne malom procentu izjavili da su imali mentalnih ili zdravstvenih tegoba (Pljevlja - 28.9%, Berane - 27.8% i Andrijevića - 18.4%). Porodica je glavni oslonac mladima u ovim situacijama, a vrlo mali je procenat onih koji se obraćaju stručnim službama. Zbog toga je neophodno raditi na promovisanju značaja mentalnog zdravlja među mladima kao i na jačanju servisa koji bi im pomogli u situacijama u kojima se suočavaju sa zdravstvenim problemima (kako mentalnim tako i problemima zavisnosti).

Najveći procenat mladih u svih 15 opština se ne smatra kreativnim stvaraocima. Najveći procenat onih koji su se izjasnili da su kreativni stvaraoci je među mladima u Kotoru - 33.9%, Andrijevići 22.4%, Tivtu 21.7% te Budvi 20.4%. Ukoliko se ovim podacima dodaju i podaci o tome da mladi svakodnevno koriste društvene mreže i da se informisanje, komunikacija i konzumiranje edukativnih sadržaja obavlja najčešće putem pametnih mobilnih telefona, evidentno je da treba raditi na kreiranju programa koji će kod mladih podstaći stvaralaštvo i kreaciju. Takođe, postojeća znanja mladih o ICT tehnologijama treba razvijati u pravcu koji će omogućiti razvoj i iskazivanje kreativnosti i/ili povećanje njihove zapošljivosti kako na domaćem tako i na međunarodnom tržištu.

01.

Nalazi desk istraživanja

Uvod 1.1

Mladi u Crnoj Gori spadaju u grupu definisanu kriterijumom starosti od 15 do 30 godina. Ovo je definicija koja se koristi u Zakonu o mladima⁰¹ i omladinskim nacionalnim i lokalnim politikama. Kako se djeca smatraju osobama mladim od 18 godina, postoji izvjesno preklapanje između grupe djece i mladih. Takođe postoji preklapanje sa grupom adolescenta koja se obično smatra grupom ljudi starosti između 13 i 19 godina. Već od 15. godine starosti mladi mogu formalno da se uključe na tržište rada i programe za obrazovanje odraslih. Ovaj uzrast je granica do koje većina djece završava obavezno osnovno obrazovanje.

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, mladi su starosti od 18 do 26 godina. Prema ovom zakonu, mladi do 26 godina mogu biti korisnici različitih specifičnih socijalnih usluga i materijalnih davanja.

Crnogorski krivični zakon definiše adolescente kao osobe uzrasta od 14 do 18 godina.⁰² Dijete starije od 14 godina smatra se maloljetnim i za svoja djela može pravno odgovarati.⁰³ Osoba od 18 do 21 godine smatra se mladom punoljetnom osobom i može se tretirati kao maloljetna.

01 Zakon o mladima (Sl. list CG, br. 025/19 od 30.04.2019.)

02 <https://www.unicef.org/montenegro/media/3351/file/MNE-media-MNEpublication75.pdf>

03 <https://www.unicef.org/montenegro/media/3351/file/MNE-media-MNEpublication75.pdf>

Posljednji popis stanovništva sproveden je prije više od 10 godina, odnosno 2011. godine. Prema popisu Crna Gora ima 620.306 stanovnika, dok je projekcija Monstata za 2021. godinu slična i iznosi 621.306 stanovnika. U 2011. godini bilo je 132.702 mladih od 15 do 29 godina. To znači da je svaki peti građanin Crne Gore mlad (21,4%). Većina mladih (66,1%) živi u urbanim sredinama, dok svaka treća mlada osoba (33,9%) živi u ruralnim područjima Crne Gore.

Mladi ljudi u momentu sprovođenja ovog istraživanja, rođeni su u period od 1992. do 2007. godine. Njihovo djetinjstvo i odrasli život provedeni su u periodu kontinuirane društvene i ekonomske tranzicije Crne Gore i različitih faza društvenih previranja ili nestabilnosti, uključujući i pandemiju COVID-a koja je počela prije dvije godine. Stvarnost mladih je raznolika, dok svi oni u ovom periodu prelaze iz djetinjstva u zrelo doba. Politike za mlade bi trebale da budu prilagođene prepoznatim potrebama mladih na osnovu dijaloga između vlasti i mladih, dostupnih resursa i naučno relevantnih podataka. Stoga omladinske politike treba da obezbijede puteve ka rješenjima individualnih i grupnih izazova sa kojima se mladi suočavaju u određenoj oblasti, u određenom trenutku i za određeni period.

Omladinske politike bi, takođe, trebalo da posmatraju mlade kao resurs, kao budućnost lokalnog područja, regiona i država. To znači da politike za mlade treba da imaju tendenciju da se uklape ili budu kompatibilne sa drugim nacionalnim politikama u oblastima građanskog učešća, volonterizma, obrazovanja, zdravstva, smanjenja siromaštva i strukturne nejednakosti, socijalne zaštite, vladavine prava, ljudskih prava, demokratizacije, tržišta rada, demografije, sporta, kulture, regionalnog i lokalnog razvoja, održivog razvoja i drugo.

Zakon o mladima⁰⁴ dao je detaljno uputstvo o procesu kreiranja, implementacije, praćenja i evaluacije omladinskih politika. Njime su propisane najvažnije teme i principi tih dokumenata. Njime se definiše uloga resornog ministarstva (sada Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta i Uprave za sport i mlade koje je dio ovog Ministarstva) nadležnog za pripremu i koordinaciju omladinske politike, kao i pripremu godišnjeg i završnog izvještaja o sprovođenju lokalnih akcionih planova i Strategije.

Članom 14. Zakona o mladima propisano je da su opštine dužne da donesu Lokalnilokalni akcioni plan za mlade (LAPM) koji sadrži mjere i aktivnosti omladinske politike na lokalnom nivou, usklađen sa nacionalnim akcionim planovima i da o njegovom sprovođenju redovno iz-

04 Zakon o mladima (Sl. list CG, br. 025/19 od 30.04.2019.)

vještava resorno ministarstvo. Kako nacionalni akcioni plan može da obuhvati period do dvije godine, isto važi i za lokalne akcione planove. Postojeći kcioni planovi na lokalnom nivou pokrivaju period 2020/2021, uz produžetak važenja do sredine 2022. godine sugerisano od strane Ministarstva zbog kašnjenja donošenja nacionalne Strategije. Naime Nacionalna strategija za mlade je važila do 2021. godine, nakon čega nadležno Ministarstvo, do momenta pripreme ovog Izvještaja, nije donijelo novu.

Nalazi ranijih istraživanja 1.2

Do sada je sprovedeno nekoliko studija i analiza koje pružaju informacije o okruženju u kom žive, rade, obrazuju se mladi u Crnoj Gori, kao i o politikama koje se sprovode u cilju poboljšanja njihovog položaja.

Istraživanje o potrebama mladih u Crnoj Gori (IPSOS, 2019)⁰⁵ i istraživanje o položaju i potrebama srednjoškolaca (Juvacaentas, 2020)⁰⁶ daju značajan uvid u potrebama populacije mladih u Crnoj Gori. U 2019. godini mlade su najviše brinuli: nezaposlenost, korišćenje psihoaktivnih supstanci, ekonomska situacija i obrazovni sistem⁰⁷. Većina anketiranih mladih je imala određeno radno iskustvo⁰⁸. Volonterski rad i stručna praksa su najzastupljeniji među najmlađim sugrađanima, a nedostatak radnog iskustva i volonterski rad su najzastupljeniji među mladima nižeg stepena obrazovanja. Mladi preferiraju zaposlenje u javnom nego u privatnom sektoru. S druge strane, veliki dio mladih izjavljuje da bi bio spreman da razvija preduzetništvo. Ovakav stav je posebno prisutan kod mladih sa juga Crne Gore, kao i kod onih koji su već zaposleni⁰⁹. Većina intervjuisanih srednjoškolaca zainteresovana je za preduzetništvo, ali smatraju da država ne podržava mlade ljude u pokretanju sopstvenog biznisa i kao problem prepoznaju nedostatak podsticaja za start-up, uključujući i finansijsku podršku¹⁰.

Većina (58%) smatra da institucije ne podržavaju mlade ljude da nađu posao¹¹.

05 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

06 Juvantas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

07 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

08 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

09 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

10 Juvantas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

11 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

Mladi građani Crne Gore imaju podijeljeno mišljenje o kvalitetu obrazovanja¹². Pozitivniji stav prema postojećem obrazovnom sistemu češći je kod mladih sa sjevera Crne Gore, iz ruralnih sredina i onih koji su trenutno nezaposleni¹³. Većina mladih (54%) navodi da u njihovoj lokalnoj zajednici nema dovoljno neformalnih obuka za mlade, iako se neformalno obrazovanje doživljava kao važno na različitim nivoima ličnog i profesionalnog razvoja. Najčešći izbor tema neformalnog obrazovanja mladih su: zapošljavanje, zdravlje, preduzetništvo, umjetnost i kultura, demokratija i ljudska prava i emocije.¹⁴ Zanimljiv nalaz je da većina (58%) mladih vjeruje da „postoje mogućnosti za sticanje vještina i znanja van sistema formalnog obrazovanja” i navode da su „Internet, kursevi i praktično iskustvo posmatraju kao glavni izvori ovog znanja i vještina”¹⁵.

Kada je riječ o bezbjednosti, srednjoškolci su zabrinuti zbog upotrebe psihoaktivnih supstanci, kriminala, nedostatka saobraćajne kulture, nasilja, tenzija u društvu zasnovanih na naciji ili vjeri. Istovremeno, samo 12% srednjoškolaca je učestvovalo u bilo kom programu koji promoviše toleranciju i antidiskriminaciju¹⁶.

Mladima su potrebni prostori za mlade i više umjetničkih, sportskih i kulturnih sadržaja na lokalnom nivou¹⁷. Srednjoškolcima su potrebni prostori prilagođeni mladima za provođenje slobodnog vremena. Skoro polovina ispitanika (43%) je navela da im nedostaje bioskop, dok su među najčešćim odgovorima bili sportski centri, koncertne sale i omladinski klubovi ili centri¹⁸. Četiri od deset mladih ljudi su čuli za omladinske servise, a velika većina (oko 75%) ima pozitivan stav prema tim uslugama¹⁹. U prosjeku, svaki drugi mladi građanin Crne Gore smatra da su mladi zainteresovani da budu uključeni u donošenje odluka o stvarima koje ih se direktno tiču, a isti procenat mladih smatra da Vlada Crne Gore podstiče ovo uključivanje mladih²⁰. Četvrtina mladih izjavljuje da je u velikoj mjeri spremno da učestvuje u procesu donošenja odluka. Niža spremnost je zastupljenija među mladim ispitanicima muškog pola, a viša među mladima sa visokim obrazovanjem, kao

12 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

13 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

14 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

15 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

16 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

17 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

18 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

19 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolci

20 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

i među mladim građanima sa juga Crne Gore²¹. Srednjoškolci bi željeli da aktivnije učestvuju u donošenju odluka o temama koje ih zanimaju i da se bolje informišu o radu institucija²². Skoro 3 od 4 (73%) anketiranih srednjoškolaca smatra da mladi nemaju dovoljno uticaja na političke procese i odluke²³. Većina mladih (56%) smatra da je važno da su mladi informisani o radu lokalnih i državnih institucija. Većina ispitanika smatra da dački parlamenti nisu dovoljno aktivni. Gotovo jedna trećina ukupne omladinske populacije je informisana o postojanju Nacionalne strategije za mlade i Zakona o mladima²⁴.

Istraživanje **“Zajednička budućnost: Percepcije mladih o miru na Zapadnom Balkanu” (UNDP, 2021)**²⁵ koje je sprovedeno 2021. godine, jasno pokazuje da mladi prepoznaju da oni sami imaju važnu ulogu u generisanju promjena u društvu. Iako u prosjeku 19,5% mladih u regionu učestvuje u građanskim aktivnostima, taj procenat je nešto veći u Crnoj Gori i na nivou je od 32,2%. Osim toga i oni koji nijesu uključeni pokazuju interesovanje da budu aktivniji i to posebno u oblastima kao što su: pomaganje siromašnim i marginalizovanim grupama (23,9% ispitanika bi se uključilo u ove aktivnosti), demokratija i ljudska prava (17,3%) i izgradnja mira i pomirenja (15,7%). Istraživanje je pokazalo da u angažovanju mladih obrazovanje i zapošljavanje igraju značajnu ulogu. Naime, ispitanici sa većim stepenom obrazovanja ili zaposleni imali su i jača uvjerenja o samoeфикаsnosti (značaju sopstvenog angažovanja) nego njihovi vršnjaci sa manjim stepenom obrazovanja ili nezaposleni. Širom regiona, kao i u Crnoj Gori, zadovoljstvo mladih sistemima upravljanja i institucijama je relativno nisko, dok je zadovoljstvo civilnim društvom i omladinskim organizacijama nešto više, ali i dalje na niskom nivou (prosječna ocjena u Crnoj Gori je 3 na skali od 1 - potpuno nezadovoljstvo, do 5 - potpuno zadovoljstvo). Najniže zadovoljstvo mladih u Crnoj Gori, baš kao i u ostalim zemljama, je u vezi sa mogućnostima zapošljavanja (ocjena 2,2 na skali od 1 do 5). Procenat mladih koji su prijavili da su bili izloženi diskriminaciji na osnovu političke pripadnosti ili etničke pripadnosti, ili govoru mržnje u proteklih 12 mjeseci su nešto veći u Crnoj Gori nego u drugim zemljama. Na pitanje da li imaju aspiracije da se presele u inostranstvo, 49% ispitanika iz Crne Gore je pozitivno odgovorilo.

Istraživanje **Mapiranje politika za mlade i utvrđivanje postojeće podrške u finansiranju akcija za mlade na Zapadnom Balkanu (WBYP,**

21 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

22 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

23 Juventas (2020), Položaj i potrebe mladih u Crnoj Gori, reprezentativna studija među srednjoškolcima

24 IPSOS Strategic Marketing (2019), Analiza potreba mladih u Crnoj Gori

25 UNDP, UNFPA, UNICEF, RYCO (2021), Shared Futures: Youth Perceptions on Peace in the Western Balkans

2021)²⁶ koje je obuhvatilo i Crnu Goru, daje pregled okvira omladinskih politika i učešća mladih u društvenim aktivnostima, uz identifikaciju dostupnih okvira finansiranja i mapiranje nedostataka u finansiranju. Izvještaj zaključuje da u Crnoj Gori postoji zakonski okvir koji se bavi mladima, ali da je njegova implementacija nedovoljna uglavnom zbog odsustva efikasne i održive međusektorske saradnje i koordinacije. Izvještaj bilježi i nizak kapacitet sadašnjih resora ili sektora u okviru lokalnih samouprava koji su zaduženi za omladinsku politiku, kao i nedovoljno političke volje da se u ovoj oblasti radi. Izazovi koje je potrebno riješiti uključuju: koordinaciju aktivnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, unapređenje prakse izvještavanja zasnovanog na indikatorima i obezbjeđivanje kompetentnih socijalnih radnika u službama za mlade. Izvještaj zaključuje da je učešće mladih u omladinskim organizacijama na niskom nivou i da ga treba povećati korišćenjem postojećih mehanizama, ali uglavnom kroz prepoznavanje glasa mladih. Što se tiče finansiranja omladinskih akcija, većina njih se finansira iz budžeta (kroz finansiranje aktivnosti koje su predviđene akcionim planovima definisanim na osnovu Nacionalne strategije za mlade) i od strane međunarodnih organizacija (kroz finansiranje projekata vezanih za mlade i nudeći eksternu ekspertizu kada je to potrebno). Međutim, izvještaj jasno ukazuje na nedostatak sredstava za poboljšanje položaja mladih, kao i na nedostatak odgovarajućeg mehanizma za koordinaciju donatora. Na bazi analize u izvještaju se preporučuje: povećanje kapaciteta organa koji rade sa mladima u lokalnim samoupravama, obezbjeđivanje održivog i kontinuiranog finansiranja omladinskih politika i programa, jačanje kapaciteta za praćenje sprovođenja omladinskih politika kao i generisanje novih oblika NVO aktivnosti kako bi se povećao broj mladih pojedinaca koji su uključeni u kreiranje i implementaciju tih programa.

Posebno ugrožena populacija u Crnoj Gori je populacija Roma i Egipćana. **Analiza pravnih i institucionalnih mehanizama za pružanje servisa socijalne integracije Roma i Egipćana u Crnoj Gori (Program ROMA-CTED; 2019)**²⁷ zaključuje da je ostvaren određeni pomak u pogledu socijalne integracije ove populacije, posebno u pogledu jačanja zakonskih (normativnih) garancija jednakosti i zaštite od diskriminacije. Međutim, kao što izvještaj navodi, praksa nedvosmisleno pokazuje da je uticaj takvih normativnih garancija na Rome i Egipćane ograničen, posebno na sistemskom nivou. Kao najdominantnija tri problema izvještaj navodi: nedostupnost i neumreženost podataka koji se odnose na Rome i Egipćane, nepostojanje efikasnih mehanizama koordinacije politika socijalne integracije Roma i Egipćana na lokalnom, ali i na nacionalnom nivou, i neadekvatnu alokaciju sredstava kojima se finansiraju pitanja socijalne integracije Roma i Egipćana (kako onih iz budžeta tako i do-

26 WBYL (2021), Mapping of youth policies and identification of existing support and gaps in financing of Youth Actions in the Western Balkans – Montenegro Report

27 Program ROMACTED (2019), Analiza pravnih i institucionalnih mehanizama za pružanje servisa socijalne integracije Roma i Egipćana u Crnoj Gori sa analizom nepokrivenih nadležnosti i nedostajućih servisa podrške

natorskih fondova). Kada je riječ o pojedinim oblastima, izvještaj naglašava da su izraženi problemi sa kojima se ova populacija suočava u pogledu: stanovanja (neuslovnost objekata i pravni status vlasništva); obrazovanja (nizak stepen upisa u osnovne, a posebno srednje škole); zdravstvene zaštite (neinformisanost i neregulisan status i posljedično nizak nivo ostvarivanja prava). Takođe, ova populacija se suočava i sa slabim učešćem na tržištu rada (obično imaju pristup manje plaćenim i sezonskim poslovima) i programima podsticanja zapošljavanja kao i socijalnim uslugama. Ova zapažanja potvrđuje i istraživanje sprovedeno u okviru projekta **Identifikacija i mapiranje relevantnih izazova sa kojima se suočava zajednica Roma i Egipćana u Crnoj Gori (Program ROMACTED; 2019)**²⁸, koja analizira stanje ove populacije u osam crnogorskih opština. Studija je pokazala da je situacija u kojoj se ova populacija nalazi teška i veoma kompleksna. Iako se obrazovanje smatra polaznom tačkom izlaska iz “začaranog kruga” problema u kojem se pripadnici ove populacije nalaze, takođe je potrebno da opštine ulože napore u kvalitet, a na kvantitet usluga i na prevenciju a ne na ublažavanje posljedica. Izvještaj potvrđuje da je diskriminacija protiv romske i egipćanske populacije i dalje prilično rasprostranjena, kako u javnom tako i u privatnom sektoru. Ipak, kako se navodi, situacija se u posljednje vrijeme značajno poboljšala u mnogim aspektima ali su promjene u većini slučajeva rezultat svjesnih pojedinaca ili projekata koji na žalost ne postaju trajni dio institucionalnog okruženja. Istraživanje je pokazalo da je za dalju integraciju ove populacije neophodna kontinuirana direktna podrška i zbog toga se posebno ističe značaj unapređenja rada saradnika za socijalnu inkluziju i asistenciju u nastavi.

Zakonodavni, strateški i institucionalni okvir na nacionalnom nivou 1.3

Krovni zakon i strategija: Zakonodavni okvir koji se bavi pitanjem mladih u Crnoj Gori definisan je Zakonom o mladima. Prvi Zakon o mladima usvojen je na sjednici crnogorskog parlamenta 20. septembra 2016. godine. Njime se po prvi put uređuje omladinska politika i rad u Crnoj Gori, definišu aktivnosti subjekata koji učestvuju u njenom kreiranju i sprovođenju, i uređuju pitanja od interesa za djelovanje mladih. Novi Zakon o mladima je usvojen 4. aprila 2019. godine.

Izmijenjenim Zakonom o mladima usvojen je novi instrument za kreiranje i sprovođenje omladinske politike: Program ostvarivanja javnog

²⁸ Program ROMACTED (2019), Identifikacija i mapiranje relevantnih izazova sa kojima se suočava zajednica Roma i Egipćana u Crnoj Gori

interesa u oblasti omladinske politike.²⁹ Programom se propisuju mjere i aktivnosti koje imaju za cilj poboljšanje položaja mladih i obezbjeđuje međusektorska saradnja svih institucija koje se bave omladinskom politikom. Program se donosi svake dvije godine. U cilju definisanja prioriternih oblasti, nadležno ministarstvo priprema Analizu potreba. Tako je Ministarstvo sporta i mladih³⁰, u 2020. godini, pripremlilo Analizu potreba³¹ koja je obuhvatila devet ključnih oblasti:

1. kreiranje i unapređenje omladinske politike;
2. uspostavljanje institucionalnog okvira za sprovođenje omladinske politike;
3. stvaranje i unapređenje uslova za rad omladinskih servisa;
4. podsticanje proaktivnog učešća mladih u kreiranju i sprovođenju omladinske politike na državnom i lokalnom nivou;
5. edukacija mladih o mehanizmima njihovog uključivanja u aktivne mjere zapošljavanja;
6. podsticanje uključivanja mladih u kreiranje kulturnih sadržaja;
7. podsticanje mobilnosti mladih;
8. podsticanje uključivanja mladih u neformalno obrazovanje;
9. promocija zdravih stilova života i volonterizma kod mladih.

Prvi Program Vlada je usvojila 16. januara 2020. i za realizaciju Programa za 2020. izdvojeno je oko 700.000 eura. Programom su obuhvaćene mjere i aktivnosti usmjerene na mlade u Crnoj Gori, a koje su definisane u okviru gore navedenih oblasti od javnog interesa.

Strateški okvir na nacionalnom nivou definisan je Nacionalnom strategijom za mlade. U periodu od posljednje tri decenije kreirane su dvije Nacionalne strategije za mlade: Nacionalni plan akcije za mlade 2006 – 2011. (NPAM) i Strategija za mlade 2017 – 2021. Posljednja strategija je istekla 31. decembra 2021. godine, a nova strategija još nije donešena. Strategija obuhvata i Akcioni plan implementacije, sa opštim mjerama i podmjerama i Okvir za praćenje i evaluaciju implementacije Strategije. Do 2016. godine nadležno je bilo Ministarstvo prosvjete, zatim od

29 Član 5, paragraf 2 i 3, Zakon o mladima "Službeni list Crne Gore, Br. 25/2019" <http://www.sluzbenilist.me/pregled-dokumenta-2/?id={C56175D1-A03E-4DD1-A62C-720432E3896C}> (Pristupljeno: 23. Mart 2022)

30 Današnje Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta

31 Analiza potreba mladih 2020. god, 2020, [https://www.ms.gov.me/ResourceManager/File-Download.aspx?rid=415877&rType=2&file=Analiza%20potreba%20mladih %202020.%20god..d ocx](https://www.ms.gov.me/ResourceManager/File-Download.aspx?rid=415877&rType=2&file=Analiza%20potreba%20mladih%202020.%20god..d ocx) (Accessed October 4, 2020).

2016. do 2020. godine Ministarstvo sporta i mladih, dok je od decembra 2020. godine implementacija Strategije u nadležnosti Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta (u daljem tekstu MPNKS).

MPNKS izrađuje i usvaja Nacionalni akcioni plan (NAP) za potrebe implementacije Strategije i u skladu sa ključnim prioritetima za period od najmanje dvije godine, u saradnji sa javnim institucijama, nevladinim organizacijama i drugim akterima omladinske politike. NAP precizira prioritetne mjere koje će biti realizovane i opisuje ključne aktivnosti koje će se sprovoditi. Planovi se finansiraju iz redovnih budžetskih sredstava, ali i iz sredstava međunarodnih organizacija, a u cilju unapređenja položaja mladih i sprovođenja omladinske politike. O realizaciji akcionog plana za prethodnu godinu, MPNKS sačinjava u prvom kvartalu tekuće godine godišnji izvještaj i dostavlja ga Vladi na usvajanje.

Sektorske strategije i zakoni: Strateški i zakonodavni okvir, na nacionalnom nivou, koji se odnosi na mlade takođe je definisan i sljedećim dokumentima:

- Zakon o NVO³² (2017)
- Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti³³ (2017)
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti³⁴ (2021)
- Zakon o radu³⁵ (2021)
- Zakon o obrazovanju i vaspitanju: obrazovanje odraslih (2011)³⁶, Zakon o gimnaziji (2021)³⁷, Zakon o stručnom obrazovanju (2010)³⁸, Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju (2017)³⁹, Zakon o stručnom osposobljavanju lica koja su stekla visoko obrazovanje (2012).⁴⁰

32 (Sl. list CG, br. 39/2011 i 37/2017)

33 (Sl. list CG, br. 27/2013, 1/2015, 42/2015, 47/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017 – odluka Ustavnog suda, 42/2017 i 5)

34 (Sl. list CG, br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 – državni zakoni, 82/2020 i 8/2021)

35 (Sl. list CG, br. 74/2019 i 8/2021)

36 Zakon o obrazovanju odraslih (Sl. list CG, br. 20 od 15.04.2011.)

37 Zakon o gimnaziji, Sl. list RCG, br. 64/2002, 49/2007 i Sl. list CG, br. 45/2010, 39/2013, 47/2017 i 145/2021.

38 Zakon o stručnom obrazovanju, Sl. list RCG br. 64 od 28. novembra 2002. godine, 49/07, Sl. list CG br. 45 od 4. avgusta 2010. godine, 39/13.

39 (Sl. list RCG, br. 64/2002, 31/2005 i 49/2007 i Sl. list CG, br. 4/2008 – državno pravo, 21/2009 – državno pravo, 45/2010, 40/2011 – državno pravo, 45 /2011, 36/2013 – odluka Ustavnih sudova, 39/2013, 44/2013 - prev. i 47/2017)

40 Zakon o stručnom osposobljavanju lica koja su stekla visoko obrazovanje, Sl. list CG, br. 38 od 19.07.2012.

- Zakon o postupanju prema maloletnicima u krivičnom postupku⁴¹ (2018)
- Zakon o sportu⁴² (2021)
- Zakon o kulturi⁴³ (2020)
- Zakon o zabrani diskriminacije⁴⁴ (2017)
- Zakoni o medijima: Zakon o medijima⁴⁵ (2020), Zakon o javnoj radio-televiziji Crne Gore⁴⁶, Zakon o elektronskim medijima⁴⁷ (2020)
- Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa⁴⁸ (2016 - 2020)
- Strategija za ostvarivanje prava djeteta⁴⁹ (2019 – 2023)
- Program za borbu protiv HIV/AIDS-a⁵⁰ (2021 – 2023)
- Strategija zaštite i unaprijeđenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori⁵¹ (2019 – 2023)
- Strategija pametne specijalizacije Crne Gore⁵² (2019 – 2024)
- Strategija za prevenciju zloupotrebe droga u Crnoj Gori⁵³ (2013 - 2020), nova je u fazi izrade
- Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa Akcionim planom (2017 – 2021)

41 Zakon o postupanju maloljetnika u krivičnom postupku. (Sl.list CG, br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018.)

42 Zakon o sportu, Sl. list CG, br. 44/2018 i 123/2021.

43 Zakon o kulturi (Sl. list CG, br. 038/12 od 19.07.2012.)

44 Zakon o zabrani diskriminacije (Sl. list CG, br. 46/2010, 40/2011 – državni zakon, 18/2014 i 42/2017)

45 Zakon o medijima, Sl. list CG br.82/2020 od 06.08.2020.

46 Zakon o nacionalnom javnom emiteru Radio-televiziji Crne Gore, Sl. list CG, br. 80/2020 od 04.08.2020.

47 Zakon o elektronskim medijima (Sl. list RCG, br. 46/2010, 40/2011 – državni zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016, 92/2017 i 82/2020 – državni zakon)

48 Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020

49 Strategija za ostvarivanje dječjih prava 2019 - 2023

50 Program borbe protiv HIV/AIDS-a za period 2021-2023

51 Strategija zaštite i unaprijeđenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019-2023

52 Strategija pametne specijalizacije Crne Gore 2019-2024

53 Strategija Crne Gore za prevenciju zloupotrebe droga 2013-2020

- Strategija razvoja sistema socijalne i dječije zaštite⁵⁴ (2018 - 2022)
- Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori⁵⁵ (2019 - 2025)
- Strategija za informisanje javnosti o procesu pristupanja Crne Gore EU⁵⁶ (2019 - 2022)
- Strategija socijalnog uključivanja Roma i Egipćana⁵⁷ (2021 - 2025)
- Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori⁵⁸ (2019 - 2023)
- Nacionalna strategija o rodnoj ravnopravnosti u Crnoj Gori⁵⁹ (2021 - 2025)

Resorno ministarstvo i Uprava: Na nacionalnom nivou, najvažnija institucija u domenu omladinske politike je Uprava za sport i mlade, koja funkcioniše u okviru MPNKS. Osnovne nadležnosti Uprave su: kreiranje i unapređenje omladinske politike; kreiranje i razvoj strategija, akcionih planova i programa za mlade; saradnja sa nevladinim sektorom i drugim subjektima u cilju unapređenja omladinske politike; podsticanje proaktivnog učešća mladih u kreiranju i sprovođenju omladinske politike na nacionalnom i lokalnom nivou; podsticanje uključivanja mladih u neformalno obrazovanje i podsticanje regionalne i međunarodne saradnje u vezi sa omladinskom politikom.

Zakon o mladima propisuje i osnivanje Savjeta za mlade, kao stručnog i savjetodavnog tijela⁶⁰. Članove Savjeta čine predstavnici Ministarstva, Uprave, opštine, centralnog udruženja, omladinskih organizacija, organizacija za mlade i drugih oblika organizovanja mladih i stručnjaka iz oblasti omladinske politike. Pitanja od značaja za rad Savjeta za mlade definisana su Aktom o osnivanju Savjeta za mlade⁶¹. Neke od aktivnosti Savjeta za mlade podrazumijevaju davanje preporuke za unapređenje omladinske politike, učestvovanje u planiranju, implementaciji i evaluaciji Strategije za mlade. Savjet je funkcionisao u periodu od 2006. do 2011. godine i sada se čeka na ponovno uspostavljanje. Zakon o mladima predviđa i mogućnost uspostavljanja Lokalnih omladinskih savjeta.

54 Strategija razvoja sistema socijalne i dječije zaštite za period 2018-2022

55 Strategija inkluzivnog obrazovanja Crne Gore za period 2019-2025

56 Strategije za informisanje javnosti o pristupanju Crne Gore EU

57 Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025

58 Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019-2023

59 Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2021 - 2025

60 Zakon o mladima, preveden u Strategiji za mlade 2017-2021

61 Zakon o mladima, preveden u Strategiji za mlade 2017-2021

Ostala ministarstva i institucije: Različiti javni organi na državnom nivou dužni su da sarađuju u procesu pripreme, sprovođenja i evaluacije omladinskih politika i da imenuju kontakt osobu za mlade koja će biti odgovorna za koordinaciju i saradnju u oblasti omladinske politike, kao i koordinaciju između Uprave i Savjeta za mlade⁶². Pored Uprave za sport i mlade, najznačajnije javne institucije u oblasti omladinskih politika su: Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo ekonomskog razvoja, Investiciono-razvojni fond Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja.

Zakonodavni, strateški i institucionalni okvir na lokalnom nivou 1.4

LAPM: Zakon o mladima predviđa kreiranje Lokalnih akcionih planova za mlade, kao glavnih instrumenata za sprovođenje omladinske politike na lokalnom nivou. Ovi planovi su usklađeni sa Nacionalnom strategijom za mlade i Nacionalnim akcionim planom. Osim toga, LAPM uključuju i nalaze istraživanja o potrebama mladih na lokalnom nivou, predloge radne grupe i sugestije sa javnih diskusija. Isto kao i nacionalni Akcioni plan i LAPM-ovi se donose na period od dvije godine, dok se izvještaji o realizaciji podnose resornom ministarstvu na godišnjem nivou. Posljednji LAPM-ovi su se odnosili na period 2020 – 2021. godine. U izvještaju iz januara 2021. godine 24 opštine su usvojile LAPM, i bile u procesu njihove realizacije⁶³ MPNKS je obavijestilo organe lokalne samouprave da usljed kašnjenja Nacionalne strategije i Akcionog plana za mlade za tekuću godinu, produže važenje akcionog plana do 1. jula 2022. godine.

Opštine, takođe, donose **lokalne propise** kojima se reguliše osnivanje tijela koja se odnose na mlade. Lokalni propisi se naslanjaju na nacionalne zakone kojima se reguliše rad lokalnih samouprava i zakone koji se odnose na mlade. Na primjer, Glavni grad Podgorica je na osnovu svog Statuta, Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona o mladima donio Odluku o obrazovanju Savjeta za mlade Glavnog grada, kojom se definišu prava i dužnosti savjeta, struktura (broj, sastav, uslovi i način izbora članova) i način rada savjeta.

Institucionalni okvir na lokalnom nivou obuhvata lokalne resorne sekretarijate, lokalne savjete mladih, omladinske servise, obrazovne i zdravstvene ustanove, centre za socijalnu zaštitu i dnevne centre, lokalne službe Zavoda za zapošljavanje, kulturne i sportske centre, kao i brojne NVO.

62 Strategija za mlade 2017-2021

63 RCC, 2021, Mapping of youth policies and identification of existing support and gaps in financing of youth actions in the Western Balkans, Montenegro Report

ORGANI LOKALNIH SAMOUPRAVA NADLEŽNI ZA POLITIKU MLADIH

Zakonom o lokalnoj samoupravi propisano je da se za obavljanje poslova lokalne samouprave obrazuju organi lokalne samouprave (sekretarijati, uprave i direkcije). Među sekretarijatima u svakoj opštini ima onih koji se bave pitanjima mladih i omladinskom politikom (npr. Sekretarijat za socijalna pitanja, Sekretarijat za kulturu i sport, mlade i socijalnu zaštitu i dr). Ti sekretarijati obično imaju dodatne uloge i zadatke i nisu fokusirani isključivo na mlade. U nekim opštinama postoje i kancelarije za mlade koje operativno sprovode omladinsku politiku i/ili sprovode neke mjere iz lokalnih akcionih planova za mlade. Neke opštine imaju omladinske klubove koji mogu biti središta omladinskog rada (Tabela 1). Ovo pokazuje da se situacija razlikuje od opštine do opštine, kada je posrijedi institucionalni okvir koji se tiče omladinske politike. Dok neke opštine imaju nadležne resorne sekretarijate ili čak i kancelarije za mlade, u drugima ne postoji nadležni sekretarijat za omladinsku politiku.

Postoje različite institucije na lokalnom nivou koje bi trebalo da budu uključene u planiranje i implementaciju Strategija za mlade, ali mnogi od njih nedostaju kapaciteti.

LOKALNI SAVJETI MLADIH

Zakonom o mladima je propisano da: „radi podsticanja i unapređenja razvoja omladinske politike, jačanja saradnje i unapređenja položaja mladih na lokalnom nivou, u opštini se može osnovati lokalni savjet mladih, kao stručno-savjetodavno tijelo. Lokalni savjet mladih čine predstavnici opštinskih organa nadležnih za omladinsku politiku i nevladinih organizacija koje sprovode omladinsku politiku⁶⁴. Pored toga, Zakon o mladima nalaže da najmanje jedan član ovog savjeta mora biti iz nevladinog sektora i da „predstavnik nevladinih organizacija koje sprovode omladinsku politiku bude onaj koji ima podršku najvećeg broja ovih NVO i koji je izabran putem javnog poziva.“

OMLADINSKI SERVISI (CENTRI ZA MLADE I OMLADINSKI KLUBOVI)

Zakon o mladima definiše uspostavljanje omladinskih servisa (omladinski centri i omladinski klubovi) (Tabela1). Trenutno postoji jedan omladinski centar (u Podgorici) i 10 omladinskih klubova (Cetinje, Danilovgrad, Nikšić, Šavnik, Petnjica, Plav, Mojkovac, Pljevlja, Kotor i Bar). U skladu sa članom 25. Zakona o mladima, Vlada Crne Gore, odnosno resorno Ministarstvo, može podržati napore lokalne samouprave u obezbjeđivanju uslova za osnivanje omladinskih servisa do 30.000 eura godišnje. Sa druge strane, u pojedinim slučajevima, kao na primjeru opštine Budva, lokalna samouprava je samostalno osnovala Omladinski klub, koji i finansira iz lokalnog budžeta⁶⁴.

64 Zakon o mladima (Sl. list CG, br. 025/19 od 30.04.2019.)

OSTALI SERVISI ZA MLADE

U svakoj opštini postoje osnovne i srednje škole, dok se Domovi zdravlja sa savjetovalištem za mlade nalaze u 18 od 25 opština. U Podgorici, Bijelom Polju, Beranama, Baru, Kotoru i Cetinju postoje fakulteti i univerziteti. Đački parlamenti se osnivaju u okviru osnovnih i srednjih škola. Studentski parlamenti i udruženja studenata su institucionalna predstavnička tijela studenata univerziteta, osnovana s ciljem poboljšanja uslova studentskog života. Studentski parlamenti imaju svoje predstavnike u različitim tijelima i na taj način učestvuju u procesu odlučivanja u ime studenata. Cilj tih organizacija je ohrabrivanje studentskog aktivizma, i uključivanje studenata u društvene procese.

Neformalno obrazovanje se nudi na svim nivoima obrazovanja i postoji kapacitet za njegovo unapređenje. Na nekim fakultetima i univerzitetima postoje karijerni centri, sportski centri, kulturni centri, preduzetnički centri itd.

U Crnoj Gori postoji 18 Domova zdravlja, od kojih neki sadrže i Savjetovališta za mlade, Centar za mentalno zdravlje, Centre za supstitucionu terapiju, Savjetovališta za reproduktivno zdravlje i druge vrste tzv. Populacionih savjetovališta. Kada je potrebno, mladi iz opština koje ne pružaju usluge, moraju da putuju do najbližih Domova zdravlja koji nude tu vrstu podrške. Važno je napomenuti da formalno postojanje Savjetovališta za mlade ili Centra za mentalno zdravlje ne garantuje da će mladoj osobi biti pružena potrebna usluga sa osnovnim nivoom kvaliteta. Centri za mentalno zdravlje postoje u: Baru, Beranama, Bijelom Polju, Nikšiću, Kotoru, Podgorici, Ulcinju, Pljevljima, dok u Domu zdravlja na Žabljaku radi psihijatar.

Neke opštine su uspostavile svoje službe za prevenciju i/ili liječenje bolesti zavisnosti, kao što su kancelarije za prevenciju narkomanije ili na primjer Javna ustanova Kakaricka gora čiji je osnivač Glavni grad Podgorica.

U svakoj opštini postoji Centar za socijalni rad, koji ima ulogu da pruža materijalna davanja, usluge hitne socijalne zaštite i upućuje svoje korisnike na druge dostupne usluge. Mladi do 26 godina starosti su jedna od prioritarnih grupa ovih centara; ovo se posebno odnosi na mlade osobe sa invaliditetom, mlade koji su bili pod zaštitom javnih ustanova, djecu i mlade u sukobu sa zakonom, mlade pripadnike RE populacije, mlade osobe koje koriste psihoaktivne supstance, žrtve nasilja ili mlade kojima je potrebna socijalna zaštita usljed drugih okolnosti. Rezultati rada Centara za socijalni rad u oblasti mladih su veoma ograničeni zbog sljedećih razloga: „1) broj zaposlenih, posebno radnika u neposrednom radu sa mladima, nije dovoljan za pružanje kvalitetnih usluga; 2) samo 17,3% od ukupnog broja radnika poštuje odgovarajuće stručne procedure; 3) kvalifikovani radnici rade u prosjeku na 44 slučaja istovremeno”⁶⁵.

65 Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori, UNICEF u Crnoj Gori, 2020, dostupno na <https://www.unicef.org/montenegro/media/9551/file/MNE-media-MNEpublication506.pdf> , (pristupljeno 5. januara, 2021),

Opština	Naziv omladinskog servisa
PODGORICA	Omladinski centar Podgorica
CETINJE	Omladinski klub Cetinje
BAR	Omladinski klub Bar
KOTOR	Omladinski klub Kotor
NIKŠIĆ	Omladinski klub Nikšić
DANILOVGRAD	Omladinski klub Danilovgrad
ŠAVNIK	Omladinski klub Šavnik
MOJKOVAC	Omladinski klub Mojkovac
PLJEVLJA	Omladinski klub Pljevlja
PLAV	Omladinski klub Plav
PETNJICA	Omladinski klub Petnjica

Tabela 1: Opštine i nazivi omladinskih centara/klubova u Crnoj Gori

Dnevni centri su osnovani u: Podgorici, Nikšiću, Bijelom Polju, Pljevljima, Beranama, Cetinju, Mojkovcu, Herceg Novom, Rožajama, Ulcinju, Plavu, Danilovgradu i Bijeloj. Tamo mladi sa invaliditetom mogu dobiti različite usluge za podršku životu u zajednici. Ukupno 248 ljudi koristilo je dnevne centre u 2019. godini⁶⁶.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore ima lokalne službe koje sprovode programe na lokalnom nivou (biro rada). Te lokalne kancelarije pružaju savjetovanje o karijeri, povezuju tražioce posla sa potencijalnim poslodavcima i pružaju različite kurseve za one koji traže posao. Zavod za zapošljavanje i Univerzitet Crne Gore imaju Karijerni centar pri Univerzitetu Crne Gore u Podgorici. Takođe, postoje i dodatni programi podrške tražiocima posla, kao što su javni radovi, gdje se nezaposlene osobe mogu zaposliti na nekoliko mjeseci, ili podrška preduzetnicima putem grantova i mentorskih programa.

Investiciono-razvojni fond obezbjeđuje različite linije za podršku preduzetnicima i malim i srednjim preduzećima, gdje je posebna kreditna linija posvećena mladim preduzetnicima.

U nekim opštinama postoje kulturni centri ili omladinski kulturni centri koji bi trebalo da imaju programe usmjerene na mlade i da uklju-

⁶⁶ str. 76. M. Pejović, Mapiranje politika za mlade I utvrđivanje postojeće podrške I jaza u finansiranju akcija za mlade na Zapadnom Balkanu – Izvještaj Montenegro, RCC, Podgorica, 2011.

če mlade u kreiranje kulturnih sadržaja. Svaka opština ima najmanje jednu kulturnu ustanovu koju koriste ili bi mogli da koriste mladi.

NVO SEKTOR

Ne postoje zvanični podaci o broju omladinskih organizacija - predvođenih mladima ili organizacija koje realizuju programe za mlade, tako da se ne može dati približan broj organizacija civilnog društva koje se bave mladima. Neke organizacije kontinuirano rade na pitanjima od značaja za mlade, kroz učešće u radnim grupama, monitoring aktivnostima i/ili u međunarodnim mrežama. Njihove projekte finansiraju različiti donatori i podržane su radom domaćih i međunarodnih organizacija kao što su: ADP-Zid, Juventas, Forum MNE, UMH-CG, Prima, CAZAS, SOS Podgorica, Centar za građansko obrazovanje, Bonum, Proactiv, Crveni krst i drugi. Primjeri aktivnih organizacija na lokalnom nivou su: Omladinski kulturni centar Herceg Novi, Sedma omladinska snaga Budva, Novi horizont Ulcinj, Da zaživi selo Pljevlja, Sjeverna Zemlja Berane, 9. decembar Danilovgrad, Naša Budućnost i ALD Nikšić i drugi. Neke od organizacija koje su bile aktivne kraći period, ali su svojim programima došle do velikog broja mladih su: Unija srednjoškolaca, koja je postigla zapažene rezultate na nacionalnom, ali i međunarodnom nivou, i Unija mladih preduzetnika. Neke organizacije se fokusiraju na specifičnu ranjivu grupu mladih, na primjer, NVO Romska organizacija mladih – Phiren Amenca, ili specifična pitanja ljudskih prava, npr. LGBTIQ+ prava kao što su Spectra i Queer Montenegro⁶⁷.

Neke od crnogorskih institucija i organizacija su uključene u različite platforme omladinske saradnje kao što su Platforma za saradnju mladih Zapadnog Balkana (Youth Cooperation Platform -WBYCP), RYCO (Regional Youth Cooperation Office), SALTO-YOUTH network, SEEYN – South East Europe Youth Network and Young European Ambassadors (YEA).

Svaka opština ima NVO aktivne u oblastima od interesa lokalnih omladinskih politika. Nacionalna strategija za mlade takođe je prepoznala neformalne grupe, omladinske centre, omladinske klubove, savjete mladih i studentske parlamente kao ključne aktere omladinske politike.

Takođe, postoje primjeri organizacija koje finansiraju strani donatori. Po programima i uložnim sredstvima u oblasti mladih prednjače agencije Ujedinjenih nacija – UNDP, UNICEF, OEBS, ILO i ostale, ali ne zaostaju ni ostali donatori. Na primjer, „Američki uglovi“ u Crnoj Gori su otvoreni u Podgorici, Pljevljima i Cetinju uz zajedničku podršku Ambasade SAD u Podgorici i pomenutih lokalnih uprava. Sadržaj i aktivnosti ovih organi-

67 RCC, 2021, Mapping of youth policies and identification of existing support and gaps in financing of youth actions in the Western Balkans, Montenegro Report

zacija su privlačni mladim osobama, služe za upoznavanje kultura, ali i kao regionalni resursni centri za informisanje i programe. Mladi mogu koristiti različite materijale na engleskom, pozajmljivati knjige, magazine i filmove ili pretraživati dostupnu literaturu iz različitih oblasti. Na ovim mjestima se mogu i informisati o mnoštvu dostupnih programa i pridružiti se različitim aktivnostima koje vode stipendisti iz Sjedinjenih Država ili alumnisti programa razmjene vlade SAD. Takođe, mlade osobe mogu da prisustvuju predavanjima stručnjaka na veliki broj tema u vezi sa kulturnom razmjenom između država. Ovakve organizacije su bitne jer, pored ostalog, podižu zainteresovanost kod mladih ljudi za razne obrazovne i kulturne sadržaje koji im se nude, povećavaju njihovu informisanost i ukupnu uključenost u društvene teme.

Međunarodni strateški okvir 1.5

Međunarodni strateški okvir obuhvata Strategiju EU za mlade 2019-2027, Strategiju UN za mlade – Mladi 2030, kao i Strategiju za omladinski sektor Savjeta Evrope 2030.

Strategija EU za mlade 2019 – 2027.⁶⁸ je usvojena 26. novembra 2018. godine. Države članice se podstiču da usvoje ovu strategiju na nacionalnom nivou i da stvore sinergiju i saradnju između zemalja na osnovu zajedničkih ciljeva i mjera.

Uvedeni su sljedeći pravno-neobavezujući ciljevi za mlade:

1. POVEZIVANJE EU SA MLADIMA: Podsticati osjećaj pripadnosti mladih evropskom projektu i izgraditi most između EU i mladih kako bi se povratilo povjerenje i povećalo učešće.

2. JEDNAKOST SVIH POLOVA: Osigurati ravnopravnost svih polova i rodno senzitivne pristupe u svim oblastima života mlade osobe.

3. INKLUZIVNA DRUŠTVA: Omogućiti i osigurati uključivanje svih mladih u društvo.

4. INFORMACIJE I KONSTRUKTIVNI DIJALOG: Osigurati mladima bolji pristup pouzdanim informacijama, podržati njihovu sposobnost da kritički procjenjuju informacije i da se uključe u participativan i konstruktivan dijalog.

5. MENTALNO ZDRAVLJE I BLAGOSTANJE: Postizanje boljeg mentalnog blagostanja i okončanje stigmatizacije pitanja mentalnog zdravlja,

68 EU Youth Strategy for 2019-2027, EU Youth Strategy | European Youth Portal (europa.eu)

promovišući na taj način socijalnu inkluziju svih mladih ljudi.

6. POKRETANJE RURALNE OMLADINE NAPRIJED: Stvoriti uslove koji omogućavaju mladim ljudima da ispune svoj potencijal u ruralnim područjima.

7. KVALITETNO ZAPOSŁJAVANJE ZA SVE: Garantovati dostupno tržište rada sa mogućnostima koje vode do kvalitetnih poslova za sve mlade ljude.

8. KVALITETNO UČENJE: Integrisati i poboljšati različite oblike učenja, osposobljavajući mlade ljude za izazove života koji se stalno mijenjaju u 21. vijeku.

9. PROSTOR I UČEŠĆE ZA SVE: Ojačati demokratsko učešće i autonomiju mladih, kao i obezbijediti posvećene prostore za mlade u svim oblastima društva.

10. ODRŽIVA ZELENA EVROPA: Postići društvo u kojem su svi mladi ljudi ekološki aktivni, obrazovani i sposobni da promijene svoj svakodnevni život.

11 OMLADINSKE ORGANIZACIJE I EVROPSKI PROGRAMI: Osigurati jednak pristup za sve mlade omladinskim organizacijama i evropskim programima za mlade, izgrađujući društvo zasnovano na evropskim vrijednostima i identitetu.

Strategija UN za mlade - Mladi 2030⁶⁹, usvojena je 2018. godine kako bi „ojačala svoj rad sa mladim ljudima u okviru tri stuba – mir i bezbjednost, ljudska prava i održivi razvoj – u svim kontekstima“. Ova strategija je usklađena sa Agendom za održivi razvoj do 2030. godine.

Strategija ima sljedeće prioritetne oblasti: „angažovanje, učešće i zagovaranje; bolji pristup kvalitetnom obrazovanju i zdravstvenim uslugama; ekonomsko osnaživanje kroz dostojanstveni rad; mladi i ljudska prava; jačanje mira i otpornosti“.

Strategija za omladinski sektor Savjeta Evrope 2030⁷⁰ usvojena je 16. oktobra 2019. godine. Vizija rada omladinskog sektora Savjeta Evrope je da: „*Mladi ljudi širom Evrope aktivno podržavaju, brane, promovišu i uživaju osnovne vrijednosti Savjeta Evrope: ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava*“.

Prateći viziju i misiju, Strategija SE za omladinski sektor 2030. definisala je tematske prioritete: 1. Revitalizacija pluralističke demokratije, 2. Pristup pravima, 3. Zajednički život u mirnim i inkluzivnim društvima, 4. Omladinski rad.

69 Youth 2030, working with and for young people, 18-00080_UN-Youth-Strategy_Web.pdf

70 Youth Sector Strategy, Youth sector strategy 2030 (coe.int)

02.

Nalazi po opštinama

Nikšić 2.1

Opština Nikšić nalazi se u centralnoj regiji i druga je po veličini opština u Crnoj Gori sa blizu 68 172⁷¹ stanovnika od kojih su 21%, odnosno 15 249 mlade osobe od 15 do 30 godina. Približan odnos između mladih ljudi po polu iznosi 50.7% muškaraca i 49.3% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, ova opština je druga po brojniosti RE populacije u Crnoj Gori (929) od kojih su 274 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 183 živi u Nikšiću. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Nikšić se nalazi na 8. mjestu⁷².

Za sprovođenje, praćenje i unapređenje lokalne omladinske politike nadležan je Sekretarijat za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje opštine Nikšić. Prema LAPM Nikšić⁷³

„Sekretarijat je takođe nadležan za uspostavljanje i sprovođenje politika za mlade na nivou *Kancelarije za mlade*, obezbjeđivanje uslova za unaprijeđenje života mladih, za učešće u donošenju i sprovođenju lokalnih akcionih planova i drugih dokumenata u vezi sa mladima, učešće mladih u lokalnoj zajednici, podršku i praćenje programa omladinskih organizacija sa multidisciplinarnim sadržajem i raznovrsnošću u svom djelovanju”. U Nikšiću, takođe, postoji Omladinski klub, kao dio institucionalnog okvira za implementaciju LAPM-a.

Lokalnim akcionim planom za mlade je definisano **šest oblasti** u skladu sa ključnim ishodima nacionalne Strategije za mlade, i to: 1. zapošljavanje i preduzetništvo mladih; 2. obrazovanje; 3. informisanost i participacija; 4. zdravlje, bezbjednost i socijalna politika; 5. kultura; 6. normativni i institucionalni okvir lokalne omladinske politike.

Period važenja posljednjeg Lokalnog akcionog plana za mlade je 2020 - 2021.

71 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT

72 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

73 Lokalni akcioni plan za mlade u opštini Nikšić za 2020-2021

S ciljem prikupljanja informacija o potrebama mladih kako bi se kreirao Lokalni akcioni plan za mlade, Kancelarija za mlade u Nikšiću sprovela je 14 fokus grupa sa više od 140 mladih ljudi koji su učestvovali. U Akcionom planu su detaljno predstavljeni nalazi ovog istraživanja, i ključni problemi koje mladi prepoznaju u svojoj sredini, ali i preporuke koje se odnose na institucije i lokalnu zajednicu u cilju poboljšanja položaja mladih. Neki od glavnih nalaza su sljedeći:

Mladi koji žive u Nikšiću nisu dovoljno uključeni u proces donošenja odluka. Učešće mladih ostvaruje se uglavnom kroz rad u nevladinim organizacijama, udruženjima, političkim partijama, kao i kroz volontizam. Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore iz 2019. godine, u Nikšiću je bilo 607 mladih nezaposlenih lica i oni predstavljaju 19,87% od ukupnog broja nezaposlenih. Značajan problem kada je u pitanju zapošljavanje mladih je neusklađenost ponude i tražnje na tržištu rada. Takođe, ističu se i problemi: **neusklađenost obrazovnog sistema i potreba tržišta rada, kao i pasivan odnos mladih prema traženju posla.**

Poseban fokus u ovoj opštini je stavljen na romsku populaciju. Kao što je navedeno, posljednji popis stanovništva (2011) je pokazao da je u Nikšiću 2011.godine živjelo najmanje 929 pripadnika RE populacije. Uglavnom žive u naseljima: Budo Tomović, pod Trebjesom i Brljama. U Akcionom planu se konstatuje da je neophodno uvesti veću podršku ovim mladima u obrazovnom sistemu, ali i riješiti problem transporta sa kojim se suočava dio RE populacije u Nikšiću. Problemi stambenih uslova posebno su izraženi u Brlji. Socijalne službe i nevladine organizacije su više uključene u edukaciju RE populacije kako bi povećale njihove šanse za zapošljavanje. **Ključni akteri uključeni u implementaciju Lokalnog akcionog plana**

za mlade Nikšić su: Zavod za zapošljavanje Crne Gore - Područna jedinica Nikšić, lokalna samouprava, NVO sektor, poslodavci, obrazovne institucije, Zavod za školstvo, Inovaciono-preduzetnički centar „Tehnopolis“, Društvo za zapošljavanje, obrazovanje odraslih, organizaciju i obavljanje profesionalne rehabilitacije (ZOPT), Centar za socijalni rad, studentski parlamenti, nadležno Ministarstvo, institucije i dr.

Lokalni akcioni plan za mlade ne predviđa određeni budžet za realizaciju aktivnosti, ali je ipak određeni iznos sredstava opredjeljen lokalnim budžetom u 2021. godini. Jedan dio mjera finansira se iz lokalnog, a drugi iz državnog budžeta, uz mjere čija realizacija uključuje nevladine organizacije i finansiranje iz donacija. Kao izvori finansiranja najčešće se navode „redovne aktivnosti“. Neophodno je preciznije definisati neophodna sredstva, kako bi institucije adekvatno isplanirale predviđene izdatke u svojim budžetima.

2.1.1.

Nalazi intervju sa lokalnom samoupravom

U Nikšiću je obavljen razgovor sa predstavnikom **Sekretarijata za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje** i predstavnikom **Kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti**, koja funkcioniše u okviru ovog sekretarijata. Prema nalazima razgovora, razvijenost strateškog i zakonodavnog okvira je u slučaju Opštine Nikšić na zadovoljavajućem nivou. Kao dobre strane istaknute su **jasnoća i preciznost strategije i zakonske regulative o mladima**. Ono što je važno i vrlo dobro u vezi sa pomenutom strategijom i lokalnim akcionim planom je da oni jasno definišu

uloge upravnih tijela, zadate ciljeve i predviđene rokove. Prepoznati nedostatak jeste **manjak inicijativa i kreativnih ideja, i to je vidljivo kod svih aktera koji se bave mladima**, kako kod lokalne samouprave, tako i u obrazovnim institucijama, zdravstvu i dr.

Rad lokalne Kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti se naslanja na *Nacionalnu strategiju za prevenciju bolesti zavisnosti* i prema planu aktivnosti sprovode se različite radionice, okrugli stolovi, posjete školama, info sesije, savjetovališta za roditelje na ovu temu i dr. Međutim, kako ističu **nerijetko se na njihov angažman gleda kao na nešto što je nametnuto, a ne nužno**. Štaviše, i u obrazovnim institucijama često ne prepoznaju značaj organizovanja aktivnosti kancelarije, iako je ovo vrlo važna tema uzimajući u obzir rastući trend prisutnosti psihoaktivnih supstanci među mladima.

„PROBLEMATIKA BOLESTI ZAVISNOSTI JE NEŠTO ŠTO JE ZAISTA PRIORITET, ALI I NEŠTO ŠTO PREPOZNAJEMO KAO OTALJAVANJE. MI BISMO TREBALI BITI U SVAKODNEVNOJ KOMUNIKACIJI SA ŠKOLAMA, DA SE KROZ TU SARADNJU DOĐE I DO NOVIH IDEJA U SVRHU SUOČAVANJA SA OVIM PROBLEKOM.“

Nedostatak ljudskih resursa ne predstavlja problem u sprovođenju politika i realizaciji aktivnosti. Sektori obrazovanja i sporta, koji se indirektno bave i mladima, funkcionišu u okviru istog Sekretarijata pa je saradnja intenzivna. Takođe, Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti ima memorandume o saradnji sa brojnim institucijama na lokalnom nivou: upravom policije, centrom za socijalni rad, domovima zdravlja, kao i multidisciplinarni tim koji se bavi ovom temom, koji osim

predstavnik pomenutih institucija uključuje i NVO sektor. **Ono što fali, a prepoznato je kao poželjno, jeste međuopštinska povezanost**. Preporuka je da bi se kroz ovakvu saradnju i razmjenu iskustava i prakse došlo do efikasnijih rješenja i boljih rezultata.

Kada je u pitanju **komunikacija sa institucijama na nacionalnom nivou, najveći nedostatak jeste kašnjenje nacionalnih strateških dokumenata što usporava kreiranje relevantnih dokumenata i na lokalnom nivou**. Osim toga, u Kancelariji za prevenciju bolesti zavisnosti prepoznaju nedovoljnu angažovanost nacionalne kancelarije, koja bi po njihovoj preporuci trebala preuzeti ulogu okupljanja lokalnih kancelarija, njihovog umrežavanja i rada na unapređenju kapaciteta ljudskih resursa koji rade u ovoj oblasti.

U nekoliko posljednjih godina lokalna samouprava u Nikšiću je realizovala više programa koji su imali za cilj podršku mladima i ispunjavanje potreba mladih. Jedan od takvih programa je **Program podsticanja zapošljavanja mladih, Nikšić je moja adresa, Besplatno psihološko savjetovalište za mlade, Krenimo zajedno i javni poziv za organizovanje aktivnosti u svrhu realizacije lokalnog akcionog plana za mlade**. Ono o čemu sada treba voditi računa jeste održivost ovih projekata. Nerijetko se u javnim pozivima za nevladine organizacije u fokus stavlja omladinski aktivizam, ali osim pomenutog ne postoje programi neformalnog obrazovanja koje sekretarijat organizuje ili finansira.

U opštini je za omladinsku politiku nadležan *Sekretarijat za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje*. U okviru njega postoje Kancelarija za mlade, i druge koje se indirektno tiču mladih, pomenuta Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti, Sektor za sport i Sektor za obrazovanje (gdje je studentski/učnički standard, komisija za usmjeravanje djece i sl).

Tek je u 2021. godini za omladinsku politiku određena posebna budžetska linija – **transferi za unapređenje položaja mladih**. Opredijeljena novčana sredstava za 2021. godinu iznosila su 170.000 eura, a za 2022. godinu planirana su sredstva u iznosu od 70.000 eura.

Na razvoju ljudskih resursa odnosno organizovanju dodatne edukacije opština ne radi samostalno, već zaposleni pohađaju obuke koje se organizuju na nacionalnom nivou ili one koje organizuju međunarodne organizacije. Treba napomenuti da se ove prve rjeđe događaju, te da već nekoliko godina nije bilo obuka. Dok su seminari koje organizuju međunarodne organizacije u Crnoj Gori vrlo česti i zaposleni ih redovno posjećuju. Izuzetak je slučaj Kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti koja ima dobru saradnju sa nevladinim sektorom i zahvaljujući tome dostupne su joj i druge dodatne prilike za usavršavanje njenih zaposlenih.

Podaci o mladima se ne prikupljaju redovno i organizovano, no prilikom izrade prethodna dva lokalna plana za realizaciju strategije za mlade odrađena su dva istraživanja. Obavljeni su razgovori uživo sa više od 140 mladih ljudi. Fokus grupe su uključivale mlade svih profila, među njima je bilo srednjoškolaca, studenata, članova neformalnih omladinskih grupa, volontera, nezaposlenih mladih lica i dr. Sprovedena praksa razgovora sa fokus grupama je dala izvanredne rezultate i sa njom će se nastaviti i u budućnosti. Mladi su bili iznenađeni da Opština želi da čuje njihov stav i takav pristup im se izuzetno dopao. Sa druge strane, Opština je dobila vrijedne inpute o tome šta mladima treba i šta žele i svi ti nalazi su uključeni u kreirane planove i aktivnosti.

Problemi mladih ne razlikuju se značajno od opštine do opštine, a svakako su vrlo slični u opštinama koje se graniče. **Najistaknutiji problem mladih u Nikšiću jeste nezaposlenost**. Pored toga, veliki problem predstavlja i dostupnost psihoaktivnih supstanci. Ne

samo da su one na dohvat ruke mladim ljudima, već se iz godine u godinu pojavljuju i novi proizvodi koji zabrinjavaju.

Prepoznat je problem lakog širenja dezinformacija među mladima. Naime, **mladima nedostaje medijske pismenosti** i često ne znaju da razlikuju lažne od istinitih vijesti, a online umreženost ubrzava njihovo širenje. Jednim dijelom uzrok ovog problema leži u mentalitetu mladih ljudi koji je sklon senzacionalizmu i „upijanju“ takvih informacija. S druge strane, ne koriste taj bogati izvor informacija da zaista pronađu mnoštvo drugih korisnih podataka i znanja koja su im sada dostupnija nego ikada ranije. Zaključak je da treba podizati svijest mlade populacije o ovoj problematici, kako ne bi bili samo pasivni primaoci plasiranih informacija.

U Nikšiću je prepoznat **problem nekvalitetnog provođenja slobodnog vremena**. U ranijim istraživanjima, mladi su isticali da im nedostaje bazen, bioskop, otvorene čitaonice i ostalo. Sada kada je navedeno dostupno u njihovom gradu, mladi ipak nisu na tim mjestima. Pretpostavka je da mladi gube interesovanje za bavljenje nekim hobijem, čitanjem i kulturnim dešavanjima. Sve više svoje slobodno vrijeme provode na pametnim telefonima, „konzumirajući“ online sadržaje.

Mladima često „tradicionalne“ radionice i info sesije nisu zanimljive, stoga i ne daju očekivane rezultate. Ono što bi imalo mnogo veći uticaj jeste „živa“ riječ osobe koja im je bliska godinama, a koja bi im svojim primjerom približila interesantne teme i njihov značaj. Razlog je i okruženost negativnim vijestima i informacijama, aktuelnim političkim i socijalnim problemima, što kod mladih izaziva pesimizam i smanjuje vjeru u uspjeh. Mladi često ističu nedostatak samopouzdanja i hrabrosti, i kada se tome doda negativan javni diskurs, ne čudi njihovo povlačenje i uslovno rečeno biranja „puta manjeg otpora“.

Omladinski servis (omladinski klub) u Nikšiću je bio aktivan u periodu od avgusta 2020. do aprila 2021. godine. U tom periodu, Opština je u više navrata saradivala sa servisom i realizovane su različite aktivnosti za mlade. Nakon toga se servis ukida na neko vrijeme i od decembra 2021. godine ponovo počinje rad. Djelovanje omladinskog kluba u Nikšiću nije nadležnost lokalne samouprave, već Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta (Uprave za sport i mlade).

Najveći uticaj pandemije COVID-19 na realizaciju aktivnosti iz Akcionog plana je bio u oblasti zdravlja. Razlog je očigledan, manjak osoblja je bio evidentan u svim zdravstvenim institucijama, tako da je bilo nemoguće pronaći predavača koji bi našao vremena za planirane radionice i dr. Zaposleni Kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti primijetili su negativan trend – **porast zavisnosti među mladima od kompjuterskih igara, društvenih mreža i igara na sreću**, naročito kod djece u gradskim sredinama. Ovaj trend znatno je niži u prigradskim i seoskim naseljima, gdje su djeca imala veću slobodu kretanja i priliku da pronađu sebi zanimaciju (bavljenje poljoprivredom, pećanje i dr).

2.1.2. Nalazi intervju sa nevladinim sektorom

Nevladin sektor je djelimično zadovoljan zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na mlade. Naime, ističu odličnu usklađenost zakona, podzakonskih akata i strategija sa evropskim standardima, kao i uključivanje mladih u njihovo kreiranje, što je još jedna odlična praksa. Ipak, kada je riječ o njihovoj realizaciji mnogo je manjkavosti. Kao primjer se navode *Centri za profesionalno informisanje i savjetovanje (CIPS)*, koji imaju izuzetno važnu ulogu u usmjeravanju mladih i u njihovom tranzicionom procesu od obrazovanja do zaposlenja,

a koji su u praksi marginalizovani. Pod tim se misli na zaposlene u centrima čiji referat obuhvata i mnoga druga zaduženja, što osiromašuje njihovu mogućnost da obavljaju posao u centru na pravi način. Sa druge strane, mladi nisu obaviješteni o postojanju ovih Centara. Štaviše, posmatrajući sajtove institucija i dostupnost informacija primjetno je da mnogi nisu prilagođeni lakoj upotrebi i ne stavljaju akcenat na servise koji su usmjereni na korisnike.

U cilju unapređenja omladinskih politika neophodno je redovno istraživati kakve rezultate realizovane aktivnosti zapravo postižu. Pod time se ne podrazumijeva puki kvantitativni pregled isplaniranih i realizovanih aktivnosti, već prikupljanje informacija od druge strane – kakav efekat imaju te realizovane aktivnosti na mlade, koliko im zaista pomažu i koliko su usklađene sa njihovim potrebama.

Donosioci odluka bi morali uložiti dodatne napore u uspostavljanju komunikacije sa onima na koje će se te odluke odnositi. Kad god su inicirani dijalozi između mladih i institucija, evidentna je bila oprečnost stavova. Institucije su stekle utisak da su mladi inertni i nezainteresovani za prilike koje im se nude, dok su mladi isticali da su im informacije daleke i često nepotpune ili nejasne, ili čak prilike koje se nude neusklađene s njihovim interesovanjima. Ovakva situacija iziskuje intenziviranje dijaloga ove dvije strane u cilju efikasnijih mjera i programa.

Osim toga, NVO sektor prepoznaje **problem stvaranja pasivne mase**. Od vrtića, pa kroz dalje školovanje, mlade vaspitavaju na način da ne budu aktivni. To je treći element kojim je potrebno da se pozabave svi koji rade u oblasti mladih. I pored nedostataka koji postoje u institucijama i njihovim programima, razlog za prepoznatu neaktivnost mladih, dijelom se nalazi u načinu vaspitavanja mladih. Ni kroz primarnu, ni kroz sekundarnu socijalizaciju ne promoviše se aktivizam, kritičko mišljenje i pokretanje inicijative.

Posebno je važno, sada kada je aktuelan porast govora mržnje i velika mobilizacija mladih u političke partije, raditi na prihvatanju različitosti među mladima. Kako je crnogorsko društvo često sklono diskriminaciji, tako je ona u velikoj mjeri prisutna i među mladima. Ovdje su posebno ugrožene osobe sa invaliditetom i pripadnici manjinskih grupa (RE populacija, LGBTQ, NEET, mladi iz ruralnih sredina). **Diskriminacija među mladima predstavlja višedimenzionalan problem i zahtijeva integralan pristup. Preporuka je da se ova problematika rješava indirektno, uvezivanjem mladih i njihovim zajedničkim bavljenjem pitanjima od obostranog interesa, što će obezbjediti ambijent u kome će se postepeno rušiti predrasude i nestajati diskriminacija.**

**„POTREBNO JE ULOŽITI
NAPORE, SVI ZAJEDNO, DA
OD ONOG MALOG DJETETA
NAPRAVIMO ODGOVORNOG
I AKTIVNOG MLADOG
POJEDINCA**

Mladima se rijetko govori o značaju neformalnog obrazovanja i životnim vještinama. Štaviše, kada kod mladih i postoji interesovanje za tako nešto oni nemaju podršku sredine (roditelja, profesore i sl). Stoga, na podizanju svijesti o ovoj temi treba raditi na više nivoa, i sa roditeljima, i sa zaposlenima u školama, i svima onima koji rade sa mladima.

2.1.3. Nalazi intervju sa područnom jedinicom Biroa rada

Ne postoje programi koji posebno targetiraju mlade ljude ili problematiku dugotrajne nezaposlenosti koja je zastupljena među

mladima. Ipak, postoji više programa aktivne politike zapošljavanja koje Biro rada Nikšić realizuje i koji indirektno uključuju i veliki broj mladih. Neki od programa jesu javni radovi, osposobljavanje za rad kod poslodavca, osposobljavanje za samostalan rad (za lica sa III i IV stepenom stručne spreme, koji nemaju iskustva u oblasti za koju su se školovali), program stručnog osposobljavanja i grantovi za samozapošljavanje. Takođe, za lica sa invaliditetom svake godine se raspisuje jedan ili dva poziva za rad kod poslodavca. U 2021. godini započet je **pilot projekat za aktivaciju žena od 25 do 34 godine starosti sa djecom predškolskog uzrasta.**

Kanali za distribuciju i promociju informacija kojim se koristi lokalni Biro rada su zvanični sajt ZZZCG-e, stranice na društvenim mrežama i TV emisije. Osim toga, u zavisnosti od programa organizuju se info sastanci sa ciljnom grupom, a i savjetodavci kroz direktan kontakt sa nezaposlenim licima dijele informacije o aktuelnim programima i mogućnostima koje Biro rada nudi. Za djecu se na godišnjem nivou štampaju informatori za upis u srednje škole i na fakultete, koji se dijele u školama, a na sajtu se može pronaći isti u elektronskoj formi.

Lokalni Biro rada u kontinuitetu ulaže napore da približi trendove na tržištu rada mladima i da im pomogne pri profesionalnoj orijentaciji. Tim zadužen za profesionalnu orijentaciju (koji je ranije radio u okviru CIPS-a) je u periodu prije pandemije korona virusa po nekoliko puta godišnje organizovao posjete školama. U direktnom razgovoru s đacima, informisali su ih o aktuelnostima na tržištu rada i deficitarnim zanimanjima, upućivali na karijerna savjetovanja i pozivali na dijalog. Mladi takođe samoinicijativno posjećuju njihove kancelarije i informišu se o zanimanjima koja bi najviše odgovarala njihovom profilu ličnosti.

Takođe, u Birou za mlade organizuju različite obuke: kurs za računare, strane jezike,

kurs računovodstva i sl. Sa druge strane mladi se rijetko prijavljuju za ove obuke. **Mladi su često stava da je završetak formalnog obrazovanja kraj njihovog usavršavanja** i obuke nisu nešto što ih zanima kada su u pitanju usluge Biroa, već ga posmatraju isključivo kao posrednika pri zapošljavanju. Štaviše, mladi su nerijetko pasivni u traženju posla i imaju prevelika očekivanja od Biroa rada gdje očekuju da im oni pronađu zaposlenje.

Mladima koji dolaze iz osjetljivih kategorija se pristupa na poseban način, ali poteškoće stvaraju poslodavci koji nerado prihvataju ova lica. Biro na primjer organizuje posjete licima sa invaliditetom u obrazovnim ustanovama, kako bi oni iz prve ruke dobili informacije o mogućnostima i prilikama za buduće zaposlenje. Takođe, biro ulaže velike napore u aktivaciju pripadnika RE populacije, no opet situaciju otežavaju poslodavci koji ne žele da zaposle ova lica. Štaviše, postoje i primjeri kada su ova lica bila uključena u određeni program obuke na radu, poslodavci negoduju na njihov angažman i pored odličnih kvalifikacija kandidata. Bez obzira na to, Kancelarija ima osobu koja redovno radi medijaciju sa ovim licima i aktivacija ovih mladih je jedan od prioriteta u radu lokalnog Biroa.

U procesu tranzicije od obrazovanja ka zaposlenju, najveće prepreke sa kojima se mladi suočavaju jesu nedostatak ponude na tržištu rada i (ne)posjedovanje traženih kvalifikacija. Osim siromašne ponude poslova, u Birou rada primjećuju veliki broj novih zanimanja koji ne definišu spremnost mlade osobe za bavljenje određenim poslom. Naime, čest je slučaj da mlada osoba prilikom prijavljivanja na evidenciju Biroa ne zna koji su to poslovi koje je ona spremna da obavlja (primjetan je veliki broj zanimanja menadžera u različitim oblastima koji nemaju konkretnog iskustva ili vještina, i ne prepoznaju koja je to radna pozicija za koju su kvalifikovani). Preporuka je da bi mlade

ljude trebalo edukovati o značaju sticanja praktičnih vještina i podsticati na razmišljanje o započinjanju karijere i pronalasku radnog mjesta dok su još u, uslovno rečeno, „klupama“. Na ovaj način bi izbjegli taj period „traženja sebe“ po završetku formalnog obrazovanja.

U Birou primjećuju da bi trebalo raditi i na podizanju svijesti i mladih i roditelja o značaju pravovremenog informisanja o trendovima na tržištu rada, odabira zanimanja i planiranja upisa u visokoškolske ustanove. Zavod za zapošljavanje publikuje pomenuti informator, ali njegova forma otežava pronalazak informacija mladima koji su navikli da elektronski i u par klikova pronađu odgovor koji ih zanima. Mali procenat mladih čita informatore i preporuka je da se kreiraju u vidu aplikacije koja bi omogućila pretragu po opštinama, ključnim riječima, zanimanju i slično, kako bi istinski bilo od pomoći mladima. Sa druge strane, mladi takođe ne razmišljaju o ovom pitanju sve do samog završetka osnovne ili srednje škole. Dešava se da mladi posjete kancelariju Biroa pet dana pred upisni rok i bez prethodne analize traže od savjetodavca da donese odluku umjesto njih. Ovakav odnos prema odabiru zanimanja i planiranju karijere jeste jedan od glavnih uzročnika trenutne situacije na tržištu rada i negativnih trendova nezaposlenosti mladih.

Odluke o budžetu, visini grantova i programu obuka za zaposlene se donose na centralnom nivou. Tako donešene odluke se prosljeđuju lokalnim Biroima rada. **U lokalnom Birou rada primjećuju da kada bi se javila neka inicijativa, ili preporuka za inovacije, uglavnom nije bilo odgovora sa nacionalnog nivoa, a oni nisu u nadležnosti da samostalno uspostavljaju novine.** Stoga su zaposleni nemotivisani da daju predloge ili analiziraju rad i učinak išta više od onoga što podrazumijeva referat svakog od njih.

2.1.4. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Nikšiću je činilo devetoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili: 3 studenta, 1 zaposleno, i 5 nezaposlenih lica. Fokus grupu su činili 6 žena i 3 muškarca. Među učesnicima u grupi je bio jedan pripadnik RE populacije.

Informisanost mladih u Nikšiću o postojemcem zakonodavnom i strateškom okviru koji se odnosi na njih se razlikuje od pojedinca do pojedinca. Mladi koji su aktivni u zajednici i članovi su nevladinih i omladinskih udruženja su upoznati sa strateškim dokumentima i Zakonom za mlade. Sa druge strane, ostali – koji čine većinu populacije mladih – nisu nikada čuli za postojanje Zakona o mladima ili Strategije za mlade.

Mladi koji su upoznati sa strategijom i zakonom ističu nezadovoljstvo velikim procentom nerealizovanih aktivnosti iz Lokalnog akcionog plana za mlade. Osim toga, oni vide nedostatke u konsultativnom procesu, gdje je trebalo informisati i pozvati na uključenje u dijalog znatno veći broj mladih. **Naročito je problematična (ne)uključenost romske populacije u pripremi LAPM.** U lokalnoj samoupravi su isključivo usredsređeni na saradnju sa određenim brojem NVO organizacija koje se bave problematikom nasilja, prosjačenja i ugovorenih brakova unutar romske populacije, a zanemaruju one druge organizacije i aktivne predstavnike ove zajednice koji pokušavaju da istaknu i njihova druga pitanja poput kulture, obrazovanja, socijalne inkluzije i sticanja određenih prava. Preporuka je da treba uključiti veći broj pripadnika ove populacije u konsultativnim procesima kako bi se kroz naredne akcione planove inkorporirala i druga pitanja od značaja za ovu zajednicu. Animiranjem pripadnika ove populacije u drugim oblastima (kultura, obrazovanje, sport), indirektno bi se i

uz dugoročnije rezultate, riješilo pitanje pomenute problematike koja se trenutno stavlja u fokus. Kao naročito važna tema ističe se kultura i kulturni sadržaji koji bi afirmisali i promovisali bogatu tradiciju ovog naroda i približili je ostalim sugrađanima. Pripadnici RE populacije u ovakvoj praksi vide najefikasniji način za rušenje predrasuda koje postoje prema njima.

„MISLIM DA JE KULTURA „BROJ JEDAN“ JEDNOG NARODA I DA NAROD BEZ KULTURE NIJE NAROD... MLADI LJUDI NE ZNAJU MNOGO O ROMSKOJ ZAJEDNICI I NJENOJ TRADICIJI I OTUDA IMAMO DOSTA TIH PREDRASUDA I DISKRIMINACIJE – SVE ONO ŠTO NAM JE NEPOZNATO, PLAŠI NAS.“

Mladi su informisani o postojanju omladinskih centara, organizacija i klubova. **Naročito se ističu omladinska udruženja i nevladine organizacije koji promovišu kulturu i umjetnost.** Ranije nisu postojala slična mjesta gdje bi mladi mogli da se druže, provode kvalitetno slobodno vrijeme, organizuju debate ili se bave nekom umjetnošću. Mladi su izuzetno zadovoljni njihovim pojavljivanjem posljednjih godina.

Mladi se suočavaju sa različitim problemima, ali kao i kod ostalih opština najveći problem predstavlja nezaposlenost. Pored toga, mladi ističu **neprilagođenost kulturnih sadržaja i lošu promociju istih.** Sugestija je da bi prilikom organizovanja kulturnih događaja trebalo prethodno konsultovati želje mladih.

Kada je u pitanju promocija kulturnih sadržaja, mladi ističu da im nerijetko promaknu informacije o nekom događaju koji je bio predmet njihovog interesovanja. Neophod-

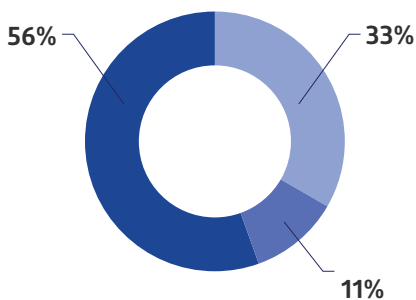
no je intenziviranje promocije i korišćenje kanala komunikacije koji su bliži mladima. Takođe, iskoristiti vaspitno-obrazovne ustanove, predavače i osobe koje rade sa mladima za promovisanje kulture i informisanje mladih o dešavanjima. Ovdje je značajno pomenuti i televizijske sadržaje – mladi ocjenjuju **TV program kao izuzetno nezanimljiv**. Štaviše, ukoliko i postoje emisije namijenjene ovoj populaciji termin nije prilagođen njihovom slobodnom vremenu, jer se **u vrijeme najveće gledanosti prednost daje političkim emisijama i sadržajima slične tematike**.

„DA KAŽEMO HOĆEMO DA IMAMO NEKI KONCERT... HOĆEMO DA UČESTVUJEMO U KREIRANJU SADRŽAJA GDJE SMO MI NAJVEĆI KONZUMENTI.“

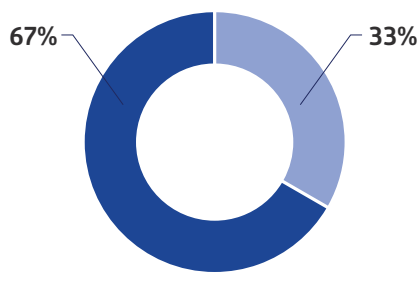
Problematika neadekvatnog odnosa prema mladim volonterima je pitanje na koje mladi u Nikšiću žele da skrenu pažnju. Naime, iskustva mladih pokazuju da organizacije koje angažuju volontere često ili nisu upoznate sa procedurama i pravima volontera, ili ne žele da ih ispoštuju. Sugestija je da se iskon-

troliše rad organizacija koje angažuju mlade volontere. Osim toga, mladi prepoznaju i nedostatke u radu organizacija koje se bave omladinskim aktivizmom i organizuju obuke za mlade. Prema njihovim riječima, ono što ih zabrinjava je nestručnost kadra koji realizuje te radionice, iz tog razloga savjetuju monitoring radne prakse i kapaciteta edukatora u ovim udruženjima.

Omladinski servis, sa trenutnim kapacitetima, nije dovoljan i adekvatno koncipiran. Onaj dio mladih koji je imao priliku da posjeti ili organizuje aktivnosti u prostorijama nikšićkog omladinskog servisa ističe da njegovi kapaciteti nisu zadovoljavajući. Osim toga, **omladinski servis vide kao priliku da on postane mjesto okupljanja mladih**, ne samo mjesto za organizovanje događaja i edukacije. Sa zamišljenim kapacitetima to nije moguće, ali uz veći prostor i dodatne sadržaje (npr. postojanje bifea) omladinski servis bi mogao biti mjesto svakodnevnog okupljanja mladih, međusobnog upoznavanja, druženja i kreiranja novih ideja. To bi naročito pomoglo smanjenju dokolice i negativnih efekata koje ona ima na mlade (zavisnost od društvenih mreža, kladenje i sl).

Grafik 1: Struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Polna struktura učesnika

„SVE POTIČE OD NEZAPOSLENOSTI... JAVLJA SE ŽELJA ZA BRZOM ZARADOM, MLADI ŽELE DA MALO RADE A DA ZARADE NOVAC, OTUDA Kladionice, kasnije UPLITANJE U KRIMINALNE RADNJE I DRUGO.“

Svi problemi mladih proizilaze jedan iz drugog. **U korijenu svih problema je nezaposlenost.** Nezadovoljstvo takvom situacijom i višak slobodnog vremena mlade odvlači u usvajanje nezdravih navika. Najprije to bude kladionica, a kao glavni motiv za odlazak u kladionicu jeste želja za brzom zaradom. Isti ti mladi su kasnije u velikoj opasnosti da to preraste u bolest zavisnosti. Nerijetko iz želje za zaradom, a u manjku prilika za zaposlenje, mladi pribjegavaju i bavljenju kriminalom. Učesnici fokus grupe rješenje vide u edukaciji, obrazovanju i kulturi.

„PRIJE IDE ČLANSKA KNJIŽICA, NEGO CV I TE NEKE REFERENCE.“

Stav mladih je da je najveći problem sa kojim se suočavaju u pronalasku posla partijsko zapošljavanje. Štaviše, ta ideja se plasira mladima od najranije dobi i odatle sami ili pribjegavaju pronalasku posla na ovakav način, ili su svjedočili da su u nekom procesu zapošljavanja bili svjedoci da je neka osoba izabrana po tom osnovu. Osim toga, problem predstavlja i nedostatak prilika u njihovom gradu – nedostatak prilika i za sticanje prakse na radom mjestu, i kasnije zaposlenja – za veliki broj zanimanja.

Negativna iskustva mladih u procesu tranzicije iz obrazovanja ka zaposlenju naročito su problematična jer **mladi ne prihvataju poraz na pravi način.** Neuspjeh na koji su naišli mladi percipiraju kao prepreku, a ne kao izazov

da sljedeći put pokušaju još bolje. Zato veliki broj njih nakon određenog broja pokušaja odustaje, postaje pasivan i ne vidi priliku u tom slobodnom vremenu koje imaju na raspolaganju za dodatna usavršavanja i obuke uz koje bi se kasnije istakli na tržištu rada.

Mladi su dali više sugestija za rješavanje ovih problema u odnosu na način kako su donosioci odluka do sada rješavali ove izazove. Uglavnom su rješenja u vidu edukacija na temu pisanja CV-a, motivacionog pisma ili biznis plana. Mnogo efikasnije bi bilo napraviti analizu koja bi pokazala **koje su to vještine koje mladima nedostaju, a koje su u skladu sa realnim stanjem i potrebama na tržištu rada.** Takođe, uz realizaciju programa obuke neophodno je utvrditi kakve rezultate te aktivnosti zaista ostvaruju. Slično stavu koji su iznijeli predstavnici NVO sektora, učesnici fokus grupe ističu da mladi prolaze kroz određene obuke ne usvajajući predviđenu vještinu ili znanje. Neophodno je otkriti šta uslovljava takvu situaciju, da li (ne)kvalitet samih obuka, neprilagođenost forme u kojoj se realizuju ili nešto drugo.

Takođe, **pri realizaciji određenih programa podrške preduzetništvu, prema mišljenju mladih, donosioci odluka griješe kada biraju neodržive biznis ideje.** Mladi su svjedoci velikog broja projekata koji su aktivni samo onoliko koliko traje podrška koja im je dodijeljena, nakon čega usljed neodrživosti prestaju sa radom. Ograničena sredstva treba iskoristiti na mnogo bolje načine, jer ovako ona bivaju utrošena a problem ostaje isti.

Kada je riječ o preduzetništvu, **mlade najviše plaši tržište u njihovom gradu.** Vjeruju da za njihove ideje ne postoje potrošači u njihovom okruženju, ili da su preferencije potrošača i suviše „kratkog daha“, što bi obezbijedilo uspjeh njihovoj ideji samo na kratak period. Osim toga, smatraju da biznis ideja mora biti izuzetna, potpuni novitet i „nevjerovatno“ zanimljiva da bi se uopšte usudili na njenu realizaciju. Mladi ovakvog stava prije biraju siguran posao nego poziv preduzetnika.

„JA NEMAM GDJE DA SE PRIJAVIM DA OBAVLJAM NEKU PRAKSU, DA ISKORISTIM PERIOD STUDIJA I ZA STICANJE PRAKTIČNIH VJEŠTINA, A ITEKAKO SAM SVJESNA KOLIKO SU ONE VAŽNE ZA MOJU PROFESIJU... ZA GODINU DANA KADA SE BUDEM PRIJAVLJIVALA ZA PROGRAM STRUČNOG OSPOSOBLJAVANJE, MORAĆU DA SE PRIJAVIM ZA POZICIJU U PODGORICI.“

„ZA MOJU OBLAST NIKAKO, NE SJEĆAM SE KADA SAM POSLJEDNJI PUT PRODAO SLIKU, A BIO SAM POSLJEDNJIH GODINA NA TOLIKO IZLOŽBI I JAVNIH DOGAĐAJA.“

Sa druge strane, oni koje zanima preduzetništvo i žele time da se bave u budućnosti ističu neke pozitivne i negativne stvari na koje nailaze u svom okruženju. Naime, mladi su izuzetno zadovoljni aktivnostima i podrškom od strane pojedinih nevladinih organizacija u ovoj oblasti. Ipak, ljudi iz njihovog okruženja im nisu podrška. **Mladima se savjetuje da se ne bave preduzetništvom** već traže sigurno zaposlenje, a oni koji jesu i sami preduzetnici govore im da Crna Gora nije dobro tržište i da razmišljaju o osnivanju biznisa van njenih granica. Uz to, već uspješni preduzetnici, čija podrška i mentorstvo bi bili od izuzetnog značaja mladima koje zanima ovaj poziv, ne žele da dijele svoje iskustvo i znanje sa njima.

Sugestija je da bi programi mobilnosti pomogli mladima u značajnoj mjeri. Prvo da razbiju predrasude – često je među mladi-

ma prisutan stav da je situacija u razvijenim zemljama drastično drugačija i da problemi mladih tamo nisu ni blizu problemima sa kojima se oni suočavaju u svojoj zajednici. Drugo, programi praksi u inostranstvu ili razmjene za preduzetnike bi bili odlična „lekcija“ mladima i prilika da kroz neposrednu interakciju i rad sa mladim ljudima iz drugih sredina vide kako to oni rade, i steknu vještine i samopouzdanje da naučeno primjene po povratku u svoju zemlju. Naravno, prethodno je neophodno motivisati mlade da se uopšte zainteresuju za ove programe, jer veliki dio njih i pored informisanosti o ovim prilikama ne želi da se angažuje.

„JA KAO MLADA OSOBA NEMAM NEKE POVOLJNOSTI DA SE BAVIM PREDUZETNIŠTVOM, U SMISLU BIROKRATIJE, TRETIRANA SAM ISTO KAO NEKO KO JE STARIJI I SIGURNO ISKUSNIJI OD MENE.“

„SIGURAN POSAO JE SIGURNOST ZA BUDUĆNOST...“

„MOŽEMO URADITI ISTRAŽIVANJE, NA PRIMJER, OBJAVITI NA PORTALU VIJEST DA JE JEDAN MLADI UMJETNIK OTVORIO SVOJU GALERIJU U NAŠEM GRADU I NASLOV O NEKOM POLITIČKOM DOGAĐAJU... PROVJERITE KOLIKO KLIKOVA JE BILO NA JEDNOM A KOLIKO NA DRUGOM NASLOVU. ZNATNO VEĆI BROJ ĆE BITI NA naslovu BROJ DVA – MI SMO TAKVI.“

„JA NAKON TRI GODINE STICANJA ZNANJA NA PRAVNOM FAKULTETU TREBA DA ODEM NA PRIPRAVNIČKI DA TO ZNANJE PRIMIJENIM U PRAKSI, ALI TO MJESTO BUDE PEKARA KOJA NEMA PRAVNIKA. NA OVAJ NAČIN JA OSTAJEM BEZ MENTORA I OBAVLJAM POSAO KOJI ME NIKO NIJE NAUČIO KAKO SE RADI, ILI EVENTUALNO OBAVLJAM POSLOVE KOJI NISU IZ OBLASTI MOG RADA – NAĐEM SE KAKO MIJESIM HLEB. NEKO MORA TO DA KONTROLIŠE.“

Na svim nivoima formalnog obrazovanja, mladi ukazuju na nedostatak prilika za sticanje praktičnih vještina i (ne)relevantnost znanja koje stižu (zastarjela literatura, predmeti koji nisu od značaja za oblast koju izučavaju i sl.) Problem je najvidljiviji u ustanovama visokog obrazovanja, a ni program koji postoji u svrhu rješavanja ovog problema – program stručnog osposobljavanja, prema mišljenju mladih, nije pozitivan primjer. Programu nedostaje kontrola od strane nadležnih institucija koja bi obezbjedila da ti mladi ljudi zaista obavljaju posao na poziciji koja im je dodijeljena i da imaju mentora na radnom mjestu koji će ih podučavati, što u velikom broju slučajeva nije tako.

„MI ZAVRŠIMO FAKULTET A NE ZNAMO DA RADIMO NIJEDAN POSAO.“

Jedna od preporuka mladih u vezi sa formalnim obrazovanjem jeste da bi bilo **poželjno razmisliti o američkom sistemu učenja**, tj. mogućnosti da učenici prave izbor predmeta koje žele da izučavaju u skladu sa svojim

preferencijama. Ne samo da bi im samo školovanje bilo zanimljivije, već bi na ovaj način u ranijoj dobi počeli da razmišljaju koje su to oblasti koje njih zanimaju i čime žele da se bave.

Veliki broj mladih ne zna za prilike koje im se nude, stoga promocija mora biti znatno intenzivnija. Štaviše, i oni koji jesu informisani, kada žele da saznaju više ne znaju kome da se obrate za pomoć. Problem je i to što profesori ne promovišu ili čak ne podržavaju one aktivnosti koje nisu dio formalnog obrazovanja. Osim toga, problem je i percepcija dijela mladih da je neformalno obrazovanje „gubljenje vremena“ jer se mladima govori da neformalno obrazovanje nema značaja.

Sam pojam reproduktivnog zdravlja je mladima nepoznat, dok za pojedine njegove komponente jesu čuli. U školama postoji predmet *Zdravi stilovi života* u okviru kog se govori o ovoj temi, ali se taj dio gradiva obično preskače ili zanemaruje. Pritom, nastavu obično realizuje neki od nastavnika čiji primarni predmet nije srodan pomenu, pa je za očekivati da nema dovoljno stručnosti da približi ovu temu đacima već je izbjegava, što je zabrinjavajuća pojava. Ovaj predmet spada u izborne predmete, što bi po mišljenju mladih takođe trebalo promijeniti – da je obavezan za sve učenike. **U porodici i društvu reproduktivno zdravlje se i dalje posmatra kao tabu tema** o kojoj se nikada ne razgovara, a sugestije o uvrštavanju predmeta u obavezan školski plan i program su obično ispraćene negodovanjem.

Bavljenje umjetnošću i biranje tog zanimanja nije čest slučaj među mladima, a razlog za to je nepovoljna sredina i poteškoće sa kojima se mladi stvaraoci suočavaju. Podrška mladim stvaraocima ne postoji, pomoć prijatelja i poznanika je jedino na šta se oslanjaju. Formalna pomoć postoji od strane entuzijastičnih pojedinaca ili nevladinih organizacija koje rade u ovoj oblasti. Najčešće je riječ o kratkoročnoj pomoći kroz angažovanje na određenom projektu.

„UZMIMO ZA PRIMJER HEMIJU, KOJA MENI NIKADA NIJE BILA ZANIMLJIVA U ŠKOLI. SADA KADA NAIDEM NA STRANICAMA NA NEKE ONLINE SADRŽAJE, VIDIM DA ONA MOŽE BITI VRLO INTERESANTNA. TAKO JE I ZA OSTALO, MORATE PRONAĆI NAČIN DA ZAINTERESUJETE MLADU OSOBU ZA NEŠTO – PREZENTOVATI STVARI NA PRAVI NAČIN.“

Udaljenost mladih od kulture i kulturnih sadržaja najbolje ilustruje činjenica da se **među mladima osobe koje zanima umjetnost percipiraju kao fanatici i osobenjaci**. Mladi nemaju razvijenu naviku da uživaju i konzumiraju ove sadržaje. Stoga je sugestija da mlade kroz obrazovne institucije i porodicu prvo treba upoznati sa kulturom i na taj način im omogućiti da obrazuju svoje afinitete. Zabrinjava izloženost mladih velikom broju sadržaja koji plasiraju negativne informacije (političke emisije, crna hronika i sl). Ne treba izostaviti ni trend praćenja problematičnih sadržaja poput rijaliti šou-a. Zato treba podizati svijest ljudi i na drugim mjestima gdje djeca provode najviše svog vremena, a to su škole, i kreirati mehanizme kojima bi im se približili „zdraviji“ sadržaji.

Neke od preporuka mladih su obavezne redovne posjete kulturnim događajima u okviru obaveznog nastavnog plana. Osim toga, neposredno **povezivanje mladih sa kulturom**, a pod tim se podrazumijeva obezbjeđivanje prostora i materijala da mladi sami stvaraju i na taj način upoznaju umjetnost. Ova preporuka pretpostavlja uspostavljanje otvorenih ateljea, ili inkorporiranje sličnih aktivnosti u obrazovni program (npr. izučavanje književnog djela kroz dramsku predstavu, ili učenje o istorijskom događaju kroz posjetu muzeju sa artefaktima tog perioda i sl). Ovako bi kultura po-

stala sastavni dio života mladih od najranije dobi, a nastavni plan bio zanimljiviji i na taj način potisnuo princip „rada za ocjenu“.

Mladi ističu da je problem nejednakosti izuzetno zastupljen. Glavni osnov za diskriminaciju jesu prema polu, seksualnoj orijentaciji i ekonomskom statusu, a odnedavno i prema političkoj orijentaciji. Diskriminacija među mladima je u posljednje vrijeme naročito izražena, a uslovljena je aktuelnim političkim dešavanjima. Uzrok tome mladi prepoznaju u zastupljenosti ove teme u medijima i u javnom govoru istaknutih ličnosti. Smatraju da je dovoljno da postoji parlamentarni kanal koji bi informisao o ovoj temi, dok bi na ostatku televizijskog programa trebalo kreirati sadržaje edukativnog karaktera i od značaja za sve generacije.

„JEDNAKOST MEĐU MLADIMA U DVIJE RIJEČI – SILAZNA PUTANJA.“

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou, primjećuje se značajno mimoilaženje stavova. Prvo, mladi i lokalna samouprava imaju suprotne stavove povodom dostupnosti informacija i slobode mladih da učestvuju u donošenju odluka. Drugo, nedostatak medijske pismenosti među mladima koji prepoznaju donosioci odluka suprotstavljen je mišljenju mladih, koji ističu da su medijski sadržaji kojima su izloženi nekvalitetni i nepoželjni. Zatim, prema mišljenju mladih, stav da kod njih ne postoji interesovanje za sadržaje koje im se nude je pogrešan, jer je zapravo forma tih sadržaja problematična i nedostaju konsultacije „u procesu kreiranja kulturnog programa u opštini. Iz perspektive mladih, uzrok za pasivnost mladih ljudi leži u nedostatku podsticaja i podrške za aktivno učešće u zajednici i sticanje neformalnog obrazovanja, a ne u „virtuelnom svijetu“ kako to percipiraju kreatori politika.

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su pasivni.	Mladi nijesu informisani o mogućnostima na koji način se mogu uključiti u zajednicu i jako je malo primjera, u njihovom okruženju, ljudi koji su uspjeli da se istaknu svojim kompetencijama, a ne zahvaljujući partijskoj knjižici.
Mladima nedostaje medijske pismenosti i među njima postoji sklonost ka senzacionalizmu.	Mladima se plasiraju loši sadržaji, koji doprinose pesimističkoj percepciji života u njihovoj zemlji.
Mladi nisu zainteresovani za kulturne sadžaje.	Mladi nisu dio konsultativnog procesa pri realizaciji kulturnih dešavanja, i nemaju priliku da daju svoje sugestije.
Mladi “žive u virtuelnom svijetu iz kog ih je teško izvući”.	Mladima se ne govori dovoljno o mogućnostima za mlade, ne promovišu se primjeri dobre prakse, ili pruža podrška u sticanju znanja i vještina van formalnog obrazovanja.
Mladi su bili dio fokus grupa pri izradi Akcionog plana za mlade.	Mali dio mladih je bio uključen, i mnogo mali broj njih zna za postojanje bilo kakvog strateškog ili pravnog dokumenta koji se odnosi na mlade.

Grafik 3: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

2.1.5. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Nikšiću je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 359 mladih osoba, od čega je njih 51.8% muškog, a 48.2% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 33.7% je bilo između 15 i 19, 31.6% između 20 i 24, i

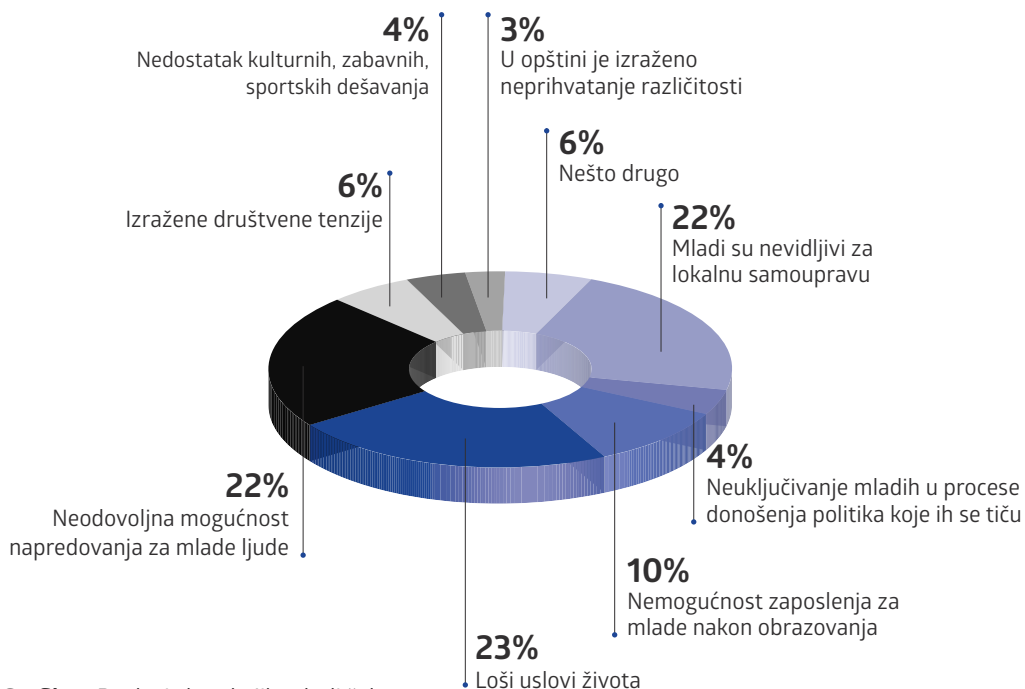
34.7% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 68% (ostali: 6.1% - osnovno obrazovanje, 10% - nepotpuno srednje obrazovanje, 4.4% - višu stručnu spremu, 4.7% - visoko obrazovanje, 6.8% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 76.1% živi u gradskom, a 23.9% u seoskom području. Štaviše, 75.9% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 0.6% -

iznajmljuje svoj smještaj, 1.8% – iznajmljuje smještaj sa cimerom, 7.1% – ima svoj smještaj, i 14.6% – nešto drugo).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 5.9 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet života (64.3%), mogućnosti za zaposlenje (37.5%) i kvalitet obrazovanja koji im se nudi (9.5%).** Ipak, najveći dio mladih ne želi ili nije ni razmišljao o odlasku iz svog grada (58.2% – ne, 31.4% – ne zna ili odbija da odgovori, a 10.4% – da). Gotovo je identičan procenat odgovora i na pitanje o napuštanju Crne Gore – 9.4% želi da napusti, 56.4% ne želi, i 34.2% mladih ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje. Među mladima koji žele da napuste Nikšić, kao glavni razlozi se ističu loši uslovi života, nedovoljno mogućnosti za napredovanje mladih ljudi i nezadovoljstvo položajem mladih (Grafik 4).

Gotovo trećina mladih u Nikšiću (28%) stiče obrazovanje u drugoj opštini, od kojih njih polovina putuje od kuće – 54.7%, a 36% živi u domu u drugom gradu (ostatak živi kod rođaka, iznajmljuje ili posjeduje privatni smještaj). Među mladima koji se još školuju mali je procenat onih koji su paralelno i radno angažovani (6.4%), a trećina mladih je radila na sezonskim poslovima (32.9%).

Kada su u pitanju preferencije povodom pronalaska zaposlenja, najveći broj mladih traži zaposlenje u državnoj upravi ili instituciji, a skoro i da nema mlade osobe koja razmišlja o StartUp-u ili nevladinoj organizaciji (Grafik 5). Ovi nalazi slični su onima iz razgovora sa fokus grupom – među mladima i u njihovom okruženju prisutno je čvrsto uvjerenje da je jedini siguran posao – posao u državnoj instituciji, stoga ova radna mjesta bivaju najpoželjnija. Mladi u Nikšiću radije ostaju da rade u svojoj opštini, a važno je istaći da je među mladim ženama

Grafik 4: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

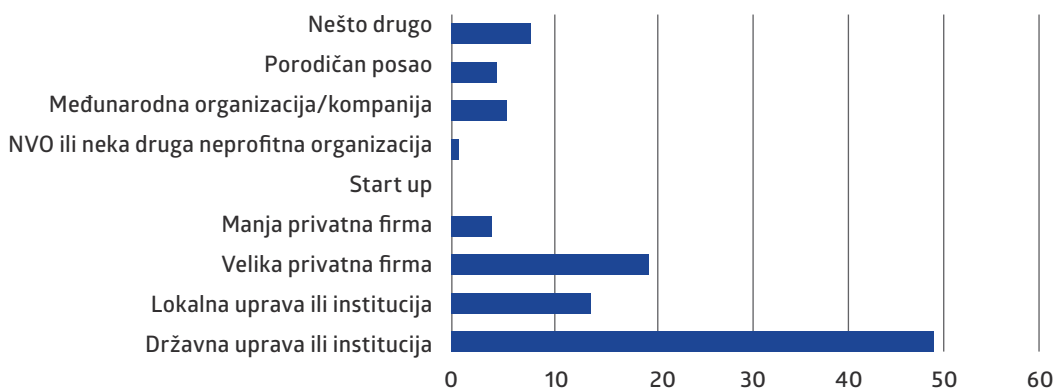
prisutna veća spremnost za pronalaskom posla u drugoj opštini (Grafik 6).

Gotovo polovina mladih ispitanika u Nikšiću (46%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja ili nivou stečenih kvalifikacija, ili oblasti njihovog školovanja/studiranja. A najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (33.2%). Iz tog razloga ne iznenađuje da je najčešći razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom mala plata (40.4%), a više od polovine njih (59.6%) aktivno traži drugi posao.

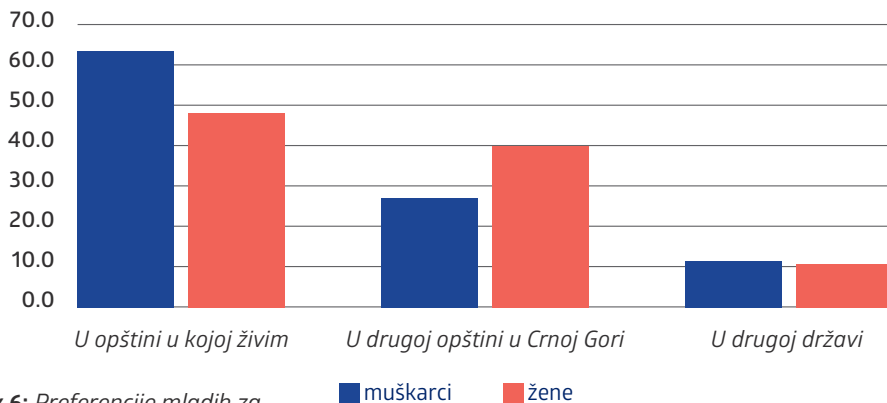
Za najveći broj mladih, proces tranzicije iz obrazovanja ka zaposlenju je trajao duže od

godine (35.5%), a u ovom procentu značajno je veći broj mladih žena nego muškaraca (proporcionalno 51.9% i 23.8%). Nezaposleni mladi ljudi uglavnom jesu prijavljeni na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (77.3%), dok oni koji nisu najčešće ističu da ne vide korist od registracije.

Problem dugoročne nezaposlenosti mladih dobro je ilustrovan nalazom da je gotovo **trećina mladih registrovana na ZZZCG-e više od pet godina**. Štaviše, polovina ovih mladih ljudi je odgovorila da nije u prethodne dvije sedmice aktivno tražila zaposlenje i to najviše iz razloga što ne vjeruje da za njih postoji prilika za posao (45.5%). Takođe, značajno je

Grafik 5: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

Grafik 6: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji, po polu

istaći da je **znatno veći broj mladih žena koje nisu aktivni tražioci posla** (65.3% - ž, 35.5% - m) i to najviše iz razloga što imaju malu djecu u kojoj se staraju (61.0% - ž, 14.5% - m).

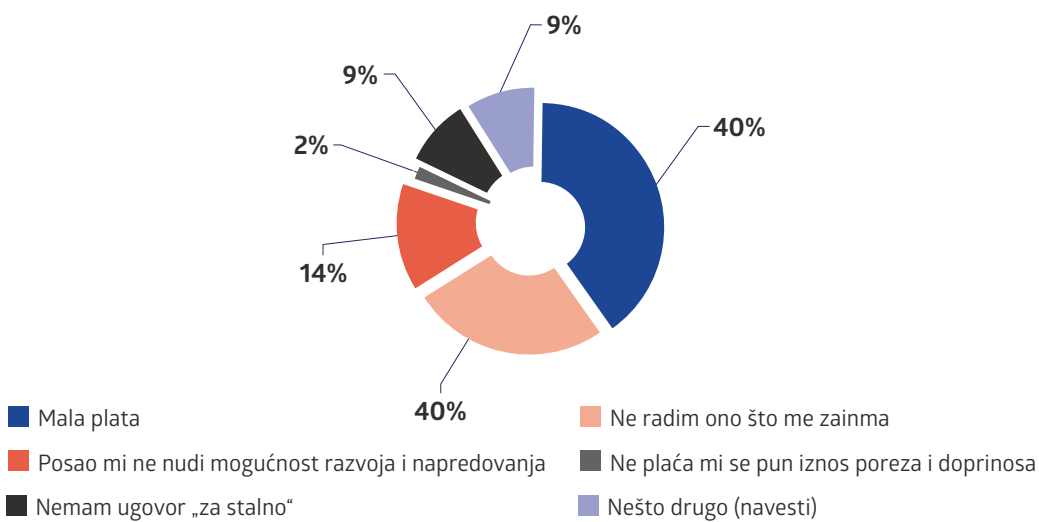
Mladi nijesu informisani o politikama za unapređenje poslovnog ambijenta i mogućnosti za zaposlenje (93%). A kao tri najveće prepreke u pronalasku zaposlenje ističu se: **opšti nedostatak poslova (40%), (ne)posjedovanje partijske knjižice (19.2%) i loše radni uslovi (19%)**. Problem nedostatka radnog iskustva je značajno zastupljen među mladim nezaposlenim licima, čak 53.3% nezaposlenih mladih obuhvaćenih upitnikom nema nikakvo prethodno radno iskustvo. Oni koji su bili radno angažovani ranije, radili su na određeno vrijeme ili kroz neprijavljeni radni angažman, nakon čega bi dobili otkaz (najčešće sezonski poslovi) ili im ugovor o radu nije obnovljen.

Mladi u Nikšiću ne razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa (80%). A kao glavni razlozi za to se ističu nedostatak hrabrosti (35.7%), samouvjerenosti (21.3%) i stručnosti (12.7%). Takođe, mladi loše ocjenjuju

podršku okoline i pravnu i institucionalnu pomoć koja im je na raspolaganju pri osniavanju biznisa (4.88 i 4.97 od max. 10).

Mladi najvećim dijelom nisu uključeni u programe i obuke neformalnog obrazovanja (89.3%). Najveći broj ovih mladih ne zna za postojanje programa i obuka (28.4%) ili smatra da im oni neće donijeti neku dodatnu vrijednost (21.8%). Osim toga, 77.5% mladih smatra da im dodatna edukacija ne bi pomogla prilikom pronalaska zaposlenja ili napredovanja u poslu. Razlog za ovakav stav među zaposlenima leži u nedostatku mogućnosti za napredovanje na njihovom radnom mjestu (43%), a među nezaposlenima u uvjerenju da se posao u njihovoj sredini dobija „preko veze“, a ne preko kvalifikacija (58.8%).

Stavovi o tome koliko mladi mogu da utiču na promjene u okolini su podijeljeni (52% - da, 48% - ne). Svoj društveni aktivizam mladi ocjenjuju znatno više od političkog (7.8 - društveni aktivizam, 2.6 - politički aktivizam), ipak, na pitanje o uključenosti u formalne i neformalne grupe, najviše je

Grafik 7: Razlozi za nezadovoljstvo radnim mjestom

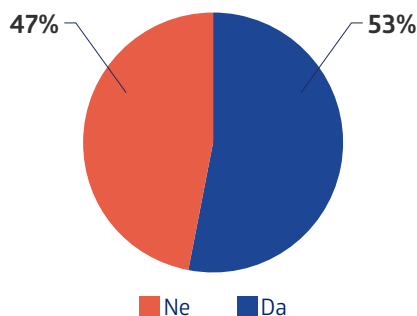
onih koji su dio neke političke partije (12.7%), zatim studentskog udruženja (4.5%), sindikata (2.2%), nevladine organizacije (1.2%) i drugo. Takođe, **na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra, ili NVO-a koje se bave pitanjem mladih, mladi u više od 90% slučajeva odgovaraju da ne znaju.**

Nalazi o tome na koji način mladi provode svoje slobodno vrijeme u skladu su sa problematikom koju su istakli predstavnici lokalne samouprave. **Mladi u Nikšiću rijetko ili nikada ne provode svoje slobodno vrijeme baveći se hobijem, ili posjećujući sportske i kulturne događaje.** Naime, prema rezultatima sprovedenog upitnika trećina ispitanika nikada ne ide u bioskop (28.2%), ne čita knjige (32%) ili prisustvuje sportskim događajima (33.2%). Osim toga, čak 78.9% njih nikada ne prisustvuje kulturnim događajima (muzej, galerija, pozorište), a 42% nikada ne ide na svirke ili koncerte. Veliki broj ispitanika nikada nije imao hobi (61.8%). Kada je u pitanju učešće u aktivnostima lokalnih NVO-a i omladinskog kluba više od 90% ispitanih mladih nikada nije bilo dio ovih aktivnosti. Mladi za informisanje i komunikaciju najviše koriste pametne telefone, a na telefonu, u prosjeku, **između 4 i 7 sati dnevno** provede čak 65.9% ispitanika.

Većina mladih smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine. Na skali od 1 do 5 ocjena ovih vještina je 3.91, prema procjeni mladih.

Kada su u pitanju nezdrave navike prisutna je konzumacija alkoholnih i duvanskih proizvoda. U proteklih 12 mjeseci 32.7% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića 1 do 4 puta nedeljno, dok 18.5% ispitanika aktivno konzumira duvanske proizvode. Gotovo četvrtina (24.5%) ispitanika je odbila da odgovori na pitanje o upotrebi nedozvoljenih psihoaktivnih suspcanci.

Mladi se nisu suočavali sa značajnim mentalnim i zdravstvenim poteškoćama usljed

Grafik 8: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su posrijedi osnovne i specijalizovane digitalne i ICT vještine

posljedica pandemije korona virusa. Mali procent njih koji jeste, za pomoć se obraćao najčešće članovima porodice, dok su oni koji su u potrazi za pomoć odlazili u savjetovališta ili pedagoško-psihološke službe, njihovu uslugu ocijenili kao nezadovoljavajuću (2.54 od max. 10).

2.1.6. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Nikšiću je dobro razvijen. Takođe, u ovoj Opštini postoji intenzivna saradnja različitih sektora i institucija lokalnog nivoa kada je u pitanju rad sa mladima i sprovođenje omladinskih politika. Ipak, posao u lokalnim institucijama koje se bave mladima je otežan kašnjenjem izrade i usvajanja planskih dokumenata na nacionalnom nivou, što izaziva zastoj u kreiranju planova i realizaciji aktivnosti na lokalnom nivou.

U lokalnom Birou rada ne postoje posebni programi i mjere koje se odnose na mlade, osim programa stručnog osposobljavanja koji je namijenjen visokoškolicima i koji direktno targetira problem nezaposlenosti mladih usljed nedostatka radnog iskustva. Ostali programi dijelom obuhvataju i mlade, a neki od najznačajnijih jesu grantovi za samozapošlja-

vanje i pilot projekat pomoći pri zapošljavanju majkama koje su ostale bez posla usljed posljedica pandemije CORONA virusa. Politike i programe nije moguće prilagoditi lokalnom tržištu rada, jer se one donose na nacionalnom nivou, a područne jedinice su isključivo zadužene za njihovo sprovođenje. Osim nedostatka ponude radnih mjesta na tržištu rada, u ovoj opštini je zastupljen suficit pojedinih zanimanja poput ekonomista i menadžera. Takođe, primjetan je i problem pasivnosti mladih u traženju posla, kao i nedostatak svijesti o značaju planiranja karijere i cjeloživotnog učenja što u lokalnom Birou rada pokušavaju da riješe organizovanjem radionica na ovu temu, informativnih prezentacija u školama i kroz redovnu komunikaciju savjetodavaca sa mladima.

Nevladin sektor u Nikšiću ističe problematiku efikasnosti omladinskih politika. Naime, neophodno je intenzivirati dijalog institucija i mladih kako bi se došlo do nalaza o tome koliko su omladinske politike zaista prilagođene mladima i odgovaraju njihovim potrebama. Iz iskustva rada u oblasti omladinskih politika, nevladinog sektora, evidentiran je značajan broj situacija u kojim su se stavovi mladih i donosioca odluka mimoilazili, a najčešći razlog za to je bila neadekvatna prezentacija informacija, neprilagođenost informativnih portala i nedostatak organizovanja konsultacija sa mladima.

Mladi u Nikšiću ističu da je izuzetno važno uključiti veći broj mladih u kreiranje zakona i strateških dokumenata koji se odnose na njih, što do sada nije bio slučaj. Posebno je važno uključiti predstavnike mladih koji dolaze iz ranjivih kategorija. Problemi koje mladi u ovoj opštini ističu su: nezaposlenost, partijsko zapošljavanje, neprilagođenost kulturnog i zabavnog programa, velika izloženost negativnom i lošem medijskom sadržaju, loša institucionalna podrška mladim volonterima i aktivistima, nedostatak kvalitetnih programa neformalnog obrazovanja i visok stepen diskriminacije među mladima.

GLAVNE PREPORUKE:

- Analizom deficitarnih zanimanja u 2021. godini dolazi se do podatka da sektor **mediciner** karakteriše značajna neravnoteža u odnosima ponude, tražnje i zapošljavanja. S tim u vezi, najveći broj deficitarnih radnih mjesta iz ovog sektora pripada **doktorima mediciner i medicinskim sestrama**. Druga oblast koja bilježi slične trendove jeste i potražnja za **diplomiranim licima mašinsko inženjerske struke**. Dodatno, za zvanje **inženjera građevinarstva** je zabilježena takođe znatno veća potražnja od ponude radne snage u toku prethodne godine. S obzirom da je najznačajnije deficitarno zanimanje u opštini Nikšić iz oblasti zdravstva, predlaže se **razvijanje adekvatnog mehanizma koji će spriječiti odlazak medicinskog osoblja u druge gradove odnosno u inostranstvo, ali i usmjeravati upisnu politiku za srednji stručni kadar koji evidentno nedostaje**. Potrebno je efikasnije promovisanje navedenih deficitarnih, zanimanja među srednjoškolicima kroz adekvatnije kanale kako bi se povećala zainteresovanost među njima.

Pored toga, potrebno je:

- Realizovati evaluaciju programa sprovedenih na lokalnom nivou i uspostaviti praksu kreiranja održivih programa za mlade, naročito u oblasti zapošljavanja (na primjer projekti koji bi se završili čim prestane novčana pomoć, što ukazuje: a) na propust donatora pri odabiru projekta kojima će biti dodijeljena pomoć; b) na potrebu za sklapanjanjem dugoročnijih partnerstava sa omladinskim organizacijama i/ili biznisima koje vode mladi; c) na potrebu za usmjeravanjem i edukovanjem mladih u pravcu kreiranja biznisa koji će biti samoodrživi);
- Kreirati mehanizme koji će omogućiti intenzivniju komunikaciju kreatora omla-

dinskih politika i mladih i koji će obuhvatiti što veći broj mladih;

- Poraditi na unapređenju medijske pismenosti među mladima, razmotriti prilagođavanje medijskog sadržaja potrebama mladih i ograničavanje pojedinih sadržaja koji evidentno doprinose negativnim trendovima među mladima;
- Razmotriti reformu obrazovnog sistema, ili organizovanje edukacija za nastavnici kadar kako bi se omogućila neophodna podrška i podstrek mladim ljudima u pravcu neformalnog obrazovanja, volontizma i omladinskog aktivizma;
- Intenzivirati promociju i dijalog na temu aktivnih mladih među svim generacijama

kako bi se targetirao problem „formiranja pasivnih mladih“;

- Prilagoditi kulturne sadržaje na lokalnom nivou željama mladih kroz redovne konsultacije i aktivnu promociju kulturnih događaja i kulture uopšte (osnivanje otvorenih ateljea koji bi omogućili neposredan susret mladih i umjetničkog stvaralaštva);
- Kreirati programe i aktivnosti kojima bi se targetirao problem diskriminacije među mladima (programi mobilnosti, projekti koji bi povezali različite grupe mladih i sl) i kontrolisati javni diskurs koji podupire ove trendove.

Plužine 2.2.

Lokalni plan akcije za mlade za opštinu Plužine za 2020 - 2021⁷⁴ sadrži opšte podatke u pogledu teritorijalnog položaja opštine i osnovnih demografskih karakteristika stanovništva dobijenih na bazi Popisa 2011. godine. Nisu opisani glavni izazovi sa kojima se susreću mladi u ovoj opštini, niti su dati konkretni podaci koji su poslužili kao osnova za izradu dokumenta, a do kojih se došlo anketiranjem oko pedesetak mladih osoba.

Stanovništvo Plužina je u prosjeku najstarije u Crnoj Gori, sa prosječnom starošću od 44 godine. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, u ovoj sjevernoj opštini je živjelo 589 mladih osoba (52.1% - muškarci, 47.9% - žene), od kojih je 35,5% u starosnoj dobi od 15 do 19 godina, 33,4% od 20 do 24 godine i 31,1% od 25 do 29 godina. Ovo upućuje na činjenicu da je prisutno odseljavanje mladih nakon završene srednje škole. Takođe, podaci Uprave za statistiku Crne Gore

(MONSTAT) pokazuju da se, kao posljedica negativnih demografskih trendova, broj stanovnika u Plužinama smanjio u periodu 2000 - 2020. godine za čak 43%. U Plužinama 1% mladih osoba ima smetnje u razvoju. Po indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Opština Plužine se nalazi na 12. mjestu⁷⁵.

Period važenja posljednjeg Lokalnog akcionog plana za mlade je 2020 - 2021. Nijesu dostupni izvještaji o sprovođenju Lokalnog akcionog plana za mlade. Kao ključni ishodi uzeti su prioriteti navedeni u Nacionalnoj strategiji za mlade. Aktivnosti i prateći indikatori su jasno definisani u Akcionom planu koji obuhvata 11 mjera. Specifični ciljevi su definisani na sličan način kao mjere navedene u Nacionalnom planu, dok mjere LAPM-a imaju specifične prateće indikatore koji djeluju realno.

74 AKCIONI PLAN -za mlade.docx (live.com)

75 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

Potrebe mladih utvrđene su kroz anketu koju je popunilo oko 50 mladih ispitanika iz opštine Plužine.

Prepoznati *ključni akteri* uključeni u implementaciju Lokalnog akcionog plana za mlade su: lokalna samouprava, Zavod za zapošljavanje – Biro rada Plužine, JU Obrazovni centar Plužine u saradnji sa nadležnim Ministarstvom, organizacije civilnog društva, obrazovne institucije, nadležno Ministarstvo, MUP, škola, zdravstveni centar, Kulturni centar Plužine i Park prirode Piva.

Kad je riječ o budžetu, nije definisan ni iznos potrebnih sredstava ni konkretan izvor finansiranja. Kao izvori finansiranja navode se samo „sredstva redovnog budžeta“ organizacije/institucije na koju se ova kategorija odnosi. Stoga se čini da je neophodno preciznije definisati iznose potrebnih sredstava, kako bi ih institucije uključile u svoje budžete.

Identifikovani su i ostali relevantni akcioni planovi Opštine Plužine. Strateški plan razvoja opštine Plužine 2020 – 2025. za cilj ima poboljšanje uslova života u Plužinama, unapređenjem lokalne infrastrukture i privlačenjem investitora. Realizacija ovog cilja predviđena je kroz postizanje konkretnih ciljeva: 1. Unapređenje i razvoj lokalne infrastrukture; 2. Razvoj poslovnog okruženja i ekonomski razvoj i 3. Poboljšanje opštih uslova života stanovništva i održivo korišćenje prirodnih resursa. Prioriteti relevantni za mlade odnose se na razvoj poslovnog okruženja, promociju poslovnih zona za privredu, definisanje mjera podrške ekonomskom razvoju itd.

Strategija razvoja sporta za period 2018 – 2021. za opštinu Plužine predviđa plan izgradnje, rekonstrukcije, odnosno adaptacije sportskih objekata na teritoriji opštine, kao i definisanje dinamike realizacije na lokalnom nivou. Postoji pet glavnih ciljeva koje je potrebno ostvariti u ovom periodu, uključujući: uspostavljanje sistema za osni-

vanje i rad sportskih organizacija; podsticanje i unapređenje sportskih aktivnosti djece i učenika; promovisanje sporta i podsticanje građana na bavljenje sportskim aktivnostima; unapređenje sportske infrastrukture i unapređenje zdravstvene zaštite sportista i sprečavanje negativnih pojava u sportu.

Kad je riječ o *institucionalnom okviru*, u okviru Opštine Plužine, Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti, između ostalog, zadužen je za izradu lokalnog plana akcije za djecu, mlade, kao i za praćenje sprovođenja utvrđenih mjera i izradu izvještaja.

2.2.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

U Plužinama je obavljen razgovor sa samostalnim savjetnikom za NVO, mlade, sport i obrazovanje u Sekretarijatu za opštu upravu i društvene djelatnosti. Dakle, **ne postoji poseban sekretarijat koji se isključivo bavi pitanjima mladih.**

Iako postoji Lokalni plan za mlade na nivou opštine, njegova realizacija je otežana usljed brojnih izazova sa kojima se opština susreće. Prvenstveno je naglašen „**problem malih sredina**“ koji se odnosi na činjenicu da mladi ljudi koji su prethodno bili aktivni u raznim društvenim događajima i aktivnostima na nivou opštine, poslije srednje škole upisuju fakultete u drugim opštinama ili državama, čime se stvara **diskontinuitet i problemi za samu lokalnu upravu da uspješno realizuje razne aktivnosti.**

Dodatni faktor na koji je teško uticati, a koji ograničava mogućnosti realizacije brojnih aktivnosti predviđenih Lokalnim akcionim planom za mlade jeste pandemija CORONA virusa koja je naročito tokom 2020. godine suzila mogućnosti djelovanja. Ipak, u 2021.

godini je realizovano znatno više aktivnosti iz LAPM.

Opština se suočava sa **veoma ograničenim ljudskim resursima**, jer samo jedna osoba (intervjuisani) radi sa mladima, uz brojne druge aktivnosti koje su predviđene opisom radnog mjesta na kojem se nalazi. Ipak, mišljenje intervjuisanog je da je **posvećenost mladima na zavidnom nivou** (što je kasnije potvrđeno i kroz fokus grupu sa mladima), a da se Opština ponaša racionalno sa aspekta troškovne efikasnosti.

„POLITIKA OPŠTINE JE DA NEMA VIŠKA ZAPOSLENIH, TRIDESETAK NAS RADI U KOMPLETNOJ LOKALNOJ UPRAVI.“

Ipak, uprkos postojanju dobre volje, postoje objektivni problemi u samom radu sa mladima. Lokalna uprava je obezbijedila kancelariju mladim osobama na korišćenje, gdje su se organizovali različiti događaji poput predavanja na teme borbe protiv nasilja, borbe protiv narkomanije, zatim humanitarne večeri, omladinske svirke i sl. Ipak, **omladinski klub još ne postoji**. Ranije je lokalna samouprava aplicirala za sredstva kod Ministarstva za otvaranje omladinskog kluba, ali po mišljenju predstavnika lokalne samouprave tokom 2019. godine nije bilo „sluha“ ili želje za dodjelu sredstava. Aplicirano je opet, komisija je dolazila, tako da se očekuje pozitivan odgovor. Ipak, postoji i mišljenje da su sve promjene administracije u ministarstvima doprinijele da se gubi vrijeme i da je sporiji protok informacija.

U lokalnoj upravi uvjereni su da se u samoj zajednici radi mnogo efikasnije budući da je posrijedi mala sredina, te su neformalne veze čvršće. Samim tim postoji brža komunikacija između svih institucija na lokalnom nivou.

Kako u opštini nema sekretarijata koji se isključivo bavi pitanjima mladih, to se odražava i na budžetiranje sredstava za mlade. Tek nešto oko 2,000 eura se odnosi na direktnu podršku aktivnostima mladih, što je manje od 0,1% ukupnog opštinskog budžeta (koji iznosi oko tri miliona eura). Ova situacija, prema mišljenju intervjuisanog, ipak može da zavara. Naime, iako se snalaze na razne načine, svaka aktivnost ili inicijativa mladih se podrži kroz druge budžetske linije (na primjer humanitarne svirke kroz ugovore, ili iz drugih budžetskih stavki). Međutim, prepoznaju problem nedovoljne aktivnosti nekih aktera kao što je NVO sektor.

„NVO SEKTOR JE PASIVAN, STARE NVO KOJE NE ZNAJU DA PIŠU PROJEKTE, OČEKUJU SAMO DA IZVUKU NOVAC.“

Lokalna samouprava je takođe **podsticala određene programe neformalnog obrazovanja**. Finansirani su kursevi engleskog jezika tokom 2019. godine koji su za mlade bili besplatni, a takođe su finansirane obuke za rad na računaru. Međutim, to su bile samo trenutne obuke i ne održavaju se u kontinuitetu iako možda za njima postoji potreba. S obzirom na to da je nezaposlenost jedan od ključnih problema sa kojim se suočavaju mladi iz ove opštine, lokalna samouprava je za dio zainteresovanih sufinansirala obuke u Banja Luci kako bi stekli dodatne licence. Međutim, **sve aktivnosti koje se odnose na programe neformalnog obrazovanja je poremetila pandemija CORONA virusa**.

Kanali za informisanje mladih, ali i drugih aktera su uglavnom neformalni, telefonom, što je očekivano imajući u vidu veličinu populacije. Takođe se koriste oglasna tabla i sajt Opštine. U Opštini su mišljenja da ne postoji potreba za detaljnom bazom. Gore pomenutim kanalima se mladi informišu o studentskim pomoćima, školskoj saradnji i sl. Zaposleni zadužen za rad sa mladima

navodi da ima sve kontakte i upućen je do detalja o svakom ko bi mogao da bude uključen.

U lokalnoj samoupravi naglašavaju da su problemi multidimenzionalni, ali je **manjak prilika za zaposlenje jedan od najvećih i vuče za sobom druge, zbog čega se mladi ne vraćaju u lokalnu zajednicu.** Ogromna većina njih upisuje fakultete, a nerijetko se kasnije i odlučuju za trajno preseljenje u druge opštine zbog zaposlenja, ali i zasnivaju tamo porodice.

„NEKE DJEVOJKE SE UDAJU U VEĆIM SREDINAMA, MOMCI NAĐU POSAO, OVDJE NE MOŽE DA IM SE PONUDI PUNO IZBORA ZA ZAPOSLENJE, PRIVREDA JE UGAŠENA, RADNIH MJESTA U LOKALNOJ SAMOUPRAVI JE MALO, UGLAVNOM SE DOVODE MLADI, ALI JE TO MALO...“

Samoinicijativnost lokalne uprave se ogleđa u najavi da će otpočeti od sopstvenih sredstava izgradnju sportskog centra, ali se nadaju da će takva akcija pokrenuti i aktere sa nacionalnog nivoa, kao i donatore. Takođe, šansa za djelimično unapređenje ambijenta za zapošljavanje se vidi u najavljenim privatnim investicijama, prije svega u rekonstrukciji i otvaranju hotela, što bi trebalo da obezbijedi nova radna mjesta, naročito za mlade.

Mehanizmi podrške postoje kao što je već navedeno kroz razne budžetske linije, a lokalna samouprava se trudi da što više približi aktivnosti predviđene akcionim planom omladini kako bi mladi uvidjeli korist i kako bi se uključili ili inicirali neke od njih. **Ipak, u lokalnoj upravi priznaju da se mladi susrijeću i sa problemom nedostatka sadržaja uprkos značajnom budžetu i finansijskoj**

podrški mladima. Rad Centra za kulturu se ocjenjuje kao nedovoljan, aktivan je uglavnom tokom ljetnjeg perioda kad se omladina vraća i kad ima turista. Infrastrukturni problemi (privremena zatvorenost puteva zimi), dodatno doprinose problemu.

„TADA SE UGLAVNOM ORGANIZUJU PJESNIČKE VEČERI, KONCERTI... TO POSEBNO NEDOSTAJE U ZIMSKOM PERIODU, ALI I SVE ŠTO SE ORGANIZUJE ZIMI IMA MALU POSJEĆENOST, I ONDA KOJA JE SVRHA ORGANIZOVANJA? SVE SE DEŠAVA LJETI...“

Imajući u vidu veličinu opštine i limitirane finansijske mogućnosti, razvoj ljudskih resursa za rad sa mladima se uglavnom sprovodi putem seminara koji se organizuju na nacionalnom nivou ili koje organizuju međunarodne organizacije. Najčešće se prisustvuje seminarima koje organizuju Uprava za sport i mlade i nadležna ministarstva. Na seminarima se obično pored edukacije iznose razni problemi, ali i vrši neformalno umrežavanje sa predstavnicima drugih opština koji rade sa mladima. Ranije je frekventnost takvih seminara bila 1-2 puta godišnje, ali od trenutka pandemije i to je izostalo.

Pandemija CORONA virusa je gotovo stopirala realizaciju mjera iz Lokalnog akcionog plana za mlade, a sa druge strane dovela je do finansijskog pritiska jer su povećani zahtjevi za socijalnim davanjima. Takođe, uticala je na ionako lošu demografsku sliku koja rezultira smanjenim udjelom mladih u populaciji opštine. Ipak, kako bi se unaprijedila demografska politika **izdvajanja za socijalni program su značajna.** Sljedstveno, lokalna samouprava opredjeljuje novčana

sredstva porodicama koje dobiju djecu - za rođenje prvog djeteta u vangradskoj oblasti 1,000 eura, za drugo dijete 2,000 eura i za treće dijete 4.000 eura. Ovi iznosi se dodjeljuju i za djecu rođenu u gradskoj oblasti, ali su upola manji. Dodatno, Opština uplaćuje nezaposlenim majkama po 100 eura mjesečno tokom perioda od dvije godine.

Članarine u sportskim klubovima za djecu su besplatne ili minimalne (na primjer porodica djeteta plaća 5 eura za školu plesa, dok Opština sufinansira sa 15 eura, a slično je i sa karateom, košarkom). Sponzoriraju se i sportisti kada idu na takmičenja. Opština takođe finansira u potpunosti ekskurzije polumaturanata i maturanata. Dodjeljuju se i nagrade za dobitnike diplome „Luča“, za najboljeg đaka srednje škole (650 eura) i osnovne škole (350 eura). Stipendije za studente iz opštine iznose 100 eura mjesečno (10 mjeseci u godini), ali su uslovljene neprimanjem stipendije na nacionalnom nivou. Dodatna izdvajanja se odnose na jednokratne pomoći za studente sa lošim materijalnim stanjem (na bazi internih odluka).

2.2.2.

Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Plužinama je činilo petoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili 5 učenika. Fokus grupu su činili 4 žena i 1 muškarac.

Informisanost mladih u Plužinama o postojećem zakonodavnom i strateškom okviru koji se odnosi na njih je ocijenjena kao nedovoljna. Iako su fokus grupi prisustvovali mladi koji su mahom aktivni u zajednici i članovi su (ili žele da budu) nevladinih i omladinskih udruženja, navode da nijesu

dovoljno informisani o strateškim planovima, pogotovu onim na nacionalnom nivou.

Sa druge strane, **potvrđena je određena upoznatost sa aktivnostima na lokalnom nivou** ali nijesu sigurni da li su te aktivnosti dio lokalnog plana. Nijesu bili uključeni prilikom njegovog kreiranja. Ipak, naglašena je velika posvećenost osobe iz lokalne samouprave koja je zadužena za rad sa mladima.

„NAJVIŠE RAZUMIJEVANJA ZA INICIJATIVE, NA PRIMJER ZA OMLADINSKI KLUB IMAMO OD OPŠTINE. ALI KAD JE DOŠLO NA PAPIR DA NAS I MINISTARSTVO PODRŽI NASTAO JE ZASTOJ, VJEROVATNO PO POLITIČKOJ LINIJI.”

„JA TRENIRAM PLES I MISLILA SAM SA DRUGARICAMA DA OSNUJEM KLUB, ODMAH SMO DOBILI PODRŠKU OD OPŠTINE. SVAKU INICIJATIVU SU NAM PODRŽALI. POSVEĆENOST NIKOLE IZ OPŠTINE JE BAŠ DOBRA, ON NAS ČAK MOTIVIŠE DA GURAMO STVARI, ZA KULTURNI KLUB NA PRIMJER....“

Upoznati su sa radom i postojanjem Kulturnog kluba, ali je problem što trenutno ne radi usljed odlaska na studije grupe djevojaka koje su bile aktivne i koje su kreirale različite sadržaje. Učesnici fokus grupe razmišljaju da se aktiviraju i da preko tog kluba (imaju svu podršku Opštine) kreiraju događaje, kulturne večeri, društvene igre, ali je **problem diskontinuiteta evidentan**. Diskontinuitet se ne odnosi samo na prekid

rada kluba, već i na prekid u diseminaciji informacija na mlađe generacije.

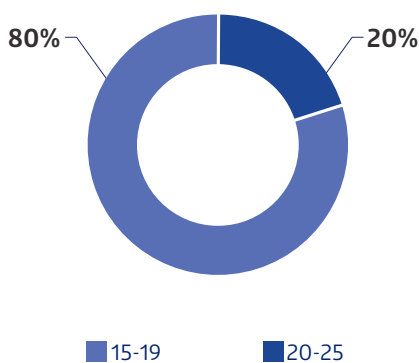
Takođe, učesnici fokus grupe su saglasni da Učenički parlament ne funkcioniše najbolje, nijesu dovoljno informisani kako taj parlament treba da funkcioniše i čemu treba da doprinese. Dodatno, u tako maloj sredini nema puno zainteresovanih da budu u učeničkom parlamentu. **Nezainteresovanost mladih je bitna barijera za njihov sveukupni razvoj.**

„ONI SE INTERESUJU ZA FUDBAL, KAFIĆE I NIŠTA VIŠE. JER NEMAJU VJETAR U LEĐA OD SREDINE. OPŠTINA SVE PODRŽI KAD IMAMO INICIJATIVU. MLADI KAD IM PREDLOŽITE NEŠTO KAŽU: JA NEĆU, MENI JE TAMO DOSADNO...A NI NE ZNAJU O ČEMU SE TAMO RADI. ZATO IM TREBA BOLJE PRIĆI, JER AKO SU DOBRO INFORMISANI MOGU PROMIJENITI I SEBE I DRUGE“

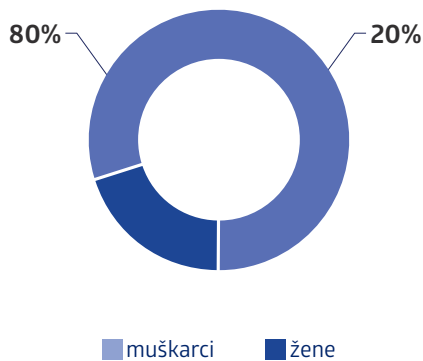
„MALO KO JE INFORMISAN U VEĆEM BROJU, POJEDINAČNI SLUČAJEVI MOŽDA, ALI ONI NE DOPRU DO VEĆINE. NIKO SE NI NE TRUDI DA DO NAS DOĐU TE INFORMACIJE.“

Međutim i pored nezainteresovanosti određenog broja mladih, neki problemi su evidentni, a tiču se onih koji su proaktivni. Kao izrazit problem, učesnici prepoznaju nedovoljno mogućnosti i sadržaja za mlade, nedovoljno infrastrukture i aktivnosti za one mlade koji su zainteresovani i koji bi se bavili određenim aktivnostima. Smatraju da generalno kod kreatora politika postoji **nerazumijevanje potreba generacija.**

„MI IMAMO ONO ŠTO JE TRADICIONALNO – PJESNIČKE VEČERI, FUDBAL, KOŠARKA... ALI NAMA TREBAJU KULTURNO-SPORTSKI SADRŽAJI KOJI SU SAD AKTUELNI I MODERNI – FITNESS, TERETANA...“

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi

Ukupna situacija i ambijent u Plužinama su ocijenjeni kao veoma loši jer guše omladinu.

„NAŠA OPŠTINA JE OPŠTINA ZA STARIJE LJUDE! NEMAMO MOGUĆNOST DA SE ISKAŽEMO, NEMAMO PODRŠKU, ALI NE OD OPŠTINE, NEGO OD SAMIH MLADIH, NEMAMO KOME DA PRUŽIMO NEKU ZAMISAO, BIZNIS IDEJU...“

„UVIJEK NAM GOVORE DA OSTAJEMO OVDJE, ALI MOJE PITANJE JE ZBOG ČEGA? ŠTA NAM NUDI, SVI IDU ZA BOLJIM ŽIVOTOM, JER OĐE POSTAJE DOSADNO, NEMA ...KO OSTANE, POVLAČI SE U SEBE JER JE MALA SREDINA! LJUDI OVDJE NE PRIHVATAJU USPJEH. TEŠKO JE BITI USPJEŠAN U MALOJ SREDINI!“

„MI NEMAMO INFORMACIJE KOLIKO JE ZA NAS DOBRO NEFORMALNO DA SE OBRAZUJEMO, ZA NAS SE TO PREDSTAVLJA KAO ŠKOLA, A NEFORMALNO OBRAZOVANJE JE ZAPRAVO MNOGO KORISNO I ZANIMLJIVO. JA KAD SAM POČELA SA OMLADINSKIM AKTIVIZMOM, NIJESAM ZNALA ŠTA ZNAČI NA PRIMJER MULTIKULTURALIZAM. NIJESAM ZNALA DA POSTOJE LJUDI DRUGIH VJERA I NACIJA.“

Prisustvo stereotipa je ogromno, a omladina kao da se tome prilagođava. Kao primjer stereotipa kojima je omladina podložna navedeno je da tradicionalno muškarci idu na fudbal, a djevojke na folklor. Proaktivniji mladi teško da mogu nešto promijeniti jer je pritisak sredine veliki. Dodatno, **sredina ne prepoznaje značaj neformalnog obrazovanja**, niti ga cijeni.

Nerazumijevanje je prisutno i u samim obrazovnim institucijama. Navedeno je da ih samo mali broj profesora motiviše i razumije njihove potrebe za neformalnim obrazovanjem. Često neki profesori nemaju razumijevanja za odsutstva koja se odnose na prisustvo seminarima i obukama, a akcenat se stavlja na formalno obrazovanje i to dominantno iz prirodnih predmeta.

„OGRANIČAVAJU NAS DA NE RADIMO NA SEBI, NEGO ISKLJUČIVO FORSIRAJU ONO ŠTO ONI ŽELE DA MI ZNAMO. SVI MISLE DA SU NJIHOVI PREDMETI NAJBITNIJI, NEMAJU RAZUMIJEVANJA ZA DRUGE. DRUŠTVENI PREDMETI SE NE VREDNUJU. TO SU PREDMETI KOJI SU POTISNUTI POD OTIRAČ ŠKOLE...SAMO FIZIKA I MATEMATIKA...MI KOJI SE ZANIMAMO ZA DRUŠTVENE NAUKE NIKAD NIJESMO SMATRANI DOBRIM ĐACIMA. UVIJEK ME ZATO KROZ ŠKOLU GONILA NEPRAVDA...“

Ipak, mogućnosti koje su im na raspolaganju po pitanju **neformalnog obrazovanja** su velike. Ljudi koji predaju u neformalnom obrazovanju su prijemčiviji, ali **neophodna je doza samoinicijativnosti i ličnog interesovanja, što često izostaje.** Informacije o mogućnostima za neformalnim obrazovanjem se uglavnom

nalaze putem interneta, novih poznanstava sa prethodnih seminara iz drugih opština... Ipak, neke stvari se moraju na lokalnom nivou jasnije i intenzivnije promovisati kako bi lakše došle informacije do zainteresovanih.

„ODUŠEVILA SAM SE OMLADINSKIM SERVISIMA, ALI TO NIJE BILO DOVOLJNO PROMOVISANO, MNOGI NE ZNAJU ŠTA SU OMLADINSKI SERVISI. TREBALO BI NAPRAVITI NEKU CENTRALNU PLATFORMU ZA INFORMACIJE.“

Učesnici posebno cijene radionice i seminare na različite teme (o nasilju, radnim pravima i sl) kao vid neformalnog obrazovanja. Neka iskustva su prenijeli sugrađanima, na primjer znanje stečeno na seminarima o nasilju. Takođe, kako bi povećali aktivizam, Unija srednjoškolaca je organizovala *Akcioni dan* – tokom kojeg su srednjoškolci radili u nekim preduzećima, opštini, u svojoj struci, đaci su dobijali novac za taj dan koji se koristio kasnije za finansiranje projekata Učeničkog parlamenta. Ipak, pandemija je uticala da se malo šta realizuje od aktivnosti.

Posebno su istaknute teme za kojima postoji potreba da se omladina u Plužinama dodatno edukuje: multikulturalizam, internacionalizam, ravnopravnost polova, osobe sa invaliditetom, osobe sa smetnjama u razvoju, kako do biznisa, integracije, volontizam, prva pomoć. Takođe, za potencijalno nalaženje posla neophodno je više raditi na ovladavanju računarskim vještinama i stranim jezicima mimo engleskog, imajući u vidu bolju pozicioniranost Plužina na turističkoj mapi tokom posljednjih godina.

Opšti društveni problem – nedovoljne mogućnosti za zapošljavanje su prepoznate i od članova ove fokus grupe, a svi smatraju da politička pripadnost igra ključnu ulogu u

dobijanju zaposlenja u javnom sektoru. Jedina mogućnost koja je većini dostupna su sezonski poslovi, ali na duži rok ne vide u tome perspektivu. U struci je teško naći posao. Nedostatak sadržaja i ukupni ambijent udaljavaju čak i one koji bi mogli naći posao, u zanimanjima koja su u opštini deficitarna. Učesnici navode primjer da opštini permanentno fali ljekara, ali niko od ljekara ne vidi svoju budućnost u Plužinama.

Većina učesnika fokus grupe **razmišlja o preduzetništvu jer ne vide perspektivu u zaposlenju u javnom sektoru na lokalnom nivou.** Pri realizaciji biznis ideje, mladi bi se obratili i nadležnom Ministarstvu i Opštini. Kad su u pitanju ostali programi podrške za mlade preduzetnike, učesnici su jedino upoznati sa mogućnošću dobijanja sredstava preko NVO (na primjer udruženje pčelara je davalo košnice mladima da započnu biznis, dok Opština donira dio). Učesnici nijesu upoznati sa mjerama podrške i aktivacije na nacionalnom nivou.

Većina učesnika je radila sezonski („na crno“) kao konobari ili u trgovini. Iskustva sa takvim zapošljavanjem su loša, pa učesnici smatraju da se **mlađe osobe moraju više edukovati o svojim radnim pravima, bez obzira na vrstu zaposlenja.** Niko od članova fokus grupe nije upoznat sa karijernim savjetovanjem.

„IMALI SMO ISKUSTVA SA NEPRIJAVLJENIM RADOM. SRAMOTA ME KOLIKO NIJESAM ZNALA O SVOJIM RADNIM PRAVIMA, PREKO SEMINARA SAM SAZNALA KOLIKO SAM ISKORIŠĆAVANA...NIJESAM IMALA RADNO VRIJEME, TRETIRALI SU ME KAO TAMO NEČIJE DIJETE. NE BIH PREPORUČILA NIKOM DA TRPI BILO KAKAV VID NASILJA, MA ZA KOLIKU PLATU.“

„PRVI PUT SAM RADILA SA 15 I PO GODINA U KAFIĆU, KAO ŠANKERKA I KONOBARICA. TO ME JE BAŠ POLJULJALO, IMALA SAM PSIHIČKE POTEŠKOĆE ZBOG RADA I ZBOG STEREOTIPA. MNOGO JE PREDRASUDA. A SAMO SAM ŽELJELA DA ZARADIM ZA DŽEPARAC“

Učesnici smatraju da **mobilitnost mladih doprinosi njihovom iskustvu, ali i većoj toleranciji, multikulturalizmu i poštovanju drugih**. Većina njih je učestvovala u projektima razmjene srednjoškolaca ili su bili mobilni kroz druge događaje poput kampova, ljetnjih škola i sl.

„MISLIM DA MLADI TREBA DA STEKNU NEKO ŽIVOTNO ISKUSTVO DA BI CIJENILI RAZLIČITOST. JA DOK NIJESAM KRENULA NA FAKULTET NIJESAM ZNALA DA CIJENIM PRIPADNIKE DRUGE VJERE. PREDRASUDE U NAŠEM GRADU SU VELIKE ZA PRIPADNIKE DRUGE VJERE, DRUGE NACIJE, ROME, BOJE KOŽE.“

Takođe, **kako bi se unaprijedila socijalna inkluzija, učesnici bi željeli da ima više obrazovnog sadržaja** (bilo formalnog ili neformalnog) koji se odnosi na politike rodne ravnopravnosti, reproduktivno zdravlje, bolesti zavisnosti, prava osoba sa smetnjama u razvoju. Prema mišljenju učesnika, podrška treba da prvo kreće od porodice i prijatelja, što često izostaje zbog neznanja.

Dodatni problem je što čak i najupućenija omladina nije upoznata sa savjetovalištim za mlade.

„NAMA PEDAGOG RADI VIŠE ADMINISTRATIVNE STVARI NEGO ONO ŠTO STVARNO TREBA DA RADI.“

“MI NEMAMO NIĐE PSIHologa, NI U ŠKOLI, NI U BOLNICI, NI U POLICIJI, TO JE TABU TEMA. SAMO SKUPLJAMO PROBLEME POD TEPIH I NIKAKO DA IH POČNEMO RJEŠAVATI.“

Prema mišljenju učesnika fokus grupe, **sredina sputava talentovane kreativne pojedince. Takođe, sistemska podrška od većih institucija često izostaje**. Navedeno je nekoliko primjera.

„JA PIŠEM POEZIJU I PROZU I NAIŠLA SAM UVIJEK NA PODRŠKU CENTRA ZA KULTURU, ALI TREBA OPŠTU PODRŠKU POBOLJŠATI. MNOGI NIJESU SPOZNALI SVOJ TALEMAT, ČESTO SU TALETOVANI ZANEMARENI. ZA MNOGE SMO SVI JEDNAKI, A DOBRI SU SAMO ONI ODLIČNI UČENICI, IAKO I MEĐU DRUGIMA IMA TALETOVANIH. „PODRŽAVA NAS SAMO PAR PROFESORA I PEDAGOŠKINJA. OSVOJILA SAM TREĆE MJESTO NA DRŽAVNOM TAKMIČENJU RECITATORA, ŠKOLA NIŠTA NIJE NAPISALA O TOME. KAD SAM SLJEDEĆI PUT JA INSISTIRALA, REKLI SU: PA DOBRO, OKAČIĆEMO NA FACEBOOK.“

„JAKO MI JE BILO NAPETO KAD JE BIO OMLADINSKI KAMP U PLUŽINAMA. BILO JE 15 MUSLIMANA, 15 PRAVOSLAVACA I 1 PROTESTANT, BILO JE JAKO NAPETO JER SAM ČITAVO VRIJEME BILA POD PRITISKOM DA SE NEŠTO NE DESI, DA NEKO IZ PLUŽINA NEŠTO NE URADI ILI NE KAŽE IZ NEZNANJA.“

„OD MALENA SE NIKO NE KRIJE PRED NAMA DA PUŠI, KAO I ALKOHOL, VEĆ NAM SE TO PREDSTAVLJA KAO NEŠTO NORMALNO I ZDRAVO... TO JE PRIJE SVEGA PROBLEM SVIJESTI LJUDI.“

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou, uočavaju se slična mišljenja kad je riječ o problemima

koji se odnose na aktivizam mladih. Ipak, **postoji nešto drugačije mišljenje o samim problemima.** Kad je riječ o neinformisanosti mladih o određenim temama i sadržajima, predstavnik lokalne samouprave smatra da te informacije dolaze do mladih koji su zainteresovani u čemu se lično angažuje. Sa druge strane, učesnici fokus grupe problem vide ne samo u nezainteresovanosti samih mladih da se informišu, već i u neposvećenosti brojnih aktera u cilju veće informisanosti, poput obrazovnih institucija. Prema njihovom mišljenju neophodno je raditi na „buđenju“ nezainteresovanih. Mladi navode da su pojedinci iz institucija, odnosno izolovani slučajevi, u potpunosti posvećeni mladima i razumiju njihove potrebe. Stoga je poistovjećivanje napora pojedinaca iz određenih institucija sa pristupom samih institucija pogrešno. U lokalnoj upravi su, čini se više usmjereni da se obezbjedi što više kulturnih i sportskih sadržaja, dok su mladi više usmjereni na samu formu tih sadržaja. Dodatno, mladi posebno naglašavaju prisustvo različitih stereotipa i predrasuda u sredini u kojoj žive, što sputava njihov aktivizam, dok predstavnici lokalne samouprave taj izazov ne uviđaju.

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su nezainteresovani.	Mladi su nezainteresovani, ali ih treba probuditi kroz sistematsku posvećenost svih aktera u informisanju o mogućnostima na koji način se mogu uključiti u zajednicu.
Lokalne institucije sarađuju u uključivanju mladih i otvorene su za sve inicijative mladih.	Pojedinci, a ne institucije daju punu podršku.
Trudimo se da obezbijedimo različite kulturne i sportske sadržaje mladima.	Dostupni kulturni i sportski sadržaji ne odgovaraju trendovima i potrebama mladih.
Ne naglašavaju se stereotipi i uticaj sredine.	Snažno naglašeno prisustvo stereotipa i predrasuda (muškarci/žene, nacionalni, vjerski, generacijski) koje koči aktivizam mladih.
Mladi imaju mogućnost neformalnog obrazovanja u čemu opština aktivno sudjeluje.	Proaktivni mladi teško da mogu nešto promijeniti jer je pritisak sredine veliki. Dodatno, sredina ne prepoznaje značaj neformalnog obrazovanja niti ga cijeni.

Grafik 3: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

2.2.3. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Plužinama je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 14 mladih osoba, od čega je njih 52% muškog, a 48% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 35.5% je bilo između 15 i 19, 33.4% između 20 i 24, i 31.1% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 73% (ostali: 10,3% - osnovno obrazovanje, 15,1% - višu stručnu spremu,

11,2% - visoko obrazovanje, 7,9% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 34,05% živi u gradskom, a 65,9% u seoskom području. Štaviše, 76,4% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 19% - ima svoj smještaj, i 4.6% - nešto drugo).

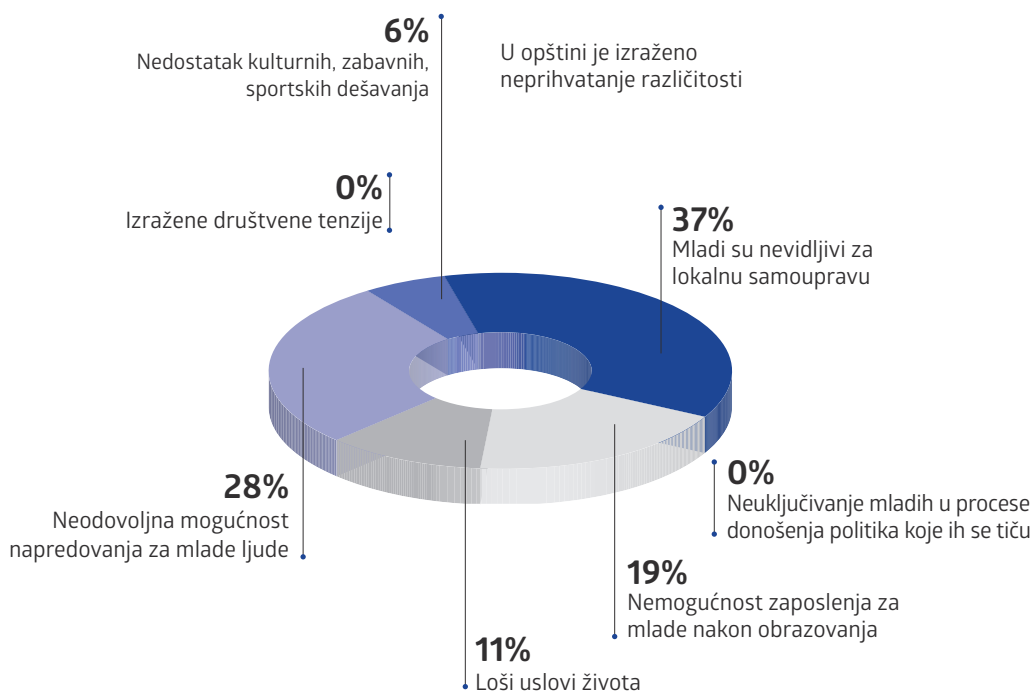
Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 5.8 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao dva najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet života (71.5%) i mogućnosti za zaposlenje (49.8%)**. Ipak, najveći dio mladih ne zna ili odbija da odgovori na pitanje o odlasku iz svog grada (38.6% - ne zna ili odbija da od-

govori, 37.7% – ne, a 23.7% – da). Na pitanje o napuštanju Crne Gore – 54.6% ne zna ili odbija da odgovori, 35.8% ne želi, i 9.6% mladih želi. Među mladima koji žele da napuste Plužine, kao glavni razlozi se ističe to da su mladi nevidljivi za lokalnu samoupravu odnosno pruža se nedovoljno mogućnosti za napredovanje mladih ljudi (Grafik 4).

Većina mladih u Plužinama (63.5%) stiže obrazovanje u svojoj opštini, a od onih koji stiču obrazovanje u drugoj opštini, njih 49.8% živi u domu, 33.7% iznajmljuje smještaj, a 16.5% živi kod rođaka. Među mladima koji su još uvijek u procesu školovanja je mali procenat onih koji su paralelno i radno angažovani (17.2%), a skoro polovina ispitanika je radila na sezonskim poslovima (41.4%). Zanimljivo je istaći da, kada je sezonski posao u pitanju, njih 59.4% mladih žena je bilo radno angažovano (15.1% mladih muškaraca).

Kada su u pitanju preferencije povodom profesionalna zaposlenja, najveći broj mladih traži zaposlenje u državnoj upravi ili instituciji, a skoro i da nema mlade osobe koja razmišlja u StartUp-u, međunarodnoj organizaciji ili nevladinoj organizaciji (Grafik 5). Ovi nalazi razlikuju se sa onima iz razgovora sa fokus grupom koji su naveli da su zainteresovani da se bave preduzetništvom. Mladi u Plužinama radije bi da se zaposle u drugoj opštini u Crnoj Gori, a niko od ispitanika ne želi da se zaposli u drugoj državi (Grafik 6).

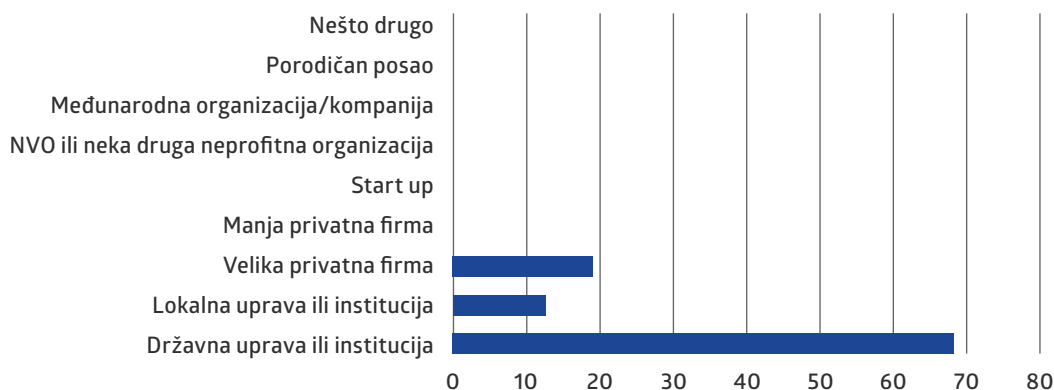
Nešto više od polovine mladih ispitanika u Plužinama (56.4%) radi na poslu koji odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja; ili na nivou stečenih kvalifikacija i oblasti njihovog školovanja/studiranja. A najveći procenat mladih radi u građevinarstvu i zanatstvu (37.1%) i trgovini i uslugama (28.6%). Skoro svi ispitanici (93.6%) navode

Grafik 4: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

da su zadovoljni poslom koji trenutno obavljaju, a udio koji nije, kao glavni razlog navodi malu platu (100%) kao i da aktivno traže drugi posao (100%).

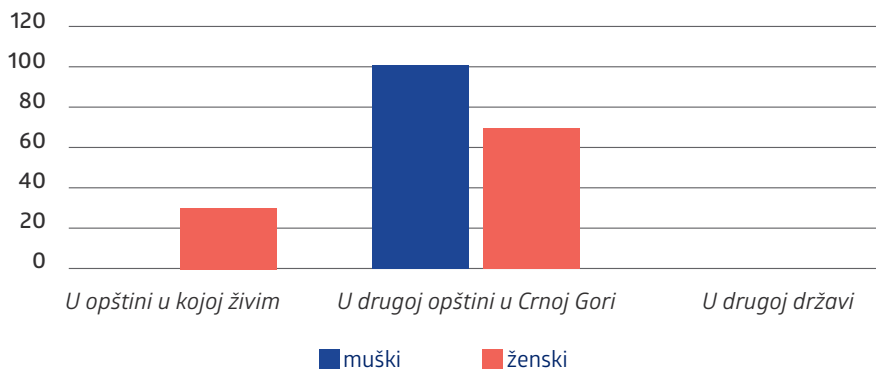
najveći broj ih je na evidenciji ZZZCG manje od godinu dana (53.1%), između 1 i 3 godine (28.1%) i ostali su između 3 i 5 (14.1%) odnosno njih preko 5 godina (4.7%).

Grafik 5: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

Polovina mladih se odmah zaposlilo (od te polovine 70.9% su žene, a 33.3% muškarci) a ostatku ispitanika je trebalo više od godinu da pronađe posao (druga polovina ispitanika su 70.9% muškarci, 29.1% žene) odnosno do 1 godine nakon završetka formalnog obrazovanja (9.3% - 16.7% muškarci). Nezaposleni mladi ljudi jesu prijavljeni na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (100%), a

Nešto više od polovine ispitanika je odgovorila da nije u prethodne dvije sedmice aktivno tražila zaposlenje i to najviše iz razloga što ne vjeruje da za njih postoji prilika za posao (80.8%). Takođe, značajno je istaći da je **znatno veći broj mladih žena koje nisu aktivni tražioci posla** (66.1% - ž, 36.7% - m) i to najviše iz razloga što imaju malu djecu o kojoj se staraju (17%) i brinu o članu domaćinstva (17%).

Grafik 6: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji i po polu

Mladi nisu informisani o politikama koje se odnose na unapređenje poslovnog ambijenta i mogućnosti za zaposlenje (84.6%). Kao tri najveće prepreke u pronalasku zaposlenje ističu se **opšti nedostatak poslova (46.2%), loši radni uslovi (30%) i potrebna veza za zapošljavanje (18.9%)**. Problem nedostatka radnog iskustva je značajno zastupljen među mladim nezaposlenim licima, čak 76.2% nezaposlenih mladih obuhvaćenih upitnikom nema nikakvo prethodno radno iskustvo. Oni koji su bili ranije radno angažovani radili su na određeno vrijeme (40.1%) ili kroz neprijavljeni radni angažman (20.4%), nakon čega bi dobili otkaz (20.4%, najčešće sezonski poslovi) ili usljed porodičnih okolnosti (59.9%). Mladi najviše ne ostvaruju nikakve prihode ličnim radom, i to 90.3% njih.

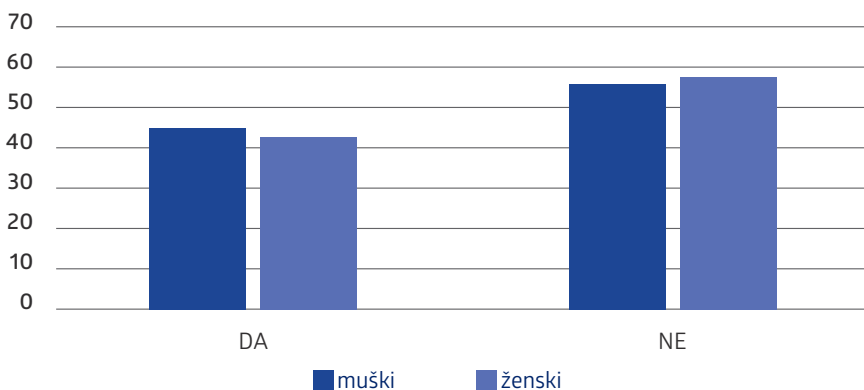
Mladi u Plužinama ne razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa (83.9%). A kao glavni razlozi za to se ističu nedostatak hrabrosti (41.7%), samouvjerenosti (16.7%) i stručnosti (16.1%). Takođe, mladi loše ocjenjuju podršku okoline i pravnu i institucionalnu pomoć koja im je na raspolaganju pri osnivanju biznisa (5.47 i 4.98 od max. 10).

Mladi najvećim dijelom nisu uključeni u programe i obuke neformalnog obrazovanja

(86.3%). Najveći broj ovih mladih smatra da im oni neće donijeti neku dodatnu vrijednost (34.9%). Osim toga, 84.4 mladih smatra da im dodatna edukacija ne bi pomogla prilikom pronalaska zaposlenja ili napredovanja u poslu. Razlog za ovakav stav među zaposlenima leži u nedostatku mogućnosti za napredovanje na njihovom radnom mjestu (78%), a među nezaposlenima u uvjerenju da se posao u njihovoj sredini dobija „preko veze, a ne preko kvalifikacija“ (65.5%).

Stavovi o tome koliko mladi mogu da utiču na promjene u okolini su podijeljeni (21% – da, 25.6% - djelimično, 38,1% – ne, 15.2% - ne mogu da procijenim). Svoj društveni aktivizam mladi ocjenjuju znatno više od političkog (8.65 -društveni aktivizam, 2.19 – politički aktivizam), ipak, na pitanje o uključenosti u formalne i neformalne grupe, najviše je onih koji su dio neke nevladine organizacije (7.3%), političke partije (6.4%), studentskih udreženja (5.4%). Takođe, **na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra, ili NVO-a koje se bave pitanjem mladih, mladi najčešće odgovaraju da ne znaju.**

Mladi u Plužinama rijetko ili nikada ne provode svoje slobodno vrijeme baveći se hobi-

Grafik 7: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su u pitanju osnovne i specijalizovane digitalne vještine

jem, ili posjećujući sportske i kulturne događaje. Naime, prema rezultatima sprovedenog upitnika trećina ispitanika nikada ne ide u bioskop (50.3%) niti prisustvuje kulturnim događajima (90.0%), a 39.7% nekoliko puta mjesečno čita knjige. Osim toga, čak 51.1% njih nikada ne ide na svirke ili koncerte. Veliki broj ispitanika nikada nije imao hobi (63.4%). Kada je u pitanju učešće u aktivnostima lokalnih NVO-a i omladinskog kluba više od 90% ispitanih mladih nikada nije bilo dio ovih aktivnosti. Mladi za informisanje i komunikaciju najviše koriste pametne telefone, a na telefonu, u prosjeku, **između 4 i 5 sati dnevno** provede čak 48.8% ispitanika.

Mladi ocjenjuju tvrdnju "Mladi u Crnoj Gori su poprilično nevidljivi" sa prosječnom ocjenom **7**, na skali od 1 do 10.

Malo manje od polovine ispitanih mladih smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine. Na skali od 1 do 5 ocjena ovih vještina je 4.2, prema procjeni mladih.

Kada su u pitanju nezdrave navike prisutna je konzumacija alkoholnih i duvanskih proizvoda. U proteklih 12 mjeseci 50.1% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića 1 do 3 puta mjesečno, dok 35.1% ispitanika aktivno konzumira duvanske proizvode.

Mladi se nisu suočavali sa značajnim mentalnim i zdravstvenim poteškoćama usljed posljedica pandemije CORONA virusa. Mali procent njih koji jeste, za pomoć se obraćao najčešće prijateljima, dok su oni koji su u potrazi za pomoć odlazili u savjetovališta ili pedagoško-psihološke službe, njihovu uslugu ocijenili kao nezadovoljavajuću (1.41 od max. 10).

2.2.4. Opšti zaključci i preporuke

GLAVNE PREPORUKE

- Podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za 2021. godinu ukazuju da je najveći broj deficitarnih zanimanja u oblasti **odbrane, bezbjednosti i zaštite**, a takođe značajan broj oglašanih radnih mjesta je evidentan i za posao **vatrogasca**, dok je ponuda radne snage bila na niskom nivou. Sektor **obrazovanja** bilježi deficitarna zanimanja i to iz oblasti **nastavnika prirodno-matematičke struke**, a najviše za profesora matematike i profesora fizike. Potrebno je organizovati dodatne obuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije, naročito kada su u pitanju navedena deficitarna zanimanja u oblasti odbrane, bezbjednosti i zaštite. Sa druge strane, na deficitarna zanimanja iz oblasti obrazovanja se potencijalno utiče kroz usmjeravanje upisne politike i promocije navedenih zanimanja među srednjoškolicima, ali i kroz sistemski pristup koji bi omogućio vraćanje mladih koji studiraju ove oblasti.
- Neophodno je razvijati sistemski, a ne individualni pristup kad je riječ o uključivanju mladih, razumijevanju njihovih problema i rješavanju istih.
- Potrebno je osmisliti plan efikasnog uključivanja mladih u sredini u kojoj vlada ogromna nezainteresovanost i neinformisanost. U tom kontekstu potrebno je *što više koristiti društvene mreže* za promociju i informisanje, slati video snimke sa promotivnim materijalom za kulturne i druge sadržaje koji bi mogli biti od koristi mladima u podizanju opšte svijesti o određenom problemu i njihovoj

uključenosti u razna pitanja i sl.

- Evidentna je potreba za što više neformalnog obrazovanja pogotovu na temu *multikulturalizma*, što može biti ostvareno kroz radionice i seminare, ali i zabavne, kreativne sadržaje. Njih mladi preferiraju kao oblik sticanja znanja, jer se „najviše upija kroz igru“.
 - Mlade je potrebno uključiti u osmišljavanje aktivnosti i oživljavanje sadržaja u zimskom periodu, a naročito u oblastima umjetnosti, kreativnosti i inovativnosti
 - Potrebni su projekti mobilnosti i uvezivanja mladih iz različitih sredina kako bi se smanjila podložnost predrasudama.
 - Neophodno je dalje prilagoditi sportsko rekreativnu infrastrukturu stvarnim potrebama mladih i omogućiti mladima da kreiraju formu i sadržinu kulturnih i sportskih sadržaja.
 - Raditi na unapređenju sveukupnog poslovnog ambijenta koji bi bolje uključivao mlade i podržavao poslovne inicijative mladih.
-

Podgorica 2.3.

Grad Podgorica nalazi se u centralnoj regiji i prva je po veličini opština u Crnoj Gori 191 637 stanovnika⁷⁶ od kojih su 20%, odnosno 41 592 mlade osobe od 15 do 30 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 50.5% muškaraca i 49.5% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, ova opština je prva po brojnosti RE populacije u Crnoj Gori (4,673) od kojih su 1,336 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 658 živi u Podgorici. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Podgorica se nalazi na 3. mjestu⁷⁷.

U cilju izrade Lokalnog akcionog plana za mlade 2020 – 2021. godine⁷⁸ sprovedeno je

76 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT, Procjena broja stanovnika u 2021.

77 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

78 NACRT-LAPM-GLAVNOG-GRADA-2020-2021.pdf (podgorica.me)

istraživanje sa 236 ispitanika, srednjoškolača, studenata, zaposlenih i nezaposlenih mladih. Prema rezultatima istraživanja, mladima nedostaju informacije o trendovima na tržištu rada. Oni provode dosta vremena na internetu, i internet je za njih dominantan izvor informacija. Prema rezultatima ovog istraživanja, postoji značajno interesovanje za različite vidove neformalnog obrazovanja u oblastima različitih vrsta zanata, stranih jezika i informatike (programiranje). U ovom LAPM-u je naglašeno da mladi izražavaju senzibilitet za nacionalne, seksualne i vjerske manjine, koje, kako su naveli učesnici ovog istraživanja, treba što bolje uključiti u donošenje odluka na lokalnom nivou. **Problemi RE populacije u Glavnom gradu, nisu obuhvaćeni Lokalnim akcionim planom za mlade.** Umjesto toga, oni su dio plana koji se odnosi na sve ugrožene društvene kategorije. Ključni problemi sa kojima se suočavaju pripadnici RE zajednice su pristup obrazovanju i visok nivo nezaposlenosti.

Period važenja posljednjeg Lokalnog akcionog plana za mlade je bio 2020 – 2021. godine. **Izveštaj za 2020. godinu nije javno dostupan.**

Kao **ključni ishodi** uzeti su prioriteti navedeni u Nacionalnoj strategiji: 1. Mladi ostvaruju ekonomsku i socijalnu sigurnost kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanju zapošljenja; 2. Mladima je obezbijeđen pristup kvalitetnom obrazovanju; 3. Mladi aktivno, motivisano i proaktivno učestvuju u procesima donošenja odluka, razvoja zajednice, i kreiranja i sprovođenja politika; 4. Mladi su dobrog zdravlja, bezbjedni, imaju obezbijeđen pristup adekvatnom sistemu podrške za prelazak u odraslo doba i samorealizaciju; 5. Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim sadržajima kao kreatori i konzumenti; 6. Uspostavljen je efikasan normativni i institucionalni okvir za sprovođenje omladinske politike.

Aktivnosti i prateći indikatori su jasno definisani u Akcionom planu koji obuhvata 79 mjera. Mjere navedene u Nacionalnom planu su preuzete kao specifični ciljevi. Predloženo je jačanje mjera koje se odnose na zdrave stilove života u narednom AP-u, posebno imajući u vidu postojeće kapacitete ove lokalne samouprave (Savjetovalište pri Domu zdravlja Podgorica, Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti, JU Kakaricka gora i Dom zdravlja).

Način utvrđivanja potreba mladih: **anketiranje, prikupljanje podataka iz drugih istraživanja, desk istraživanja, analiza institucionalnog okvira i prikupljanje statističkih podataka.**

Lokalni akcioni plan za mlade ne predviđa određeni budžet. Jedan dio mjera finansira se iz lokalnog, a drugi dio iz državnog budžeta, dok manji broj mjera realizuju NVO koristeći druge izvore finansiranja.

Ostali relevantni akcioni planovi glavnog grada su: Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije i razvoj usluga socijalne i dječije zaštite 2020 – 2023. (2020); Strateški plan razvoja Glavnog grada Podgorice 2020 – 2025. (2020); Plan održive urbane mobilnosti Glavnog grada Podgorice 2020 – 2025. (2020); i Strategija zapošljavanja Glavnog grada Podgorice 2021 - 2025.

Sekretarijat za lokalnu samoupravu Glavnog grada Podgorice obavlja administrativne poslove koji, između ostalog, obuhvataju: izradu lokalne strategije za mlade na osnovu prethodno utvrđenih stvarnih potreba mladih; izradu godišnjeg plana sprovođenja Lokalnog akcionog plana za mlade; pripremu pravilnika o osnivanju Lokalnog omladinskog savjeta sa ciljem podsticanja i unapređenja razvoja omladinske politike, praćenje i evaluaciju lokalne strategije za mlade i jačanja saradnje i unapređenja položaja mladih u Glavnom gradu.

Upravljanje, sprovođenje i planiranje omladinskih politika je u nadležnosti Kancelarije za mlade u okviru lokalne uprave. Ova Kancelarija saraduje sa drugim lokalnim i državnim institucijama i zadužena je za obezbjeđivanje uslova za osnivanje omladinskih klubova, omladinskih centara, neformalnih grupa, info centara, informisanje mladih i šire javnosti o sprovođenju omladinskih politika i pripremu izvještaja o sprovođenju omladinske politike. Jedini Omladinski centar koji djeluje u Crnoj Gori otvoren je u Podgorici, 10. februara 2017. godine. Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta, u saradnji sa Glavnim gradom i UN kancelarijom u Crnoj Gori, osnivač je ovog centra. Centar se u praksi pokazao kao mjesto za koje su mladi veoma zainteresovani, kako za okupljanje tako i za realizaciju mnogobrojnih aktivnosti (obuka, seminara, radionica), iako je njegov rad tokom perioda COVID 19 pandemije bio značajno smanjen.

2.3.1.

Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

U Podgorici je, u okviru kvalitativnog istraživanja obavljen razgovor sa predstavnicima Kancelarije za mlade, koja funkcioniše u okviru Sekretarijata za lokalnu samoupravu Glavnog grada. Na nivou Glavnog grada su zadovoljni Strategijom za mlade i Lokalnim akcionim planom. Kreiranje strategije je omogućilo uspostavljanje pomenute Kancelarije za mlade, koja ima ulogu stručnog i savjetodavnog tijela i koja pomaže unapređenju položaja mladih. Ipak, kao nedostatak lokalnog akcionog plana je prepoznata uključenost i lokalnog i nacionalnog nivoa u realizaciji predviđenih aktivnosti. Naime, lokalna samouprava je kroz realizaciju akcionog plana u obavezi da u jednom dijelu aktivnosti konsultuje nacionalni nivo, što zahtijeva određene protokole i dodatno vrijeme. Izuzimanje ovih procedura bi znatno olakšalo rad Kancelarije za mlade i pospješilo rezultate akcionog plana. Dio aktivnosti je potpunosti u nadležnosti ministarstva, a ukoliko on nedostaje nastaje problem, jer lokalna samouprava nije u mogućnosti da utiče na odluke i rad Ministarstva. Štaviše, komunikacija između kancelarije i MPNKS-a podrazumijeva dostavljanje obaveznih izvještaja, dok prilikom davanja sugestija i predloga u kancelariji ne dobijaju povratnu informaciju.

Analiza lokalnog akcionog plana je pokazala da je u prethodnom periodu realizovano 75% planiranih aktivnosti. Ono što nedostaje Lokalnom akcionom planu, a preporuka je da se uključi u naredni, jesu **dugoročni projekti** (imajući u vidu da je prethodni plan podrazumijevao isključivo kratkoročne aktivnosti). S obzirom na planirano povećanje obima aktivnosti i otpočinjanje dugoročnih projekata u kancelariji planiraju zapošljavanje novih lica. Takođe, preporuka je i da bi trebalo **povećati novčana sredstva** kako bi se intenzivirale i aktivnosti i na taj način postigli što bolji rezultati. Budžet za 2021. godinu iznosio je 10,000 eura.

U kancelariji prepoznaju nedostatak interesovanja kod mladih. Ipak, takva situacija nije isključivo njihova odgovornost, već i institucija. Stoga je preporuka da treba intenzivirati direktnu komunikaciju sa mladima, pristupati im na drugačije načine i što jasnije im predstaviti programe i prilike koje su im na raspolaganju. Oživljavanje omladinskog aktivizma zahtijeva vrijeme, jer je potrebno promovisati njegov značaj kod mladih, pokazati im da se on cijeni u njihovom okruženju i približiti im koliko dodatnu vrijednost može donijeti svakom mladom pojedincu.

Osim sprovođenja aktivnosti lokalnog akcionog plana, Kancelarija redovno raspisuje javne pozive za nevladine organizacije. U proteklom periodu su realizovani brojni projekti za mlade, a neke od nevladinih organizacija, realizatora projekata, su: CAZAS, ADPZid, Karma, Mreža za omladinski aktivizam, Unija mladih preduzetnika, OMSA i Erasmus+ kancelarija. Jedan od naročito važnih događaja je bio simulacija omladinskog parlamenta, kroz koji su mladi imali priliku da iznesu svoje stavove povodom omladinskih politika i položaja mladih.

U cilju unapređenja vještina među mladima, Kancelarija organizuje različite obuke i radionice. U saradnji sa Sekretarijatom za preduzetništvo i Unijom mladih preduzetnika organizovana je serija radionica na temu preduzetništva. Takođe, redovno se organizuju i druge besplatne radionice za mlade, na temu digitalnih, retoričkih i mekih vještina. **Kancelarija je u periodu 2018 - 2019. godine podržala otvaranje omladinskih klubova u četiri srednje škole,** koje i dalje funkcionišu, ali u smanjenom obimu zbog COVID 19 pandemije.

U Kancelariji prepoznaju potrebu za postavljanjem baze podataka o mladima. Kako bi aktivnosti koje realizuju imale što bolji efekat na mlade, i zaista odgovarale njihovim potrebama neophodno je redovno sprovoditi ankete među mladima. Međutim, ove aktivnosti zahtijevaju dodatne kapacitete i novčana sredstva.

Kancelarija pokušava na različite načine da dođe do mladih. Neko vrijeme je postojala kutija za predloge u kojoj su mladi ostavljali svoje poruke o tome šta prepoznaju kao probleme u njihovoj zajednici, koji im to sadržaji nedostaju u okruženju, i drugo. Kancelarija ima zvaničnu stranicu na društvenim mrežama gdje se redovno objavljuju obavještenja i pozivi za mlade, a prijave se vrše putem e-formi. U planu je otvaranje i zvaničnog sajta. Takođe, kroz saradnju sa različitim institucijama (srednjim školama, univerzitetima, nevladinim udruženjima i sl) kancelarija je ostvarila kontakte, koji kada je to potrebno prenose informacije mladima i pozivaju ih na učešće.

Pandemija CORONA virusa je značajno uticala na realizaciju aktivnosti akcionog plana. Restriktivne mjere o zabrani kretanja i okupljanja onemogućile su realizaciju određenog broja aktivnosti. Kancelarija je, koliko je to moguće, aktivnosti organizovala putem online platformi. Kao rezultat uticaja pandemije organizovane su i posebne online radionice na temu mentalnog zdravlja i prilagođavanja novonastaloj situaciji.

2.3.2. Nalazi intervjua sa područnom jedinicom Biroa rada

Ne postoje programi koji posebno targetiraju mlade ljude ili problematiku dugotrajne nezaposlenosti koja je zastupljena među mladima. Ipak, postoji više programa aktivne politike zapošljavanja koje Biro rada realizuje i koji uključuju veliki broj mladih upravo zbog toga što mladi čine veliki broj nezaposlenih na evidenciji. Neki od programa jesu javni radovi, osposobljavanje za rad kod poslodavca, osposobljavanje za samostalan rad (za lica sa III i IV stepenom stručne spreme, koji nemaju iskustva u oblasti za koju su se školovali), program stručnog osposobljavanja

i grantovi za samozapošljavanje. U 2021. godini započet je **pilot projekat za aktivaciju žena koje imaju djecu predškolskog uzrasta, a koje su od 25 do 34 godina starosti.**

Situacija na lokalnom tržištu rada je izuzetno nepovoljna za mlade ljude. Stopa nezaposlenosti među mladom populacijom je od 2019.godine (25.2%) porasla na 35%, od čega je procenat mladih žena 61%. Veliki problem predstavljaju i radni uslovi – nerijetko se dešava da opis radne pozicije ne odgovara realnoj situaciji, što dodatno demotiviše nezaposlene, naročito ako je riječ o privremenom radnom angažmanu. U cilju rješavanja ovog problema neophodno je veće angažovanje inspekcije rada.

Kada je u pitanju nezaposlenost mladih, ističu se dva međusobno povezana izazova – dugotrajna nezaposlenost i nedostatak iskustva. Dugotrajna nezaposlenost pogađa teže zapošljiva lica. Period koji su proveli van tržišta rada doveo je do zastarijevanja znanja i vještine koja ova lica posjeduju, pa poslodavci rijetko žele da ih zaposle. Sa druge strane, dio ovih mladih, koji su korisnici materijalne pomoći, osjeća „sigurnost“ u ovakvom položaju. Razlog za to leži u neznatnoj razlici naknade koju primaju kao korisnici socijalnih primanja i potencijalne mjesečne zarade. Lokalni Biro rada ovom problemu pristupa kroz redovno podsjećanje mladih na značaj radnog angažmana i njihovo uključivanje u radionice i obuke koje organizuju.

U vezi sa pomenutom problematikom, u lokalnom Birou predlažu **kreiranje posebne evidencije za studente, veće angažovanje mladih na sezonskim poslovima i pojačanu kontrolu programa stručnog osposobljavanja.** Pravna regulativa u našoj zemlji ne dozvoljava evidentiranje studenata u registar nezaposlenih lica, što uskraćuje mogućnost dijelu mladih da se upoznaju s tržištem rada dok su još na studijama. Primjeri u regionu, koji su usvojili praksu postojanja posebne evidencije za studente, pokazuju da bi se na ovaj način podstaklo veće angažovanje mla-

dih i ranije uključivanje u tržište rada. Osim toga, studentima je na ovaj način uskraćena prilika za sticanje praktičnih vještina kroz besplatne kurseve koje Biro rada nudi licima sa evidencije. Kako bi se uticalo na problem nedostatka iskustva među mladima, poželjno je raditi na subvencionisanju poslodavaca za zapošljavanje domaće radne snage na sezonskim poslovima. Osim toga, treba dodatno motivisati mlade da se zainteresuju za ove poslove i pravno obavezati sezonske poslodavce na obezbjeđivanje određenih uslova rada, koji su do sada demotivisali mlade.

Program stručnog osposobljavanja nije dobro regulisan, jer je evidentna zloupotreba od strane poslodavaca. Prema dosadašnjim analizama programa, mali je procenat mladih koji dobiju zaposlenje po završetku stručnog osposobljavanja. Stoga, prema mišljenju predstavnika Biroa, treba razmotriti ograničavanje mogućnosti poslodavca da se iznova prijavljuje za program i koristi benefite besplatne radne snage, a da pri tome nikad ne zapošljava radnike koji su prošli program.

Pandemija CORONA virusa je uticala kako na trendove na tržištu rada, tako i na organizaciju rada u lokalnom birou. Usljed pandemije je drastično porasla stopa nezaposlenosti, naročito među mladima. Ovakva situacija je stvorila dodatni pritisak na aktivnosti Biroa rada, koje su već bile otežane uvođenjem novih modela javljanja savjetodavcima (vanredne email adrese). Prilagođavanje novonastaloj situaciji je bilo izuzetno izazovno, a nove mjere nisu davale zadovoljavajuće rezultate. Posebno negativne posljedice je izazvalo uvođenje mjera pomoći za nezaposlena lica, bez određivanja perioda tokom kog je lice moralo prethodno biti na evidenciji Zavoda, jer je takva situacija izazvala priliv novih lica čiji je cilj prijave isključivo obećana naknada., a ne aktiviranje na tržištu rada.

U lokalnom Birou su istakli da ne postoji Centar za profesionalno informisanje i savjetovanje. Štaviše, ovi centri nisu prepoznati novom sistematizacijom. Ovakva situacija otežava rje-

šavanje problema nezaposlenosti mladih, s obzirom na to da je uloga lokalnih CIPS-ova bila ključna u rješavanju ove problematike.

Zaposlenima u Birou nedostaju specifične obuke. Na raspolaganju su obuke koje organizuje Uprava za kadrove, a koje nisu usklađene sa referatima zaposlenih. U lokalnom Birou rada ne postoje aktivnosti poput team building-a ili druge aktivnosti koje bi uticale na poboljšanje radne atmosfere i omogućile umrežavanje zaposlenih i razmjenu iskustava.

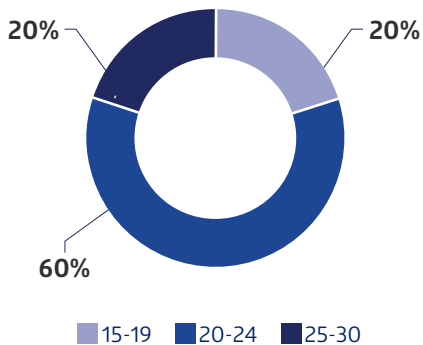
2.3.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Podgorici je činilo petoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili: 3 studenta i 2 zaposlena lica. U fokus grupi su učestvovala 4 žene i 1 muškarac, od kojih je bio jedan pripadnik RE populacije.

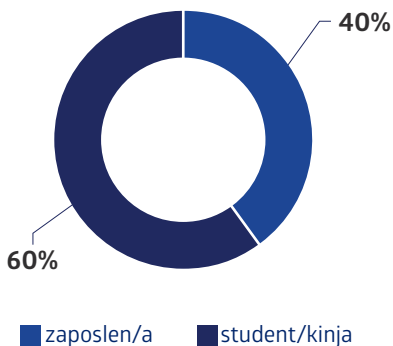
Mladi u Podgorici nisu upoznati sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na mlade. Učesnici fokus grupe nisu bili u prilici da čuju ili se upoznaju sa nacionalnom strategijom za mlade i zakonom o mladima. Takođe, na pitanje o organizacijama koje se bave pitanjima od značaja za mlade nisu znali da odgovore. Izuzetak je predstavnik RE populacije, koja je učestvovala u razgovoru, a koja je govorila o aktivnostima romske organizacije mladih "Koračajte sa nama - Phiren Amenca".

Kao glavne probleme mladi su istakli **pasivnost mladih, nezaposlenost, loše radne uslove za mlade, kvalitet obrazovanja i problem ranih brakova među RE populacijom.**

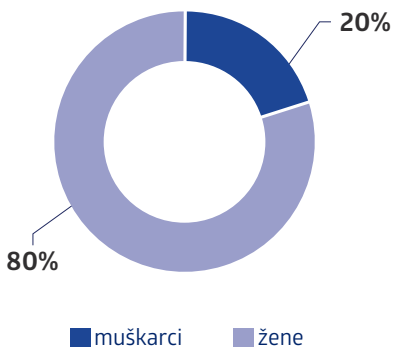
Mladi su **nezainteresovani i pasivni.** Mnogo je teško animirati mlade da se angažuju u bilo kojoj aktivnosti, koja nije dio njihovih obaveza. Razlog za to može biti u njihovoj neinformisanosti, ili nedovoljno

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Polna struktura učesnika u fokus grupi

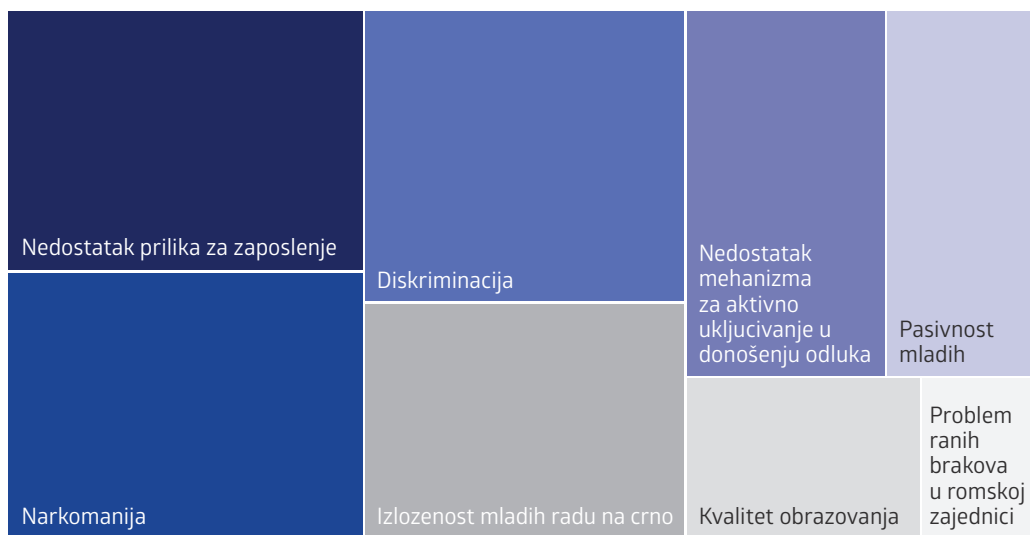
razvijenoj svijesti o značaju omladinskog aktivizma i neformalnog obrazovanja.

Osim toga, **mladi su nezadovoljni mogućnostima za zaposlenje**, naročito ako su još u formalnom obrazovanju. Na onim pozicijama na kojima i dobiju priliku da rade, obično se susrijeću sa lošim uslovima rada.

Pripadnici RE populacije ističu problem kvaliteta obrazovanja, odnosno visokog stepena diskriminacije prema pripadnicima ove populacije u okviru formalnog obrazovanja. Takođe, još uvijek je izuzetno prisutan **problem ranih brakova** u njihovoj zajednici. Kao jedino rješenje za ovaj problem, mladi vide u podizanju svijesti roditelja o značaju sticanja obrazovanja njihove djece. Pripadnici RE populacije su još manje zadovoljni prilikama na tržištu rada. Štaviše, njihova iskustva govore da i pored stečenih kvalifikacija nerijetko **nisu u mogućnosti da pronađu pristojan posao** i da su mjesečne nadoknade isuviše niske. **Takva situacija podstiče želju mladih pripadnika ove zajednice za odlaskom u inostranstvo u potrazi za boljim životom.**

Učesnici fokus grupe su saglasni sa tim da su mladi naročito izloženi neprijavljenom radu, tj. radu na crno. Nedostatak ponude na tržištu rada predstavlja veliki izazov za pronalazak posla, stoga mladi nisu u prilici da biraju dobre ili loše uslove na radu. Ovo olakšava zloupotrebu mlade radne snage od strane poslodavaca, koji naročito na sezonskim poslovima ne prijavljuju svoje radnike. Jedino rješenje za ovaj problem jeste efikasniji rad nadležnih institucija.

Mladi nisu upoznati sa mehanizmima podrške mladim preduzetnicima, kao ni procedurama i svime onim što zahtijeva pokretanje biznisa. Iz tog razloga, među mladima je često prisutno mišljenje da je to mnogo komplikovano i zahtjevno. Osim toga, i okolina ih usmjerava na traženje posla i „sigurne plate“, otuda otklon mladih od ovog poziva. Sa druge strane, dio mladih razmišlja o pozivu preduzetnika, jer su se sa ovom temom

Grafik 4: Glavni problem mladih u Podgorici

susreli u okviru studija. Ipak, još uvijek nisu preduzimali konkretne korake u tom pravcu, niti su upoznati sa obukama i programima mentorstva za mlade preduzetnike u njihovoj zajednici. Svi su saglasni sa tim da bi veća informisanost na ovu temu rezultirala i većim interesovanjem mladih za preduzetništvo.

„NAŠA SREDINA JE TAKVA, RODITELJI PREFERIRAJU DA SE NJIHOVA DJECA „UŠUŠKAJU“ NA NEKOM „SIGURNOM“ RADNOM MJESTU – DRŽAVNI POSAO... DA NIKAKO NE RIZIKUJU.“

Kvalitet obrazovanja, mladi iz različitih grupa ocjenjuju drugačije. Dio mladih je izuzetno zadovoljan kvalitetom obrazovanja koji stiče, prilikama koje su im na raspolaganju i mogućnostima za sticanje praktičnih vještina. Sa druge strane, mladi iz osjetljivih kategorija, u ovom slučaju pripadnici RE populacije, se susrijeću sa poteškoćama u sticanju formalnog

obrazovanja. Pripadnici ove zajednice ocjenjuju da im nedostaje mehanizama za podršku, s obzirom na to koliko je njihov „put“ kroz formalno obrazovanje izazovan - problem jezika, ekonomska situacija i sukob sa sredinom koja ih ne podržava. Neophodno je raditi na podsticanju i obezbjeđivanju posebnih mogućnosti za ove mlade ljude, jer dati primjeri pokazuju da postoje slučajevi kojima i pored velike upornosti, posjedovanja neophodne dokumentacije, već stečenih vještina na radu i izuzetnih rezultata u struci, nije omogućen opis na institucijama visokog obrazovanja. Ovakvi primjeri će samo dodatno obeshrabriti ostale pripadnike njihove zajednice i podstaći ih na odustajanje od obrazovanja. **Zahvaljujući isključivo romskom nevladinom sektoru, dio ovih mladih ipak uspijeva da pronađe priliku za dalje usavršavanje i/ili pristojno zaposlenje.**

Značajan nedostatak formalnog obrazovanja jesu uslovi za sticanje praktičnih znanja u oblasti prirodnih nauka. Mladi ističu da u njihovoj sredini postoji značajan broj nadarenih mladih naučnika, međutim nedostaju

im uslovi za sticanje praktičnog znanja. Kapaciteti školskih laboratorija su jako loši i praksa gotovo da ne postoji.

„NIJE MOGUĆE KAO STUDENT PRONAĆI POSAO U STRUCI, A SEZONSKI POSLOVI NISU PRIVLAČNI ZBOG USLOVA KOJI SE NUDE... SVJESNI LOŠE SITUACIJE NA TRŽIŠTU RADA, POSLODAVCI PERCIPIRAJU MLADE KAO LAKŠE ZA MANIPULACIJU.“

„MOJ DRUG SE NAŠAO NA SVJETSKOM TAKMIČENJU IZ HEMIJE: U SAMOM STARTU TAKMIČENJA DATA IM JE OPREMA KOJU ON NIJE ZNAO KAKO DA SKLOPI, ŠTO JE NJEGOV KOLEGA IZ JAPANA URADIO U 10-AK MINUTA I ZAPOČEO SVOJ EKSPERIMENT. ON JE BIO U ZAOSTATKU OD SKORO SAT VREMENA, JER RANIJE NIJE BIO U PRILICI DA SE SUSRETNE SA OVOM OPREMOM.“

Poseban problem u okviru sistema obrazovanja predstavlja praksa u stručnim školama. Iskustva mladih pokazuju da veliki broj preduzeća, koja su dio ovog programa, zloupotrebljava ovu mogućnost. Naime, mladima se ne daje prilika da stiču praktična znanja, relevantna za oblast u kojoj se usavršavaju i praksa zapravo izgleda znatno drugačije od onoga kako je zamišljena.

Samo dio mladih pokazuje interesovanje za neformalno obrazovanje. Informacije o ovim prilikama su izuzetno vidljive i prisutne na online platformama. Ipak, dio mladih ne prepoznaje njihov značaj i slobodno vrijeme koje im je na raspolo-

ganju ne žele „da potroše“ na ovaj način. Onaj dio mladih koji jesu aktivni učesnici brojnih obuka i radionica za mlade ističe veliko zadovoljstvo ovim programima i neprocjenjivi doprinos ovih aktivnosti njihovom ličnom i profesionalnom razvoju (sticanje samopouzdanja, otvorenost ka novim iskustvima i ljudima, usvajanje profesionalnih vještina). Međutim, svi su saglasni sa time da nisu sigurni koliko se neformalno obrazovanje cijeni u njihovoj sredini i da značaj ovog obrazovanja nije dovoljno predstavljen mladima. Kao naročito korisne, ističu se radionice na temu komunikacionih i prezentacionih vještina, a teme koje nedostaju su **upravljanje projektom, liderstvo i rješavanje problema.**

„JA SAM POHAĐALA SREDNJU STRUČNU ŠKOLU ZA MODNI DIZAJN, A MOJA PRAKSA U ATELJEU JE PODRAZUMIJEVALA ČIŠĆENJE ZAPUŠTENIH PROSTORIJA. ŠTAVIŠE, JA NISAM JEDINSTVEN SLUČAJ, ISKUSTVA VEĆINE MOJIH KOLEGA SU VRLO SLIČNA.“

„IZUZETNO ŽALIM ŠTO I PORED SVOJE VELIKE UPORNOSTI NISAM USPJELA DA UPIŠEM FAKULTET, A ZAHVALNOST ZA TO ŠTO SAM DANAS OVDJE GDJE JESAM, I ŠTO SLUŽIM ZA PRIMJER U SVOJOJ ZAJEDNICI, DUGUJEM ISKLJUČIVO ROMSKOM NEVLADINOM SEKTORU.“

U lokalnoj zajednici se ne njeguje i ne podržava omladinski aktivizam, a naročito ne u romskoj zajednici. Mladi prepoznaju da je neophodno podizati svijest o njegovom

značaju na svim nivoima i među svim generacijama. Kroz takav pristup i uz zajednički rad svih aktera u društvu, jedino je moguće aktivirati mlade i pokazati im da oni mogu biti aktivni učesnici u kreiranju i donošenju odluka, i u krajnjem biti inicijatori promjena. **Mladi ne vjeruju da mogu zaista uticati na promjene** - svjesni su postojanja mehanizama za uključivanje u zajednicu i iznošenje svog stava, ali su ubijeđeni da se njihovo mišljenje u najvećem broju slučajeva neće uvažiti. Za ostvarenje promjena neophodan je angažman većeg broja ljudi i takve akcije su do sada uspijevale, ali kako je često izazov animirati veći broj mladih ljudi onda su i ovakve inicijative rijetke. Učesnici u fokus grupi nisu do sada imali prilike da se susretu sa pozivom za učešće u donošenju javnih odluka.

„PROBLEM JE ŠTO DONOSIOCI ODLUKA NE SHVATAJU OZBILJNO MLADE. U 90% SLUČAJEVA MI ĆEMO IZNIJETI SVOJE STAVOVE, ALI ONI NEĆE BITI RAZMOTRENI.“

„NEDAVNO SAM NAIŠLA NA PODATAK O INDEKSU UČEŠĆA MLADIH U DONOŠENJU ODLUKA, I U NAŠOJ ZEMLJI, I REGIONU BALKANA GENERALNO, JE ON ZNATNO NIŽI U POREĐENJU SA RAZVIJENIM ZEMLJAMA.“

Učesnici fokus grupe nisu imali prilike da se susretu sa temom **reproduktivnog zdravlja** kroz obrazovni sistem ili obuke neformalnog obrazovanja. Kao glavni izvor informacija na ovu temu mladi koriste internet. Stoga, mladi dijele mišljenje da je **neophodno uključivanje ove tematike u redovni nastavni plan i program**, kako bi se izbjegla

loša informisanost i širenje netačnih informacija, koje su prisutne na internetu.

Problem narkomanije je jedan od najvećih problema u ovoj sredini. Mladi vjeruju da veća sredina predstavlja olakšavajuću okolnost i da će se teže saznati da je neko konzument. Razlog za rastući trend korišćenja psihoaktivnih supstanci mladi prepoznaju u njihovoj sve većoj dostupnosti, a i lošoj efikasnosti nadležnih institucija kada je u pitanju prevencija i sprječavanje problema narkomanije. Učesnici fokus grupe nisu upoznati sa servisima za mlade u oblasti zdravlja.

Kulturne sadržaje u njihovom gradu, mladi ocjenjuju kao izuzetno nezanimljive. Kako bi se povećalo interesovanje mladih za kulturna dešavanja potrebno je obogatiti ponudu i prilagoditi je interesovanjima mladih.

„JA SAM DIO FOLKLORNOG ANSAMBLA U KIC-U, SVAKOG DANA PROLAZIM PORED OGLASNE TABLE SA PROGRAMOM I NIKADA NIJEDNO DEŠAVANJE NIJE PRIVUKLO MOJU PAŽNJU.“

Problem diskriminacije je vrlo prisutan. Najizraženija je diskriminacija prema pripadnicima RE populacije. Njihov položaj najbolje ilustruju ranije pomenuti primjeri – diskriminacija od strane vršnjaka i predavača u obrazovnom sistemu, od strane poslodavaca prilikom pronalaska zaposlenja, a često i u zdravstvenom sistemu. **Na pitanje – da li su nekada razmišljali o napuštanju školovanja – upravo su pripadnici ove populacije istakli da jesu, i to zbog velike diskriminacije sa kojom su se susreli u okviru obrazovnog sistema.** U rješavanju ovog problema je neophodna veća institucionalna podrška, jer je nevladin sektor bez njih nemoćan.

„NE SAMO U ŠKOLI I NA POSLU, ČESTO KADA SAM U REDU U NEKOJ ZDRAVSTVENOJ USTANOVI DOBIJEM ODGOVOR – A, TI SI ROMKINJA, TI ĆEŠ POSLJEDNJA UĆI.“

„VEĆINA NASILJA MEĐU MLADIMA, KOJE VIŠE NE VIDIMO NA ULICAMA, SE SADA PREBACILO NA FACEBOOK I INSTAGRAM.“

Vršnjačko nasilje se izdvaja kao poseban problem, koji je jako teško iskorijeniti. Danas se ono pretvara u cyber nasilje, što je najviše zastupljeno u osnovnim i srednjim školama. Mladi ističu da predavači ne znaju da prepoznaju ovaj problem, ili ne znaju kako da reaguju. Neophod-

no je organizovati edukacije i podizati svijest o cyber nasilju i načinima na koji mladi treba da odgovore i progovore o ovom problemu. Takođe, potrebno je kroz aktivnosti kulture, omladinske akcije i društveno korisne projekte, povezivati mlade i obezbijediti uslove za neposredan kontakt mladih iz različitih grupa, kako bi se među njima rušile predrasude i nestajale podjele.

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou primjećuje se djelimično mimoilaženje stavova. Prvo, mladi i lokalna samouprava imaju suprotne stavove povodom dostupnosti informacija o aktivnom učešću u donošenju odluka. Zatim, Kancelarija ulaže značajne resurse na organizovanje različitih radionica, dok nalazi fokus grupe pokazuju da je mladima prvo neophodno približiti značaj neformalnog obrazovanja. U Kancelariji su istakli da prepoznaju potrebu za kreiranjem baze podataka, kako bi mjere i aktivnosti bile uskla-

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su pasivni.	Mladi nisu informisani o mehanizama za aktivno uključivanje u donošenju odluka.
U cilju unaprijeđenja vještina među mladima Kancelarija organizuje različite obuke i radionice.	Samo dio mladih pokazuje interesovanje za neformalno obrazovanje, značajan dio mladih ne prepoznaje njegov značaj i slobodno vrijeme koje im je na raspolaganju ne žele „da potroše“ na ovaj način.
U Kancelariji prepoznaju potrebu za postojanjem baze podataka o mladima.	Mladi ističu probleme narkomanije i diskriminacije među mladima, kao jedne od najvećih i najizazovnijih problema mladih.

Grafik 5: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

đene sa potrebama i problemima mladih, što se potvrdilo kroz nalaze razgovora sa fokus grupom koja je istakla probleme narkomanije i diskriminacije, o kojima u Kancelariji nisu govorili.

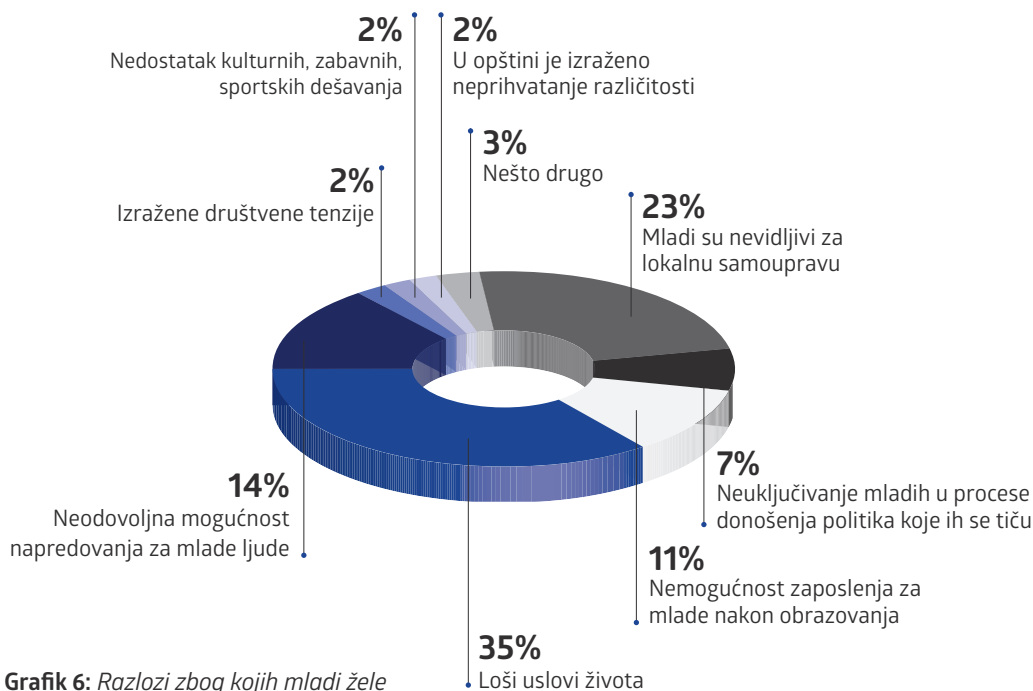
Jedna od preporuka je i da se kreiraju programi i aktivnosti kojima bi se tretirao problem diskriminacije među mladima (projekti koji bi povezali različite grupe mladih) i kontrolisao javni diskurs koji samo doprinosi rastu negativnih trendova.

2.3.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Podgorici je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 273 mladih osoba, od čega je njih 51.5% muškog, a 48.5% ženskog pola.

Prema starosnoj strukturi njih 31.4% je bilo između 15 i 19, 33.2% između 20 i 24, i 35.4% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 60.4% (ostali: 0.7% - bez obrazovanja ili nepotpuno osnovno obrazovanje, 1.1% - osnovno obrazovanje, 6.1% - nepotpuno srednje obrazovanje, 5.8% - višu stručnu spremu, 12.5% - visoko obrazovanje, 13.3% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 99.5% živi u gradskom, a 0.5% u seoskom području. Štaviše, 66.7% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 11.3% - iznajmljuje svoj smještaj, 2.7% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 2% - živi kod rođaka, 14% - ima svoj smještaj i 3.2% - nešto drugo).

Mladi u Podgorici, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 6.1 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **moćnosti za**

Grafik 6: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste Glavni grad

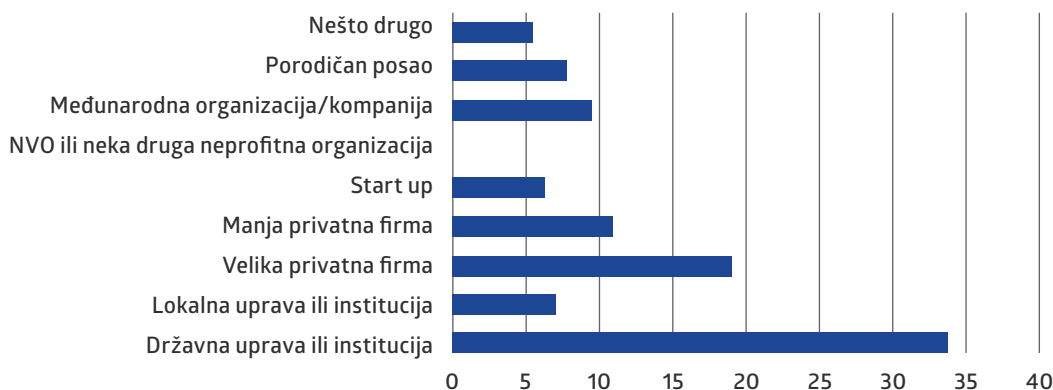
zaposlenje (64%), sveukupni kvalitet života (32.4%) i mogućnosti za razvoj sopstvenog biznisa (20.7%). Ipak, najveći dio mladih ne želi ili nije ni razmišljao o odlasku iz svog grada (56.1% – ne, 15.9% – ne zna ili odbija da odgovori, a 28% – da). Gotovo je identičan procenat odgovora i na pitanje o napuštanju Crne Gore – 28% želi da napusti, 55.4% ne želi i 16.6% mladih ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje. Među mladima koji žele da napuste Podgoricu, kao glavni razlozi se ističu **loši uslovi života, mladi su „nevidljivi“ za lokalnu samoupravu i nedovoljno mogućnosti za napredovanje mladih ljudi** (Grafik 6).

Nalazi kvalitativnog istraživanja o slabom radnom angažmanu mladih koji su još u si-

tUp-u ili nevladinoj organizaciji (Grafik 6). Takođe, značajan broj mladih bira privatni sektor, veće ili manje preduzeće (29.8%). Mladi u Podgorici radije ostaju da rade u svom gradu, ipak, važno je istaći da 30.8% razmišlja o odlasku iz zemlje.

Više od trećine mladih u Podgorici smatra da znanje koje stiču kroz formalno obrazovanje nije dovoljna polazna osnova da lako pronađu zaposlenje (35.2%). A polovina mladih ispitanika smatra i da njihovi vršnjaci/kinje koji stiču obrazovanje u inostranstvu imaju veću šansu za zaposlenje u Crnoj Gori (51.6%).

Više od polovine mladih ispitanika u Pod-

Grafik 7: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

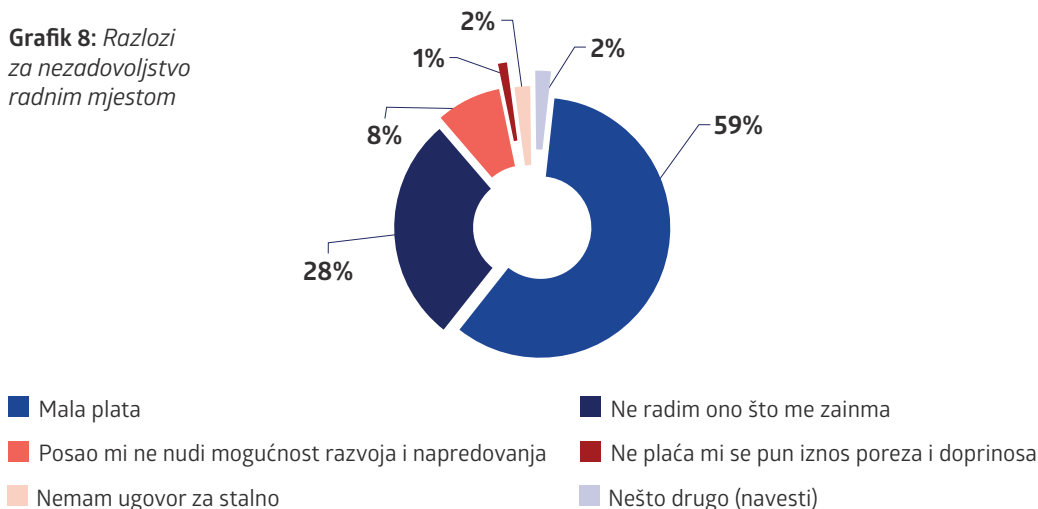
stemu formalnog obrazovanja ilustruje i podatak iz rezultata upitnika da samo 26.7% mladih ispitanika paralelno i radi kako bi olakšao svoj materijalni položaj. Kod sezonskog zapošljavanja je situacija drugačija, više od polovine mladih (68%) je radilo na sezonskim poslovima u zemlji ili inostranstvu.

Kada su u pitanju preferencije povodom pronalaska zaposlenja, najveći broj mladih traži zaposlenje u državnoj upravi ili instituciji (33.6%), a mnogo je mali broj ili skoro da nema mlade osobe koja razmišlja o Star-

gorici (59.1%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja, ili nivou stečenih kvalifikacija, ili oblasti njihovog školovanja/studiranja. A najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (45.6%). Iz tog razloga ne iznenaduje da je najčešći razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom mala plata (59%), a gotovo polovina njih (47.1%) aktivno traži drugi posao.

Za skoro trećinu mladih proces tranzicije iz obrazovanja ka zaposlenju je trajao do go-

Grafik 8: Razlozi za nezadovoljstvo radnim mjestom

dinu, ili više od godinu dana (28.2%). Manje od polovine nezaposlenih mladih ljudi je prijavljen na evidenciju Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (40.7%), oni koji nisu najčešće ističu da ne vide korist od registracije.

Problem dugoročne nezaposlenosti mladih dobro je ilustrovan nalazom da je **19% ispitanika registrovano na ZZZCG-e više od 5 godina, a 38.2% između 1 i 3 godine.** Takođe, značajno je istaći da je **znatno veći broj mladih žena zaglavljenih u dugoročnoj nezaposlenosti** (više od 5 godina: 11.2% - ž, 0% - m; između 3 i 5 godina: 33.7% - ž, 0% - m). Četvrtina (25.9%) ovih mladih ljudi je odgovorila da nije u prethodne dvije sedmice aktivno tražila zaposlenje, a kao jedan od glavnih razloga su istakli da rade na crno (44.6%). Ovaj razlog je u najvećem procentu prisutan među muškarcima (m – 52.1%, ž – 36.6%), dok je među ženama najprisutniji razlog briga o maloj djeći (ž – 63.4%, m – 0%).

Mladi uglavnom nisu informisani o politikama za unapređenje poslovnog ambijenta i mogućnosti za samozaposlenje (74%). A kao dvije najveće prepreke u pronalasku zaposlenja ističu se **opšti nedostatak poslova (62.1%), i (ne)posjedovanje partijske knjižice i/ili veze (25.2%).** Među ličnim razlozima koji predstavljaju prepreku mladima u pronalasku posla ističu se **nedostatak tražnje za određenom strukom, nedostatak iskustva**

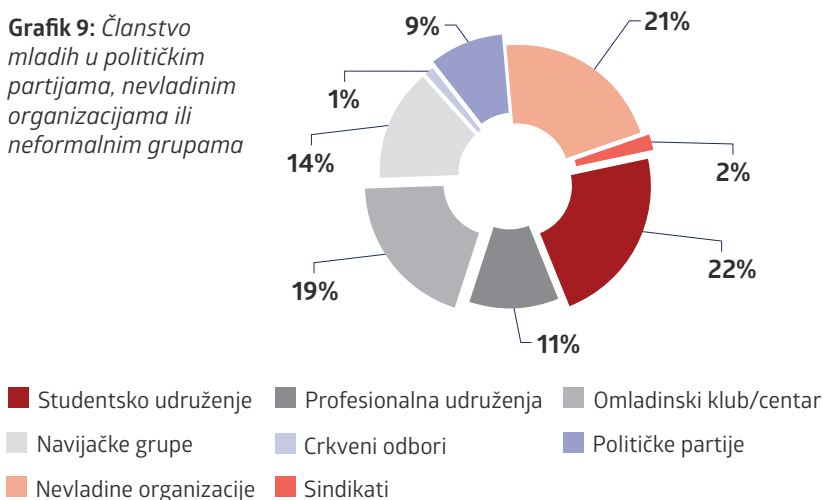
i predrasude prema pripadnicima etničkih grupa/nacionalnih manjina. Među nezaposlenim mladima visok je procenat onih koji ostvaruju prihode kroz povremeni rad za dnevnicu ili rad na crno (38.4% i 28.5%).

Veliki dio mladih u Podgorici ne razmišlja o pokretanju sopstvenog biznisa (64.2%). A kao glavni razlozi za to se ističu nedostatak samouvjerenosti (22.8%), hrabrosti (22.3%) i kreativnosti (21.5%). Takođe, mladi loše ocjenjuju podršku okoline i pravnu i institucionalnu pomoć koja im je na raspolaganju pri osnivanju biznisa (5.8 i 4.9 od max. 10).

Mladi najvećim dijelom nisu uključeni u programe i obuke neformalnog obrazovanja (75.8%). Najveći broj ovih mladih smatra da program obuka nije na odgovarajućem nivou (23.2%), ne zna kome da se obrati (20.6%) ili smatra da im to nije potrebno (20.3%). Osim toga, 52.5% mladih smatra da im dodatna edukacija ne bi pomogla prilikom pronalaska zaposlenja ili napredovanja u poslu. Razlog za ovakav stav leži u nemogućnosti za napredovanje na radnom mjestu/dobijanje posla po principu zasluga i kvalifikacija (nepredovanje/zapošljavanje preko veze).

Veliki dio mladih vjeruje da oni mogu da utiču na promjene u društvu (83.5%). Svoj društveni i politički aktivizam ocjenjuju sa: 5.32 – društveni aktivizam i 2.98 – politički

Grafik 9: Članstvo mladih u političkim partijama, nevladinim organizacijama ili neformalnim grupama

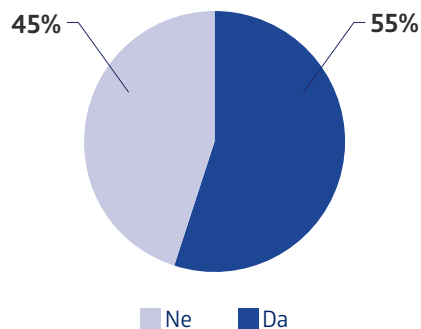

aktivizam (od max. 10), što je dobro ilustrirano kroz stepen uključenosti mladih u **studentskim udruženjima, nevladinim organizacijama i omladinskim klubovima/centrima** (Grafik 9). I pored značajnog angažovanja mladih u pomenutim formalnim i neformalnim grupama, na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra, ili NVO-a koje se bave pitanjem mladih, skoro polovina mladih (46%) odgovara da ne zna.

Nalazi o tome na koji način mladi provode svoje slobodno vrijeme u skladu su sa problematikom pasivnosti mladih koja je istaknuta kroz kvalitativno istraživanje. Naime, prema rezultatima sprovedenog upitnika skoro trećina ispitanika nikada ne prisustvuje sportskim događajima (30.5%) ili nikada nije imala hobi (31.7%). Osim toga, 17.3% ispitanika se nikada ne bavi fizičkom aktivnošću. **Veliki broj mladih nekoliko puta godišnje ili nikada ne ide u bioskop (65.8%), prisustvuje kulturnim događanjima (49.3%) ili čita knjige (44.7%).** Čak 61.8% ispitanika nikada nije imala hobi. Kada je u pitanju učešće u aktivnostima lokalnih NVO-a i omladinskog kluba, oko 70% ispitanih mladih nikada nije bilo dio ovih aktivnosti. Mladi za informisanje i komunikaciju najviše koriste pametne telefone, a na telefonu, u prosjeku, **više od 8 sati dnevno** provede čak 32.2% ispitanika.

Većina mladih smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine (Grafik 10). Na skali od 1 do 5 ocjena ovih vještina je 3.25, prema procjeni mladih.

Kada su u pitanju nezdrave navike prisutna je konzumacija alkoholnih i duvanskih proizvoda. Na pitanje koliko često konzumiraju alkoholna pića 40.9% ispitanika je odgovorilo - jednom ili dva puta nedjeljno, dok 35.1% ispitanika aktivno konzumira duvanske proizvode.

Grafik 10: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su u pitanju osnovne i specijalizovane digitalne i ICT vještine

2.3.5. Opšti zaključci i preporuke

U lokalnoj samoupravi su zadovoljni Strategijom za mlade i lokalnim Akcionim planom. Kreiranje lokalnog plana akcije za mlade je omogućilo uspostavljanje Kancelarije za mlade, koja ima ulogu stručnog i savjetodavnog tijela i koja pomaže unapređenju položaja mladih. Ipak, kao nedostatak Lokalnog akcionog plana je prepoznata uključenost i lokalnog i nacionalnog nivoa u realizaciji predviđenih aktivnosti. U cilju unapređenja položaja mladih, Kancelarija organizuje različite obuke i radionice i redovno raspisuje javne pozive za nevladine organizacije koje rade u ovoj oblasti. U planu je povećanje kapaciteta i obima aktivnosti u kancelariji.

Ne postoje programi koji posebno targetiraju mlade ljude, ili problematiku dugotrajne nezaposlenosti koja je zastupljena među mladima. Ipak, postoji više programa aktivne politike zapošljavanja koje Biro rada realizuje i koji uključuju veliki broj mladih upravo zbog toga što mladi čine veliki broj nezaposlenih na evidenciji. Kada je u pitanju nezaposlenost mladih ističu se dva glavna problema koja su međusobno povezana – dugotrajna nezaposlenost i nedostatak iskustva. U lokalnom Birou su istakli da ne postoji Centar za profesionalno informisanje i savjetovanje, što otežava rješavanje problema nezaposlenosti mladih, s obzirom na to da je uloga lokalnih CIPS-ova bila ključna u rješavanju ove problematike.

Mladi u Podgorici nisu upoznati sa strateškim i zakonodavnim okvirom koji se odnosi na njih, kao ni mehanizmima za aktivno učešće u donošenju odluka. Problemi koje mladi u Glavnom gradu ističu su: pasivnost mladih, nezaposlenost i loši radni uslovi za mlade, kvalitet obrazovanja, problem ranih

brakova među RE populacijom, visok stepen diskriminacije među mladima i problem narkomanije.

GLAVNE PREPORUKE:

- Analizom deficitarnih zanimanja za 2021. godinu dolazi se do zaključka da su ta zanimanja posebno karakteristična za **sektor obrazovanja**. Naime, **nastavnici prirodno-matematičke** struke su u velikoj potražnji, među kojima su najtraženiji profesori matematike. Dodatno, u grupu zanimanja u kojima je ponuda radne snage manja od tražnje za radnom snagom, spadaju i **nastavnici predškolskog vaspitanja** kao i **profesori razredne nastave**. Takođe, **diplomirani inženjer građevinarstva** i **diplomirani inženjer elektrotehnike** za energetiku predstavljaju deficitarno zanimanje za Glavni grad. S obzirom da su u Glavnom gradu najviše ističu deficitarna zanimanja iz oblasti obrazovanja i da se radi o visokoj stručnoj spremi, preporuke koje bi uticale na povećanje ponude radne snage i zapošljavanja, podrazumijeva **usmjeravanje upisne politike i efikasnije promovisanje navedenih zanimanja među srednjoškolcima**.

Takođe je potrebno:

- Ojačati kapacitete obrazovnih institucija za realizovanje praktične nastave, naročito u oblasti prirodnih nauka (laboratorije);
- Obezbijediti autonomnost lokalne samouprave u realizaciji Lokalnog akcionog plana za mlade, kako bi se izbjegli zastoji u njegovoj realizaciji;
- Uključiti određen broj dugoročnih projekata u Lokalni akcioni plan za mlade, koji će tretirati najvažnije probleme mladih u zajednici;
- Povećati obim aktivnosti i kapacitete Kancelarije za mlade, kao i godišnji budžet;

- Uspostaviti bazu podataka o mladima, kako bi omladinske politike i aktivnosti imale što bolji efekat na mlade i zaista odgovarale njihovim potrebama;
- U cilju rješavanja problema nezaposlenosti mladih razmotriti kreiranje posebne evidencije za studente u okviru Zavoda za zapošljavanje Crne Gore;
- Raditi na većem angažovanju mladih na sezonskim poslovima, npr. subvencionisanje poslodavaca za zapošljavanje domaće radne snage, motivisanje mladih da se angažuju na ovim poslovima i pravno obavezivanje poslodavaca na poštovanje određenih uslova rada;
- Pojačati kontrolu programa stručnog osposobljavanja i razmotriti uvođenje pravne regulative koja bi ograničila slobodu poslodavca da se u kontinuitetu prijavljuje za program i koristi benefite besplatne radne snage;
- Podizati svijest roditelja u romskoj zajednici o značaju sticanja obrazovanja njihove djece;
- Raditi na boljoj informisanosti mladih o preduzetništvu, mehanizmima podrške za mlade preduzetnike i neophodnim koracima pri osnivanju biznisa;
- Raditi na podizanju svijesti o značaju omladinskog aktivizma, na svim nivoima i među svim generacijama; aktivirati mlade i pokazati im da oni mogu biti aktivni učesnici u kreiranju i donošenju odluka i biti inicijatori promjena;
- Pojačati aktivnosti nadležnih institucija kada je u pitanju prevencija i sprečavanje problema narkomanije;
- Organizovati edukacije i podizati svijest o cyber nasilju i načinima na koje mladi treba da odgovore i progovore o ovom problemu;
- Kreirati programe i aktivnosti kojima bi se targetirao problem diskriminacije među mladima (projekti koji bi povezali različite grupe mladih) i kontrolisati javni diskurs koji doprinosi negativnim trendovima.

Danilovgrad 2.4.

Opština Danilovgrad nalazi se u centralnoj regiji i 12. je po veličini opština u Crnoj Gori sa blizu 18 305⁷⁹ stanovnika od kojih su 22%, odnosno 4 180 mlade osobe od 15 do 30 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 55.3% muškaraca i 44.7% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, u ovoj opštini žive svega 30 osoba iz RE populacije od kojih su 6 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 81 živi u Danilovgradu. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Danilovgrad se nalazi na 7. mjestu⁸⁰.

Lokalnom akcionom planu za mlade je prethodila detaljna analiza, na osnovu ankete sprovedene među mladima, desk istraživanja i SWOT analize. Mladi, koji su bili dio istraživanja, su istakli da se uglavnom oslanjaju na

podršku svoje porodice. **Zabrinuti su za zapošljavanje i smatraju da su im mogućnosti na tržištu rada u Danilovgradu ograničene.**

Period važenja Lokalnog akcionog plana za mlade je bio 2020 – 2021⁸¹. Posljednji dostupan izvještaj je za 2020. godinu i sadrži spisak planiranih i realizovanih aktivnosti, bez detaljnog opisa realizovanih aktivnosti. Kao ključni ishodi uzeti su prioriteti navedeni u Nacionalnoj strategiji. Ukupan broj od 43 aktivnosti i prateći indikatori su dobro definisani u Akcionom planu. Mjere imaju specifične prateće indikatore i djeluju dostizno, iako ambiciozno.

Ključni akteri u oblasti omladinskih politika u opštini Danilovgrad su: Gimnazija, NVO sektor, Centar za socijalni rad, privatni sektor, Centar za stručno obrazovanje, Ministarstvo prosvjete, nadležno Ministarstvo, Radio Danilovgrad, Dom zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, sportski klubovi, Ministarstvo

79 Uprava za statistiku MONSTAT, Procjena stanovništva u 2021.

80 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

81 1606990959-lokalni-akcioni-plan-za-mlade.docx (live.com)

ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Institut za javno zdravlje, kulturne organizacije, službe za mlade.

Budžet predviđa definisan izvor finansiranja. Visina potrebnih sredstava nije dovoljno precizna, obično se definiše kao „redovni budžetski izdatak“.

Sekretarijat za lokalnu samoupravu i društvene djelatnosti Opštine Danilovgrad u saradnji sa radnom grupom izrađuje lokalne akcione planove. Sekretarijat priprema godišnje izvještaje o sprovođenju ovih Planova na način što prikuplja informacija od drugih aktera, koji su planom obavezni da blagovremeno obavještavaju Sekretarijat o dostizanju vrijednosti indikatora/rezultata definisanih Akcionim planom.

Opština je formirala Lokalni omladinski savjet, koji ima ulogu stručnog savjetodavnog tijela. Savjet je nadležan za praćenje i sprovođenja omladinske politike na lokalnom nivou.

Ostale **relevantne lokalne strategije** su: Strateški plan razvoja opštine Danilovgrad (2019-2023); Strategija razvoja sporta opštine Danilovgrad (2019 – 2022); Nacrt Lokalnog plana za unaprjeđenje socijalne i dječije zaštite opštine Danilovgrad za period 2022 – 2026; Nacrt strategije zapošljavanja opštine Danilovgrad 2021 – 2023, sa Akcionim planom za 2021. godinu.

2.4.1.

Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

Obavljen je razgovor sa predstavnicima Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Danilovgrad, sa dijelom onih koji su direktno uključeni u kreiranje i implementaciju Lokalnog akcionog plana za mlade za mlade i onih koji su učestvovali u uspostavljanju Lokalne strategije zapošljavanja. Predstav-

nici Opštine su zadovoljni Strategijom za mlade i Lokalnim akcionim planom, njihovom realizacijom i postignutim rezultatima. Ipak, analiza realizovanih aktivnosti još uvijek nije sprovedena, a usljed kašnjenja nove nacionalne Strategije za mlade, akcioni plan koji je važio do kraja 2021. godine, će biti produžen do juna 2022. godine.

Lokalni akcioni plan za mlade je kreiran nakon detaljne analize položaja mladih u Danilovgradu. Sprovedena je anketa među mladima koja je obezbijedila sagledavanje njihovih potreba u ovoj opštini. Nalazi ankete su predstavljali osnovu za kreiranje Lokalnog akcionog plana. Uspostavljanjem ovog dokumenta u opštini se po prvi put pristupilo radu u oblasti omladinskih politika strateški i organizovano. Uslijedilo je formiranje Savjeta za mlade i omladinskog kluba (nadležnost nad radom omladinskog kluba ima Uprava za sport i mlade). Zahvaljujući osnivanju omladinskog kluba i postojanju njegovog koordinatora, Opština je dobila osobu koja će se isključivo baviti pitanjem mladih. Do tada, mladi i omladinske politike bile su samo neke od oblasti kojima su se bavili zaposleni u Sekretarijatu za društvene djelatnosti.

U ovoj Opštini ne postoji posebna budžetska linija za mlade. Sredstva koja su direktno ili indirektno usmjerena ka unaprjeđenju položaja mladih se isplaćuju kroz stipendije, grantove za nevladin sektor, vaučere za osnovce, pomoć đacima i školama u ruralnim područjima, dodjelu stanova licima koja koriste materijalnu pomoć i po osnovu individualnih zahtjeva.

Nedostatak ljudskih kapaciteta jeste jedan od problema sa kojim se suočava Sekretarijat za društvene djelatnosti u ovoj Opštini, koji se između ostalog bavi i omladinskom politikom. Kako u sektoru ne postoji dovoljan broj ljudi na koje bi se raspodjelili određeni zadaci, tako zaposleni u njemu često bivaju uskraćeni za mogućnost detaljnijeg pristupa i adekvatnog planiranja. Osim toga, nefleksibilnost ovakvog rasporeda

onemogućava redovno praćenje obuka i seminara za zaposlene. Na ovaj način narušava se efikasnost tima, te bi sistematizacija ovog sektora trebala da bude jedan od prioriteta.

U procesu realizacije Akcionog plana za mlade nije bilo naročitih poteškoća, osim pandemije korona virusa koja je onemogućila realizaciju dijela aktivnosti koje su predviđale okupljanje većeg broja mladih. Izuzetno dobri rezultati i saradnja sa mladima ostvarena je kroz realizaciju aktivnosti u oblasti kulture i obrazovanja. Takođe, Opština je finansirala određeni broj projekata nevladinih organizacija koje se bave ugroženim grupama mladih (osobe sa invaliditetom, djeca koja dolaze iz porodice lošeg ekonomskog statusa i dr).

Prostor za poboljšanje je prepoznat u oblasti zapošljavanja. Nedostaje, naime, intenzivnija saradnja između lokalne samouprave i kancelarije za profesionalnu orijentaciju. Pretpostavka je da bi se uz bližu saradnju ove dvije institucije, omogućio lakši pristup mladim tržištu rada, a osim toga i povećala informisanost mladih o trendovima na tržištu rada, mehanizmima za njihovo lakše snalaženje na ovom tržištu i prilikama za zaposlenje.

U planu je uspostavljanje baze podataka o mladima. U cilju efikasnijih politika i aktivnosti lokalne samouprave, u ovoj Opštini planiraju kreiranje jedinstvene baze podataka o mladima. Naime, u ovoj bazi bi se mogli pronaći podaci o brojnosti mladih, njihovoj starosnoj i obrazovnoj strukturi, zaposlenosti, potrebama i sl. U ovoj bazi će biti uključeni podaci iz prethodnih istraživanja, a uskoro će otpočeti i novo.

Lokalna samouprava redovno pomaže i finansijski podržava programe i projekte neformalnog obrazovanja. Primjer za to su nepovratna sredstva dodijeljena malim biznisima koji se bave organizovanjem edukacije u oblasti neformalnog obrazovanja, podrška i partnerstvo sa nevladinim organizacijama, kroz koje se pomažu i finansiraju programi obuka za mlade na različite teme.

U Danilovgradu najveći problem mladih predstavlja nezaposlenost. Sprovedena anketa je, takođe, pokazala da mladi najviše nezadovoljstva iskazuju zbog nemogućnosti pronalaska posla. Predstavnici lokalne samouprave ističu da, i pored usvajanja predviđenih dobrih praksi, razvoja strateškog, zakonodavnog i institucionalnog okvira, ipak ne rješavaju suštinski problem mladih – njihovu egzistenciju.

Lokalna strategija zapošljavanja (2021 – 2023) posebno targetira lica koja se nalaze u dugotrajnoj nezaposlenosti, žene i mlade i nisko-kvalifikovane osobe (koje čine najveći udio među nezaposlenima). Među planiranim aktivnostima su *Dani karijernog usmjeravanja*. Cilj ove aktivnosti je zadržavanje visokoškolaca u njihovoj opštini i to kroz uparivanje ovih lica sa budućim poslodavcima. Pored toga, postoji i određen broj projekata koje lokalna samouprava realizuje uz finansijsku podršku Evropske Unije, što **direktno utiče na rješavanje problema nezaposlenosti mladih**. Ovi projekti podrazumijevaju obuke kod poslodavca, subvencije poslodavcima za novo zapošljavanje, karijerno savjetovanje i planiranje karijere, i otvaranje kreativnog hub-a (kao prostora za obuku i/ili realizaciju biznis ideja u oblasti kreativnih industrija).

Problem bolesti zavisnosti zahtijeva unaprijedenu institucionalnu podršku. Među mladima u ovoj opštini je izražen visok stepen narkomanije, a kancelarije za podršku i svjetodavne usluge ili ne postoje ili ne funkcionišu u zadovoljavajućem kapacitetu. Ova oblast zahtijeva posebnu pažnju i stručnost, stoga lokalna samouprava planira otvaranje novih i osnaživanje postojećih ustanova kako bi se pružila što adekvatnija podrška mladima koji se suočavaju sa bolestima zavisnosti i njihovim porodicama i pružile informacije o mjerama predostrožnosti i prevencije.

Primarni kanal koji lokalna samouprava koristi za distribuciju informacija jeste zvanični sajt Opštine. Sekundarni kanali su oglasna tabla, lokalna radio stanica „Radio

Danilovgrad“, saopštenja za medije, stranice na društvenim mrežama i dr. Ipak, **kao najefikasniji način za komunikaciju se pokazao neposredan razgovor**, stoga lokalna samouprava vjeruje da će uspostavljanjem omladinskog servisa i uz prisustvo mladih u njemu, biti olakšana ova komunikacija i da će informacije brže i u većem obimu dolaziti do mladih ljudi.

Institucije lokalnog nivoa ne dobijaju neophodnu podršku sa nacionalnog nivoa. Često se dešava da na nacionalnom nivou ne percipiraju potrebe i zahtjeve lokalne samouprave na pravi način, pa adekvatan odgovor i pomoć izostaju i kada je u pitanju situacija koja značajno otežava redovno i efikasno funkcionisanje institucija. Na primjer, u Opštini postoji problem nedostatka kadra u više sektora, čak i u onim u kojima zakon predviđa veći broj zaposlenih od postojećeg. No, za svako novo zapošljavanje neophodno je odobrenje nadležne institucije nacionalnog nivoa. Lokalna samouprava je u više navrata skretala pažnju na ovaj problem, a do sada se nije došlo do rješenja.

2.4.2.

Nalazi intervju sa područnom jedinicom Biroa rada

Ne postoje programi koji posebno targetiraju mlade ljude ili problematiku dugotrajne nezaposlenosti koja je zastupljena među mladima. Ipak, postoji više programa aktivne politike zapošljavanja koje Biro rada realizuje i koji uključuju veliki broj mladih upravo zbog toga što mladi čine veliki broj nezaposlenih na evidenciji. Neki od programa jesu javni radovi, osposobljavanje za rad kod poslodavca, osposobljavanje za samostalan rad (za lica sa III i IV stepenom stručne spreme, koji nemaju iskustva u oblasti za koju su se školovali), program stručnog osposobljavanja i grantovi za samozapošljavanje.

Stepen angažovanosti mladih ljudi u traženju posla se razlikuje. Određeni broj mladih ljudi aktivno traži zaposlenje i voljan je da prihvati posao i kada on ne odgovara njihovoj oblasti obrazovanja i/ili nivou kvalifikacija. S druge strane, postoji i onaj dio mladih koji se isključivo oslanja na Biro rada u pronalasku posla, a da pritom zahtijevaju posao u struci. Glavni uzrok za ovakav trend jeste uticaj sredine u kojoj mladi odrastaju, a u kojoj je zastupljen stav da „država treba da obezbijedi posao za sve“ – što su mladima prenijele starije generacije koje su odrastale u drugačijem ekonomskom sistemu.

„NAMA JE SVAKA STRANKA OSJETLJIVA KATEGORIJA.“

Ne evidenciji Zavoda postoji veliki broj nezaposlenih visokoškolaca. Iz godine u godinu u područnoj jedinici Biroa rada u Danilovgradu bilježi se sve veći broj visokoškolaca, koji teško dolaze do zaposlenja. Mladima se po završetku formalnog obrazovanja nudi program stručnog osposobljavanja, ali je mali broj onih koji nakon programa dobiju zaposlenje, pa se ta lica vraćaju na evidenciju nezaposlenih. Poteškoću u pronalasku zaposlenja za mlade ljude predstavlja nedostatak ponude na tržištu rada, na šta Biro ne može da utiče.

Lokalni Biro rada u kontinuitetu ulaže napore da približi trendove na tržištu rada mladima i da im pomogne pri profesionalnoj orijentaciji. Svim prijavljenim na evidenciji nezaposlenih se pristupa podjednako, navode, uvažavajući potrebe svake od posebnih kategorija. Kada su u pitanju teže zapošljiva lica, izdvajaju se programi subvencija i grantova za poslodavce koji nude priliku za zapošljavanje ovim osobama i javni radovi (kao pozicije za koje se najčešće prijavljuju nisko-kvalifikovana lica i pripadnici RE populacije).

Restriktivne mjere koje su bile na snazi za vrijeme pandemije korona virusa onemo-

gućile su realizaciju redovnih obuka i seminara za nezaposlena lica. U narednom periodu Biro će početi sa njihovim ponovnim organizovanjem. Neke od obuka koje mladi u ovoj opštini najčešće traže su: vozač C kategorije, rukovodilac građevinskih mašina, obuke za strane jezike. Dio populacije mladih koji odluči da se prekvalifikuje najčešće bira obuke za kozmetičara, frizera, turističkog vodiča, računovodstvenog tehničara i knjigovođu.

Odluke o budžetu, visini grantova i programu obuka za zaposlene se donose na centralnom nivou. Tako donešene odluke se proslijeđuju lokalnim biroima rada. **U lokalnom Birou rada primjećuju da kada bi se javila neka inicijativa ili preporuka za inovacije, uglavnom nije bilo odgovora sa nacionalnog nivoa, a oni nisu u nadležnosti da uspostavljuju novine.** Stoga su zaposleni nemotivisani da daju predloge ili analiziraju rad i učinak išta više od onoga što podrazumijeva referat svakog od njih.

2.4.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

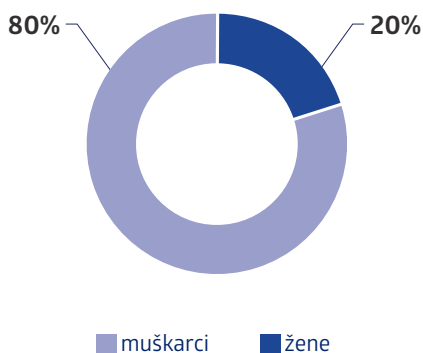
Fokus grupu u Danilovgradu je činilo petoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili 5 đaka, starosne dobi od 18 godina. Fokus grupa se sastojala od 4 muškarca i 1 žene.

Mladi u Danilovgradu nisu upoznati sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na mlade. Iako su učesnici fokus grupe aktivni u svojoj zajednici, što kroz đачka udruženja i duge formalne i neformalne grupe, nisu bili u prilici da čuju ili se upoznaju sa nacionalnom Strategijom za mlade i Zakonom o mladima. Kada su u pitanju organizacije koje se bave pitanjima od značaja za mlade, jedino se izdvaja Omladinski servis Danilovgrad, čiji su učesnici fokus grupe i članovi.

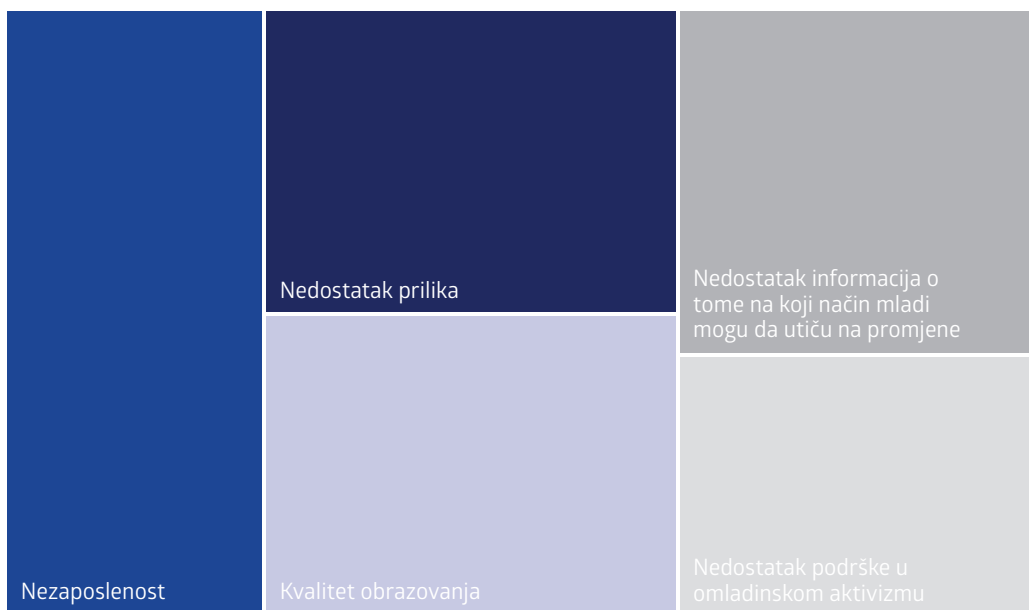
„NE POZNAJEM MLADU OSOBU KOJA JE ZADOVOLJNA SISTEMOM OBRAZOVANJA KOD NAS.“

Među mladima u ovoj opštini se ne njeguje omladinski aktivizam. Niko od učesnika u fokus grupi nije razmišljao u pravcu udruživanja ili organizovanja neke akcije u cilju rješavanja određenih problema sa kojima se suočavaju. Sa druge strane, mladi ističu niz problema koji postoje u njihovoj zajednici: nezaposlenost, nedostatak prilika (za obrazovanje, obuke, volontiranje i zaposlenje), kvalitet obrazovanja, nedostatak podrške u omladinskom aktivizmu i informacija o tome na koji način mogu da utiču na promjene. Problem, međutim, postoji i sa druge strane – pasivnost mladih. Učesnici fokus grupe su svjedoci da veliki broj njihovih vršnjaka ne pokazuju interesovanje za bilo kakve aktivnosti koje nisu dio obaveznog nastavnog programa.

„POTENCIJALNI ĐAK GENERACIJE, KADA GA PROFESOR PITA KAKO TI UČIŠ, ODAKLE TI MOTIVACIJE ZA UČENJE, KAŽE – UČIM ZA OCJENU.“

Grafik 1: Starosna struktura fokus grupe

Grafik 2: Glavni problem mladih u Danilovgradu

Mladi izražavaju nezadovoljstvo sistemom obrazovanja, koji u centru pažnje stavlja ocjenu. Princip rada za ocjenu koji je zastupljen u formalnom obrazovanju izostavlja suštinu obrazovnog sistema i umjesto toga predstavlja memorisanje činjenica zarad dobrih rezultata. Praktične vještine i talente mladi imaju priliku da stiču isključivo u okviru aktivnosti nevladinog sektora ili privatnih obrazovnih institucija. Štaviše, veliki dio znanja i informacija koje usvajaju kroz formalni obrazovni sistem mladi posmatraju kao u potpunosti nerelevantne za njihov budući rad i razvoj.

Problematika kvaliteta obrazovanja proizilazi iz kapaciteta nastavnog kadra. Mladi u ovoj opštini primjećuju da njihovi predavači ne odustaju od tradicionalnih načina realizovanja nastave. Kako bi se na efikasniji način uspostavio odnos sa mladim i približile teme koje izučavaju, danas postoje različite tehnologije i pristupi rada koji predavači nisu voljni da usvoje i na taj način uskraćuju kvalitet nastave. Osim toga, nastavni ka-

dar vrlo često zagovara stavove suprotne očekivanim, poput davanja prioriteta dobrim rezultatima u školi i sigurnom poslu, u odnosu na njegovanje afiniteta učenika, njegovih talenata i vannastavnih aktivnosti.

„BILO KO OD NAS KO ŽELI NEŠTO VIŠE DA SAZNA MORA SAM DA ISTRAŽI I DOBRO DA SE RASPITA... MNOGO JE MALI BROJ MLADIH KOJI ZNAJU ZA TEST PROFESIONALNE ORIJENTACIJE, KARIJERNO SAVJETOVANJE...“

Informacije o servisima i mogućnostima za mlade nisu vidljive mladima. U obrazovnim institucijama koje bi trebale biti prva tačka informisanja se ne govori o omladinskim servisima, kancelarijama za mlade, centrima za profesionalnu orijentaciju i drugim ustanovama koje bi pomogle mladim ljudi-

ma u ličnom i profesionalnom razvoju. Čak i kada postoji interesovanje mladih da saznaju više, jedinstvene adrese za informisanje nema, što rezultira dugim i zamarajućim procesom do pronalaska prave informacije.

Prilike za zaposlenje mladih ljudi, naročito srednjoškolaca, su malobrojne, a za one koji uspiju da pronađu posao, to iskustvo rijetko bude pozitivno. Razlog za nezadovoljstvo proizilazi iz loših radnih uslova (neprijavljen rad, nepoštovanje radnog vremena, bez slobodnog dana i dr), niske zarade (ispod minimalne zarade) i lošeg odnosa poslodavaca prema mladoj radnoj snazi. Ovakva situacija umanjuje želju mladih da se prije završetka formalnog obrazovanja i sticanja diplome radno angažuju, iako je to jako poželjno, jer ne žele da sebe izlažu negativnom iskustvu.

Mladi imaju pozitivan stav prema preduzetništvu. Kroz aktivnosti koje su organizovale privatne institucije visokog obrazovanja i nevladin sektor, imali su prilike da se upoznaju sa preduzetništvom i steknu neke vještine od značaja za ovaj poziv. Ipak, **kada je riječ o realnom pokretanju biznisa gotovo svi su saglasni sa tim da oni kao mlade osobe nemaju dovoljno kompetencija, te da je neophodna administracija zbunjujuća i preobimna.** Izostaje i podrška okoline, budući da ih porodica i prijatelji savjetuju u pravcu sigurnog i stabilnog posla, prije nego preduzetništva. Izuzetak su porodice koje već imaju razvijen biznis, te se od njihove djece očekuje da isti i nastave.

Učesnici fokus grupe u Danilovgradu su prepoznali i iskoristili prilike za obuke na radu. Ova iskustva su im bila od izuzetnog značaja za upoznavanje ličnih preferencija i pravca u kom žele da nastave svoje akademsko usavršavanje. Preporuka je da bi trebalo biti više sličnih programa ili bi ih čak trebalo učiniti obaveznima, kako bi obuhvatili što veći broj mladih.

Mladi nisu motivisani da se aktiviraju kroz aktivnosti neformalnog obrazovanja i druge vannastavne aktivnosti, jer one nisu

prepoznate kako u obrazovnim institucijama tako i na radnom mjestu. Iskustva mladih u školama govore da nastavnici ne pružaju podršku mladima u omladinskom aktivizmu i učešću u programima neformalnog obrazovanja, štaviše sputavaju čak i jer često percipiraju ove aktivnosti kao izgovor za izbjegavanje redovne nastave. Ovakve okolnosti uslovljavaju otklon mladih od sličnih prilika, pa ne čudi da postoji manjak interesovanja mladih. Oni koji jesu aktivni i zainteresovani za ove prilike, informacije pronalaze prvenstveno putem viber community grupa. Kao najveća u Crnoj Gori se izdvaja „Omladinski klub Budva“.

„OVIM ANGAŽMANOM SAM NAUČIO MNOGO NOVIH STVARI, POKAZAO SAM SE JAKO DOBRO I ČAK SAM PO ZAVRŠETKU PROGRAMA POSTAO ČLAN NJIHOVE REDAKCIJE ZA MLADE I REDOVNO PIŠEM NEKE TEKSTOVE ZA NJIH. ONI SU ME NAUČILI I DA PO ZAVRŠETKU OVOG FAKULTETA MOGU DA SE BAVIM I MNOGIM DRUGIM STVARIMA...“

„VJEROVATNO VEĆINA NAŠIH VRŠNJAKA IMA NEKU SLIKU O ODREĐENOJ PROFESIJU KOJA NIJE REALNA, I OVO JE ODLIČNA PRILIKA DA VIDE DA LI JE TO ZA NJIH, KAKO NE BI SJUTRA DOŠLI U SITUACIJU DA RADE POSAO KOJI MRZE.“

Neke od vještina koje su mladi stekli kroz različite obuke su: strani jezici, robotika, obuka na radu (sticanje specifičnih vještina), digitalna pismenost, komunikacija, retorika i debata. Vještine koje im nedostaju i koje bi

željeli da usvoje jesu kreativno stvaralaštvo (montaža, fotografija, pisanje scenarija i sl), rješavanje problema, analitičko razmišljanje, komunikacija i rješavanje konfliktnih situacija.

Mladi su djelimično informisani o programima mobilnosti. Ne postoji aktivna i redovna promocija prilika za vannastavne aktivnosti, a kamoli programe mobilnosti. Promocije koje se organizuju se dešavaju rijetko, a način na koji se organizuju podrazumijeva nasumičan odabir određenog broja učenika koji bi prisustvovao info sesiji. Veliki dio mladih na ovaj način ostane uskraćen za ove informacije, a predavači i pedagozi ne koriste svoju ulogu da govore mladim ljudima o ovim prilikama.

Mladi se najviše angažuju kroz aktivnosti omladinskog servisa kao jedinog aktera u njihovom društvu koji poziva i udružuje mlade. Mladi vjeruju da bez omladinskog servisa za njih ne bi postojao način na koji bi mogli pomoći zajednici i biti njihovi aktivni članovi. Plaši ih udruživanje u neformalne grupe, jer vjeruju da sredina to ne bi podržala. Štaviše, prilikom organizovanja različitih sportskih i kulturnih dešavanja za vrijeme pandemije CORONA virusa, što su mladi izrazili da im je nedostajalo u tom periodu, organizatori i učesnici su imali negativno iskustvo. Njihovo okruženje nije spremno da podrži omladinske inicijative, naime, prisutan je veliki kritičizam koji proizilazi iz mentaliteta male sredine u kojoj svi pokušavaju da se istaknu, a uspjeh drugog nije poželjan. Iz tog razloga, neophodno je prethodno poraditi na edukaciji mladih u pravcu usvajanja određenih vrijednosti, koje bi trebalo da njeguje svako zdravo društvo.

Prilike da se mladi uključe u donošenje javnih odluka gotovo da ne postoje. U rijetkim slučajevima kada su bili pozvani da budu dio javne rasprave, organizacija samog događaja je zapravo predstavljala formalnost, jer je odluka već bila donešena. Štaviše, mladi su prepoznali neprofesionalnost pri organizovanju ovakvih događaja i njenih učesnika, pa nisu bili motivisani da daju

svoj doprinos raspravi. Takođe, informacije o ovakvim događajima se objavljuju na stranici i sajtu Opštine, koje nisu posjećene od strane mladih, pa treba prvo otkriti razlog za takvu posjećenost (relevantnost informacije, kontinuitet obavještenja, stepen povjerenja mladih u ove institucije i sl) prije nego li se mladi okarakterišu kao nezainteresovani.

„BILI SMO DIO AKCIJE ČIŠĆENJA RIJEKE ZETE I PO ZAVRŠETKU AKTIVNOSTI SMO SJELI UZ OBALU DA SE OSVJEŽIMO, KADA JE PORED NAS PROŠLA GRUPA MOMAKA I BACILA SMEĆE NA POD... A ZNAMO DA SU VIDJELI ŠTA SMO RADILI TOG DANA.“

Svaki predlog i inicijativa mladih je podržana od strane lokalne samouprave. Mladi su izuzetno zadovoljni ažurnošću, vremenom i trudom ulozenim da se njihove aktivnosti podrže. **U ostalim institucijama, ipak, mladi ne nailaze na jednako uvažavanje.** Naime, često se dešava da mladi budu lošije tretirani jer su mladi. Osim toga, postoje i „privilegovana lica“, pa je često za dobijanje redovne usluge neophodno da osoba ima kontakt u određenoj instituciji, koji će ubrzati procedure.

Na temu reproduktivnog zdravlja se malo govori. Predavanja i edukacije na ovu temu realizuju organizacije nevladinog sektora, ali je ipak najčešći izvor informacija mladim ljudima internet. Povodom uključivanja ove tematike u redovni nastavni plan i program, mladi su saglasni da je ono neophodno kako bi se izbjegla loša informisanost i širenje netačnih informacija, koje su prisutne na internetu.

Mladi prepoznaju da je u njihovoj sredini izražen problem narkomanije. Uzrok za ovaj problem vide u lakoj dostupnosti psihoaktivnih supstanci i neadekvatnoj reakciji nad-

ležnih institucija, tj. njihovoj neefikasnosti u suočavanju sa problemom. Takođe, potrebno je poraditi na kapacitetima ljudi koji su u direktnoj komunikaciji sa mladima, prvo roditeljima, a zatim i predavačima, pedagozima i drugima, na temu narkomanije, upoznavanja sa dostupnim supstancama, mjerama prevencije i specifičnog pristupa zavisniku.

Ustanove koje pružaju pomoć mladima, koji se suočavaju sa psihičkim poteškoćama, nisu dovoljno vidljive. Mali dio njih zna za postojanje psihološkog savjetovališta za mlade u sklopu Doma zdravlja, ali ga ipak ne bi posjetili jer u njemu radi osoba koja im istovremeno predaje u školi (problem male sredine). Takođe, mladi skreću pažnju da postoji „usađena“ percepcija da kod psihologa i pedagoga idu problematična djeca i „po kazni“. Stoga, treba raditi na podizanju svijesti o ovoj problematici među mladima i ohrabrivati ih da se obrate za pomoć. Kod mladih se javlja povećan nivo stresa, naročito u adolescentskoj dobi i prilikom prelaska iz osnovne u srednju školu. Učesnici fokus grupe su istakli da je taj period za njih bio izuzetno izazovan i da su upravo tada najviše razmišljali o napuštanju školovanja.

Utjecaj pandemije CORONA virusa na svakodnevni život i obrazovanje mladih u Danilovgradu je bio izuzetno negativan. Učenici nisu zadovoljni načinom na koji je organizovana online nastava: nestalan raspored, školski dan koji traje do kasnih popodnevni sati i dr. Bilo je nemoguće ostati skoncentrisan toliko dugo, što je rezultiralo frustracijom učenika, i nemogućnošću da se ostale obaveze nakon napornog online dana završe. Hibridna nastava nije olakšala situaciju, štaviše otežala je, a mladi nisu naišli na razumijevanje predavača za njihove probleme.

Kulturni sadržaji su siromašni i ponavljaju se i zbog toga je posjećenost ovih događaja od strane mladih mala. Osim toga, **u ovoj opštini su mladi generalno nezadovoljni uslovima života, prisutna je velika stopa nezaposlenosti, pa loši socio-ekonomski uslovi doprinose da mladi ne razmišljaju o kulturi i posjećivanju kulturnih manifestacija.** Kako bi

se kod mladih razvila svijest i afinitet prema kulturi potrebno je raditi na njenoj promociji mnogo intenzivnije, pozivati mlade na ove događaje ne samo putem zvaničnih stranica već kroz mlade, omladinske organizacije i udruženja. Na ovaj način će se eliminisati stav mladih da je kultura nezanimljiva i da ovim događajima isključivo prisustvuju starije generacije. Takođe, u cilju olakšanja pristupačnosti kulturnih događaja mladima koji se nalaze u lošoj ekonomskoj situaciji, preporuka je da im se omogući besplatan ulaz.

„KADA JE KRENULA ONLINE NASTAVA, NAŠA ŠKOLA JE MEĐU PRVIMA USPOSTAVILA SAJT, MEĐUTIM, NA TOM SAJTU SE TOLIKO TEŠKO SNAĆI... A KADA GOVORIMO O ČASOVIMA NA ZOOM-U, TU IMAMO BROJNE PRIMJERE NEPRIJATNIH SITUACIJA...“

O stepenu diskriminacije među mladima su podijeljena mišljenja. Dio mladih vjeruje da je njihov grad mala sredina i da bliskost članova zajednice ne dozvoljava da postoje podjele među njima, po bilo kojoj osnovi. Sa druge strane, postoje oni koji smatraju da je diskriminacija itekako izražena i to najčešće prema osobama drugačije seksualne orijentacije, prema ženama, osobama sa invaliditetom i pripadnicima RE populacije. Uzrok ovog problema leži u nedovoljnom informisanju mladih o značaju socijalne inkluzije i načina na koji oni među svojim vršnjacima mogu da rade na prihvatanju ovih lica, nepoznavanju problematične terminologije i drugo. Takođe, treba raditi na edukaciji na ovu temu ne samo sa mladima već i sa pripadnicima ostalih generacija kako bi djeca već u svojim domovima usvajala prva znanja o tome kako se jednako ponašati prema svim licima i unaprijediti toleranciju prema različitostima.

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i do-

nosiocima odluka na lokalnom nivou primjećuje se djelimično mimoilaženje stavova. Naime, vjeruje se da kod mladih ne postoji interesovanje za omladinski aktivizam i programima neformalnog obrazovanja, što dijelom i jeste tačno. Međutim, razlog za nezainteresovanost mladih je izazvana upravo neadekvatnom promocijom mehanizama pomoću kojih mladi mogu da se uključe u donošenje odluka i (ne)vrjednovanju znanja stečenih neformalnim obrazovanjem od strane obrazovnih institucija i poslodavaca. Štaviše, kvalitet obrazovanja se drastično

drugačije percipira među mladima i u lokalnoj samoupravi. Obje strane su saglasne sa tim da je neophodno ojačati institucionalnu podršku mladima u borbi protiv bolesti zavisnosti. Međusobna komunikacija je znatno olakšana uspostavljanjem omladinskog kluba, ipak lokalna samouprava mora dodatno poraditi na distribuciji informacija i putem ostalih kanala, jer posjećenost zvaničnog sajta Opštine i njenih stranica na društvenim mrežama, od strane mladih, nije na zadovoljavajućem nivou.

1. Kreativno stvaralaštvo (montaža, fotografija, pisanje scenarija i sl.)
2. Rješavanje problema
3. Analitičko razmišljanje
4. Komunikacija i rješavanje konfliktnih situacija

Grafik 3: *Vještine koje bi mladi željeli da steknu*

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi nisu zainteresovani za aktivno učešće u zajednici, osim rijetkih pojedinaca.	Omladinski aktivizam se ne promovira i mladi nemaju adekvatnu podršku i mehanizme za aktivno uključivanje u zajednicu.
U lokalnoj samoupravi smatraju da je obrazovanja u Danilovgradu na izuzetno visokom nivou, i da je ono prepoznato i van opštine.	Mladi izražavaju nezadovoljstvo sistemom obrazovanja.
Problem bolesti zavisnosti zahtijeva unaprijedenu institucionalnu podršku.	Uzrok problema narkomanije među mladima, se nalazi u lakoj dostupnosti opojnih susptanci i neadekvatnoj reakciji nadležnih institucija.
Lokalna samouprava redovno objavljuje informacije za mlade na zvaničnom sajtu i stranicama na društvenim mrežama.	Informacije o servisima i mogućnostima za mlade nisu vidljive mladima.
Lokalna samouprava vjeruje da će uspostavljanjem omladinskog servisa, i uz prisustvo mladih u njemu, biti olakšana međusobna komunikacija.	Mladi se najviše angažuju kroz aktivnosti omladinskog servisa kao jedinog aktera u njihovom društvu koji poziva i udružuje mlade.

Grafik 4: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

2.4.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Danilovgradu je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 26 mladih osoba, od čega je njih 42.7% muškog, a 57.3% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 17.2% je bilo između 15 i 19, 43.3% između 20 i 24, i 39.5% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 60.6% (ostali: 5.5% - visoko obrazovanje, 4.4% - višu stručnu spremu, 25.4% - još uvijek pohađa

određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 76% živi u seoskom, a 33.1% u gradskom području. Štaviše, 75.9% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 2.3% – iznajmljuje svoj smještaj, 19.8% – ima svoj smještaj i 1.9% – nešto drugo).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 5.5 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet življenja (75.5%), mogućnosti za razvoj sopstvenog biznisa (38.7%), mogućnosti za zapošljavanje (24.8%)**. Takođe, u Danilovgradu je najveći procenat mladih koji žele da napuste svoju opštinu – 75.2%. A, o napušta-

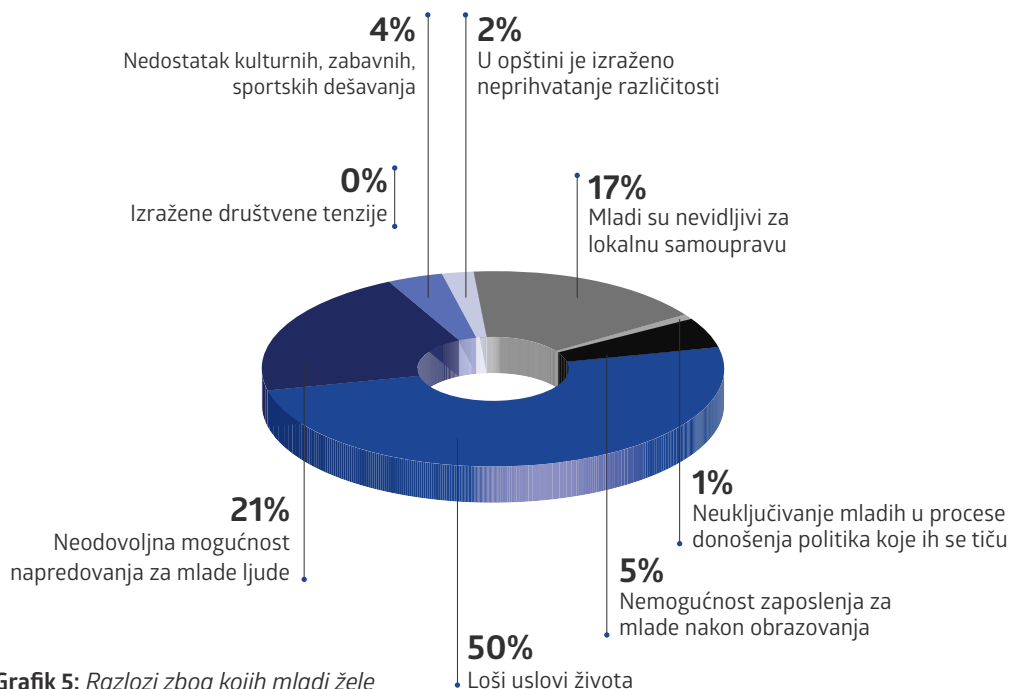
nju države razmišlja 68.3% mladih. Kao glavni razlozi se ističu loši uslovi života, nedovoljno mogućnosti za napredovanje mladih ljudi i nezadovoljstvo položajem mladih (Grafik 5). Naročito je zabrinjavajuće, što je među ispitanicima čak **62% zaposlenih i 31.5% učenika/studenata**. Ovi procenti pokazuju da postoji visoko nezadovoljstvo životom u svojoj sredini, ne samo onih lica koja su nezaposlena (koja biraju opciju odlaska iz egzistencijalnih razloga), već i onih koji su u radnom odnosu ili obrazovnom sistemu i bez obzira na to **pokazuju spremnost za odlaskom**.

Više od tri četvrtine mladih u Danilovgradu (86.3%) stiže obrazovanje u drugoj opštini. Među mladima koji su još uvijek u školovanju je mali procenat onih koji su paralelno i radno angažovani (20%), dok je taj procent za sezonske poslove znatno viši – 53.4%.

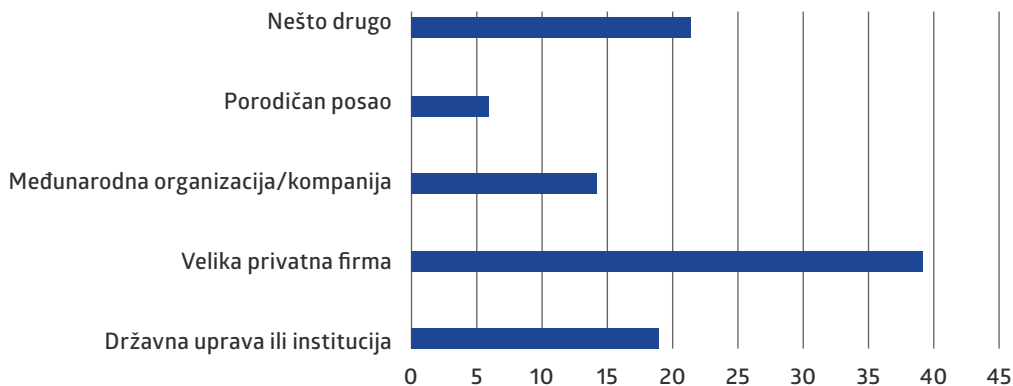
Kada su u pitanju preferencije povodom

pronalska zaposlenja, u Danilovgradu su trendovi drugačiji od ostalih opština. Mladi najrađe biraju velike privatne kompanije za svoje buduće zaposlenje, koje im ulivaju povjerenje i stabilnost, dok nema mladih koji razmišljaju o StratUp-u ili nevladinoj organizaciji (Grafik 6). Procent mladih koji izražava želju za zaposlenjem u državnoj upravi ili instituciji su isključivo žene (m – 0%, ž – 23.2%). Ne iznenađuje što mladi u ovoj opštini, takođe, za svoje zaposlenje biraju drugu opštinu 26% ili drugu državu – 74% (Grafik 7). Štaviše, veću spremnost ka odlasku iz države zbog zaposlenja izražavaju mlade žene.

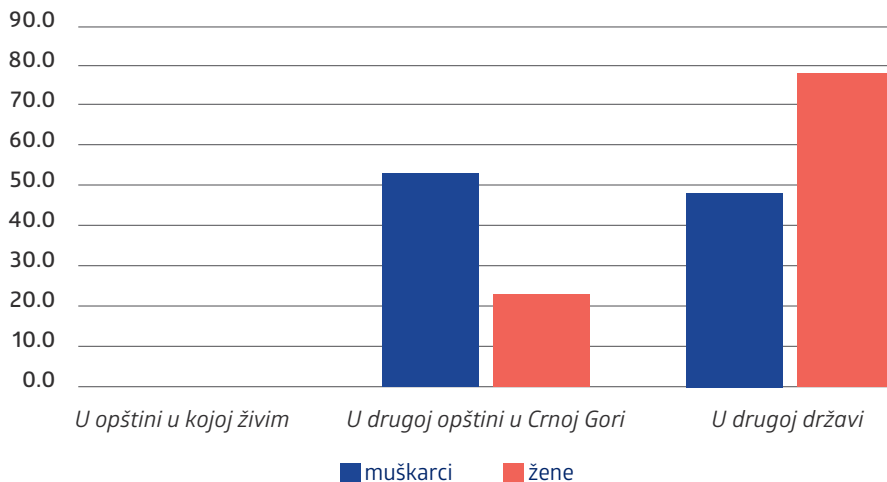
Povezano sa nalazima iz kvalitativnog istraživanja, koji ukazuju na veliko nezadovoljstvo mladih kvalitetom obrazovanja, nalazi upitnika pokazuju da **41% mladih ispitanika smatra da znanje koje stiču kroz formalno obrazovanje nije dovoljna polazna osnova**

Grafik 5: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

Grafik 6: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

Grafik 7: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji i po polu

da lako nađu zaposlenje, dok je 80% njih saglasno sa izjavom da njihovi vršnjaci/kinje koji stiču obrazovanje u inostranstvu imaju veću šansu za zaposlenje u Crnoj Gori.

Više od polovine ispitanika u Danilovgradu radi na poslu koji ne odgovara oblasti njihovog školovanja/studiranja, ni nivou stečenih kvalifikacija ni oblasti njihovog školovanja/studiranja – 68%. Najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (31.8%) i industriji i preradi (23%). Iz

tog razloga ne iznenađuje da je glavni razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom mala plata (81.5%), a više od polovine njih (63%) aktivno traži drugi posao.

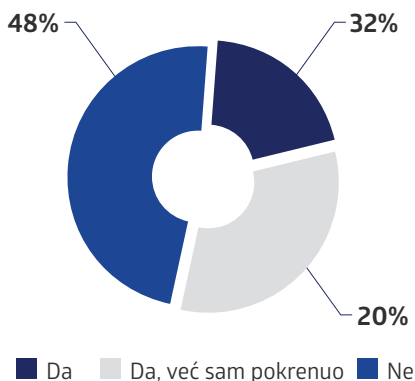
Više od polovine nezaposlenih ispitanika (58.2%) nije prijavljeno kod Zavoda za zapošljavanje i to iz razloga što ne vidi korist od prijavljivanja (100%). Najveći dio ovih mladih u prethodne dvije sedmice nije tražio zaposlenje iz podijeljenih razloga: ili imaju malu djecu o kojima brinu (50%) ili ne vje-

ruju da za njih postoji prilika na tržištu rada (50%). **Uprkos ovakvom stanju, nijedan od ispitanika nije upoznat sa politikama i programima koje sprovodi Zavod za zapošljavanje kako bi se unaprijedile mogućnosti za zapošljavanje, kao ni sa politikama lokalnih vlasti kako bi se unaprijedio poslovni ambijent i mogućnosti za samozapošljavanje.**

Kao dvije najveće prepreke u pronalasku zaposlenja ističu se **potrebna veza (70.9%) i loši radni uslovi (29.1%)**. Među ličnim razlozima, za nemogućnost zaposlenja, su najčešći **neposjedovanje partijske knjižice i/ili veze (41.8%) i situacija na tržištu rada gdje se ne traži njihova struka (41.8%)**. Među ovim mladima visok je procenat onih koji

ostvaruju prihode kroz povremeni rad za dnevnicu (70.9%).

Značajan procenat mladih razmišlja o pokretanju biznisa ili je već pokrenuo (52%). Iako je veći procenat mladih žena koje imaju neku biznis ideju (m – 27.5%, ž – 35.1%), njihov procenat među onima koji su već započeli svoj biznis je znatno niži (m – 28.5%, ž – 12.9%). Oni koji ne razmišljaju o preduzetništvu, kao razloge ističu **nedostatak hrabrosti (46.4%), stručnosti (22.1%) i samouvjerenosti (15.7%)**. Takođe, mladi loše ocjenjuju podršku okoline i pravnu i institucionalnu pomoć koja im je na raspolaganju pri osnivanju biznisa (3.74 i 3.57 od max. 10).

Grafik 8: *Da li mladi razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa?*

Mladi najvećim dijelom nisu uključeni u programe i obuke neformalnog obrazovanja (77.9%). Najveći broj ovih mladih smatra da im ono nije potrebno (36.1%), ne postoji u njihovoj opštini (28.2%) ili ne znaju kome da se obrate za ove programe (23.7%). Osim toga, 55.1% mladih smatra da im dodatna edukacija ne bi pomogla prilikom pronalaska zaposlenja ili napredovanja u poslu. Razlog za ovakav stav među zaposlenima leži u **nemogućnosti za napredovanjem na njihovom radnom mjestu po principu zasluga i kvalifikacija (napredovanje preko veze) – 43%, a među nezaposlenima u uvjerenju**

da se posao u njihovoj sredini dobija „preko veze“, a ne preko kvalifikacija – 100%.

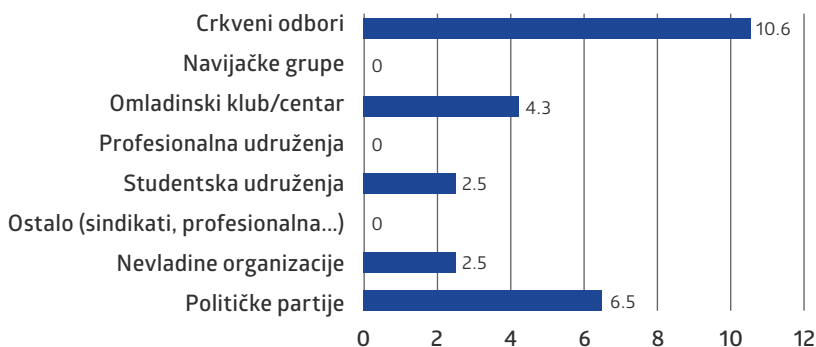
Veliki dio mladih vjeruje da oni mogu da utiču na promjene u društvu (78.3%). Ipak, svoj politički i društveni aktivizam ocjenjuju jako nisko: 2.74 - društveni aktivizam i 2.12 - politički aktivizam (od max. 10). **Najveći procenat mladih u Danilovgradu je aktivan u crkvenim odborima, zatim političkim partijama, omladinskim klubovima i drugo (Grafik 9).** Na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra, ili NVO-a koje

se bave pitanjem mladih, mladi u više od 90% slučajeva odgovaraju da ne znaju.

Nalazi o tome na koji način mladi provode svoje slobodno vrijeme u skladu su sa problematikom koju su istakli predstavnici lokalne samouprave. **Mladi u Danilovgradu rijetko ili nikada ne provode svoje slobodno vrijeme baveći se hobijem ili posjećujući sportske i kulturne događaje.** Naime, prema rezultatima sprovedenog kvantitativnog istraživanja, trećina ispitanika nikada ne prisustvuje kulturnim događajima – muzej, galerija, pozorište (29.2%) ili se bavi fi-

Kada su u pitanju nezdrave navike prisutna je konzumacija alkoholnih i duvanskih proizvoda. U proteklih 12 mjeseci 42% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića 1 do 3 puta mjesečno, dok 49.6% ispitanika aktivno konzumira duvanske proizvode.

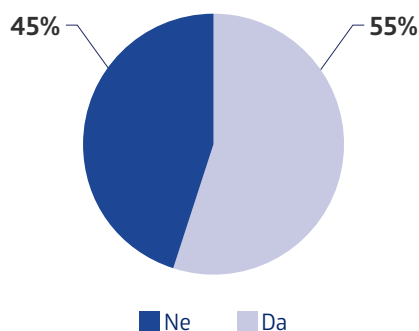
PROSJEČAN BROJ KNJIGA KOJE SU MLADI PROČITALI U PROTEKLA TRI MJESECA JE MANJI OD JEDNE

Grafik 9: Članstvo mladih u političkim partijama, nevladinim organizacijama ili neformalnim grupama

zičkom aktivnošću (27.6%). Više od polovine ispitanika nekoliko puta godišnje ili rjeđe čita knjige (55%), ide u bioskop (68.5%) ili prisustvuje sportskim događajima (76.3%). Veliki broj ispitanika nikada nije imao hobi (57%). Kada je u pitanju učešće u aktivnostima lokalnih NVO-a i omladinskog kluba više od 90% ispitanih mladih nikada nije bilo dio ovih aktivnosti. Mladi za informisanje i komunikaciju isključivo koriste pametne telefone (100%), a na telefonu, u prosjeku **više od osam sati dnevno provede 37.5% ispitanika.**

Većina mladih smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne I ICTvještine. Na skali od 1 do 5 ocjena ovih vještina je 3.35, prema procjeni mladih.

Grafik 10: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su posrijedi osnovne i specijalizovane digitalne i ICT vještine

2.4.5.

Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Danilovgradu je dobro razvijen. Međutim prepoznat je nedostatak kadra, pa je u lokalnoj samoupravi neophodna efikasnija sistematizacija radnih mjesta, kao i osnivanje sekretarijata zaduženog za mlade, kako bi se obezbijedilo što efikasnije sprovođenje politika i akcionih planova. Pitanje mladih je jedno od prioritarnih u ovoj opštini i premda ne postoji posebna budžetska linija, direktno i indirektno se za mlade opredjeljuju značajna novčana sredstva, a u planu je i uspostavljanje baze podataka o mladima. Komunikacija i saradnja sa mladom populacijom je intenzivirana osnivanjem omladinskog kluba, stoga se očekuje da naredna strategija i plan još bolje targetiraju i odgovore na potrebe mladih. Najdominantniji problemi među mladima su narkomanija i zapošljavanje.

U lokalnom Birou rada ne postoje posebni programi i mjere koje se odnose na mlade, osim programa stručnog osposobljavanja koji je namijenjen visokoškolcima i koji direktno targetira problem nezaposlenosti mladih usljed nedostatka radnog iskustva. Ostali programi dijelom obuhvataju i mlade, a neki od najznačajnijih jesu grantovi za samozapošljavanje i programi obuke na radu. Glavni uzrok za visok stepen nezaposlenosti mladih u ovoj opštini je nedostatak ponude na tržištu rada, a najviše je nezaposlenih mladih visokoškolaca.

Mladi u ovoj opštini se najviše angažuju kroz aktivnosti omladinskog servisa, kao jedinog aktera u njihovom društvu koji poziva i udružuje mlade. Mladi su slabo informisani o Zakonu i Strategiji za mlade, i uopšte institucijama i organizacijama koje se bave mladima. Problemi koje ističu mladi

u ovoj opštini: **nedostatak podrške mladim aktivistima od različitih društvenih aktera; kvalitet obrazovanja; nezaposlenost; narkomanija; nedostatak mehanizama za uključivanje u donošenje odluka; i diskriminacija među mladima.**

GLAVNE PREPORUKE:

- Podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za 2021. godinu govore da opština Danilovgrad ne bilježi značajna odstupanja između ponude radne snage i tražnje za radnom snagom. Deficitarna zanimanja postoje, ali u manjoj mjeri u poređenju sa ostalim analiziranim opštinama. Najizraženija su u oblasti **obrazovanja**, pa je velika potražnja za nastavnicima i profesorima matematike i fizike. Takođe, u toku prethodne godine, zabilježena je potražnja za profesorima fizičke kulture i nastavnika predškolskog obrazovanja. Budući da su najznačajnija deficitarna zanimanja iz oblasti obrazovanja, odnosno visoke stručne spreme, da bi se nejednakost između ponude radne snage i potražnje za radnom snagom ujednačila, **potrebno je kroz kanale promovisanja navedenih struka među srednjoškolcima usmjeriti upisne politike, kao i povećati svijest o važnosti ovih zanimanja.**
- Neophodno je izvršiti sistematizaciju sektora koji se bavi mladima i uposliti dodatni kadar koji bi se bavio pomenu tim pitanjima od značaja za mlade;
- Pojačati saradnju između lokalne samouprave i kancelarije za profesionalnu orijentaciju, kako bi se omogućio lakši pristup mladima tržištu rada i povećala informisanost mladih o trendovima na tržištu rada, mehanizmima za njihovo lakše snalaženje na ovom tržištu i prilikama za zaposlenje.
- Otvoriti nove i osnažiti kapacitete postojećih ustanova, koje se bave problemom zavisnosti od psihoaktivnih supstanci među mladima;

- Razmotriti reformu obrazovnog sistema ili organizovanje edukacija za nastavni kadar kako bi se omogućila neophodna podrška i podstrijek mladim ljudima u pravcu neformalnog obrazovanja, volontarizma i omladinskog aktivizma;
 - Olakšati proces informisanja mladih o prilikama koje su im na raspolaganju kroz kreiranje jedinstvene digitalne platforme;
 - Uspostaviti mehanizme koji će obezbijediti aktivno učešće mladih u donošenju odluka i intenzivirati promociju postojećih;
 - Pojačati aktivnosti kontrole inspekcije rada kako bi se radilo na suzbijanju neprijavljenog rada, koji naročito pogađa populaciju mladih;
 - Kreirati programe i aktivnosti kojima bi se targetirao problem diskriminacije među mladima (projekti koji bi povezali različite grupe mladih) i kontrolisati javni diskurs koji podstiče negativne trendove.
-

Cetinje 2.5.

Ukupan broj stanovnika Prijestonice Cetinje je iznosio 14 923 u 2021. godini, što je za 1 734 stanovnika **manje** u odnosu na 2011. Prijestonica Cetinje se nalazi u centralnoj regiji i 13. je po veličini opština u Crnoj Gori od kojih su 24%, odnosno 3 689 mlade osobe od 15 do 30 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 50.7% muškaraca i 49.3% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, u Prijestonici žive svega 97 osoba iz RE populacije od kojih su 29 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 56 živi na Cetinju. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Cetinje se nalazi na 9. mjestu⁸². Početkom oktobra 2018. godine, na evidenciji Zavoda za zapošljavanje bilo je 153 nezaposlenih mladih starosti od 18 do 30 godina. Stopa zaposlenosti mladih (15-24) je bila oko 30%. Mladi se suočavaju sa mnogim izazovima te im je potrebna dodat-

na ponuda neformalnog obrazovanja, unapređenje kanala komunikacije i adekvatnije ih informisati o postojećim uslugama i mogućnostima lokalne zajednice.

Posljednji lokalni akcioni plan za Prijesticu Cetinje odnosio se na period 2020-2021. godine⁸³. Specifični ciljevi su: podsticanje mladih za ulazak na tržištu rada, veće mogućnosti za zapošljavanje mladih sa invaliditetom i unapređenje njihovog položaja u društvu, podrška preduzetništvu za mlade, podrška školskim aktivnostima i izgradnji infrastrukture, podrška u vidu organizacija obuka neformalnog karaktera, unaprjeđenje socio-emocionalnih vještina mladih, jačanje volonterizma i podrška radu omladinskih klubova, razvijeniji mehanizmi za informisanje mladih, povećanje svijesti mladih i njihovih roditelja o rizicima i posljedicama narkotika i bolesti zavisnosti, povećan broj aktivnosti u cilju unapređenja

82 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

83 4b464708a9f880dd96c1fa844d685569.pdf (cet-inje.me)

bezbjednosti mladih u saobraćaju (vožnja pod dejstvom alkohola, droga i sl), realizacija kontinuiranih programa na temu reproduktivnog zdravlja, povećano interesovanje mladih za pokretanje kulturnih događaja i aktivnosti, povećana uključenost romske populacije u zajednicu.

Ključni akteri uključeni u realizaciji Lokalnog akcionog plana za mlade su: kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti, dom zdravlja, nevladin sektor, omladinski savjet, omladinski klub, Centar za socijalni rad, savjetništva, srednje škole i fakulteti, Crveni krst, mediji, Ministarstvo zdravlja, ustanove kulture, turističke organizacije, studentski parlament, dački parlament.

Izvori budžeta su: Institut za javno zdravlje, Ministarstvo zdravlja, nevladin sektor, Ministarstvo unutrašnjih poslova, donatori, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, srednje škole, Ministarstvo kulture, učenici parlamenta, Vlada Crne Gore.

Akcionni plan je veoma jasan, sastoji se od 30 aktivnosti i na sažet način opisuje situaciju. Ima precizno definisan budžet, a čini se da izvori finansiranja nisu dovoljni, već se navode samo mogući izvori.

Lokalnu omladinsku politiku planira i sprovodi **Sekretarijat za kulturu, sport i mlade Prijestonice**. Lokalni omladinski savjet je formiran kao stručno savjetodavno tijelo koje čine predstavnici organa Prijestonice nadležnih za omladinsku politiku kao i predstavnici nevladinog sektora koji sprovode omladinsku politiku.

Nacrt Strategije za zapošljavanje Prijestonice 2021 - 2024. sa Akcionim planom za 2021. godinu fokusiran je na kreiranje mehanizama za eliminisanje izazova kada su u pitanju kapaciteti tržišta rada, kao i na neusklađenost potreba poslodavaca i vještina mladih. Prioritetne grupe su, pored mladih, žene i nezaposleni stariji od 50 godina.

Prioriteti Nacionalne strategije zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za period

2016 -2020. prepoznati su i u lokalnoj strategiji zapošljavanja, i to:

- Povećanje zaposlenosti i smanjenje stope nezaposlenosti;
- Efikasno funkcionisanje tržišta rada;
- Unapređenje kvalifikacija i kompetencija u skladu sa potrebama tržišta rada;
- Promovisanje socijalne uključenosti i smanjenje siromaštva.

Lokalni akcionni plan za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2020 - 2021. predviđa uključivanje mladih, a najviše kroz obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti, planiranju porodice i slično.

Strateški plan razvoja Prijestonice za period 2020 - 2024. usvojen je u skladu sa Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore (2014 - 2020) i Zakonom o regionalnom razvoju. Osnovni ciljevi su unapređenje socio-ekonomskog ambijenta, očuvanje kulturnog naslijeđa, stvaranje efikasne lokalne samouprave i sprečavanje depopulacije.

2.5.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

U Prijestonici Cetinje obavljen je razgovor sa predstavnicima **Sekretarijata za kulturu, sport i mlade**. Prema nalazima razgovora **razvijenost strateškog i zakonodavnog okvira je u slučaju Prijestonice Cetinje na zadovoljavajućem nivou**. Budući da nacionalni akcionni plan za mlade kasni, donešen je **Lokalni akcionni plan za mlade period 2020 - 2021**. Odluka o osnivanju Lokalnog savjeta za mlade Prijestonice Cetinje je donijeta 2021. godine, kao stručno-savjetodavno tijelo, u cilju podsticanja i unapređenja razvoja omladinske politike.

Lokalni nivo se trudi da politike i strategije sprovodi na najbolji način, iako ne željenim intenzitetom, pod uticajem različitih faktora. Dodatno, prema riječima predstavnika Sekretarijata, saradnja Prijestonice sa institucijama je korektna. Sa druge strane, oni tvrde da povjerenje između nevladinog sektora i lokalne samouprave treba dodatno ojačati i učiniti ih umreženijim u sprovođenju aktivnosti.

Prijestonica nema budžetsku stavku koja direktno targetira mlade, te se omladinske politike finansiraju kroz budžetsku stavku "Ostali izdaci". Ova činjenica utiče na to da se ponekad određene aktivnosti i ne mogu sprovesti usljed manjka finansijskih sredstava. Sekretarijat za kulturu, sport i mlade svake godine pravi izvještaj o realizovanim aktivnostima i predstavljaju Skupštini Prijestonice kako bi se oni i šira javnost upoznali sa jasnim aktivnostima koje oni sprovode, a i kako bi došli do povratne informacije i potencijalnih preporuka od drugih institucija.

Ljudski resursi su na zadovoljavajućem nivou, ali se pominje potreba za dodatnim obukama. Kako predstavnici navode, aktivno učenje cjelokupnog kadra bi uticalo na razvoj vještina i bolje umrežavanje između njih, a i sa kadrom drugih institucija.

Omladinski servis finansira Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta. Međutim, saradnja Ministarstva sa lokalnom samoupravom, iako korektna, ima mnogo prostora za unapređenje.

Iako podrška koja se nudi mladima ne izostaje (stipendiranje studenata, studentskih nagrada, organizacija prevoza srednjoškolaca, izleti i razne aktivnosti), ono što fali jeste adekvatna zainteresovanost od strane mladih. Lokalna samouprava je umrežena sa osnovnim i srednjim školama, te se na ovaj način dolazi do mladih koji bi pratili određene aktivnosti neformalnog obrazovanja. Pored navedenih aktivnosti, organizuje se škola programiranja za dje-

cu osnovnih škola. Prijestonica organizuje, u saradnji sa ZZZCG, besplatne obuke za pisanje biznis planova. Takođe, veoma se vrijednuju strani jezici, te se organizuju besplatni kursevi jezika - u ovom slučaju to je italijanski jezik a najbrojniji polaznici kursa su mladi.

„OMLADINSKI SERVIS JE VEĆ GODINU DANA STAGNIRAO, RASKINULI SU UGOVORE SA ZAPOSLENIMA, IAKO JE OMLADINSKI SERVIS SPROVODIO AKTIVNOSTI IZ LOKALNOG AKCIONOG PLANA A I DRUGE AKTIVNOSTI OD INTERESA SA MLADE, POPUT DRUŽENJA I AKTIVNOG UČENJA. OMLADINSKI SERVIS JE PREVIŠE CENTRALIZOVAN I POTREBNO JE UNAPREĐENJE UNUTAR SISTEMA.“

Najveći izazov predstavljaju mladi koji brzo gube interesovanje i postaju pasivni članovi društva. Pandemija je dodatno uticala na gubitak interesovanja i usmjeravanje njihove aktivnosti ka "online" svijetu.

2.5.2. Nalazi intervju sa Biroom rada

Ne postoji previše direktnih programa usmjerenih isključivo na mlade, ali postoje mnogi programi koji indirektno utiču na njih.

Program stručnog osposobljavanja jeste program koji direktno utiče na razvoj visokoškolaca. Zainteresovanost mladih za ovaj program je na zadovoljavajućem nivou, te prije samih prijava za ovaj program, Biro rada bilježi veliku posjećenost mladih kako

bi se dodatno informisali u vezi programa. Takođe, programi dodjele grantova nude kvalitetnu podršku za mlade u pokretanju sopstvenog biznisa. U pitanju je dodjela bespovratnih sredstava onima koji imaju razrađenu viziju i kvalitetan biznis plan.

Prema riječima predstavnika Biroa rada, mladi su najviše zainteresovani za sezonsko zapošljavanje. Kako kažu, mladi najčešće dolaze u prostorije Biroa u proljećnim mjesecima da se raspitaju o sezonskim poslovima.

„SEZONSKO ZAPOŠLJAVANJE JE OBLAST KOJA SE MOŽE DODATNO UNAPRIJEDITI, KORISNO BI BILO UKOLIKO SE UVEDE PROGRAM SUBVENCIONIRANJA RADNIH MJESTA U SEZONSKOM ZAPOŠLJAVANJU ILI SLIČNO.“

Kada se govori o informisanju mladih, Biro rada je zadovoljan kanalima komunikacije i promocije, a to se čini putem medija, sajmovi za zapošljavanje, flajera i slično. Takođe, službenici se trude da uvijek motivišu drugu stranu i ponude im kompletne informacije o konkretnoj oblasti.

Centralna institucija jeste Zavod za zapošljavanje iz Podgorice i u komunikaciji sa njima se definišu aktivnosti Biroa rada Cetinje. Oni najčešće i rade proces evaluacije određenih programa. Evaluacija programa se sprovodi na osnovu dobijenih podataka, kroz terenski rad, kroz pitanja koja se postavljaju drugoj strani tokom realizacije programa. Svi ovi načini su relevantni i od pomoći su kada je u pitanju sama procjena određenih politika, programa i uopšteno aktivnosti.

Iz Biroa rada tvrde da je mlade u današnje vrijeme lakše pokrenuti i zainteresovati, jer su im informacije svugdje dostupne. Za-

interesovanost programa Biroa rada je na zadovoljavajućem nivou. Biro rada veoma često organizuje radionice za nezaposlene iz ZZCCG jer smatraju da imaju dovoljno kapaciteta za održavanje ovakvih aktivnosti, a što je najvažnije, žele da kroz direktan rad sa njima utiču na povećanje svijesti.

„MLADI SU PREDUZIMLJIVJI OD PRETHODNIH GENERACIJA. MEĐUTIM, TREBALO BI VIŠE DA SE UNAPRIJEDI ZAINTERESOVANOST KOD NJIH. DODATNOM DIGITALIZACIJOM BI UTICALI DA SE ONI LAKŠE I BRŽE INFORMIŠU O NAŠIM USLUGAMA I AKTUELNIM PROGRAMIMA.“

Kao nedostatak i potencijalnu snagu vide u digitalizaciji i smatraju da je potrebno povećati nivo digitalizacije u komunikaciji sa mladima, jer bi na ovaj način protok informacija bio brži i efikasniji, te bi se mladi lakše informisali o dostupnim programima.

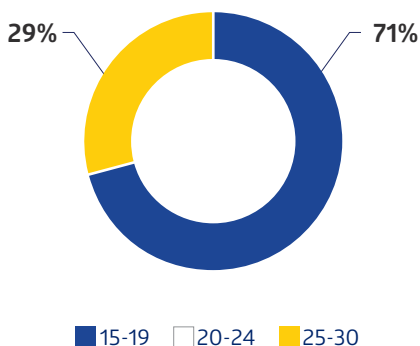
Dodatno, veliki izazov im predstavlja i oprečenost kadra koji utiče na kvalitet usluge koju pružaju mladim nezaposlenim. Broj korisnika premašuje broj zaposlenih Biroa, te je potrebno više napora uložiti u unapređenje kadra, kako bi se zadovoljile potrebe svakog korisnika i ponudile kvalitetnije usluge.

Mladi pri odabiru fakulteta nisu sigurni koju struku da odaberu, jer se u periodu njihovog školovanja tržišta mogu kretati u drugom pravcu. **S tim u vezi, veoma je teško predvidjeti zanimanja za koja će mladi moći odmah pri završetku studija da pronađu posao.** Usljed ovih faktora, vlada neravnoteža između traženih zanimanja i zanimanja za koja su se mladi opredijelili.

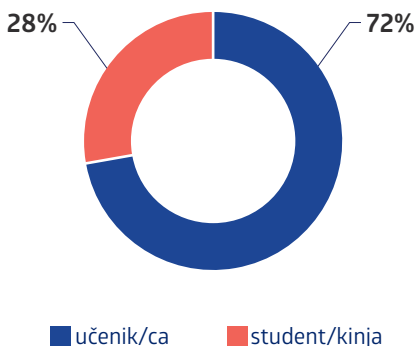
2.5.3.

Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu Cetinje je činilo sedmero mladih (5 ženskih i 2 muške osobe). Strukturu grupe su činili 5 učenik/ca i 2 studenta/kinja.

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi prema zanimanjima

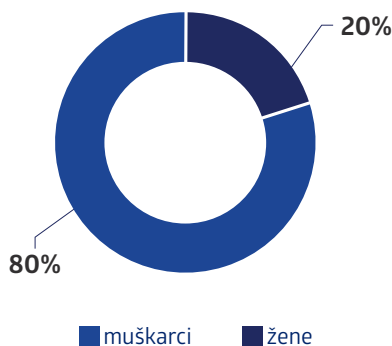
Učesnici fokus grupe nisu bili upoznati sa lokalnim i nacionalnim akcionim planom za mlade. Međutim, upoznati su sa institucionalnim okvirom u okviru Prijestonice, ali vjeruju da i po ovom pitanju vlada niska in-

formisanost kako među predstavnicima fokus grupe, tako i među njihovim vršnjacima.

Predstavnici fokus grupe su upoznati sa određenim organizacijama i pratili su njihov rad, a najviše onih nevladinih organizacija koji se bave politikom mladih i ekologijom i životnom sredinom.

„VLADA NISKA INFORMISANOST SREDNJOŠKOLACA TE POJEDINI KATKAD I NE DOBIJU INFORMACIJE. POSTOJI VEOMA VELIKA RAZLIKA IZMEĐU GIMNAZIJA I STRUČNIH ŠKOLA, NE PRISTUPA SE ISTO VEĆ SE FAVORIZUJU ODREĐENE SREDNJE ŠKOLE.“

Najviše informacija dolazi iz škole, pogotovo za programe koje sprovodi Prijestonica, smatraju predstavnici fokus grupe. Takođe, društvene mreže u značajnoj mjeri doprino-

Grafik 3: Struktura učesnika u fokus grupi prema polu

se da se informacije brže šire među mladim. S druge strane, predstavnici fokus grupe vjeruju da postoji prostor za unapređenje.

U okviru gimnazije postoji omladinski klub,

odnosno klub mladih gimnazije. Način na koji funkcionira jeste taj da zajedno sa profesorima obrađuju određene teme, održavaju se razne radionice i edukacije. Međutim, veliki nedostatak predstavlja to što mladi nisu u dovoljnoj mjeri zainteresovani za učenje.

Lokalna uprava treba da poradi na većoj uključenosti mladih i da više organizuje radionice, od interesa za mlade, koje će mladi pratiti. Zainteresovanost opada i zbog činjenice da je zapošljavanje u Prijestonici veliki problem, u smislu da je veoma teško i izazovno pronaći adekvatno zaposlenje. Predstavnicima fokus grupe smatraju da bi bilo poželjno mladima ponuditi podršku u vidu dodatnih treninga, obuka, plaćenih programa i slično. Nedostatak istih utiče da mladi budu dio neprijavljenog zaposlenja - rada na crno. Čini se da oni uopšte ne razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa, iz razloga što ne postoji adekvatna podrška.

„NE ČUJU NAS LJUDI KOJI TREBAJU DA NAS ČUJU (LOKALNA UPRAVA). NAS JE POTREBNO STIMULISATI, POKRENUTI. PRONAĆI ADEKVATAN NAČIN DA NAS ADEKVATNO INFORMIŠU. POKRETANJE SOPSTVENOG BIZNISA NAILAZI NA VELIKE POTEŠKOĆE, IAKO POSTOJI INTERESOVANJE - RIZIK JE VELIKI, A NE POSTOJI DOVOLJNO INSTITUCIONALNE PODRŠKE.“

Usljed ovih poteškoća, mladi radije biraju odlazak iz grada, smatraju predstavnici fokus grupe.

Takođe, mladi smatraju da se ne pruža svima jednaka mogućnost, kada je u pitanju praćenje određenih radionica, obuka i slično.

Govoreći o obrazovanju, predstavnici fokus grupe nisu zadovoljni sistemom obrazovanja i da se na kvalitet obrazovanja gleda kroz konačnu ocjenu. Mladi vjeruju da je praksa u stručnim školama veoma korisna (uključujući i gimnaziju), te da je promjena nastavnog plana i programa gdje bi se uvele obavezne prakse. Mladi smatraju da se kroz praktičan rad stiče najviše vještina i lakše se uči gradivo.

Neformalno obrazovanje je nešto sa čime su predstavnici fokus grupe upoznati i da su imali mogućnosti prije pandemije da pohađaju škole retorike, glume i slično. Ove aktivnosti su škole organizovale.

„NEFORMALNO OBRAZOVANJE JE VEOMA ZNAČAJNO. VRŠNJACI VEĆINOM DIJELE OVO MIŠLJENJE. PROFESORIMA SU BITNI SAMO NJIHOVI PREDMETI.“

Iako postoji nevladin sektor koji nudi mogućnosti savjetovanja, različitih radionica, problem kod mladih je taj što oni ne znaju gdje da potraže pomoć odnosno gdje da se informišu. Predstavnici smatraju da je odlična ideja kreiranje sajta za mlade, koji bi objedinio sve informacije i informisao mlade na adekvatan način.

Fokus grupa smatra da je mladima prioritarno priključenje u određene političke partije, jer jedino na taj način vide svoj napredak, usljed velikog uticaja politike u društvu. Oni tvrde da je takav način djelovanja pogrešan i da je potrebno kod mladih potrebno uticati i povećati im svijest o svim prilikama koje se nude, a sa kojima oni nisu upoznati.

Mladi bi voljeli da su aktivni članovi društva u smislu da aktivno utiču na definisanje politika koje se tiču omladine.

Predstavnici fokus grupe su djelimično upoznati sa komponentama reproduktivnog zdravlja. Visokoškolski ipak imaju više znanja

o ovim temama, a zajedno zaključuju da je potrebno uvesti više predavanja, radionica. **Oni su svjesni da je upotreba narkotika velika među vršnjacima i smatraju da što je sredina u kojoj žive siromašnija, narkotici su zastupljeniji.** Govoreći o ovoj problematici, mladi smatraju da je potrebno da postoji sprega između institucija i porodice jer porodica nije adekvatno informisana o stanju pojedinca, a i kada jeste – ona ne može pružiti dovoljnu podršku bez odgovarajuće institucionalne podrške. Takođe, upotreba cigareta je veoma prisutna i predstavnici fokus grupe smatraju da je stanje alarmantno. Oni zaključuju da nisu sigurni da li postoji savjetovanište za mlade gdje bi se oni mogli obratiti.

Potrebno je više raditi na promociji volon-

terizma, gdje bi se škole mogle uključiti, lokalne institucije, pozorišta i slično. Kulturnih dešavanja skoro pa i nema.

Učenici romske populacije su veoma diskriminirani, vršnjačko nasilje je rasprostranjeno, a najčešći oblik je psihičko nasilje. O ovim temama se ne razgovara previše, a odlazak kod psihologa je nešto što okolina osuđuje i ne podržava.

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou, primjećuju se kako sličnost tako i mimoilaženja u stavovima. Lokalna samouprava tvrdi da mladi brzo gube interesovanje, iako podrška ne izostaje. Podrška ka mladima je

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi brzo gube interesovanje.	Mladi ne govore mnogo o postojanju strateških dokumenata koji njih targetiraju, te nisu u dovoljnoj mjeri informisani o mogućnostima koji im se pružaju.
Podrška mladima ne nedostaje.	Loš kvalitet obrazovanja i favorizovanje određenih srednjih škola, utiče na motivisanost mladih za (ne)preuzimanje određenih akcija.
Omladinski servis je previše centralizovan.	Mladi nisu dio konsultativnog procesa pri realizaciji omladinskih politika i nemaju priliku da daju svoje sugestije.
Mladi nemaju gdje da provode kvalitetno vrijeme te zbog toga žive u virtuelnom svijetu.	Mladima se ne pruža podrška u sticanju znanja i vještina van formalnog obrazovanja.
Mladi svoju budućnost vide u drugom gradu.	Mladima je jedan od prioritetnih interesa priključenje u određene političke partije.

Grafik 4: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

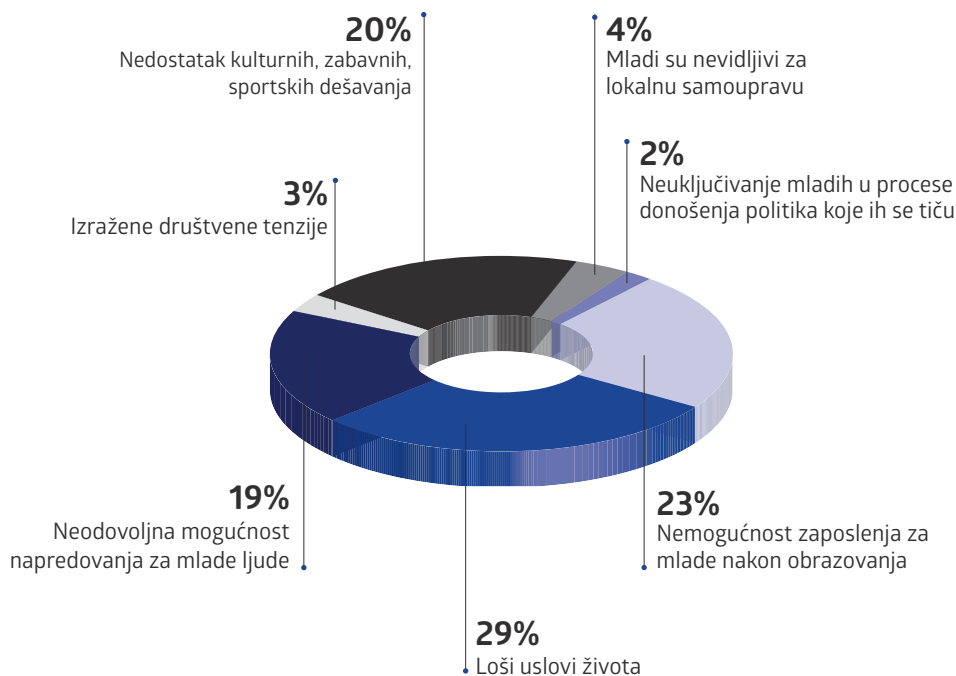
značajna, a mladi tvrde da oni nisu u dovoljnoj mjeri informisani o mogućnostima koji im se pružaju. Takođe, loš kvalitet obrazovanja i favorizovanje određenih srednjih škola utiče na stvaranje više slojeva društva i diskriminacije. Lokalna samouprava smatra da je omladinski servis previše centralizovan, te da oni nemaju mnogo uticaja u kreiranju aktivnosti koje se sprovode. Mladi imaju želju da postanu aktivniji članovi društva kada je u pitanju formiranje omladinskih politika, jer tu vide šansu za dugoročni rast i razvoj. Smatraju da im se ne pruža dovoljno mogućnosti u vidu neformalnog obrazovanja, što predstavlja glavni razlog zbog čega su mladi najviše dio virtuelnog svijeta.

2.5.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

Na Cetinju je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 27 mladih osoba, od čega je

njih 51.7% muškog, a 48.3% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 30.4% je bilo između 15 i 19, 35% između 20 i 24, i 34.6% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 50.8% (ostali: 3.5% - osnovno obrazovanje, 0% - nepotpuno srednje obrazovanje, 12.8% - višu stručnu spremu, 24.2% - visoko obrazovanje, 8.2% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 100% živi u gradskom području. Štaviše, 83.1% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 6% - iznajmljuje svoj smještaj, 2% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 7.7% - ima svoj smještaj i 1.3% - nešto drugo).

Mladi u Cetinju, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 4.7 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet života (59.9%), dostupnost i kvalitet različitih sadržaja u Prijestonici (36.7%) i kvalitet obrazovanja koji se nudi (27.9%).** Najveći dio mladih želi ili razmišlja o odla-

Grafik 5: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste Cetinje

sku iz svog grada (48.6% – da, 36.5% – ne, 15% – ne zna ili odbija da odgovori). Na pitanje o napuštanju Crne Gore – 52.4% želi da napusti, 30.5% ne želi da napusti, 17.1% ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

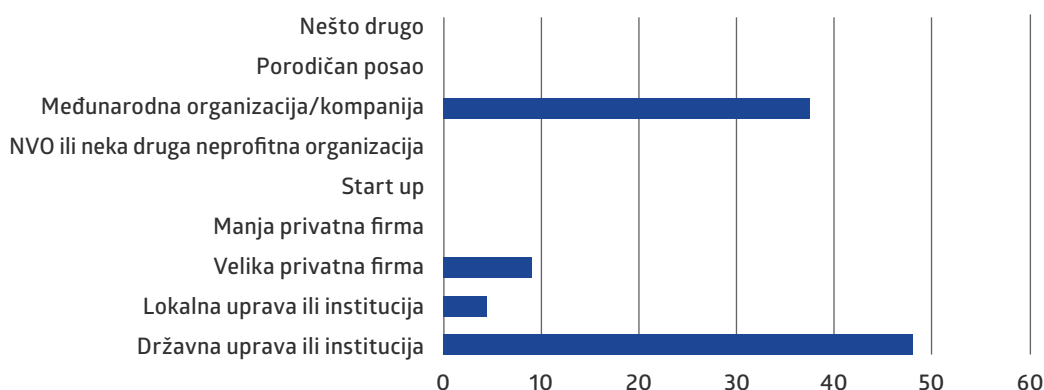
Među mladima koji žele da napuste Cetinje, kao glavni razlozi se ističu loši uslovi života, nemogućnost zaposlenja mladih nakon obrazovanja i nedostatak kulturnih, zabavnih, sportskih dešavanja (Grafik 5).

Više od polovine mladih (73.4%) stiče obrazovanje na Cetinju, a samo 26.6% u drugoj opštini. Od njih, svi (93%) putuju od kuće. Procenat mladih koji su još uvijek na školovanju i onih koji su paralelno i radno angažovani je 65.8%, a procenat mladih koji su radili na sezonskim poslovima je 48.4% - u

žena žele zaposlenje u državnoj upravi ili instituciji (0% - mladih muškarci), 18.3% mladih žena u lokalnoj upravi ili instituciji (0% - mladih muškaraca), a 66.6% mladih muškaraca bi voljeli da se zaposle u međunarodnoj organizaciji ili kompaniji (9.2% - mladih žena).

Dodatno, mladi ispitanici najviše bi željeli da se zaposle u drugoj državi (69.5%) a potom u drugoj opštini (17.2%). Među mladim ženama prisutna je veća spremnost za pronalaskom posla u drugoj državi (Grafik 7).

Više od polovine mladih ispitanika (50,5%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja, ili nivou stečenih kvalifikacija, ili oblasti njihovog

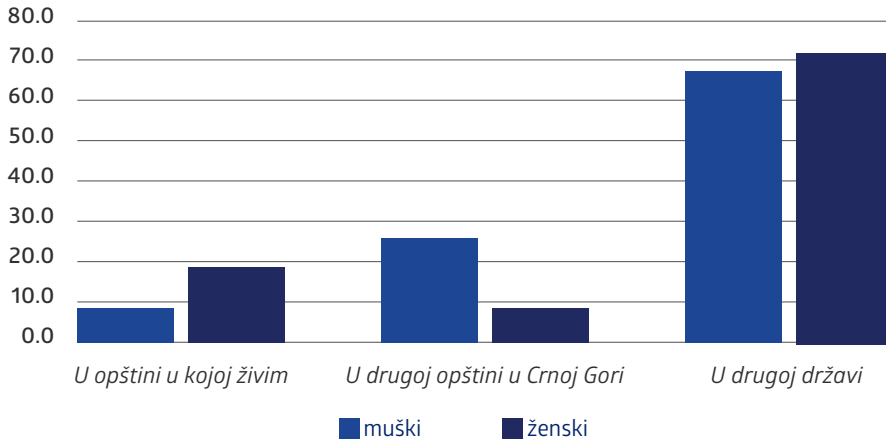
Grafik 6: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

Crnoj Gori, 4.3% - u inostranstvu, i 4.5% - preko Work and Travel ili sličnih programa. Ostali nisu radili (42.8%).

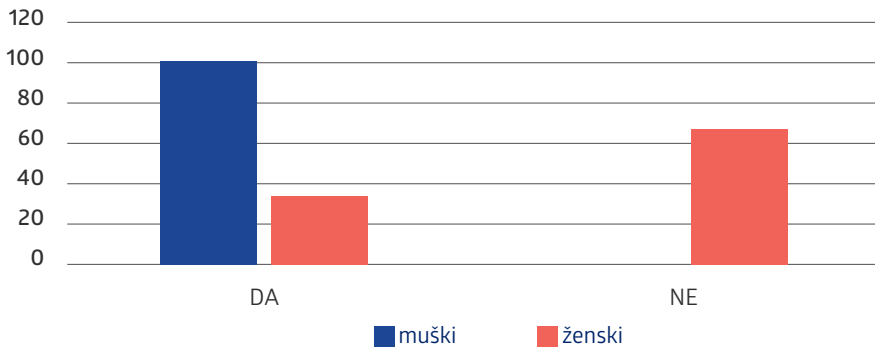
Kada su u pitanju preferencije povodom pronalaska zaposlenja, najveći broj mladih traži posao u okviru državne uprave ili međunarodne organizacije/kompanije. Niko od ispitanika ne traži zaposlenje u manjoj privatnoj firmi, Start Up, NVO ili porodičnoj firmi. Zanimljivo je to što 75% mladih

školovanja/studiranja. A najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (51.8%). Gledajući po polu, mlade žene zauzimaju veći procenat (70.9%) za razliku od muškaraca (34.8%). Najčešći razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom je to što im posao ne nudi mogućnost razvoja i napredovanja (34.8%) i “nešto drugo” (27.8%).

Najveći broj mladih je odmah pri završetku obrazovanja pronašao zaposlenje (49.2%),

Grafik 7: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji i po polu

Grafik 8: Da li mladi aktivno traže posao, po polu

a najmanje njih je posao pronašlo do tri mjeseca nakon završetka formalnog obrazovanja (4.6%). Nezaposleni mladi ljudi većinom jesu prijavljeni na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (52.7%), a oni koji nisu ne vide korist od registracije (100%). Od onih koji jesu na evidenciji ZZZCG, su manje od godinu dana (100%).

Nešto više od polovina ispitanika (52.7%) je odgovorilo da jeste tražilo posao u prethodne dvije sedmice, a oni koji nisu, kao razlog navode da brinu o članu domaćinstva (56.2%) i da ne vjeruju da za njih ima posla (43.8%). **Veći je dio ispitanika koji nije**

upoznat sa politikama i programima koje sprovodi ZZZCG u vezi sa zapošljavanjem (57.4%) kao ni sa politikama lokalnih vlasti sa ciljem unapređenja poslovnog ambijenta i mogućnosti za zapošljavanje (100%). Kao glavne prepreke su opšti nedostatak poslova (51.6%) i nedostatak preduzetničkih inicijativa (21.9%).

Svi ispitanici tvrde da imaju prethodno radno iskustvo, stečeno kroz posao na određeno vrijeme (48.4%), sezonski posao (30.8%) i obavljanje povremenih poslova (20.7%). Gledajući po polu, mladi muškarci su stekli iskustvo kroz sezonski posao

(59.8%), a mlade žene kroz obavljanje posla na određeno vrijeme (100%). Kada je u pitanju obavljanje povremenih poslova, 40.2% mladih muškaraca su stekli radno iskustvo u ovom vidu posla.

Više od polovina ispitanika ne ostvaruje nikakve prihode ličnim radom (52.7%, odnosno 59.8% mladih muškaraca, 45.1% mladih žena), a 38.5% da, i to kroz povremeni rad za dnevnicu (54.9% mladih žena i 40.2% mladih muškaraca).

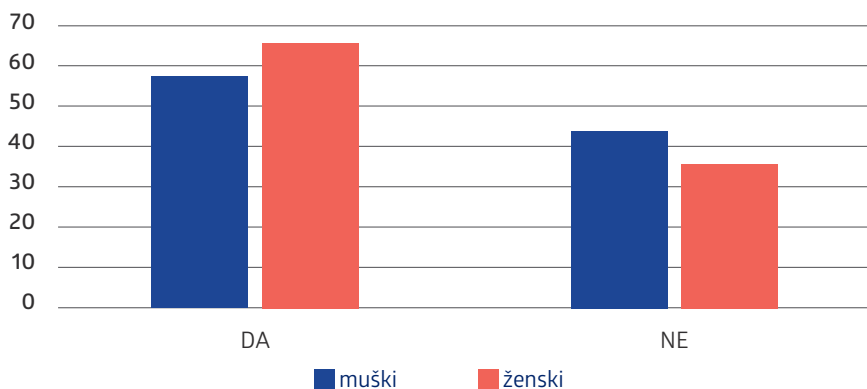
Mladi ispitanici razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa (67.2%). Svoju biznis ideju (plan) ispitanici bi svrstali u kategoriju turizma i to u 24.5% slučajeva, odnosno finansije i biznis (21.7%). Kao nedostatak osobina za pokretanje sopstvenog biznisa, mladi navode strah od preuzimanja rizika (48.7%). Mladi, na skali od 1 do 10, institucionalnu podršku u pokretanju biznisa ocjenjuju sa **3.28**, dok podršku okoline u procesu pokretanja biznisa **4.89**.

Više od polovine ispitanika (51%) nisu nikada pohađali nijedan vid neformalnog obrazovanja i obuka (63.4% mladih žena i 36.6% mladih muškaraca). Razlog za ovu tvrdnju proizilazi iz toga što mladi smatraju da program obuka nije na odgovarajućem nivou

(40.4%), odnosno smatraju da u opštini u kojoj žive ne postoji organizovan oblik neformalnog obrazovanja (33.7%). Dodatno, 73.3% mladih smatra da bi im dodatna edukacija pomogla prilikom zapošljavanja ili napredovanja u poslu (73.1% mladih žena), dok ostatak ne dijeli ovo mišljenje. Ispitanici koji ne dijele ovo mišljenje, kao razlog navode da ne postoji mogućnost napredovanja na radnom mjestu (66.5%) odnosno da u njihovom poslu napredovanje ne funkcioniše po principu zasluge i kvalifikacije (33.5%). Nezaposleni vjeruju da se osobe isključivo zapošljavaju preko veze, a ne preko kvalifikacija (76.8%).

Na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra ili NVO-a koje se bave pitanjem mladih, polovina mladih najčešće odgovaraju da ne znaju.

Više od polovina mladih, zabavni i edukativni sadržaj prati preko svojih mobilnih telefona. Takođe, mladi informacije najviše dobijaju preko istih. Mladi svoje slobodno vrijeme, **i to više od osam sati dnevno, provode na mobilnom telefonu (44.3%),** a najmanje ispred TV-a, manje od jednog sata dnevno (29.2%). **Mladi ispitanici nekoliko puta godišnje ili rjeđe posjećuju kulturne**

Grafik 9: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su u pitanju osnovne i specijalizovane digitalne i ICT vještine, po polu

dogadaje (43.6%) a kao razlog navode da ne vole takvu vrstu manifestacije (44.4%) i što nemaju dovoljno slobodnog vremena (41.6%).

Svakako, mladi su mahom zadovoljni kulturnim sadržajima u njihovoj sredini (12.2% - veoma zadovoljni; 45.2% - djelimično zadovoljni; 42.6% - nezadovoljni). **Mladi ističu da ne pohađaju aktivnosti lokalne NVO (89.1%), ne idu u omladinske klubove/centre (89.1%), kao i da nemaju hobi (39.1%).** Ispitanici ističu da se, ne bave fizičkim aktivnostima (35% - nikako; 23.7% - svakodnevno, 19.6% - nekoliko puta mjesečno, 18.3% nekoliko puta nedjeljno, 3.3% - nekoliko puta godišnje ili rjeđe) i da se druže sa prijateljima (61.1%). Prosječan broj knjiga koji su ispitanici pročitali **u posljednja tri mjeseca je 2.01** (mlade žene 2.3, a mladi muškarci 1.7). **Većina ispitanika smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine**, gdje na skali od 1 do 5 ovih vještina je **4.14**, prema procjeni mladih.

Najveći broj ispitanika trenutno ne upotrebljavaju duvanske proizvode (74.3%) ni psihoaktivne supstance (71.2%). U proteklih 12 mjeseci, 37.6% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića rjeđe od jednom mjesečno.

Mladi se nisu suočavali sa značajnim mentalnim i zdravstvenim poteškoćama usljed posljedica pandemije korona virusa (84.8%). Ostatak ispitanika koji jeste (13.9%) za pomoć se obraćao najčešće članovima porodice (55.5%), dok su oni koji su u potrazi za pomoć odlazili u savjetovališta ili pedagoško-psihološke službe, njihovu uslugu ocijenili kao nezadovoljavajuću (**4.91 od max. 10**).

Na skali od 1 do 10, mladi smatraju da nisu "nevidljivi" u društvu i to sa prosječnom ocjenom **7.62, što je ujedno i najveća prosječna ocjena od svih opština**, te da njihova sredina podržava kritičko mišljenje (ista skala) sa prosječnom ocjenom **4.94**.

2.5.5. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Prijestonici Cetinje je na zadovoljavajućem nivou. Lokalna samouprava dodatnu snagu i unapređenje vidi u dodatnom umrežavanju nevladinog sektora i lokalne samouprave. Lokalna samouprava tvrdi da postoji mnogo programa koji bilo direktno ili indirektno targetiraju mlade i njihove potrebe, međutim izostaje zainteresovanost mladih koji bi pratili određene aktivnosti, odnosno nedostaje želja mladih za konstantnim unapređenjem, koji brzo gube interesovanje i postaju pasivni članovi društva.

Lokalni Biro rada tvrdi da uprkos tome što nema mnogo programa koji direktno utiču na mlade, postoji prilike gdje su mladi prioritetna ciljna grupa. Jedini program koji je direktno usmjeren ka mladima jeste program stručnog osposobljavanja. Program za samozapošljavanje takođe prepoznaje mlade kao prioritetnu kategoriju. Svakako, interesovanje mladih je najveće za sezonsko zapošljavanje. Mladima su informacije lako dostupne, te ističu da potencijalnu snagu vide u dodatnom unapređenju digitalnih vještina.

Mladi sa Cetinja smatraju da vlada veoma mala želja za adekvatnu informisanost među mladima, te da oni ne biraju sadržaje koje bi pratili, već prate sadržaje koje su "u trendu". Favorizovanje gimnazija u odnosu na stručne škole utiče na stvaranje podjela, a potom i diskriminacije. Veliki rizik mladi vide u namjeri svojih vršnjaka da odu iz grada, manjku prilika za zaposlenje, kao i nemogućnosti za praćenje obuka koje ih interesuju.

Glavne preporuke:

- Podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za 2021. godinu govore da **oblast zdravstva** prati značajnu neravnotežu

u odnosima ponude, tražnje i zapošljavanja. S tim u vezi, oglašena radna mjesta za **medicinare**, odnosno za **doktore medicine**, su u značajno većem nivou od ponude radne snage. Iz ove činjenice proizilazi da je potrebno, određenim mehanizmima, podstaći mlade da se opredjele za ovu struku, kako bi u narednim godinama došlo do ujednačavanja ponude i tražnje, trenutnog deficitarnog zanimanja. Sa druge strane, neophodno je kroz različite mehanizme spriječiti odlazak mladih medicinara u druge opštine ili države zbog radnog angažmana. Pored zdravstva, evidentna su deficitarna zanimanja iz oblasti **obrazovanja**, odnosno ponuda radne snage je manja od tražnje za radnom snagom za **nastavnike prirodno-matematičke struke**, a najviše za **profesore matematike**. Nalazi prethodne godine govore da je potrebno uložiti dodatnog truda u predlaganje efikasnijih politika koje bi spriječile ovaj nejednak odnos između tražnje za radnom snagom i ponude radne snage, odnosno uopštenog zapošljavanja. Jedan od načina jeste adekvatnije promovisanje ovih zanimanja među srednjoškolcima, budući da se radi o visokoj stručnoj spremi.

Takođe je potrebno:

- Formirati budžetsku stavku unutar lokalne samouprave koja će uticati da se više aktivnosti sprovode, odnosno onih aktivnosti za koje postoji interesovanje od strane mladih;
- Povećati saradnju i umreženost nevladinog sektora i lokalne samouprave;
- Kreirati programe koji bi za cilj imali direktno targetiranje mladih, naročito u sektoru zapošljavanja;
- Povećati nivo digitalizacije unutar lokalnih institucija i učiniti da informacije budu lako dostupne za mlade;
- Kreirati obrazovnu politiku koja bi za cilj imala unapređenje srednjeg obrazovanja, bez favorizovanja određenih srednjih škola;
- Raditi na unapređenju i/ili uvođenju praktične nastave u svim srednjim školama, kako bi se pomoglo velikom broju mladih ljudi koji su nezaposleni usljed nedostatka vještina;
- Realizovati aktivnosti koje bi pomogle mladim ljudima u sagledavanju različitih prilika koje im stoje na raspolaganju, a koje se ne svode isključivo na učlanjivanje u političku partiju ili odlazak iz opštine kao jedine opcije za sticanje finansijske nezavisnosti;
- Obogatiti sadržaje za mlade (kulturne, sportske i dr), koji se ističu kao dominantni razlozi za nezadovoljstvo životom u ovoj opštini;
- Raditi na promociji preduzetništva i drugih zanimanja među mladima, jer se u Prijestonici naročito ističe visok stepen onih mladih koji zaposlenje traže u državnoj upravi, posebno žene (72.5%).

Golubovci 2.6

Opština Golubovci u okviru Glavnog grada nema svoj lokalni akcioni plan. U ovoj gradskoj opštini osnovana je Kancelarija za sport i mlade.

Strateški plan razvoja Opštine Golubovci u okviru Glavnog grada za 2021 - 2025. daje pregled stanja kao i detaljnu SWOT analizu daljeg razvoja opštine. Jedna od prijatnji SWOT analize je smanjenje interesovanja za poljoprivredu među mladima. Kako Golubovci predstavljaju administrativni centar Zetske ravnice, poljoprivreda je jedna od ključnih oblasti njenog privrednog razvoja.

Planirana su dalja ulaganja u infrastrukturu, unapređenje zapošljavanja i rekonstrukcija omladinskih i kulturnih centara.

Strateški plan razvoja ove opštine navodi dobar geografski položaj, razvijenu infrastrukturu, dobre uslove za razvoj poljoprivrede i turizma, kao i povoljna demografska

kretanja. Broj stanovnika ove gradske opštine raste. Posljednji popis iz 2011. godine pokazao je da je u Golubovcima živjelo 16 231 stanovnika⁸⁴. Polna struktura populacije je prilično ujednačena, uz neznatno veće učešće muške populacije (50,7%) u odnosu na žensku (49,3%). Prosječna starost stanovništva je bila 36,7 godina. Strateški plan je naveo da je ovo područje pretežno naseljeno mlađim stanovništvom, što je jedan od najvažnijih faktora za dalji razvoj.

Strateški plan razvoja daje i podatak o broju nezaposlenih lica. Prema podacima ZZZCG, u decembru 2020. godine bilo je 819 nezaposlenih lica, 319 muškaraca i 500 žena. Posmatrajući po starosnoj grupi, najveća nezaposlenost je zabilježena kod ljudi starijih od 50 godina (206), a najmanje kod mladih 15-30 godina starosti (113).

84 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT, Popis stanovništva iz 2011.

2.6.1. Nalazi intervjua sa Biroom rada

Analiza strukture velikog broja nezaposlenih mladih lica uslovia je pripremu i realizaciju programa kao što su **programi afirmacije žena, programi direktnog otvaranja radnih mjesta, osposobljavanje za samostalan rad, za rad kod poslodavaca kao i program za samozapošljavanje kroz grantove**. Pokušavaju da najveći dio informacija prenesu mladima putem neposrednog razgovora, sajta i medija. Lokalni biro i ne rade evaluaciju programa, već taj dio posla radi Zavod za zapošljavanje.

„U SKLOPU BIROA GOLUBOVCI NEMA KARIJERNOG CENTRA ZA SAVJETOVANJE.“

Uglavnom se kursevi i obuke za karijerno savjetovanje organizuju na centralnom nivou. Pravna pomoć se takođe ne organizuje u Golubovcima, već se takođe obezbjeđuje u okviru podgoričkog Biroa. Kada je riječ o ranjivim grupama mladih, Biro Golubovci se kroz posebne pripreme trudi da svima obezbjedi jednak tretman, u čemu kako kažu misle da nijesu neuspješni. Mladi ljudi iz ranjivih kategorija, naročito mladi sa posebnim potrebama i/ili invaliditetom prolaze razgovore sa posebno obučanim službenicima koji ih pripremaju za radno okruženje, dok su poslodavci kroz subvencije motivisani da zapošljavaju lica sa posebnim potrebama.

Glavne prepreke sa kojima se mladi u Golubovcima susrijeću po završetku formalnog obrazovanja je **nedostatak iskustava i praktičnih znanja**, što se pokušavalo nadomjestiti putem programa stručnog osposobljavanja koje je Biro organizovao. Iz Biroa kažu kako je interesovanje mladih podijeljeno – dio njih u Biro dolazi samo na

redovna javljanja, dok ima i mladih koji posjećuju Biro i onda kada su aktuelni pojedini programi i kursevi koje organizuju.

Kada je riječ o internim obukama unutar Biroa, ističu kako prije svega nemaju dovoljan broj zaposlenih, a potom i to da zaposleni nijesu dovoljno zainteresovani za dodatne treninge i obuke. Ako govorimo o saradnji sa centralnim nivoom, komunikacija nije na zavidnom nivou i smatraju da gotovo u svim slučajevima ta komunikacija zavisi od Zavoda za zapošljavanje.

„NEDOSTATAK RADNIH MJESTA ZA MLADE DIREKTNO PODSTIČE NAŠU DJECU DA ODLAZE I TRAŽE POSAO U INOSTRANSTVU, ŠTO JE IZUZETNO TUŽNO JER SU MLADI LJUDI NAŠE NAJVEĆE BOGATSTVO I NADA.“

2.6.2. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

Kada se govori o zakonodavnom okviru koji se odnosi na mlade, predstavnici lokalne samouprave smatraju da je izražena netransparentnost. Lokalna samouprava Golubovci nije samostalna u pripremi svoje Strategije, već ona predstavlja dio plana koji se donosi na nivou Glavnog grada.

Sa mladima se radi onoliko koliko se može postići, kroz kurseve, kao i sportska i kulturna dešavanja koja se organizuju na nivou opštine. Ipak, **lokalna samouprava nema kadar koji bi se aktivno bavio pitanjem mladih i stvaranjem politika za mlade**.

Saradnja koju ostvaruju sa ministarstvima svela se na saradnju samo sa Ministarstvom nauke, prosvjete, kulture i sporta,

međutim u posljednje vrijeme kada je došlo do političkih promjena i „reformne“ pomenu tog Ministarstva, i ta saradnja je prilično zahladnjela. S ostalim ministarstvima saradnja gotovo da nikada nije ni postojala.

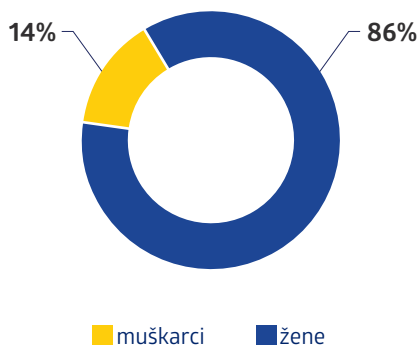
„LJUDSKI RESURSI SU KRAJNJE OGRANIČENI: PORED TOGA ŠTO JE MALA, OPŠTINA GOLUBOVCI JE TAKOĐE I MLADA I IMA SVEGA DESETAK ZAPOSLENIH. TO REZULTIRA SLJEDEĆIM SISTEMOM: SVI RADE SVE. POSLJEDICA TOG SISTEMA JE TO DA NIKO NEMA DOVOLJNO VREMENA DA SVOJ RAD POSVETI SAMO I ISKLJUČIVO RADOM SA MLADIMA.“

Mladi su uglavnom neupućeni u to šta lokalna samouprava radi i nijesu ti koji će se samoinicijativno interesovati za aktivnosti koje se dešavaju u okviru njihove opštine. Komunikacija koju ostvaruju sa mladima se uglavnom ostvaruje posredstvom sajta, društvenih mreža, kao i neposrednih kontakata, odnosno razgovora sa mladima. Lokalna samouprava ne organizuje kurseve i obuke za zaposlene, a službenici redovno posjećuju obuke na centralnom nivou.

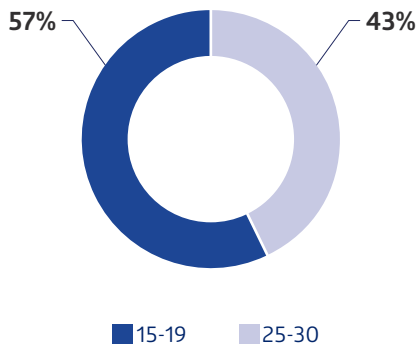
„OMLADINSKI CENTAR NIJE AKTIVAN. TRENUTNO ČAK NIJE NI U PROCESU. NAKON PROMJENE VLASTI I REFORMISANJA MINISTARSTVA SPORTA I MLADIH POSLALI SMO VIŠE OD DESET DOPISA SA UPITIMA VEZANO ZA OMLADINSKI CENTAR U GOLUBOVcima, ALI NIJESMO NAIŠLI NA PREDUSRETLJIVOST.“

2.6.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Golubovcima je činilo sedmoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili: 4 učenika, 2 zaposlena i 1 nezaposleno lica. Fokus grupu su činili 6 žena i 1 muškarac.

Grafik 1: Struktura fokus grupe po polu

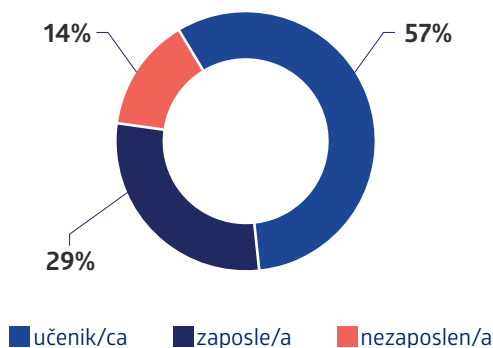

Grafik 2: Starosna struktura fokus grupe

Mladi nijesu upoznati sa tim da uopšte postoji nacionalna strategija za mlade.

Kada na postavljeno pitanje “Šta je glavni problem mladih u Golubovcima?” tražimo

da nam kažu prvo na šta pomisle, najčešći odgovor mladih jeste **nezaposlenost**. Kako kažu, postaje prirodni instinkt mladih da nakon završenog fakulteta, a u pojedinim slučajevima i samo srednje škole, odlaze i to ne samo u druge opštine, nego i van države. Osim nezaposlenosti, govorili su i o tome kako mladi **nemaju mogućnosti da se bave svojim hobijima**, a da ne izlaze iz svoje opštine.

Grafik 3: Polna struktura fokus grupe po zanimanju

Mladi ističu kako u opštini nema dostupnih obuka i treninga. Za početnu promjenu prakse predlažu da mlade ljude koji su došli sa namjerom da traže posao, a završili su na primjer ekonomski fakultet, lokalna samouprava ne bi smjela da odbija samo iz razloga što se možda ne traži ekonomista.

U osnovnim i srednjim školama je neophodno podstaći djecu da se usavršavaju u onome u čemu stvarno vide sebe. Mladi smatraju da klasična zanimanja preovladavaju jer se djeci ne daje mogućnost izbora - od ranih dana vaspitači, roditelji, nastavnici ne podstiču kritičko mišljenje i maštanje o budućem zanimanju. **Roditelji u velikoj mjeri utiču na izbor škole svoje djece.**

Mladi nisu u velikoj mjeri zainteresovani za preduzetništvo, nijesu dovoljno informisani o tome i okolina ih u tome ne podržava.

Ističu kako su uglavnom zadovoljni formalno stečenim obrazovanjem i kako nisu nailazili na odvajanje prirodnih i društvenih nauka od strane nastavnika/profesora; smatraju da se od svih predmeta može iskoristiti po nešto i u skladu sa time i prilaze različitim predmetima. Nastavnici i profesori u njihovim školama nijesu samo svoje predmete posebno isticali.

„SVI SMO MI ZAVRŠILI NEKI FAKULTET I SVO TO OBRAZOVANJE KOJE SMO STEKLI ŠKOLOVANJEM SE NE ZASNIVA SAMO NA TITULI KOJU SMO ŠKOLOVANJEM DOBILI. NIJEDNA OBLAST IZUČAVANJA NIJE ISKLJUČIVA. ONAJ KO IMA ZVANJE DIPLOMIRANOG EKONOMISTE NIJE CIJELO SVOJE ŠKOLOVANJE UČIO SAMO O EKONOMIJI; KAO ŠTO NI NASTAVNIK ENGLESKOG JEZIKA NIJE SAMO TO ŠTO JE NJEGOVO ZNANJE. KONKRETNO U TOM PRIMJERU IZUČAVANA JE KULTURA, CIVILIZACIJE, ISTORIJA, KNJIŽEVNOST I SL, A TO SU SVE OBLASTI KOJE SE LAKO MOGU UVEZATI SA NEKIM DRUGIM RADNIM MJESTOM, IAKO OPŠTINA TRENUTNO MOŽDA NE MOŽE DA PONUDI RADNO MJESTO NASTAVNIKA ENGLESKOG JEZIKA.“

„TAMO GDJE IMA INTERESOVANJA OD STRANE MLADIH, IMA I ŠTA DA SE NAUČI.“

Kada je riječ o neformalnom obrazovanju mladi smatraju da im svo stečeno formalno i neformalno obrazovanje daje prednost u odnosu na one mlade ljude koji nijesu bili toliko aktivni i usavršavali se na raznim poljima. Susrijetali su se, ipak, sa problemima koji su nastajali usljed pohađanja raznih kurseva i aktivnosti u toku školskih časova. Nastavnici nijesu pokazivali preveliko razumijevanje za izostajanje sa časova zarad bilo kojeg vida neformalnog obrazovanja, a naročito ako je u pitanju sport. Informacije o neformalnom obrazovanju dobijaju uglavnom u školama. Vještine koje su sticali neformalnim obrazovanjem se uglavnom odnose na informatiku. Ono sa čime nijesu imali prilike da se sretnu, a većina je iskazala želju, jeste **preduzetništvo**.

Mladi su uglavnom čuli za programe mobilnosti i informacije na koje su nailazili jesu bile prilično transparentne i jasne. Većina ih se ipak nijesu upuštali u dublje istraživanje ove teme zato što profesori nijesu ti koji će uvijek da izađu u susret studentima koji bi otišli na neki program razmjene. Kažu da ako bi otišli negdje, izgubili bi godinu jer otprilike dva od pet profesora koji predaju predmete koji nose više kredita neće priznati ispite koje su studenti položili u inostranstvu. Osim toga, naglasak je i na tome da mladi nijesu hrabri i postoji veliko ustezanje kada je riječ o odlasku od kuće, od poznatog.

Uvjereni su da mladi i samo mladi mogu da doprinesu tome da se u našem društvu promijene stvari. Ipak, nikada nijesu bili pozvani od strane lokalne samouprave da budu dio onoga što čini stvaranje politika za mlade. **Smatraju da nikada i nije bio slučaj da je bilo ko od mladih bio uključen u stvaranju strategija i politika za mlade na lokalnom nivou.** Baš iz tog razloga smatraju da mladi treba da budu uključeni u politiku, ne nužno aktivni partijski, ali svakako u ostvarenju politika, učešću na okruglim stolovima i slično.

U društvu je nedovoljno zastupljen dijalog o reproduktivnom zdravlju. Ljudi kao da žive u strahu od toga, a mladi naročito životne dobi od nekih 17 do 20 godina su izuzetno neinformisani i neobrazovani kada je ova tema u pitanju. Većinom je izvor informacija na ovu temu razgovor sa prijateljima – smatraju da je mlade ljude uglavnom stid da o ovoj temi razgovaraju sa roditeljima.

Istakli su kako su svjesni problema koji se odnosi na narkomaniju i ostale bolesti zavisnosti, ipak nemaju nikoga u svojoj neposrednoj blizini ko se bori sa time i stoga nijesu sigurni kako bi se ponijeli da je situacija drugačija. Kažu da nijesu upoznati u potpunosti sa time koje bi institucije u tim situacijama mogle ponuditi adekvatnu pomoć, pa bi kada bi se našli u toj situaciji najvjerojatnije prvo pribjegli razgovoru sa porodicom ili prijateljima.

Nalazi razgovora sa lokalnom samoupravom i fokus grupom mladih pokazuju da postoje određena mimoilaženja, ali i poklapanja u pojedinim stavovima na temu proaktivnosti mladih i problema sa kojima se oni suočavaju u svojoj zajednici. Naime, lokalna samouprava mlade percipira kao nezainteresovane i neaktivne. Sa druge strane, mladi zapravo ne znaju za postojanje mehanizama za uključivanje u proces donošenja odluka. Mladima nedostaje praktičnih znanja i vještina, što je uzrokovano nedostatkom edukativnih sadržaja kroz koje bi se dodatno usavršavali. I jedna i druga strana su svjesne nedostatka sportskih i kulturnih sadržaja, što je jedan od razloga za pomenute negativne trendove među mladima (Grafik 4).

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su nezainteresovani.	Mladi nisu informisani o mehanizama za aktivno uključivanje u donošenju odluka. Štaviše, smatraju da nikada i nije bio slučaj da je bilo koja mlada osoba bila uključena u kreiranje strategija i politika za mlade na lokalnom nivou.
Mladima nedostaje praktičnih znanja i vještina i inicijative u traženju posla.	Prilika za zapošljavanje u opštini gotovo da nema. Mladima nedostaju programi neformalnog obrazovanja, naročito na temu preduzetništva.
Mladima nedostaje sportskih i kulturnih sadržaja.	Mladi nisu dio konsultativnog procesa pri realizaciji omladinskih politika i nemaju priliku da daju svoje sugestije.

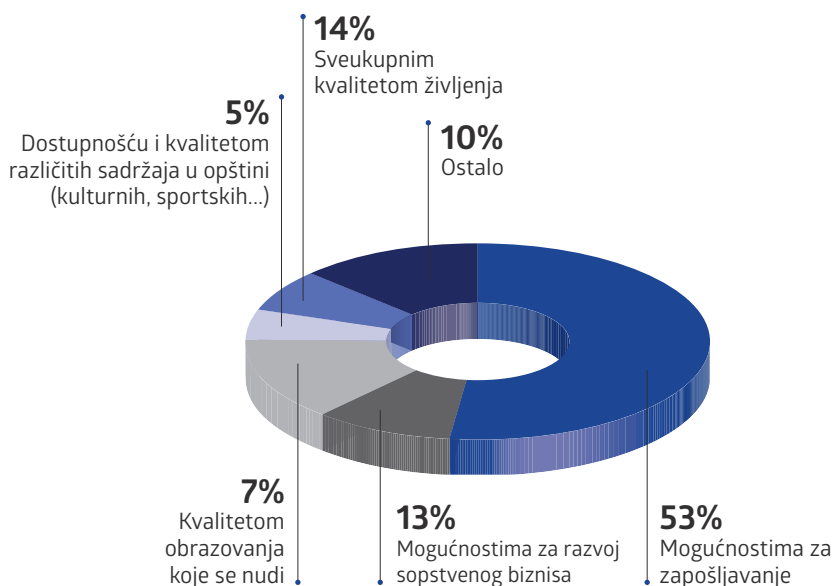
Grafik 4: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

2.6.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Golubovcima je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 32 mlade osobe, od čega je njih 54.3% muškog, a 45.7% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 32.4% je bilo između 15 i 19, 26% između 20 i 24, i 41.6% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 73% (ostali: 9.1% - osnovno obrazovanje, 4.8% - nepotpuno srednje obrazovanje, 8.5% - višu stručnu spremu, 4.6% - visoko obrazovanje). Svi ispitanici žive u seoskom području. Štaviše, 79.7% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 4.3% - iznajmljuje svoj smještaj, 16% - ima svoj smještaj).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 4.6 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Međutim, postoji razlika između muških i ženskih ispitanika iz koje se može zaključiti da su žene mnogo zadovoljnije sa životom u Crnoj Gori od muškaraca (3.7 – muškarci, 5.6 – žene) Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **mogućnost za zapošljavanje, sveukupnim kvalitetom življenja i kvalitet obrazovanja koji im se nudi**. Ipak, veći dio mladih ne želi ili nije ni razmišljao o odlasku iz svog grada (47.4% – ne, 14.9% – ne zna ili odbija da odgovori, a 37.6% – da). Sa druge strane, većina ispitanika želi da napusti Crnu Goru – 54.7%, 39.4% ne želi i 5.9% mladih ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Najveći broj ispitanika je zaposlen 62.8% (ostali: 14.3% - učenici, 11.5% - studenti, 11.4% - nezaposleni). **Kada je u pitanju buduće zaposlenje mladi imaju samo dvije preferencije: 81.6% državna uprava ili kom-**

Grafik 5: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

panija i 18.4% startup. Mladi su relativno podijeljeni po pitanju zaposlenja u nekom drugom mjestu, ali ipak blagu prednost daju inostranstvu, obzirom da je 53.6% ispitanika istaklo da bi željelo da se zaposli u drugoj državi, dok je 46.4% mladih iskazalo da bi željelo da se zaposli u opštini u kojoj živi.

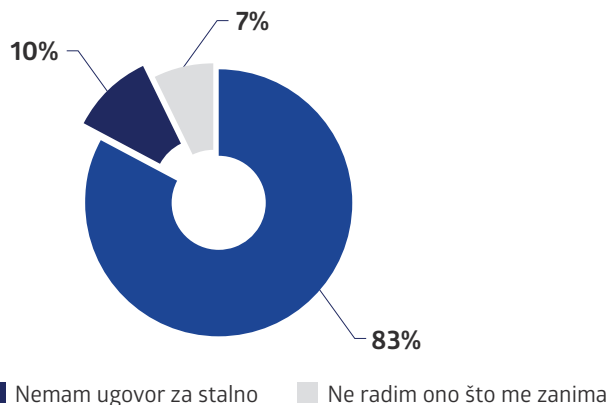
Mladi većinom smatraju da znanje koje stiču kroz formalno obrazovanje nije dovoljna osnova za kasnije lako pronalaženje posla 54% (ostali: 18.4% - da, 27.9% - ne znam). **Pored toga, njih 63.3% smatra da njihovi vršnjaci ili vršnjakinje koje se školuju u inostranstvu imaju veću šansu za zaposlenje od njih, dok 36.8% misli suprotno.**

Samo 33% mladih ljudi u Golubovcima radi na poslu koji odgovara nivou njihovih stečenih kvalifikacija i oblasti školovanja ili studiranja, dok najveći broj (54.2%) radi na poslu koji odgovara nivou njihovih stečenih kvali-

fikacija, ali ne i oblasti njihovog školovanja ili studiranja. Najmanji broj mladih (12.7%) je zaposleno na poslu koji ne odgovara ni nivou stečenih kvalifikacija, ni oblasti njihovog školovanja ili studiranja. Kada je u pitanju zadovoljstvo poslom koji obavljaju, mladi su podijeljeni - 52.7% je nezadovoljno, dok je zadovoljnih 47.4%.

Kada su u pitanju mladi koji su nezaposleni, 81.3% njih nije registrovano na Zavodu za zapošljavanje Crne Gore, dok procenat registrovanih iznosi 18.7%. **Glavni razlog za ovaj rezultat jeste činjenica da je 77% mladih istaklo da ne vidi korist od registracije, dok su ostalih 23% naveli ostale različite razloge.** Od onih koji jesu registrovani svi su na evidenciji zavoda od jedne do tri godine.

Što se tiče upućenosti mladih u politike lokalnih institucija za podsticanje zapošljavanja, mladi nijesu upoznati sa programima koji im se nude. Svaki od ispitanika je ista-

Grafik 6: Razlog nezadovoljstva poslom koji mladi obavljaju

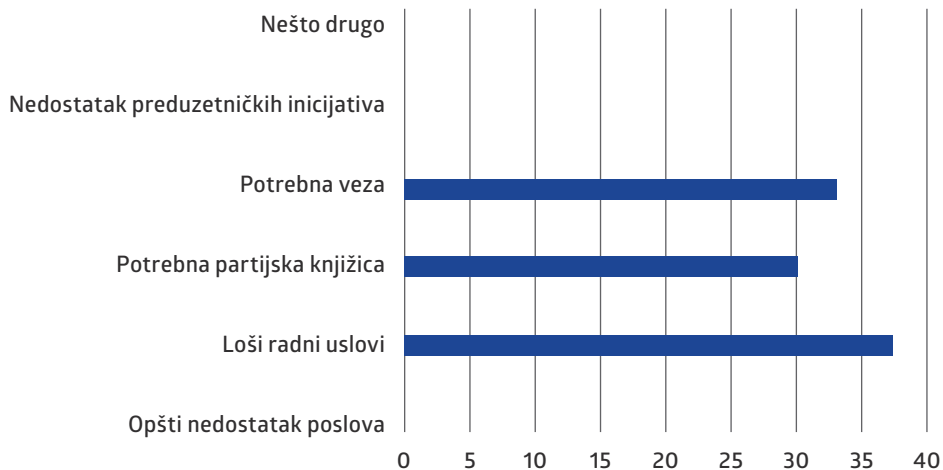
kao da ne zna ništa o lokalnim programima koje sprovodi Zavod za zapošljavanje. Situacija je drugačija kada su posrijedi programi lokalne samouprave, s kojima je 70% ispitanika upoznato.

Tek 32% mladih u Golubovcima razmišlja o pokretanju sopstvenog biznisa ili ga je već pokrenulo, dok ostalih 68% o tome ne raz-

mišlja. Razlozi zbog kojih mladi nisu spremni da uđu u biznis su različiti.

Od ispitanika koji ne žele da započnu sopstveni biznis 41.1% navodi samouvjerenost kao najproblematičniju osobinu koja im nedostaje za započinjanje sopstvenog biznisa.

Na pitanje da li su nekad pohađali neki vid

Grafik 7: Glavne prepreke za zapošljavanje prema mišljenju mladih

neformalnog obrazovanja 82.8% ispitanika je odgovorilo sa ne, a 17.2% sa da. **Glavne razloge za to vide u tome da im neformalno obrazovanje neće pružiti dodatnu vrijednost (50.5%),** dok su ostali navedeni razlozi bili: manjak organizovanih obuka 14.1%, programi koji im se nude nisu na odgovarajućem nivou 12.3%, mišljenje da imaju dovoljno vještina te da im takav vid obrazovanja nije potreban 13.1% i 10% ne zna kome da se obrati.

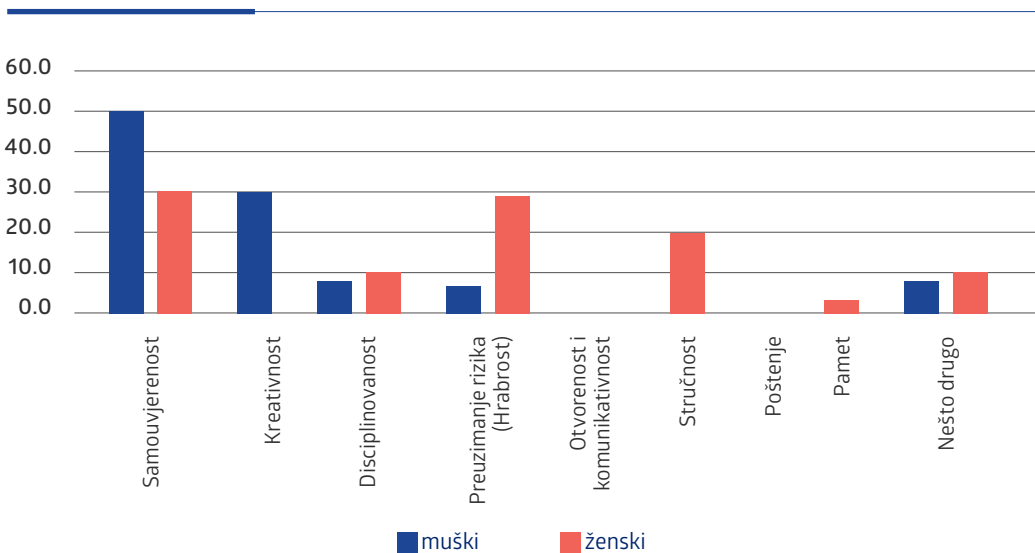
Mladi u Golubovcima takođe velikom većinom (77.1%) smatraju da im dodatna edukacija ne bi bila od pomoći. Zaposlena lica među ispitanicima razloge za takav stav navode da u njihovom preduzeću napredovanje ne funkcioniše po principu zasluga i kvalifikacija (68.2%), manjak afiniteta prema napredovanju u poslu kojim se trenutno bave (16.2%) i ne postojanje mogućnosti za napredovanje na trenutnom radnom mjestu (15.6%). Sa druge strane, svi ispitanici koji su nezaposleni kao razlog ovakvom stavu su naveli da **se obuke ne cijene dovoljno kod poslodavaca.**

Mladi su podijeljeni po pitanju spremnosti mladih da odgovore na zahtjev tržišta rada kada su u pitanju digitalne vještine (49.8% - da, 50.2% - ne). Mladi svoje digitalne vještine na skali od 1 do 5 ocjenjuju sa 2.94, dok vještine ljudi u čijem se društvu kreću na istoj skali ocjenjuju sa 3.25.

Polovina mladih ljudi u Golubovcima, preciznije njih 55.5%, trenutno konzumira neku vrstu duvanskih proizvoda (44.5% - ne konzumira). Kada je u pitanju upotreba nedozvoljenih supstanci - 11.1% je istaklo da ih koriste, 10.6% ispitanika je istaklo da ne želi da odgovori, dok je ostatak od 78.3% naveo da ih ne upotrebljava.

2.6.5. Opšti zaključak i preporuke

Lokalna samouprava i Biro rada u Golubovcima su saglasni sa time da mladima u ovoj opštini nedostaje praktičnih znanja i vještina,

Grafik 8: Osobine koje mladima nedostaju kako bi započeli svoj biznis

što je jedan od glavnih problema sa kojima se suočavaju mladi u procesu sticanja ekonomske sigurnosti i pronalaska posla. Sa druge strane, u ovoj opštini su i prilike za mlade vrlo oskudne, što usmjerava mlade na traženje zaposlenja i sticanje obrazovanja u Podgorici. Ono na šta lokalna samouprava može uticati jeste obogaćivanje kulturnih i sportskih događaja i kreiranje programa neformalnog obrazovanja kako bi mladi imali raznovrsne sadržaje za kvalitetno provođenje slobodnog vremena.

Mladi u ovoj opštini nisu informisani o postojanju zakona i strategija koji se tiču njih. Takođe, nisu do sada imali prilike da budu učesnici u donošenju odluka na lokalnom nivou, štaviše, ne znaju ni za postojanje te mogućnosti. Glavni problemi koje ističu su: **nezaposlenost, nedostatak programa neformalnog obrazovanja, nemogućnost za učešće u donošenju odluka, neinformisanost mladih o reproduktivnom zdravlju i bolesti zavisnosti.**

GLAVNE PREPORUKE:

- Deficitarna zanimanja u Golubovcima nisu značajno izražena kao u drugim opštinama, s obzirom na teritorijalnu pripadnost i blizinu Glavnog grada, što utiče na manji jaz između tražnje za radnom snagom, ponude radne snage kao i zapošljavanja. U Golubovcima se najveći broj deficitarnih zanimanja odnosi na sektor **obrazovanja**, a naročito se izdvajaju **vaspitači i nastavnici društveno-humanističke oblasti** (profesori razredne nastave, profesori engleskog jezika kao i nastavnici biotehničke struke). Takođe, kada su u pitanju **zanimanja ugostiteljstva i turizma**, kao deficitarno zanimanje se izdvaja strukovni menadžer gastronomije. Stoga bi trebalo direktno **targetirati srednjoškolce kroz mehanizam promovisanja deficitarnih zanimanja**. Dodatno, kada su u pitanju zanimanja ugostiteljstva i turizma, na povećanje ponude radne snage bi pozitivno uticalo **organizovanje dodatnih obuka, prekvalifikacija i dokvalifikacija**.
- Neophodno je izvršiti sistematizaciju sektora koji se bavi mladima i uposliti dodatni kadar koji bi se bavio pomenutim pitanjima od značaja za mlade;
- Otvoriti nove i osnažiti kapacitete postojećih ustanova, koje se bave problemom bolesti zavisnosti među mladima;
- Uspostaviti mehanizme kojim će se obezbijediti aktivno učešće mladih u donošenju odluka i intenzivirati promociju postojećih;
- Raditi na boljoj informisanosti mladih o preduzetništvu, mehanizmima podrške za mlade preduzetnike i neophodnim koracima pri osnivanju biznisa;
- Obogatiti kulturne i sportske sadržaje u opštini;
- Organizovati edukacije na temu reproduktivnog zdravlja i podizati svijest o važnosti informisanja mladih na ovu temu;
- Kreirati programe neformalnog obrazovanja koji će biti u skladu sa potrebama i percepcijama mladih u ovoj opštini.

MOJKOVAC 2.7.

Prema popisu iz 2011. godine, u Mojkovcu živi 8622 stanovnika⁸⁵ (dok je procjena MONSTATa da je u 2021. godini bilo 7 232), od čega 20,85% mladih (1798). Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 53.60% muškaraca i 46.40% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, u ovoj opštini živi svega 16 osoba iz RE populacije od kojih su 7 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 30 živi u Mojkovcu. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Mojkovac se nalazi na 15. mjestu⁸⁶. Za potrebe izrade Lokalnog akcionog plana za mlade, u okviru istraživanja sprovedenog prema Nacionalnoj strategiji za mlade, anketirano je 317 mladih, predstavljajući reprezentativan uzorak u odnosu na cjelokupno lokalno stanovništvo. Mladi su istakli da su nezadovoljni stopom zaposlenosti, slabom informisanošću o mo-

gućnostima stručnog usavršavanja (malo mogućnosti za praćenje kurseva jezika, informatičke pismenosti, itd). Naglašena je potreba za uvođenjem novih stručnih predmeta u srednjoj školi, većom mobilnošću studenata, mogućnostima za stipendiranje, organizacijom besplatnih kurseva jezika, razvojem neformalnog obrazovanja, uvođenje novih i savremenih metoda nastave, organizovanje većeg broja informativno-educativnih treninga/obuka/radionica. Pored kvantitativnog dijela istraživanja za koji su korišćene metode statističke obrade podataka i deskriptivna metoda, kvalitativno istraživanje je sprovedeno kroz dvije fokus grupe sa mladima.

Period važenja posljednjeg Akcionog plana je 2020-2021. godine⁸⁷, a rezultati prethodnog lokalnog akcionog plana nisu javno dostupni. Ključni prioriteti su u skladu sa Nacionalnom strategijom za mlade. Akcionim planom za mlade definisano je 31 mjera i 47

85 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT

86 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

87 LAP-mladi-nacrt.pdf (mojkovac.me)

aktivnosti. Sve aktivnosti prate jasno definirani indikatori. Aktivnosti su definirane na osnovu potrebe mladih i preferencija izraženih kroz sprovedenu anketu. Mjere su definirane široko, uz mogućnost učešće raznih aktera i uz korišćenje resursa koji se nude u opštini Mojkovac. Međutim, omladinski klub u Mojkovcu nije dovoljno iskorišćen i preporuka je da se u narednom lokalnom akcionom planu za mlade iskoriste efikasnije svi dati resursi kako bi se postigli bolji rezultati.

Ključni akteri uključeni u implementaciju Lokalnog akcionog plana za mlade su: Opština Mojkovac, nevladin sektor, škole, civilni sektor, Centar za socijalni rad, Institut za javno zdravlje, Sekretarijat za razvoj i društvene djelatnosti, sportski klubovi, zdravstvene ustanove, omladinski klub, učenički parlament. Budžet je uglavnom definisan ali nije definisan izvor budžeta.

Na institucionalnom nivou, Sekretarijat za društvene djelatnosti je, pored ostalih poslova, zadužen za izradu i praćenje lokalnog akcionog plana za djecu i mlade.

2.7.1. Nalazi intervju sa Biroom rada

U Mojkovcu je obavljen razgovor sa predstavnicima **Biroom rada** i **lokalne samouprave**. Prema nalazima iz intervju sa Biroom rada došli smo do saznanja kako su trenutno **aktuelna četiri programa** odnosno projekta, a koji imaju za cilj **poboljšanje kvaliteta života mladih ljudi u Mojkovcu**. Kako smo saznali, očekuje se i peti projekat za koji se konkretno čeka odobrenje Ministarstva finansija i socijalnog staranja i čiji je budžet oko 20 000 eura, koji će biti usmjeren (kao i većina prethodnih) nekom vidu **stručnog osposobljavanja** mladih i/ili **samostalnom radu maturanata** gimnazije. Osim toga, ovaj projekat će obuhvatiti i **turizam i ekologiju** kao dvije neizbježne i jako aktuelne teme današnjice. U ovom projektu je ugovoreno

da se obezbjede plate i doprinosi za mlade za najmanje šest mjeseci.

Kada je riječ o stručnom osposobljavanju, aktivnih korisnika je 41, međutim ono što je problematično je to da je od tih mladih ljudi **samo sedam ili osam u Mojkovcu**; ostatak mladih svoje stručno osposobljavanje bira da završi u drugim opštinama.

Biro rada Mojkovca još uvijek čeka da se **projekti prekvalifikacije i dokvalifikacije** realizuju za ovu godinu i po njihovom sudu ove godine ima mahom zainteresovanih mladih ljudi, naročito za **sektor ugostiteljstva** gdje se nakon ovakvih obuka dobijaju i sertifikati koji zasigurno samo povećavaju zainteresovanost kod mladih. Ipak, pojedina zanimanja, reklo bi se, jenjavaju iako su ranije bila u fokusu – na primjer varilac.

Mladi se informišu o aktuelnostima uglavnom putem **direktnih razgovora, neposrednim kontaktom na informativnim razgovorima**. Biro ne koristi društvene mreže, ali s obzirom na to da je u pitanju jako mala sredina informacije se veoma brzo šire. Ipak, za razliku od društvenih mreža, primjetno je porastao broj posjeta sajtu Biroa rada i sa sigurnošću se može istaći da su mladi **blagovremeno i u potpunosti informisani** o dešavanjima i svim prilikama koje im Biro rada nudi.

“U POSLJEDNJE VRIJEME, MLADI SU IZUZETNO ZAINTERESOVANI ZA PREDUZETNIŠTVO.”

Kada je riječ o **evaluaciji programa** ističu kako je praksa da poslodavci redovno šalju izvještaje, a da se sprovodi i monitoring aktivnosti kod poslodavaca.

Bilo je i **sezonskog zapošljavanja** u kom je učestvovalo troje mladih ljudi. Prošle godine su mladi imali šansu i da dobiju grantove, odnosno bespovratna sredstva za samozapošljavanje.

Osim toga, evaluacija programa se vrši i na način održavanja **konsultacija sa mladima** koji su izašli iz programa, odnosno završili program stručnog osposobljavanja ili koristili bilo koju uslugu koju je program nudio za mlade. Tim konsultacijama, kako tvrde, saznaju koliko je program u kom su mladi učestvovali bio koristan za njih; prikupljaju povratne informacije o tome šta je bilo teško realizovati, kako bi do sljedećeg kruga te poteškoće mogle biti otklonjene.

“NAJVIŠE MLADIH JE POKAZALO INTERESOVANJE ZA GRANTOVE; ODZIV JE VELIKI PA BI BIRO APELOVAO DA SE OVAJ I SLIČNI PROJEKTI NASTAVE.”

Mladi imaju dostupne sve informacije o **besplatnoj pravnoj pomoći**, radionice koje su posvećene pravnom opismenjavanju mladih Mojkovca, koje drži pravnik koji je dostupan mladima za sve neodumice i savjete.

Ovo je od naročitog značaja za mlade iz razloga koji je već pomenut, a to je **veliki porast zainteresovanosti mladih za preduzetništvo**. Smatraju da je to postignuto raznoraznim radionicama koje je Biro organizovao u proteklom periodu, **informativnim grupnim radionicama** kao i **individualnim savjetovanjem**. Mnogo je, prema njihovim riječima, pažnje posvećeno **promovisanju preduzetništva i sezonskog zapošljavanja**.

Trenutni fokus mladih je na grantovima za preduzetništvo. Naime, prvom i drugom pozivu odazvalo se 12 mladih ljudi, poziv je otvoren u novembru i trajaće do novembra naredne godine, pa ohrabreni dosadašnjim odzivom očekuju još mnogo aplikacija.

Kada je riječ o **kursevima** koji su namijenjeni poboljšanju vještina mladih Mojkovca, misle da bi najefikasniji način kreiranja kurseva bio **oslušivanje želja nezaposlenih**.

Na taj način bi bili u mogućnosti da nezaposlenim mladim ljudima Mojkovca pruže one **obuke** za koje oni sami smatraju da bi im bile od značajne koristi u svom budućem zaposlenju, pa čak i u samom **konkurisanju za posao**. Biro rada bi na primjer **poslodavcima mogao pomoći da obezbijede radionice i kurseve. Ti sadržaji** bi bili relevantni ne samo za one u potrazi za poslom, već i zaposlene koji su voljni da poboljšaju svoje vještine.

MLADIMA SE KROZ SVAKODNEVNI RAD SA NJIMA SUGERIŠE CJELOŽIVOTNO UČENJE I KRITIČKO RAZMIŠLJENJE.

Sve je manje vremena za pojedinačne sastanke sa strankama pa se shodno tome trude da obavljaju grupne razgovore koji obuhvataju diskusiju o obavezama i mogućnostima pri zaposlenju, pa tek onda dolaze i do individualnog plana zapošljavanja. Trude se i da privuku mlade na sezonski rad ako na vidiku nema dugoročnijeg zaposlenja, ali istovremeno ističu i to da mladi kada dođu na Biro treba da budu kompletne i opremljene ličnosti za tržište rada. Odziv mladih je najbolji kada su u pitanju grantovi pa se apeluje da se isti i nastave pružati, kako bi podstakli samozapošljavanje mladih u opštini Mojkovac.

2.7.2.

Nalazi intervju sa lokalnom samoupravom

Iz lokalne samouprave Mojkovca ističu da je strategija za mlade istekla još prethodne godine. No, s obzirom na to da ministarstvo kasni sa uspostavljanjem nove strategije – oni su kao lokalna samouprava nemoćni da samostalno izrade novi strateški plan op-

štine. Strategija, prije svega, mora biti donešena na nacionalnom, pa tek nakon toga na lokalnom nivou. Kažu da je ranije bila aktualna pomoć države pri zapošljavanju mladih u smislu subvencija u iznosu od 50% za poslodavca i uz to godinu dana oslobođenja od plaćanja poreza i doprinosa, međutim to više nije u Zakonu. Ta povoljnost je bila od velike pomoći manjim firmama koje su podržavale zapošljavanje mladih.

Dodaju i da je opšti problem kvalitet strategija, jer nijesu na najbolji način prilagođene različitim opštinama, odnosno specifičnosti zajednica se ne uzimaju u obzir. Primjerice, u pojedinim djelovima strategija nailaze na nelogičnosti s obzirom na veličinu opštine i na populaciju iste. Ne mogu sve strategije biti primjenjene jednako u svim opštinama jer se sve opštine geografski i demografski razlikuju.

Uopšteno, vlada nezadovoljstvo u lokalnoj samoupravi zbog nedostatka kadra. Ističu kako nemaju zaposlenog koji se isključivo bavi pitanjima mladih u opštini i to značajno utiče na rezultate rada sa mladima i rada na politikama za mlade. Uvjerenja su da bi imali mnogo više uspjeha u stvaranju novih i ispravljanju starih politika, kada bi postojao obučeni i specijalizovani kadar za rad sa mladima.

Pokušavaju od Ministarstva finansija i socijalnog staranja dobiti više sredstava, kako bi nastavili uzlaznom putanjom u zapošljavanju mladih. Pohvalno je i to što nema razlika i polne diskriminacije, čak se jedan od projekata Ministarstva finansija odnosio isključivo na žene koje kako kažu do skora nijesu bile u fokusu biznisa.

Aspekt kojim nijesu baš zadovoljni je školska oprema, kompjuteri i prostor u kome đaci borave, školski tereni i slično. Kažu da je mladima potrebno što više pažnje u smislu kurseva, obuka i treninga koji se mogu organizovati uz podršku nacionalnog nivoa i umnogome pomoći lokalnim samoupravama.

Mladi traže nove i kratke sadržaje. Sve ono što im oduzima malo više vremena ili traži bilo koji nivo administracije, poslije vrlo kratkog interesovanja pređe u nezainteresovanost. Odatle proističe i nezadovoljstvo, jer se nezaposlenost hrani apatijom i pasivnošću.

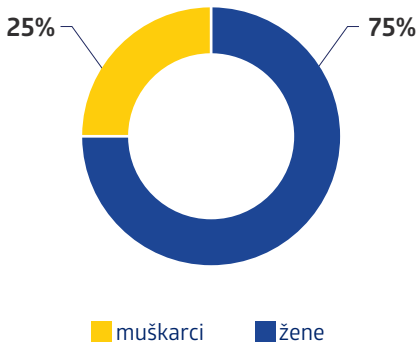
„U NAŠOJ ZAJEDNICI JOŠ SVIJEŠT NIJE DOVEDENA DO NIVOA NA KOM SU MLADI PRIORITET!“

Omladina ne vjeruje da će ih školstvo i neformalna edukacija odvesti na pravi put, ali većina djece nema prave uzore, pa takva razmišljanja ustvari i nisu čudna. Jedini mehanizam kojim Opština Mojkovac odaje priznanje uspješnim mladim ljudima jeste model nagrađivanja najboljih sportista, studenata, đaka. Iako je to vjerovatno nedovoljno, uvjerenja su da predstavlja bar početak. U javnom mnjenju vlada kultura loših vijesti i negativnih misli, te smatraju da se vijestima o uspješnim mladim ljudima može u najmanju ruku pokušati potisnuti negativnost koja vlada. Žele da nagrađivanjem dobrih primjera daju djeci dodatan podsticaj da budu što je moguće bolji, da se bave sportom, da uče i da daju sve od sebe da ostanu na pravom putu.

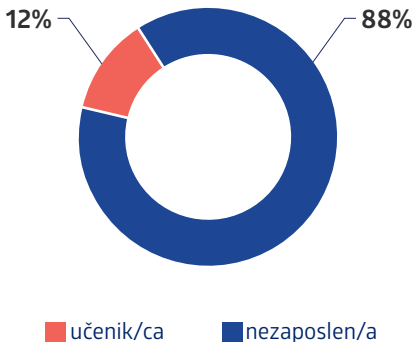
Idealan potez bi bio otvaranja medija za mlade, ali po mogućnosti da ga ne vode samo mladi ljudi već stručnjaci, ljudi koji su iskusni i znaju svoj posao. Razgovori sa preduzetnicima i uspješnim ljudima iz različitih branši bi sigurno mnogim mladim ljudima bili krajnje zanimljivi i podsticali bi ih na lični razvoj, pokazali im da za sve njih ima nade i da mogu da budu najbolji u onome što odaberu da rade samo ako od sebe daju sve da tako i bude.

2.7.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Mojkovcu je činilo 8 mladih ljudi, od kojih su 7 srednjoškolci, dok je jedna osoba imala status nezaposlenog lica. Ova fokus grupa je sastavljena od 6 ženskih i 2 muške osobe.

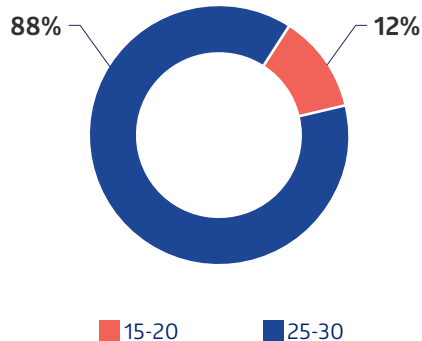
Grafik 1: Struktura fokus grupe po polu

Grafik 2: Struktura fokus grupe po zanimanju

na lokalnom nivou. Istakli su da je ovo prvi put kako je neko od mladih bio pozvan na bilo koju vrstu diskusije o politikama za mlade, poziv ih je iznenadio i izrazili su svoje zadovoljstvo na pruženoj prilici da se njihov glas u zajednici čuje. Nisu pak zadovoljni kada je u pitanju transparentnost lokalne samouprave i obavještanje mladih o ovakvim i sličnim događajima. Uglavnom su svi za ovaj sastanak saznali preko ličnih kontakata, seminara koje pohađaju ili radom kroz nevladin sektor.

Mladi su nezadovoljni i time što se najveći dio neformalnog obrazovanja koje nudi država ne lokalizuje. Naime, najveći broj kurseva, treninga i sličnih korisnih stvari se održava u Podgorici, a njima kao đacima nije uvijek izvodljivo da svoje lične obaveze usklade sa željom da se usavršavaju na taj način; situacija bi bila znatno drugačija kada bi slični sadžaji mladima bili dostupni bez obzira na to gdje se oni nalaze. Osim đackog parlamenta za mlade, nema značajnih kanala za pokušaj stvaranja povoljnije atmosfere za mlade. Omladina se žali na preveliku količinu slobodnog vremena koje nemaju gdje

Grafik 3: Struktura fokus grupe po starosti

Mladi koji su aktivni u đackim parlamentima, nevladinim organizacijama i slično su uglavnom upoznati sa dijelom strategija koje se odnose na njih, a sa druge strane – malo pasivnija omladina uopšte nije upoznata sa strategijama i planovima na nacionalnom i

da kvalitetno utroše. Ovo je takođe još jedan od razloga za decentralizaciju aktivnosti koje se organizuju za mlade.

Čak i one aktivnosti koje se održavaju na sjeveru Crne Gore zaobilaze opštinu Mojkovac

i odnose se na okolne opštine koje su kudio kamo u boljoj situaciji, smatraju ispitanici. Kada bi situacija bila imalo drugačija bilo bi i aktivne omladine više, u to su sigurni. Ono što se ipak i održi, nije transparentno i mladi nijesu upoznati sa dešavanjima. Uz sve ostale poteškoće, nastavnici nemaju razumijevanja ni za to malo aktivnosti koje se sprovode. Izbor srednjih škola je takođe veoma sužen i nije obezbijedeno đacima da se srednjim obrazovanjem opredijele za neki vid zanata jer to prosto nije dostupno kao opcija u našem školstvu. Ovakvi problemi dalje utiču na zapošljavanje mladih – mladi koji su učili ono što ne vole će na kraju i raditi ono što ne vole, ukoliko uopšte i dobiju priliku za rad u svom gradu. Ovim suženim izborom se smanjuje i mogućnost razvijanja

probleme. Tako će, kažu, i oni - bez obzira na to što predstavljaju aktivni dio omladine Mojkovca, nijesu voljni da svoj život posvete tome da baš oni budu početak promjena u društvu, već i sami znaju da niko od njih neće ostati „zarobljen“ u Mojkovcu.

Omladina je pored svih ostalih poteškoća generalno veoma nezainteresovana.

Osim što je zapošljavanje veliki problem kao što su već naveli, školstvo je odmah za njim. Pored neadekvatnog programa i izbora puta kojim učenici žele da idu, u Mojkovcu vlada i problem nestručnog kadra u školama. Nastavnici ne vladaju materijama koje predaju i učenici tvrde kako iz gimnazije izlaze bez ikakvog znanja.

<h2 style="text-align: center;">Lokalna samouprava</h2>	<h2 style="text-align: center;">Mladi</h2>
<p style="text-align: center;">Pasivnost mladih, koja je najvećim dijelom izazvana nezadovoljstvom kvalitetom života u njihovoj opštini i prilikama za zaposlenje.</p>	<p style="text-align: center;">Mladi nisu upoznati sa mehanizmima za učešće mladih u donošenju odluka, a kao razloge za neinteresovanje mladih u pravcu omladinskog aktivizma ističu - marginalizovan položaj mladih u ovoj opštini, nedostatak prilika za usavršavanje i napredovanje i nedostatak radnih mjesta.</p>

Grafik 4: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

preduzetništva među mladima. Ako mladi nijesu u prilici da nauče neki zanat koji ih interesuje, vrlo teško će u budućnosti moći da se odluče na korak da osnuju neki svoj mali biznis jer nijesu imali adekvatnu podlogu za to.

Većina omladine samo priželjkuje momenat u kom će biti dovoljno odrasli da se osamostale i mašta o odlasku iz opštine, ne samo iz Mojkovca već mahom i iz Crne Gore. Ipak, mentalitet je takav kao što svi znamo, da svi samo čekaju da neko drugi riješi sve

Mladi su upoznati sa reproduktivnim zdravljem uglavnom uz pomoć predmeta Zdravi stilovi života i sekcija koje se na tom predmetu organizuju, a voljeli bi kada bi seksualno obrazovanje postalo dio formalnog obrazovanja.

Iznenadujuće je mnogo rasprostranjen problem narkomanije u toliko maloj opštini kao što je Mojkovac. Najveći uzrok tome je dosada, pa se vraćamo na ono što uzrokuje dosadu - a to je nepostojanje kvalitetnog sadržaja na koje bi mladi utrošili svoje vrijeme.

„NAMA SU ČAK I VANNASTAVNE AKTIVNOSTI U ŠKOLI UKINUTE USLJED PANDEMIJE COVID-19, ONDA MOŽETE ZAMISLITI KOLIKO SE AKTIVNOSTI SPROVODI KOJE BI PODRŽALE BILO KOJI VID NEFORMALNOG OBRAZOVANJA.“

Specifičan kontekst za kreiranje i realizaciju omladinskih politika karakterišu male sredine na sjeveru kao što je Mojkovac. U ovoj opštini, oskudnost resursa, ljudskih i novčanih, otežava obezbjeđivanje uslova za razvoj i samoaktuelizaciju mladih. Mladi su primorani da prilike za sticanje ekonomske sigurnosti, obrazovanje i zaposlenje, traže u drugim bolje razvijenim opštinama. Sve dok se ne riješe problemi smanjene ekonomske aktivnosti, političke nestabilnosti i kvaliteta i ponude obrazovanja, koji zahtijevaju više od kapaciteta sa kojima raspolaže opština, položaj mladih u Mojkovcu se neće popraviti (Grafik 4).

2.7.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Mojkovcu je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 73 mlade osobe, od čega je njih 51.8% muškog, a 48.2% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi 35.4% mladih je imalo 15-19 godina, 33.6% ispitanika je u grupi 20-24 godine, a u grupi 25-30 godina bilo je 31% ispitanika. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stećeno srednje obrazovanje, njih 73.9% dok su ostale činili: osnovno obrazovanje 2%, viša stručna sprema 2.4%, visoko obrazovanje 11.7%, a određeni obrazovni program pohađa 9.8% ispitanika. Među ispitanicima se nalazi 32.75% njih koji žive u gradu, dok čak 67,25% njih živi na selu, od kojih čak 79.7% još uvijek žive sa roditeljima, a ostali: iznaj-

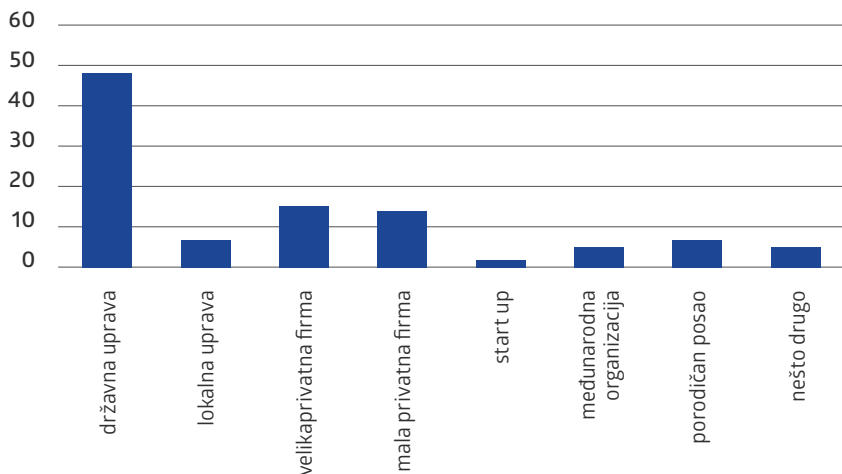
mljuju stan sami – 3.2%, iznajmljuju stan sa cimerom – 3.4%, imaju svoj privatni smještaj -13.7%.

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, svoje zadovoljstvo kvalitetom života u Crnoj Gori ocjenjuju sa 6.2. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu (a mogli su da ponude do dva odgovora), kao glavna tri razloga tome su istakli: **moćnosti za zaposlenje (60.75%), kvalitet obrazovanja koji se nudi (11.5%) i sveukupni kvalitet življenja (56.55%).** Čak više od polovine ispitanih mladih želi da napusti svoju opštinu (54.85%), dok je onih koji ne žele da napuste svoju opštinu 30.45%, 14.7% mladih nije sigurno da li to želi. Na pitanje zašto žele da napuste svoju opštinu, čak 66.25% odgovora se odnosilo na **loše uslove života.**

Nešto je drugačija situacija kod pitanja da li mladi žele da napuste Crnu Goru: 44.2% mladih je na ovo pitanje dalo odričan odgovor, dok smo pozitivan odgovor na ovo pitanje dobili od 35.4% ispitanika. Mladi iz ovog uzorka su većinski zaposleni (30.35%) i učenici (28.1%), zatim studenti (24.35%) i u najmanjem procentu nezaposleni (16.45%). Kada je riječ o tome da li ispitanici uče i žive u istoj opštini situacija je prilično ujednačena pa 54.15% njih uči u mjestu stanovanja, dok kod 45.85% mladih to nije slučaj. U najvećem broju oni koji ne uče u mjestu stanovanja žive u domu (51.15%) ili iznajmljuju smještaj (30.7%). Na pitanje da li dok uče uporedo i rade kako bi poboljšali svoj materijalni položaj, čak 78,55% mladih je odgovorilo sa ne, 12.55% sa da, a onih koji još uvijek ne rade ali razmišljaju o tome je bilo 8.95%.

Na pitanje da li su ikada radili preko ljeta, 55% njih je odgovorilo da je radilo u Crnoj Gori, 44.4% je odgovorilo odrično, dok je samo 2.1% ispitanika radilo u regionu. Na pitanje gdje nakon završenog školovanja žele da rade - čak 48.7% ispitanika je reklo da želi da radi u državnoj upravi (Grafik 5).

Kada je riječ o generalnom utisku o tome koliko je školovanje od pomoći u smislu

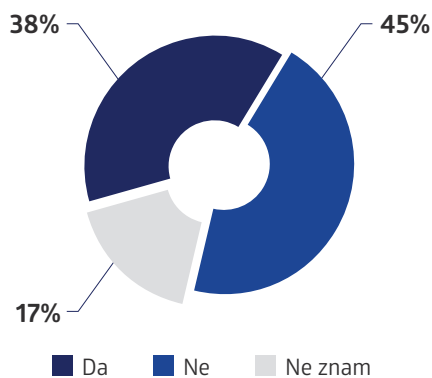
Grafik 5: Čime bi mladi Mojkovca željeli da se bave nakon školovanja

budućeg zaposlenja mladi su se izjasnili na sljedeći način (Grafik 6):

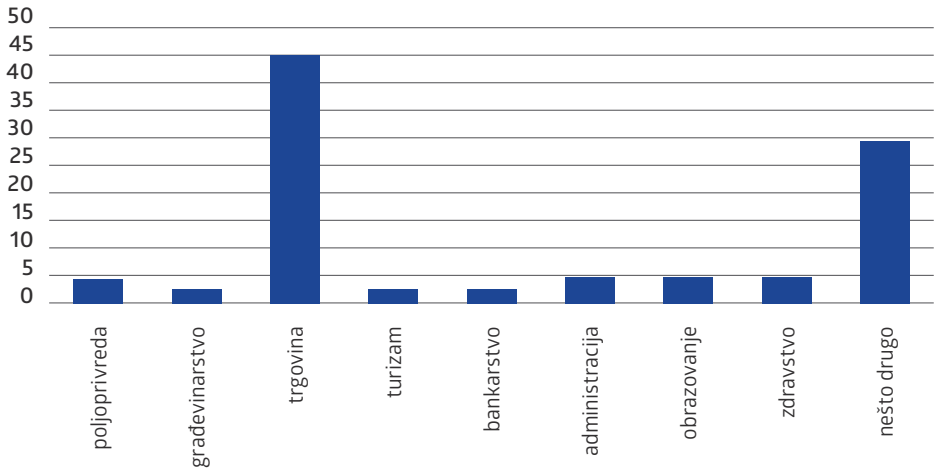
Strukturu dijela zaposlenih ispitanika iz Mojkovca možemo vidjeti kroz sljedeći grafički prikaz:

U Mojkovcu su prema dobijenim podacima prilično ujednačeni oni kojima je posao koji rade usklađen sa nivoom obrazovanja i

oni kod kojih to ipak nije slučaj, pa 45.25% zaposlenih radi na mjestu koje odgovara njihovom nivou obrazovanja i stečenih kvalifikacija tokom školovanja, dok sa druge strane kod 41.1% zaposlenih to nije slučaj; 11.6% njih radi na mjestu koje odgovara njihovoj struci, odnosno oblasti školovanja ali zahtijeva niži nivo obrazovanja, dok samo 7.05% njih radi na mjestu koje odgovara stepenu stečenih kvalifikacija, ali nije iz

Grafik 6: Da li mladi Mojkovca smatraju da je znanje koje stiču kroz formalno obrazovanje dovoljno za zaposlenje

Grafik 7: U kojim sektorima privrede su mladi Mojkovca zaposleni

oblasti njihovog školovanja. Ipak, čak 76% zaposlenih mladih u Mojkovcu je zadovoljno poslom koji obavlja, procenat nezadovoljnih je znatno manji i iznosi 24%. Iako iz prethodnih podataka možemo uočiti uglavnom zadovoljstvo svojim radnim mjestom, čak 100% ispitanika je reklo da **aktivno traži drugi posao**.

Kada smo postavili pitanje šta je po njihovom mišljenju najveća prepreka za zaposlenje u njihovoj opštini odgovori su bili sljedeći: **opšti nedostatak poslova 54.75%, potrebna je veza za zaposlenje 24.1%, potrebna je partijska knjižica za zaposlenje 13.7% i loši radni uslovi sa 7.4%**.

Na pitanje da li razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa, mladi Mojkovčani odgovaraju na sljedeći način: Da (51.65%), Ne (42.65%) i 5.65% je već pokrenulo sopstveni biznis. Biznis ideju ima 39.45% ispitanika, 58.4% nema biznis ideju, a samo 2.15% ispitanika ne zna šta je biznis plan/ideja. Institucionalnu podršku za pokretanje biznisa na skali od 1 do 10 ispitanici su ocijenili sa **4.6**, dok su podršku okoline za pokretanje sopstvenog biznisa ocijenili sa **5.55**.

Čak 65% mladih Mojkovca nije nikada pohađalo koji vid neformalnog obrazovanja.

51.95% ispitanika je na pitanje zašto nikada nijesu pohađali nijedan vid neformalnog obrazovanja odgovorilo da u njihovoj opštini ne postoji organizovan oblik neformalnog obrazovanja, 20% njih smatra da im neformalno obrazovanje nije potrebno tj. da već imaju dovoljno znanja i vještina, 10.2% ne zna kome da se obrati, 8.05% smatra da im dodatno obrazovanje neće donijeti dodatnu vrijednost, 7% je kao razlog navelo nešto drugo, dok 2.25% smatra da program obuka nije na odgovarajućem nivou. 71.1% smatra da bi im dodatna edukacija pomogla pri budućem zaposlenju ili napredovanju na poslu, dok 28.9% ispitanika ne smatra isto.

2.7.5. Opšti zaključak i preporuke

U lokalnom Birou rada ističu izuzetno nepovoljan položaj mladih na tržištu rada. Smanjena ekonomska aktivnost, usljed nerazvi-

jenosti opštine, osiromašila je ponudu na tržištu rada. Ne samo da mladi u Mojkovcu nisu u mogućnosti da pronađu zaposlenje u svom gradu, već su i prilikom angažovanja na programu stručnog osposobljavanja primorani na odlazak u druge opštine u regionu. Kako bi animirali mlade i izbjegli problem dugotrajne nezaposlenosti među mladima, u lokalnoj kancelariji Biroa se trude da motivišu mlade na samostalno traženje posla, angažovanje na radionicama koje Biro rada nudi i sezonsko zapošljavanje. Ipak, u Birou ističu da njihov svakodnevni rad otežava preopterećenost savjetodavaca brojem slučajeva i da je neophodno razmotriti povećanje kapaciteta ove institucije.

Lokalna samouprava u Mojkovcu se suočava sa nekoliko problema u radu u oblasti omladinske politike: **nedostatak kadra, nedostatak finansijskih sredstava, pasivnost mladih i kapaciteti obrazovnih institucija**. Opština ima vrlo ograničene resurse i u cilju postizanja boljih rezultata neophodno je obezbijediti njihovo povećanje. Veliki izazov za lokalnu samoupravu predstavlja pasivnost mladih, koja je najvećim dijelom izazvana nezadovoljstvom kvalitetom života u njihovoj opštini i prilikama za zaposlenje. Stoga bi ovo trebalo da budu glavne oblasti kojima će se baviti naredni lokalni plan za mlade.

Mladi u ovoj opštini nisu upoznati sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na njih. Takođe, mladi ne poznaju mehanizme koji su im na raspolaganju za uključivanje u donošenje odluka, kao ni mjera aktivne politike zapošljavanja. Neki od glavnih problema koje ističu mladi u ovoj sredini su: **marginalizovan položaj mladih u opštini, nezaposlenost, nedostatak prilika za usavršavanje i napredovanje, kvalitet obrazovanja, problem narkomanije**.

GLAVNE PREPORUKE:

- Prema podacima Zavoda za zapošljavanje za 2021. Godinu u opštini Mojkovac deficitarna zanimanja čini grupa zanimanja nastavnici prirodno-mate-

matičke struke, a naročito profesori matematike. Takođe, identifikovano je da zanimanje elektrotehničar energetike predstavlja još jedno zanimanje u okviru kojeg je tražnja veća od ponude radne snage. Kako bi se povećala zaposlenost u okviru ove dvije grupe zanimanja, preporuka je usmjeravanje upisne politike na navedena zanimanja kako bi se smanjio jaz između ponude i tražnje za radnom snagom u okviru ovih zanimanja, ali i promocija navedenih zanimanja među srednjoškolicima.

- Potrebno je obezbijediti veća novčana sredstva za dugoročne projekte, koji će imati za cilj zadržavanje mladih u opštini;
- Raditi na promociji i podizanju svijesti mladih o omladinskom aktivizmu i postojećim mehanizmima za učešće u donošenju odluka;
- Motivisati i obučiti mlade za pokretanje sopstvenog biznisa;
- Povećati kapacitete lokalnih institucija, koje rade u oblasti omladinskih politika, edukovati postojeći i zaposliti novi kadar;
- Kreirati i realizovati programe neformalnog obrazovanja za mlade u ovoj opštini, u čijem nedostatku mladi sada moraju odlaziti u druge opštine kako bi usvajali ova znanja;
- Unaprijediti kapacitete obrazovnih institucija;
- Otvoriti nove i osnažiti kapacitete postojećih ustanova, koje se bave problemom zavisnosti među mladima;
- Obogatiti kulturne i zabavne programe;
- Razmotriti uspostavljanje posebnih medija za mlade, koji bi se bavili temama od značaja za njih.

Kolašin 2.8

U opštini Kolašin koja se nalazi u sjevernoj regionu, broj mladih između 15 i 29 godina iznosi 1 746, što iznosi 20.8% cjelokupne populacije opštine, koja je prema procjeni broja stanovnika MONSTATA u 2021. godini iznosila 6 943. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 55.40% muškaraca i 44.60% žena. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 30 živi u Kolašinu. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Kolašin se nalazi na 14. mjestu⁸⁸. Po podacima lokalnog Biroa rada, u 2019. godini, stopa nezaposlenosti mladih je bila 25%, što iznosi 17.5% cjelokupne stope nezaposlenosti.

Lokalnim akcionim planom za mlade od 2020 – 2021. je dat pregled pravnih i strateških instrumenata za implementaciju omladinske politike. Oslanja se na ključne prioritete koji su definisani u nacionalnoj

strategiji i dat je pregled institucija koje rade na području opštine Kolašin.

Period važenja Akcionog plana je 2020 - 2021. Nijesu dostupni izvještaji o sprovođenju lokalnog akcionog plana za mlade. Kao ključni ishodi uzeti su prioriteti navedeni u Nacionalnoj strategiji.

Prepoznati ključni akteri za implementaciju Lokalnog akcionog plana za mlade Kolašina su: Opština Kolašin, Zavod za zapošljavanje Crne Gore – lokalni Biro rada, NVO sektor, start-up kompanije, državne kompanije, poslodavci, škole, privatni sektor, Centar za stručno obrazovanje, javne institucije, političke partije, đачki parlament, Centar za socijalni rad, Dom zdravlja, policija, Institut za javno zdravlje, sportski klubovi, amatersko pozorište, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta.

Kad je riječ o budžetu, nije definisan ni iznos potrebnih sredstava ni konkretan izvor finansiranja. Kao izvori finansiranja navode

88 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

se samo „sredstva redovnog budžeta“ organizacije/institucije na koju se data kategorija odnosi. Stoga se čini da je neophodno preciznije definisati iznose potrebnih sredstava, kako bi ih institucije uključile u svoje budžete.

Identifikovani su i ostali relevantni akcioni planovi Opštine Kolašin. Strateški plan razvoja opštine Kolašin 2018 – 2022. za cilj ima da stvori uslove za brži lokalni održivi razvoj. Plan se takođe bavi mladim ljudima pogotovo sa aspekta planiranja i razvoja Lokalnog akcionog plana, otvaranjem Kancelarija za mlade, uspostavljanja savjeta za sport i mlade i uspostavljanja Omladinskog centra. Takođe, Lokalni plan za socijalnu i dječiju zaštitu Opštine Kolašin za period 2021 -2025. je strateški dokument koji ima za cilj unapređenje socijalne i dječije zaštite, razvijanjem servisa koji pružaju podršku korisnicima u lokalnoj zajednici. U okviru opštine Kolašin, Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti je zadužen za izradu Lokalnog plana akcije za djecu, mlade, kao i za praćenje sprovođenja utvrđenih mjera i izradu izvještaja.

2.8.1.

Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

U Kolašinu je obavljen razgovor sa predstavnicima **Sekretarijata za društvene djelatnosti, poslove opšte uprave i kadrovska pitanja**. Shodno nalazima obavljenog intervjua može se zaključiti da je strateški i zakonodavni okvir dobro razvijen. Navedeno je da je svaki od planova i dokumenata, neophodnih za uspostavljanje dobrog okvira, pravovremeno izrađen. Od problema sa kojima se Opština susrijeće, glavni je taj što nije uspostavljena dobra među-sektorska saradnja i komunikacija između Opštine, NVO sektora i mladih.

Navedeno je, takođe, da je nedostatak ljudskih resursa veliki problem koji je specifičan

za male opštine kao što je Kolašin, s obzirom na to da isti ljudi pokrivaju veliki broj različitih oblasti. Jedno od rješenja za to bi bilo, ukoliko postoji finansijska mogućnost, zapošljavanje novih lica od kojih bi svako radio posebne sfere lokalne politike, kao što su omladinska politika, saradnja sa NVO sektorom, kultura, itd.

„U MALIM OPŠTINAMA KAO ŠTO JE NAŠA, UVIJEK IMAMO SLIČNE PROBLEME. OBIČNO SLUŽBENICI IMAJU VIŠE OBAVEZA NEGO ŠTO MOGU DA POSTIGNU. JEDNO OD RJEŠENJA BI BILO, ZAPOŠLJAVANJE VIŠE POJEDINACA KOJI BI SE SPECIJALIZOVALI ZA POJEDINAČNE SEKTORE KAO ŠTO SU OMLADINSKA POLITIKA, SARADNJA SA NVO, KULTURA, ITD. NASUPROT TRENUTNOJ SITUACIJI U KOJOJ JEDNA OSOBA POKRIVA VIŠE RAZNIH REFERATA.“

Kao i kod ostalih opština, kasni se sa strateškim dokumentima na nacionalnom nivou, što značajno usporava i **njihovo kreiranje na lokalnom nivou**. Kada je posrijedi komunikacija sa ministarstvima ili drugim državnim institucijama o ostalim temama, službenici Opštine Kolašin navode da su imali dobru saradnju.

Planovi i strategije koje lokalna samouprava u Kolašinu ima jesu: **Strateški plan razvoja, Lokalna strategija zapošljavanja, Lokalni akcioni plan za mlade, Lokalni plan za socijalnu i dječiju zaštitu**. Svi planovi se sprovode u skladu sa predviđenom dinamikom. Opština Kolašin ne targetira mlade kao posebnu prioritetnu grupu. Podršku mladima lokalna samouprava pruža kroz dodjelu **sportskih stipendija, stipendija za**

najbolje studente i organizovanje sajмова zapošljavanja.

S obzirom na to da **Sekretarijat za društvene djelatnosti, poslove opšte uprave i kadrovska pitanja** nema kancelariju za mlade, tačan budžet koji se odvaja za omladinske politike se ne može utvrditi. Prema slobodnoj procjeni jedinog službenika zaduženog za omladinsku politiku to je 6,500 eura na godišnjem nivou.

Opština Kolašin nema problem sa nepostojanjem podataka o mladima, budući da **sve potrebne podatke za monitoring i istraživanja prikuplja samostalno na terenu.**

Kao jedan od glavnih problema mladih navodi se nezaposlenost. **Problem nezaposlenosti lokalna samouprava pokušava da riješi organizovanjem edukacija** koje su usklađene sa potrebama tržište rada. Opština ističe i problem nedostatka kulturnih i zabavnih događaja, što pokušavaju poboljšati kroz dodjelu raspoloživih finansijskih sredstva, koja opet nisu dovoljna.

Omladinski klub **ne postoji** u ovoj opštini jer, kako se navodi, Opština nije bila u mogućnosti da pronađe adekvatan prostor za funkcionisanje ove organizacije. Takođe, omladinske organizacije nisu finansirane, jer **u Kolašinu ne postoji niti jedna organizacija koja se bavi mladima.**

Lokalna samouprava prepoznaje i pogrešan fokus u kurikulumu javnih obrazovnih ustanova. Predstavnici lokalnih institucija smatraju da su mladi suviše usmjereni na opšte znanje, te da manjka praktične nastave. U ovom nedostatku prepoznaju i glavni uzrok velike nezaposlenosti mladih u njihovoj zajednici. Stoga, lokalna samouprava intenzivno radi na organizovanju seminara i radionica koje će omogućiti učenicima da steknu vještine koje su u skladu sa potrebama na lokalnom tržištu rada. No, seminari i radionice ne mogu biti zamjena za višegodišnje programe obrazovanja, pa je preporuka da se sistem formalnog obrazovanja

reformiše i uključi praktičnu nastavu kao obaveznu.

Pandemija COVID-19 imala je snažan uticaj na sprovođenje mjera lokalnih akcionih planova kao i cjelokupno sprovođenje strategije razvoja. Većina planiranih aktivnosti uključivala je javna okupljanja (radionice, humanitarni događaji, seminari i sl). Shodno tome, Opština je odgodila događaje i naknadno će ih organizovati u narednih šest mjeseci, kada na snazi ne bude mjera socijalnog distanciranja. Lokalna samouprava nije organizovala značajan broj novih aktivnosti koje bi "odgovorile" na potrebe mladih za vrijeme pandemije. Ipak, organizovano je nekoliko online predavanja na temu mentalnog zdravlja, o kome se u periodu lock down-a mnogo govorilo.

2.8.2. Nalazi intervjua sa područnom jedinicom Biroa rada

Lokalna kancelarija Biroa rada prati i sprovodi politiku i programe i aktivnog zapošljavanja koje se kreiraju na nacionalnom nivou. Osim programa stručnog osposobljavanja, ne postoje programi koji posebno targetiraju mlade. Shodno tome, predstavnici lokalne kancelarije kažu da ulažu dodatni napor da mladi iskoriste sve raspoložive mogućnosti, jer su svjesni visokog stepena nezaposlenosti. Kanali informisanja koji se koriste u lokalnom Birou rada su zvanični sajt Zavoda za zapošljavanje i razgovor sa savjetodavcem (zakonom propisano, redovno javljanje nezaposlenog lica na svakih 45 dana).

Navodi se da su mladi često angažovani na sezonskim poslovima, pa su stoga rijetko dugotrajno nezaposleni, jer po definiciji dugotrajno nezaposlena lica su oni koji nisu zaposlena duže od godinu dana. Područna jedinica Biroa rada u Kolašinu pokušava da

poveže mlade i poslodavce kroz programe stručnog osposobljavanja i osposobljavanja za samostalan rad. Procenat mladih koji se nalaze u dugotrajnoj nezaposlenosti nije velik u odnosu na druge kategorije (starija populacija i lica sa invaliditetom). Mladim licima, koja i nakon završenog fakulteta imaju poteškoće pri pronalasku zaposlenja, najčešće nedostaju praktične vještine. U cilju rješavanja ovog problema postoje određeni programi koje nudi Zavod za zapošljavanje Crne Gore. **Program stručnog osposobljavanja nije najbolje rješenje,** jer iskustva pokazuju da u realizaciji samog programa postoje brojni nedostaci. Naime, iako traje već devet godina, ovom programu je neophodna određena reforma: **uspostavljanje kriterijuma koje je neophodno da poslodavac ispuni prilikom prijave za učešće u programu, uspostavljanje mehanizama za kontrolu sprovođenja programa i sankcionisanje zloupotreba. Uzrok problema najčešće je to što se ne vrši izbor poslodavci koji se prijavljuju za program.**

„MLADI SE INTERESUJU, ALI PRETJERANA BIROKRATIJA IH ČESTO ODVLAČI. BIROKRATIJA PODRAZUMIJEVA DA VI MORATE IMATI DOKAZE DA STE NA BIROU RADA, DA KONKURIŠETE NA NEKE POSLOVE. RAD SA MLADIM LJUDIMA NIJE TEŽAK KAO ŠTO JE SA NEKIM DRUGIM KATEGORIJAMA JER SU TO LJUDI SA VEĆIM ZNANJEM, INFORMATIČKOM PISMENOŠĆU I OSTALO.“

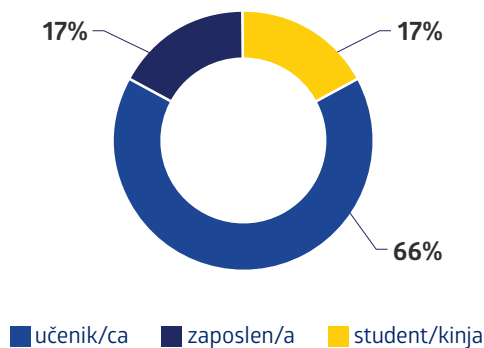
Kao uzrok problema visoke stope nezaposlenosti među mladima prepoznata su dva razloga. Prvo, uticaj pandemije COVID-19 i krize koju je ona izazvala. Veliki broj malih i srednjih preduzeća se gasi ili smanjuje obim poslovanja. Ovakva situacija izaziva naroči-

to veliki problem u opštinama na sjeveru, koje bilježe uslovno rečeno – „nezavidan“ stepen privrednih aktivnosti, za razliku od opština u centralnoj i južnoj regiji gdje je situacija mnogo drugačija. **Drugo, kolizija propisa, koja rezultira prijavljivanjem na evidenciju Zavoda za zapošljavanje onih nezaposlenih lica koja su uslovno ili potpuno nezaposlena.** Naime, prilikom stupanja na snagu ili najave određenih mjera podrške nezaposlenima, a za čije ostvarivanje prava ova lica moraju biti na evidenciji zavoda za zapošljavanje, veliki broj ljudi se prijavljuje isključivo radi sticanja pomenu-tog prava. **Negativni efekti ove prakse se ogledaju ne samo u narušavanju „realne“ statistike na tržištu rada, već i u narušavanju dinamike rada u lokalnim biroima.** U lokalnim kancelarijama postoji problem velikog broja slučajeva, koje vodi svaki pojedinačni savjetodavac. U posljednje dvije godine, smanjenjem roka za redovno javljanje na 45 dana, dinamika njihovog rada je dodatno pogoršana. Vanredni priliv nemalog broja novih osoba na evidenciju čini ispunjavanje radnih obaveza zaposlenih u ovoj instituciji gotovo nemogućim. To za posljedicu ima pogoršanje kvaliteta usluge i efikasnosti rada. **Preporuka je da se postave određeni kriterijumi po kojima nezaposlena lica mogu ostvariti određena prava, koji će eliminisati praksu “prijave zarad nadoknade“.** Ova problematika se takođe vezuje i za korisnike materijalne pomoći, koji nisu zapošljiva lica (npr. porodilja), a koja su Zakonom obavezana na prijavu na Zavod za zapošljavanje zarad ostvarivanja prava na pomoć.

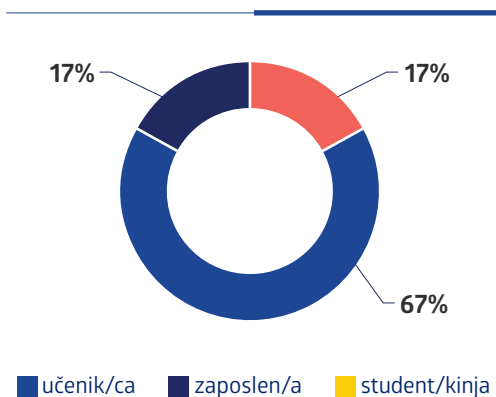
Predviđanja predstavnika područne jedinice Biroa rada u Kolašinu su pozitivna. Naime, intenziviranje turističkih aktivnosti i porast broja smještajnih kapaciteta, naročito onih visoke kategorije, „obećavaju“ povećanje prilika za zaposlenje mladih koji žive na ovom području. Naglašeno je da će ova institucija moći da im pruži informacije i da ih uputi na prave adrese.

2.8.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Kolašinu je činilo šestoro mladih ljudi (6 ženskih osoba). Strukturu grupe su činili: 4 učenice, 1 studentkinja i 1 zaposlena mlada osoba.

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi

Mladi u Kolašinu nisu upoznati sa lokalnim omladinskim politikama niti dokumentima od značaja za njih. Razlog za to vide u neuspjehu lokalne samouprave da informiše mlade. Nisu upoznati ni sa institucijama koje im stoje na raspolaganju, kao što su **Kance-**

larija za prevenciju narkomanije i pitanja mladih. Glavni problem koji se može uočiti je nedostatak takve vrste podrške i sadržaja za mlade. U opštini Kolašin ne postoji omladinski klub, niti bilo kakva slična organizacija. Ne postoji čak nijedna organizacija nevladinog sektora koja se bavi pitanjima mladih. Takvo stanje izaziva vidnu frustraciju među učesnicima fokus grupe, s obzirom na to da su nakon više upita o uspostavljanju omladinskog kluba, dobili negativne odgovore od strane lokalne samouprave.

Mladi su saglasni da je među problemima s kojima se suočavaju najupečatljiviji nezaposlenost. Ovaj problem uzrokovan je izraženom neravnotežom na tržištu rada – ponuda je veća od tražnje. Osim toga, ponuđeni poslovi nisu u skladu sa preferencijama mladih, iz razloga što veliki broj njih traži zaposlenje isključivo u javnoj upravi. Štaviše, niko od učesnika fokus grupe nije pristalica ideje preduzetništva i započinjanja sopstvenog biznisa.

Mladi su zadovoljni sistemom formalnog obrazovanja, ali smatraju da postoji prostor za poboljšanje. **Sistem obrazovanja ne pruža dobru osnovu za bavljenje određenom profesijom.** Razlog za to leži u činjenici da sistem formalnog obrazovanja ne **obuhvata praktičnu nastavu.** Navedeno je da mladi tokom srednje škole nisu imali priliku da savladaju **vještine potrebne za profesiju kojom** žele da se bave u budućnosti.

Takođe, mladi ističu da vjeruju da aktivni mladi mogu da promjene stvari, ali da obično imaju manjak podrške od strane institucija. Na papiru postoje dobri mehanizmi podrške, ali se isti ne primjenjuju efikasno. Kao primjer, navode da je jedna od članova fokus grupe učestvovala u izradi Lokalnog plana za mlade, ali iako je imala priliku da učestvuje, njena mišljenja i preporuke nisu prihvaćeni. Takav je bio slučaj i sa većinom ostalih učesnika u procesima izrade dokumenata.

Kao jedan od većih problema među mladima, naglašena je povećana konzumacija duvan-
skih i alkoholnih proizvoda. Pristupačnost, ovim proizvodima je previše velika, čak i za maloljetna lica, koja se ne sankcionišu zbog takvih postupaka. Sa druge strane, nije vidljivo ni sankcionisanje trgovaca koji, uprkos zabranama, prodaju ove proizvode.

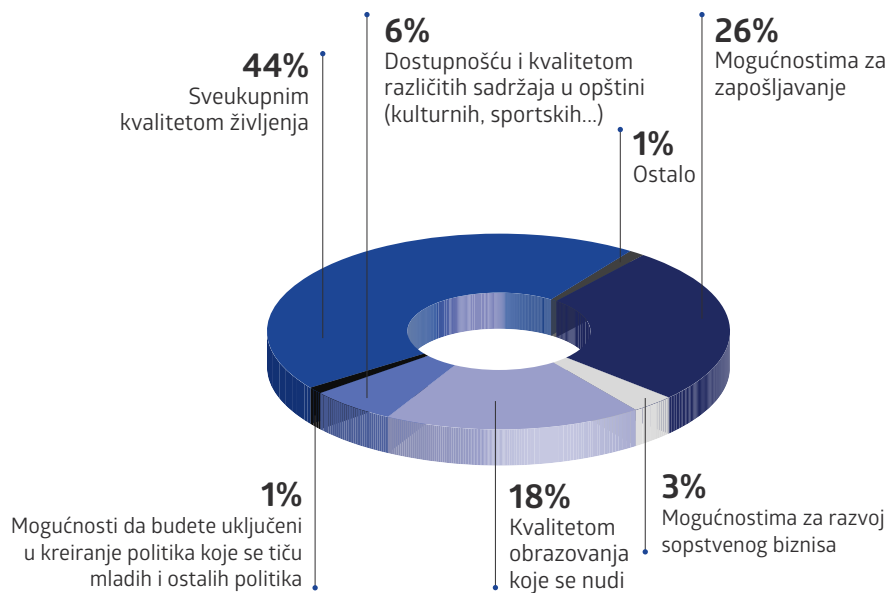
**„NAŠE GENERALNO
OBRAZOVANJE JE NA
ZADOVOLJAVAJUĆEM NIVOU
ALI NAS ONO NE OBUČAVA ZA
TRŽIŠTE RADA, JER U OKVIRU
JAVNOG OBRAZOVNOG
SISTEMA NE POSTOJI FOKUS
NA SPECIJALIZOVANE
VJEŠTINE KOJE SE MOGU
PRIMIJENITI.“**

2.8.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Kolašinu je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćena 71 mlada osoba od kojih 51.8% čine muškarci, dok 48.2% čine žene. Prema starosnoj strukturi, mladi su podijeljeni na 34.1% u rasponu od 15-19 godina, 34.7% u rasponu od 20-24 godine i 31.2% u rasponu od 25-30 godina. Nivoi obrazovanja procentualno iznose: 38.5% sa srednjim obrazovanjem, 6.6% sa višom stručnom spremom i 24% osoba sa visokim obrazovanjem, dok je 30.9% i dalje u procesu školovanja. Po mjestu stanovanja ispitanici se dijele na 40.6% onih koji žive u gradskom području, dok 59.4% živi na seoskom području. Takođe, 77.8% ispitanika još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 6.7% - iznajmljuje svoj smještaj, 1.9% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 0.9% - živi kod rođaka, 9.9% - ima svoj privatni smještaj, 2.7% - nešto drugo).

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su pasivni.	Mladi nisu informisani o prilikama koje im se nude.
Mladi imaju nerealna očekivanja od lokalne samouprave.	Mladi nailaze na manjak kooperativnosti kada upute zahtjeve kao što je uspostavljanje servisa Omladinskog kluba.
Koriste se svi kanali digitalne komunikacije sa mladima.	Ne primjećuje se aktivnost lokalne samouprave na digitalnim kanalima komuniciranja.
Mladi se ne fokusiraju na dodatno i na neformalno obrazovanje kako bi se bolje spremili za tržište rada.	Mladi ne znaju za organizovane prilike neformalnih i dodatnih obrazovanja u njihovoj opštini.

Grafik 3: Pregled nalaza iz intervjuva lokalne samouprave i fokus grupe mladih

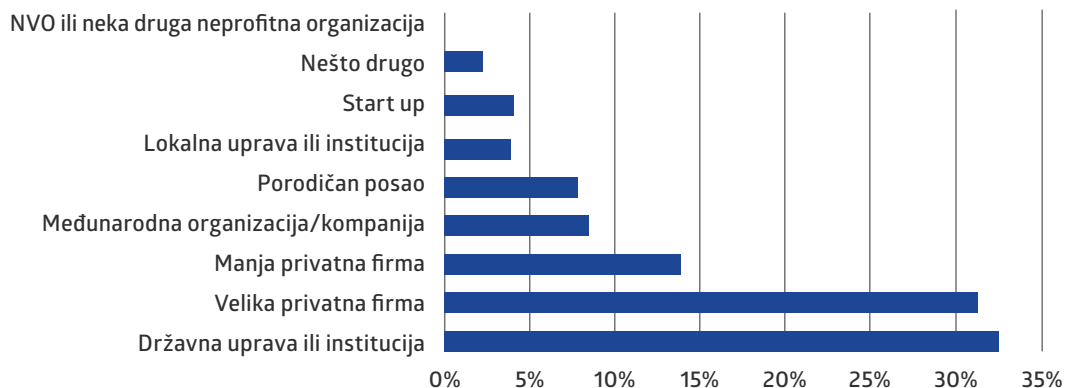
Grafik 4: Razlozi nezadovoljstva životom

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1-10, svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori ocjenjuju sa prosječnom ocjenom 5.7. Od strane ispitanika koji su svoje zadovoljstvo ocjenili sa ocjenom 5 ili niže, tri najdominantnija razloga za takvu ocjenu su: **mogućnost za zapošljavanje, sveukupni kvalitet življenja i kvalitet obrazovanja koji se nudi.** Mladi takođe, većinom žele da napuste opštinu u kojoj žive (53.3% - Da, 23.1% - Ne, 23.6% - ne zna ili odbija da odgovori). Međutim, isti ispitanici ipak ne želi da napusti Crnu Goru u istoj mjeri (39.2% - Ne, 32.1% - Da, 28.7% - ne zna ili odbija da odgovori).

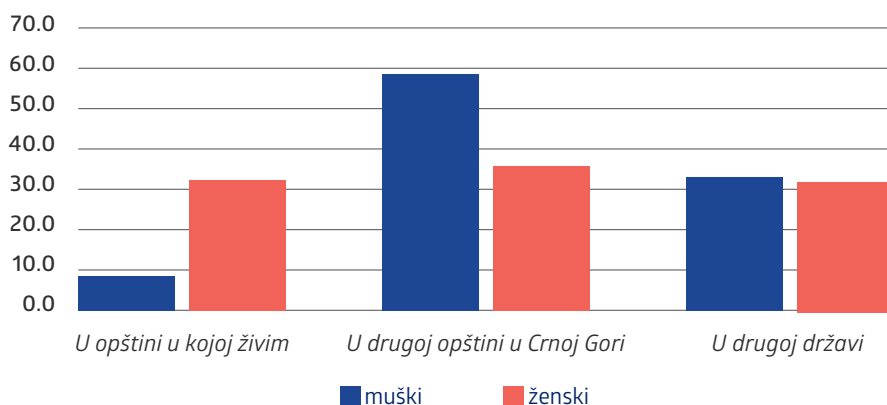
Kada su u pitanju karijerne preferencije, najveći procenat mladih u Kolašinu traži zaposlenje u državnoj upravi ili instituciji, dok gotovo nema osoba koje razmišljaju o zaposlenju u NVO ili nekoj drugoj neprofitnoj organizaciji što je i prikazano na grafiku br. 4. Ovakve preferencije se poklapaju sa uvjerenjem koji su mladi iskazali u kvalitetivnom istraživanju - da se posao u državnoj upravi smatra jedinim sigurnim i stabilnim vidom zaposlenja.

Na pitanje gdje bi željeli da se zaposle, **21% ispitanika odgovorilo je da bi željelo da se zaposli u opštini u kojoj živi, 45.8% u drugoj opštini u Crnoj gori i 33.2% u drugoj državi.** Odgovori se međutim, razlikuju za muškarce i za žene, iako obje grupe imaju jednak broj ispitanika sa preferencijom zaposlenja u drugoj državi (33.3% za muškarce i 32.9% za žene). **Znatno veći broj muških ispitanika ima preferenciju prema zaposlenju u drugoj opštini u Crnoj Gori (57.4%), naspram zaposlenja u opštini Kolašin (9.3%),** dok kod žena **postoji gotovo jednak broj ispitanika koji imaju različite preferencije prema mjestu zaposlenja** (32.3% - u opštini u kojoj žive, 34.8% - u drugoj opštini u Crnoj Gori).

Od 26.4% ispitanika koji su zaposleni (8.5%-Nezaposlen/e,53%-Studenti/kinje, 23.5% - Učenici/e), čak 91.7% je istaklo da je zadovoljno sa poslom koji trenutno obavlja, dok je 8.3% nezadovoljno. Kod ispitanika koji su naveli da nisu zadovoljni postoje dva razloga za to: **posao koji obavljaju ne nudi mogućnost razvoja i napredovanja (57.4%) i nedostatak odgovora „za stalno“ (42.6%).**

Grafik 5: Preferencije pri zaposlenju

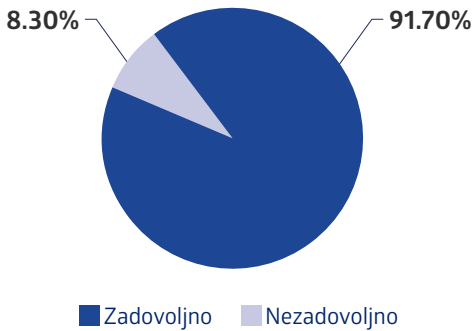
Grafik 6: Preferencije mjesta zaposlenja, po polu

Većina mladih nije upoznata sa politikom i programima koje sprovodi ZZZCG (68.5%). Takođe, većina mladih nije upoznata ni sa politikom i programima koje sprovodi lokalna samouprava u domenu zapošljavanja (57.4%). **Kao dvije glavne prepreke za zapošljavanje u opštini Kolašin, mladi vide potrebnost partijske knjižice (31.5%) i opšti nedostatak poslova (37.3%).**

Ispitanici su podijeljeni po pitanju pokretanja sopstvenog biznisa (48.5% - razmišlja ili je već pokrenulo sopstveni biznis, 51.5% - ne

razmišlja o pokretanju sopstvenog biznisa). Takođe, na skali od 1 do 10, mladi su u prosjeku negativno ocijenili institucionalnu i pravnu podršku u pokretanju biznisa (4.22), međutim podršku okoline u pokretanju biznisa su ocijenili pozitivno (6.16).

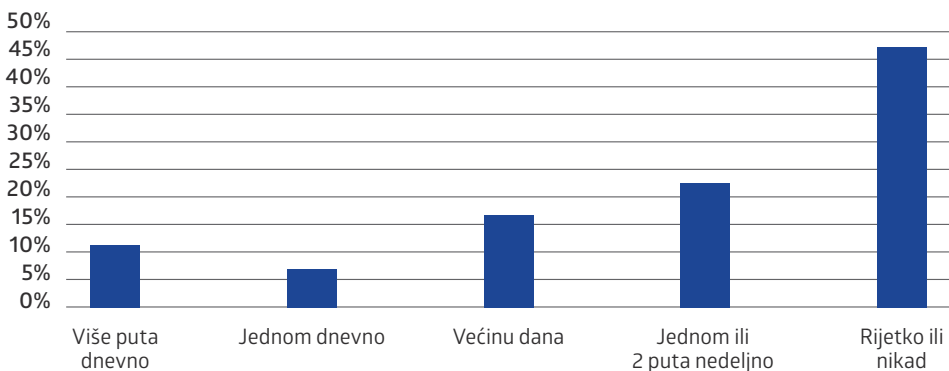
Mladi u Kolašinu većinom nisu uključeni u programe i obuke neformalnog obrazovanja (59.3%). Glavni razlozi za to su nedostatak prilika za sticanje neformalnog obrazovanja (28.7%) i mišljenje da imaju dovoljan broj znanja i vještina te da im takav vid

Grafik 7: Zadovoljstvo poslom koji trenutno obavljaju

obrazovanja nije potreban (27.4%). Sa aspekta cjelokupne dodatne edukacije, **većina mladih (74.7%) smatra da bi im ona pomogla prilikom zapošljavanja**, dok dio ostalih 25.3% mladih koji misle suprotno i koji su zaposleni, **većinski (53.4%) ističu da se osobe zapošljavaju preko veze, a ne shodno kvalifikacijama**.

Procenat mladih koji vjeruju da su mladi **spretni da odgovore zahtjevima tržišta rada za digitalnim vještinama iznosi 69.3% procenata**. Sopstvene digitalne vještine na skali od 1 do 5 su ocijenili sa prosječnom ocjenom 3.74,

Grafik 8: Učestalost konzumacije alkoholnih pića

dok su digitalne vještine društva u kojem se kreću ocijenili sa prosječnom ocjenom 3.6.

Sa aspekata zdravih stilova života, **postoji problem pretjerane konzumacije alkohola među mladima**. Nalazi istraživanja pokazuju da čak 16.7% mladih konzumira alkoholna pića **jednom ili više puta dnevno** (7%-više puta dnevno, 9.7%-jednom dnevno, 5.2% - većinu dana, 29.4%- jednom ili 2 puta nedjeljno, 48.8%- rijetko ili nikad).

2.8.5. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Kolašinu je dobro razvijen. Takođe, s obzirom da ova opština ima mali broj zaposlenih postoji intenzivna saradnja između zaposlenih, koji u svom referatu pokrivaju više aspekata lokalne politike. Ipak, posao u lokalnim institucijama koje se bave mladima je otežan kašnjenjem usvajanja planskih dokumenata na nacionalnom nivou, što izaziva zastoj u kreiranju planova i realizaciji aktivnosti na lokalnom nivou.

U lokalnom Birou rada ne postoje posebni programi i mjere koji se odnose na mlade, osim programa stručnog osposobljavanja

koji je namijenjen visokoškolcima i koji direktno targetira problem nezaposlenosti mladih usljed nedostatka radnog iskustva. Postoji negativno iskustvo kod službenika ZZZCG u okviru programa stručnog osposobljavanja zbog nepostojanja kriterijuma koji su neophodni da poslodavac ispuni prilikom prijave za učešće u programu.

Mladi ističu da je izuzetno bitno da lokalna samouprava komunicira sa mladima prije donošenja ključnih odluka, s obzirom na to da potezi koje vuku najmanje utiču na one na koje se odnose.

Većina mladih ima preferenciju ka zaposlenju u državnim kompanijama ili javnoj upravi zbog navodne sigurnosti i stabilnosti koju nose. Takođe, postoji i slična preferencija prema velikim kompanijama. Nalazi i kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja pokazuju da mladi ne razmišljaju o preduzetničkim poduhvatima ili osnivanju privatnih biznisa.

Postoji vidno nezadovoljstvo među mladima sa sistemom javnog obrazovanja i manjkom praktičnog znanja koje se nudi. Istaknuto je da teorijska osnova koju stiču nije primjenjiva na tržištu rada.

GLAVNE PREPORUKE:

- Prema podacima Zavoda za zapošljavanje za 2021. godinu, u opštini Kolašin identifikovana su deficitarna zanimanja u sektoru obrazovanja. U tu grupu spadaju prevashodno nastavnici prirodno-matematičke struke, a naročito zanimanja profesor matema-

tike, dok je višak tražnje u odnosu na ponudu radne snage identifikovan i kod zanimanja profesor klavira. Kako bi se osiguralo bolje podudaranje ponude i tražnje za navedenim zanimanjima, preporuka je intenzivnija promocija navedenih zanimanja među srednjoškolcima, kao i usmjeravanje upisne politike ka ovim zanimanjima kako bi se radna snaga preusmjerila ka zanimanjima kod kojih je prisutan suficit (odnosno višak ponude u odnosu na tražnju za radnom snagom);

- Potrebno je uspostaviti efektivne kanale komunikacije između lokalne samouprave i mladih.
- Kreirati mehanizme koji će omogućiti nadgledanje efektivnosti i efikasnosti sprovedenih mjera.
- Usmjeriti fokus planova i programa na edukaciju i pripremu mladih za rad u privatnom sektoru i preduzetništvu.
- Adaptirati ili reformisati sistem javnog obrazovanja, kako bi se prilagodio potrebama mladih i novim tržišnim trendovima.
- Preusmjeriti finansijska sredstva na događaje kulturnog sadržaj, sa dodatnim fokusom na kulturni sadržaj kreiran od strane mladih.
- Organizovanje omladinskih klubova i sličnih omladinskih servisa koji trenutno ne postoje.

Pljevlja 2.9.

Ukupan broj stanovnika opštine Pljevlja, koja se nalazi u sjevernom regionu, prema rezultatima popisa iz 2011. godine, iznosi 30 780 stanovnika⁸⁹ (49.17% muškaraca i 50.83% žena). Prema procjeni broja stanovnika MONSTATa, u 2021. godini Pljevlja su imala 25 917 stanovnika. Od ukupnog broja stanovnika, 5547 pripada starosnoj grupi od 15 do 29 godina, što čini 18% stanovništva ove opštine. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 51.95% muškaraca i 48.05% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, u ovoj opštini živi svega 13 osoba iz RE populacije od kojih su 4 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 80 živi u Pljevljima. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Pljevlja se nalaze na 13. mjestu⁹⁰.

89 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT

90 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

Posljednji lokalni akcioni plan za mlade za opštinu Pljevlja je definisan za 2021. godinu. Nisu dostupni izvještaji o sprovođenju prethodnog Lokalnog akcionog plana za mlade. Akcionim planom je definisano 27 mjera i aktivnosti, koje su identifikovane shodno potrebama mladih izražene kroz sprovedeno istraživanje. Prioriteti lokalnog akcionog plana u skladu su sa prioritetima Nacionalne strategije za mlade. Dodatno, aktivnosti su definisane shodno potrebama mladih, sa preporukama mladih da se pokrene Savjet mladih, uspostavi efikasn normativni i institucionalni okvir za sprovođenje omladinske politike. Pored aktivnosti kao što su obuke, radionice, planirane su i druge aktivnosti poput pokretanja emisije za mlade, inicijative za stipendiranje mladih i slično. Za potrebe pripreme Lokalnog akcionog plana, formirana je fokus grupa sa mladima i članovima omladinskog kluba, kao i fokus grupa sa predstavnicima političkih partija. Fokus grupe su vodili predstavnici lokalne samouprave. Najveći problemi na koje su se mladi fokusirali su:

nedostatak vannastavnih aktivnosti koje su u skladu sa interesovanjem mladih, nedostatak kulturnih sadržaja, nedovoljno sadržaja za kreativno provođenje slobodnog vremena, nezaposlenost mladih, nedovoljna mogućnost obavljanja programa stručnog osposobljavanja, predrasude okoline za mlade koje dolaze iz ugroženih kategorija stanovništva. Istaknute su sljedeće potrebe mladih: postojanje aktivnog bioskopa, pokretanje volonterskih akcija, amaterske sportske manifestacije, škole stranih jezika, poboljšanje izgleda grada po pitanju grafita i murala, pokretanje omladinskog radija, osnivanje lokalnog pozorišta, rekonstrukcija sportskih terena.

Ključni akteri su: nevladine organizacije, omladinski klub, škole, civilni sektor, Centar za socijalni rad, političke strane, sportski klubovi, zdravstvene ustanove, đачki parlament, ZZZCG. Budžet nije definisan, određen je samo izvor finansiranja koji nije precizan. Kao odgovorne institucije finansiranja realizacije aktivnosti navode se: "lokalna samouprava, donatori, državni budžet, privredni sektor", što znači da budžet za aktivnosti nije izvješan te da je njihova realizacija upitna i zavisi od finansijskih mogućnosti odgovornih organizacija.

Lokalnu omladinsku politiku planira i sprovodi **Sekretarijat za društvene djelatnosti**. Opština Pljevlja ima lokalnu kancelariju za mlade i omladinski klub.

Strateški plan razvoja opštine Pljevlja za period 2021-2025. kao specifične ciljeve ubraja one koje nisu u direktnoj vezi sa mladima, ali su mladi obuhvaćeni u određenim aktivnostima. Ovaj Plan, između ostalog, podrazumijeva i stvaranje boljih mogućnosti za mlade iz ruralnih područja, poboljšanje kvaliteta života i unapređenje privrednih aktivnosti, sve sa ciljem sprečavanja odliva stanovništva iz opštine. Kada je u pitanju sport, akcenat se stavlja na obezbjeđivanje adekvatne obuke za djecu i mlade, posebno u zimskim mjesecima.

2.9.1.

Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

Obavljen je razgovor sa predstavnikom **Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Pljevlja**. Prema nalazima razgovora razvijenost strateškog i zakonodavnog okvira je u slučaju Opštine Pljevlja na zadovoljavajućem nivou. Lokalni nivo predstavlja stranu koja ima za zadatak da ispoštuje relevantnu regulativu i da donese propisana dokumenta shodno nacionalnim pokazateljima. **Kao zabrinjavajuću činjenicu, predstavnik ističe to da većina NVO svoj statut definiše tako da pokriva više sektora (npr. ekologija i životna sredina, mladi i omladinske politike) i sve to kako bi imali širi spektar mogućnosti za konkurisanje na različite pozive za projekte.** S tim u vezi, veliki nedostatak sistema je taj da se nevladine organizacije više prilagođavaju aktuelnim pozivima i na taj način usmjeravaju njihova interesovanja. **Kada je u pitanju omladinska politika, potrebno je da se više radi na otvorenosti i pristupačnosti prema mladima. Nedostatak ljudskih resursa ne predstavlja problem za rad i funkcionisanje unutar Sekretarijata, ali ono što im otežava obavljanje redovnih poslova jeste i kašnjenje nacionalnih strateških dokumenata.** Pored toga, usporavanje u radu vide i zbog komunikacije sa organima upravljanja i centralnim institucijama iz ove oblasti, koja nije na zavidnom nivou.

Činjenica je da postoje mnoge birokratske procedure koje su često iscrpljujuće, jer se na povratne informacije čeka duže nego što bi trebao da bude slučaj.

Kao glavnu prepreku za sprovođenje efikasnih politika za mlade, iz Sekretarijata tvrde nedovoljnu otvorenost lokalne samouprave ka mladima i suprotno. **Čini se kao da se glas mladih ne čuje dovoljno, pa samim tim oni i gube motivaciju da se priključe u**

aktuelne radionice i daju svoj doprinos. Kao dobar instrument sprovođenja omladinske politike bio je i **Savjet mladih Opštine**, koji je u prošlosti postojao i iz određenih razloga više ne radi. Od 2022. godine je planirano ponovno pokretanje Savjeta mladih jer se pokazao mnogo korisnim pri sprovođenju svih aktivnosti, a i iz razloga jer je postojala i fokus grupa koja je uključivala i mlade. Ovakva fokus grupa je služila kao velika pomoć pri odabiru i definisanju samih aktivnosti koji se tiču mladih.

Govoreći o dostupnim sredstvima, unutar budžeta Opštine, definisana je stavka za mlade koja pokriva sve segmente interesovanja, počev od obrazovanja, pa do sporta i zabave.

„MI PODRŽAVAMO SVE INICIJATIVE, KAKO OD ŠKOLA TAKO DO MLADIH LJUDI. SVAKO KO ŽELI MOŽE SE OPŠTINI OBRATITI I MI SE UVIJEK TRUDIMO DA IM ODGOVORIMO NA ZAHTJEV.“

Kada je u pitanju sektor zadužen za mlade na lokalnom nivou, ključna je Kancelarija za mlade i prevenciju narkomanije i bolesti zavisnosti. Budžetska stavka "obrazovanje iz vannastavnih aktivnosti" je nova i u sklopu iste realizovana je **Inžinjerska škola nauke**, gdje su mladi opštine Pljevlja prisustvovali različitim radionicama i predavanjima iz oblasti inžinjerskih nauka. **Kapaciteti ljudi koji rade u sektoru za mlade se ne razvijaju na zadovoljavajućem nivou.** S tim u vezi, na radionice i seminare ne prisustvuju službenici, iako su pozivi upućeni Sekretarijatu. Češće se dešava situacija da njihovi nadređeni ispred lokalne samouprave prisustvuju određenom događaju, što predstavlja veliki nedostatak za tim iz Sekretarijata, budući da ova neaktivnost utiče na razvoj vještina i adekvatno umrežavanje. **Nedostatak podataka predstavlja takođe izazov pri radu i na ovaj problem se gleda kao potencijalni rizik koji je uvijek prisutan.** Internim analizama i

praćenjem podataka dolaze do baze podataka mladih i ova baza služi kao instrument koji djelimično pomaže pri izradi određenih aktivnosti. Kao glavni problem navodi se veliki odliv mladih iz opštine Pljevlja, što ne predstavlja povoljan faktor za aktivniji rad sa mladima, jer je vremenom mladih lica sve manje.

„PLJEVLJA SU TAKOREĆI PUST GRAD. MLADIMA JE SVIJEST TAKVA DA NE VIDE BUDUĆNOST U SVOM GRADU, SVI JEDVA ČEKAJU DA ZAVRŠE SREDNJE OBRAZOVANJE I DA SE UPUTE U DRUGI GRAD NA STUDIJE. NAŽALOST, ETIKETIRANI SMO I OD STRANE DRUGIH GRADOVA KAO TAKAV GRAD, SA VELIKIM ODLIVOM MLADIH LJUDI. OVO JE VEOMA TUŽNA SLIKA.“

Kanali komunikacije su na zavidnom nivou iz razloga što pokrivaju sve vidove komunikacije: veb-sajt opštine, lokalna televizija i tri lokalna portala, a pored toga koriste se i društvene mreže (Facebook i Instagram nalog). **Mladi najviše koriste društvene mreže pa je potrebno aktivno ih pratiti i nuditi im kvalitetan sadržaj.** I pored uloženog truda, mladi i dalje nisu spremni za saradnju i nisu zainteresovani za mogućnosti koje im se nude. Iz tog razloga, smatra se da je potrebno proširiti spektar oblasti koje interesuje mlade i nuditi im više aktivnosti na teme koje njih zanimaju. **Mladi su sada aktivniji, brže obrađuju informacije, a iz Sekretarijata tvrde da je njihova dužnost da prate trendove i prilagođavaju interesovanja shodno njihovim.**

Omladinski klub Opštine Pljevlja je usljed pandemije bio zatvoren, ali je opet u funkciji. Klub pokriva veoma zanimljive teme i aktivno se radi sa mladima. **Međutim, kada su u pitanju servisi koji pružaju podršku mladima, bilo da su obrazovne ili kultur-**

ne institucije, ili ipak kancelarije za mlade, uvijek se javlja jedan zajednički problem, a to su nedovoljna finansijska sredstva za efikasno funkcionisanje i realizovanje svih aktivnosti. Većina institucija nema svoj budžet već zavise od drugih, centralnih institucija. Isto tako, kao prepoznat problem jeste i činjenica da se na kulturnim dešavanjima sve manje mladih pojavljuje. **Njih je teško zainteresovati za bilo koju aktivnost – mladi jednostavno pronadu određenu kritiku i manu.**

„UPRAVLJAČKA STRUKTURA NIJE NA NAJZAVIDNIJEM NIVOU. NAŠA OPŠTINA NIJE IMALA DOBRU KOMUNIKACIJU SA UPRAVOM ZA MLADE I SPORT, A NI SA MINISTARSTVOM. NARAVNO, POSTOJE IZUZECI, ALI VEOMA ČESTO SE DEŠAVA DA NISMO UPUĆENI U AKTUELNA DEŠAVANJA KOJA SE SPROVODE. NA PRIMJER, PRILIKOM OSNIVANJA OMLADINSKOG KLUBA, OPŠTINA PLJEVLJA NIJE IMALA NIKAKVIH INFORMACIJA VEĆ SMO DAN PRIJE OTVARANJA SAZNALI ZA TO. TAKOĐE, PRILIKOM PROCESA ODABIRA ADMINISTRATIVNOG RADNIKA MI NISMO BILI UPUĆENI NITI POZVANI DA UČESTVUJEMO KAO ČLAN KOMISIJE. SMATRAM DA SE NAŠE MIŠLJENJE TREBA VIŠE UVAŽITI.“

Pandemija je uticala i na usporavanje realizacije svih aktivnosti prema planu i programu. Aktivnosti su većinom bile realizovane online. Ono što je potencijalna prijetnja jeste da se interesovanje mladih mijenja, te je potrebno održati komunikaciju sa mladima i nuditi im radionice i edukacije na aktuelne teme.

2.9.2.

Nalazi intervju sa Biroom rada

Kao jedini program koji posebno targetira mlade ljude jeste program stručnog osposobljavanja koji se uspješno sprovodi 10 godina unazad.

Takođe, jedna od aktivnih mjera zapošljavanja je i program samozapošljavanja kroz grantove, za koju su mladi pokazali izrazito interesovanje svojim uključenjem. Naime, ovaj program nudi bespovratne kredite u iznosu od 3 750 eura u svrhu pokretanja sopstvenog biznisa. Prednost pri odabiru su imali mladi i žene. 39 učesnika je učestvovalo u ovom programu prošle godine, a radionice su trajale četiri dana. Teme samih radionica su: podstaknuti preduzetništvo, pisanje biznis plana i slično. **Kao naročita potreba nameće se veći broj radionica na temu pokretanja sopstvenog biznisa i preduzetništva.** Program “Stop sivoj ekonomiji” je predstavljen kao jedan veoma zanimljiv i koristan projekat sa ciljem podsticanja mladih u vidu edukacija, gdje su mladi dobijali priliku za radno angažovanje unutar programa sa simboličnom mjesečnom zaradom od 250 eura.

Odziv mladih u programima nije na zadovoljavajućem i željenom nivou. Postoje mladi koji se odazovu pozivima Biroa rada, ali uvijek postoji prostor da oni zloupotrebe poziv i dopuste trećem licu da u njihovo ime indirektno učestvuju (napišu biznis plan i slično), što na kraju može dugoročno da utiče na aktivnosti sprovedene u okviru ovog programa. **Osim što je potrebno pronaći način da se mladi više zainteresuju za ovakve pozive, potrebno je promijeniti određena pravila kako bi mladi ozbiljnije shvatili svaki poziv za uključivanje.**

Kada su u pitanju kanali za distribuciju i promociju informacija o programima, pro-

grami se promovišu preko: vebajta, televizije, različitih gostovanja, a sa druge strane i službeni radnici, savjetodavci, su dužni da svaku stranku upoznaju sa aktuelnim programima koji u tom momentu njima mogu da budu od koristi. **Govoreći o samoj evaluaciji realizovanih programa, ističe se da se sprovodi od strane centralne službe iz Podgorice, gdje se prati cjelokupan odziv poslodavaca, zapošljenja i slično (u zavisnosti od programa), što u određenim momentima bude isrppljujuće.** Kada je u pitanju analiza radnog učinka lokalnog Biroa, isti je u nadležnosti centralne službe i nema mnogo informacija po tom pitanju.

„MISLIM DA BI BILO POTREBNO DA SE SPROVEDE NEKA ANKETA, MAKAR NA NAŠEM SAJTU, GDJE BI LJUDI DALI SVOJE MIŠLJENJE U VEZI ODREĐENOG PROGRAMA KOJI SU POHAĐALI KAO I ONIH KOJI ŽELE DA BUDU UČESNICI NEKOG PROGRAMA.“

Savjetodavci u Birou rada su uvijek na raspolaganju kada se stranka javi za bilo koju vrstu pomoći, a posebno pravnu pomoć. Velika pogodnost je ta što su oni uvijek dostupni paralelno sa ostalim službenicima i uvijek se odazovu na bilo koji upit. **Najveći broj osoba koje se javljaju sa pitanjima su nezaposlene, ili su to lica sa teškom materijalnom situacijom i stariji, dok mladih lica ima manje.** Mladi su više zainteresovani za program stručnog osposobljavanja i oni dolaze na informisanje kada je proces prijave za ovaj program. **Nažalost, veliki je nedostatak taj što mladi zloupotrebljavaju ovaj program, te se dogovaraju sa poslodavcima da fiktivno budu zaposleni.** Potrebno je staviti akcenat na aktivno učenje svih zaposlenih u Birou rada, jer znanje na neki način zastarjeva, te je potrebno da se radi na konstantnim aktivnostima koje će da doprinesu

poboljšanju znanja, unapređenju vještina, učenju o novim zakonima, regulativama i slično. **Sagovornik smatra da se ova stavka mora uvesti kao obavezna među svim zaposlenima u državnim organima.** S tim u vezi, stalno učenje bi doprinijelo bržim reagovanjem, efikasnijim rješavanjem problema i efektivnijim radom unutar ove institucije. Ponekad se dešava da je stranka bolje informisana od službenika. Sa druge strane, umrežavanje zaposlenih kroz različite radionice i edukacije će pozitivno uticati kako na njih tako i na krajnje korisnike Biroa rada. **Gledajući sa aspekta uopštenog sistema podrške Biroa rada, potrebno je uložiti više napora, pogotovo u rad sa mladima kada je u pitanju karijerno savjetovanje jer se pokazalo da utiče motivišuće na drugu stranu.** U toku prethodnog perioda, naglašava se da se karijerno savjetovanje radilo kroz posjete osnovnim i srednjim školama i direktnim kontaktom sa đacima, organizovanje edukacija u prostorijama Biroa rada i slično. To se pokazalo veoma korisnim iz razloga što su se vijesti brže širile i mnogi mladi su čak i samoinicijativno dolazili u prostorije Biroa rada. Kao nedostatak se pominje i nedovoljan broj aktivnih projekata kojim se povezuju mladi sa Biroom rada. Nedostaje konkretan pristup ljudima i prepoznavanje problema pojedinca.

Marginalizovane grupe stanovništva, lica sa invaliditetom i ostali učestvuju u posebnim programima koji se realizuju shodno Zakonu i oni su uvijek aktivni. Rad sa njima je na zadovoljavajućem nivou i bilježe se veoma dobri rezultati. Sa druge strane, poseban pristup za mlade u dugotrajnoj nezaposlenosti ne postoji, iz razloga što se mladi ne zadržavaju da evidenciji nezaposlenih. Svako ko hoće da bude radno angažovan može to i da postane, jer prilika uvijek postoji, makar i zahvaljujući sezonskim poslovima. **Međutim, zabrinjavajuća i veoma alarmantna situacija jeste da za sezonske poslove Biro rada ne može pronaći mladu radnu snagu.** Nerijetko se dešava da

mladi ne žele da rade takve poslove, zarada im ne odgovara i slično. Zaključak je taj da je potrebno više poraditi na svijesti mladih i pokazati im da rad nije nešto od čega oni treba da "bježe" već da rad otvara mnoge druge mogućnosti za budućnost. **Mladi u današnje vrijeme žive u iluziji da su svi bogati i srećni, a da istovremeno niko nije radno angažovan.**

„ZNAČAJ RADIONICA JE DRAGOCJEN I POTREBNO JE VIŠE NAPORA ULOŽITI KADA SU U PITANJU ORGANIZOVANJE ISTIH I GENERALNO UMREŽAVANJE MLADIH NA OVAJ NAČIN. ONO ŠTO MI SE NE SVIĐA JESTE ZASTARJELI PRISTUP U ŠKOLAMA KADA SU U PITANJU EDUKACIJE. DEŠAVA SE DA DJECA KOJA IMAJU NEDOVOLJAN USPJEH, BUDU FANTASTIČNA U RADIONICAMA I POKAŽU NEVJEROVATNO ZNANJE I ODLIČNE VJEŠTINE I SVE TO IZ RAZLOGA ŠTO DOBIJU PRILIKU DA KAŽU SVOJE MIŠLJENJE O ODREĐENOJ TEMI.“

Govoreći o preprekama sa kojima se mladi suočavaju u procesu tranzicije od obrazovanja do posla, one jesu rezultat stalne promjene tržišta. U jednom momentu određeni fakultet je deficitaran, a u drugom momentu na evidenciji Biroa bude suprotna situacija, što mladima predstavlja veliki izazov za snalaženje i pronalazak adekvatnog posla na tržištu rada. Ono što je potrebno jesu konstantne analize i istraživanja na ovu temu kako bi mladi bili informisani i kako bi shodno analizama izabrali svoju struku i znali šta ih očekuje nakon završetka fakulteta. Iako je veoma izazovno procjeniti ova kretanja, iz Biroa rada tvrde da je moguće

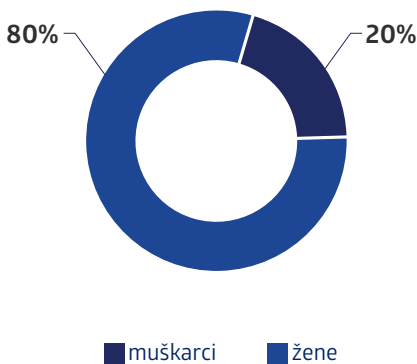
makar napraviti jednu približno jasnu sliku i učiniti da mladi zapravo i postanu svjesni onoga šta ih očekuje nakon završetka obrazovanja, odnosno na tržištu rada. **U opštini Pljevlja, većina mladih želi da svoje radno angažovanje zasnuje u Rudniku i Termoelektrani, iz razloga što je zarada znatno veće nego u drugim organizacijama. Ova situacija utiče na stvaranje preferencija između zanimanjima i na kraju stvaranje disbalansa ponude i tražnje na tržištu rada.** Profesije poput kuvara, poslastičara i slično su nešto što mladi ne biraju. Veliki je nedostatak taj što su se obuke u ovim sektorima smanjile, iako su bile mnogo korisne. Vjeruje se da će upravo ovaj nedostatak uticati na to da se dodatno smanji broj mladih koji se opredjeljuju za ovaj poziv. **Kako bi se tržište rada dovelo u ravnotežu, potrebno je opredjeliti više sredstava za programe, projekte, više ulaganja u pokretanje sopstvenog biznisa i preduzetništva.**

Kapaciteti ljudskih resursa nisu na zadovoljavajućem nivou jer jedan službenik pokriva oko 60 stranaka, odnosno jedan savjetodavac radi sa 700 nezaposlenih, što utiče na krajnji kvalitet rada. Kada su u pitanju konsultacije i sugestije područnih jedinica, načelnici su većinom prisutni, a predstavnik Biroa rada smatra da se u određenim situacijama, njihov glas dovoljno i ne čuje. **Predstavnik zapravo i nije siguran da li se aktivno prenose ideje, planovi i zaključuje da su sve aktivnosti vezane i centralizovane u Glavnom gradu.** U toku pandemije se nisu sprovodile posebne mjere koje se odnose na mlade i zapošljavanje mladih.

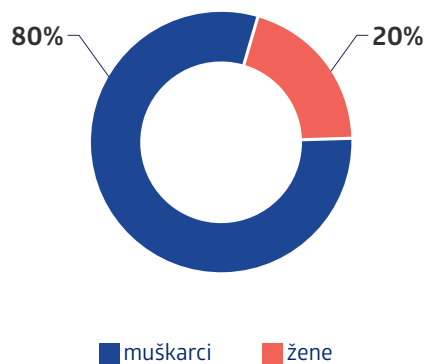
2.9.3.

Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Pljevljima je činilo četvoro mladih srednjoškolaca i jedno zaposleno lice starosne dobi od 15 do 18 godina. U okviru fokus grupe su bile 4 ženske i 1 muška osoba.

Grafik 1: Struktura učesnika u fokus grupi po polu

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi po zanimanju

Ono što se odmah dalo primjetiti jeste da su mladi bili izuzetno upoznati i svjesni nepovoljne situacije, u kojoj se mladi te opštine trenutno nalaze. Samokritički su pristupili problemu i na adekvatan način obrađivali svako postavljeno pitanje.

Svi učesnici fokus grupe su upoznati kako sa Lokalnim akcionim planom za mlade tako i sa Nacionalnim akcionim planom. Govoreći o uopštenoj svijesti među mladima, shodno zaključcima fokus grupe, ona nije na zavidnom nivou i potrebno je više aktivnosti da se sprovodi među mladima kako bi oni bili više informisani o situaciji u kojoj se nalaze. Govoreći o omladinskoj politici na lokalnom nivou, takođe nije na zadovoljavajućem nivou. **Kancelarija za mlade postoji ali samo formalno, što ne može napraviti pozitivan pomak što se tiče stanja mladih u opštini.**

S tim u vezi, može se zaključiti da iako postoje mjesta gdje se mladi mogu obratiti, oni više postoje radi formalnosti, a ne radi koristi za mlade. Opština Pljevlja ne predstavlja adekvatnu sredinu za mlade iz razloga što nema dovoljno mogućnosti za zapošljavanje, kvalitet obrazovanja nije na zadovoljavajućem nivou, mladi su pasivni i interesovanja su im usmjerena u pogrešnom pravcu. Sve ovo zajedno doprinosi da se mladi aktivno iseljavaju iz opštine u po-

trazi za boljom budućnošću. **Dobra strana jeste to da su kulturna dešavanja uvijek bila na nivou, ali ono što fali jesu mladi koji bi ih posjećivali.**

Zaključno, institucionalna podrška bi trebalo da bude snažnija, jer mladi ne dobijaju primjere dobre prakse kako treba da djeluju i gdje treba usmjeriti interesovanje. obrazovni sistem nije uopšte na zavidnom nivou i čini se da je svake godine manje kvalitetan od prethodne. **Škole treba posmatrati kao sponu između mladih i mogućnosti, što nije slučaj.**

Učesnici fokus grupe vjeruju da je teško doći do adekvatnog zapošljenja, što dodatno doprinosi činjenici da mladi prije biraju odlazak u drugi grad. Takođe, fokus grupa je svjesna postojanja rada na crno gdje skoro svako od učesnika poznaje nekog da radi za dnevnicu ili nije prijavljen. **Vjeruju da je sistem glavni krivac za ovu situaciju, jer ukoliko bi standard ove opštine bio bolji i stopa sive ekonomije bi bila na nižem nivou.** Takođe, zbog nepovoljne situacije, dešava se da mnogi njihovi vršnjaci i poslije škole rade u određenim buticima, kafićima i slično, kako bi finansijski pružili podršku roditeljima. **Govoreći o preduzetništvu, veliki nedostatak predstavlja nepostojanje ovakvog ili sličnog predmeta u školi.** Fokus

grupa se slaže da su ovakvi stručni predmeti veoma korisni jer je nešto sa čime će se uvijek u životu susresti. Pojedinaac treba da njeguje ovakve vještine kako bi tokom godina radio na sticanju novih ili unapređivao postojeće. **Ovoj nepovoljnoj situaciji doprinosi i to što profesori nisu motivisani da pomognu u procesu učenja, niti da ih podstaknu na nešto novo.** Odnos između đaka i profesora nije uopšte na zavidnom nivou, već se sve svodi na dobijanje konačne ocjene. Nefinansijska podrška je ključan faktor zbog čega se određeni projekti ne pokreću unutar škole.

„KADA VJETAR DUVA NAMA SE PROZORI ŠKOLE OTVARAJU. ŠTA DRUGO DA OČEKUJEMO?“

„U ŠKOLAMA NE POSTOJE PREDMETI KOJI NAS USMJERAVAJU NA ŽIVOT, NA ONO ŠTA NAS OČEKUJE POSLIJE ŠKOLE. KAKO DA OČEKUJEMO DA ĆE NAM NEKO PRUŽITI FINANSIJSKU PODRŠKU ZA ODREĐENE IDEJE AKO NAS NIKO NE USMJERAVA KAKO DOĆI DO TIH IDEJA?“

Mladi iz fokus grupe zaključuju da će se prije opredjeliti za fakultet u kojem će se lakše i brže zaposliti, nego da biraju ono što vole, a da istovremeno znaju da je izazovno da pronađu zaposlenje.

Predstavnici fokus grupe su upoznati sa konceptom neformalnog obrazovanja i podržavaju ovu formu obrazovanja iako im se u formalnom obrazovanju nikako ne pruža prilika da nauče nešto više i da se pridruže nekoj formi neformalnog obrazovanja. Čini se da se više vrjednuju ocjene na papiru te da niko unutar škole ne podiže svijest o značaju neformalnog obrazovanja.

U konačnom, to što mladi nisu dovoljno zainteresovani, ne potiče od njih samih već od okoline koja ih ne motiviše niti upozna je sa pravim vrijednostima, zaključuju oni. Predstavnici iz fokus grupe tvrde da su imali priliku da pohađaju određene radionice i seminare, ali da za njih nisu saznali preko škole već privatno. Jedan predstavnik fokus grupe je aktivan u volonterizmu, ali smatra da je u društvu veoma loše prihvaćen i predstavljen. Istovremeno, oni zaključuju da žele više da nauče o procesu aplikacije za posao, o procesu pokretanja sopstvenog biznisa, izradi biznis plana i slično. Jedan predstavnik fokus grupe je razmišljao o promjeni škole zbog nedovoljno dobrog kvaliteta i ne baš sjajnih profesora.

„VEOMA ČESTO SE ODREĐENI ĐAK ISTAKNE NA NEKIM ŠKOLSKIM TAKMIČENJIMA ILI SLIČNO, A NERIJETKO PROFESORI UZIMAJU TO KAO NJIHOVU ZASLUGU. SVE ŠTO MI URADIMO NIJE NI TRUNKA NJIHOVE ZASLUGE. ŠKOLA NIKAD NIJA IMALA UČEŠĆE U MOM USPJEHU.“

„BILO BI SJAJNO UKOLIKO SE UKAŽE PRILIKA DA PROFESORI SVAKE GODINE PROLAZE ODREĐENE OBUKE, PSIHOLOŠKA ISPITIVANJA I SLIČNO I SVE TO SA CILJEM DA FORMALNO OBRAZOVANJE BUDE NA VIŠEM NIVOU. OVO JE POTREBNO POGOTOVO JER JE U PITANJU RAD SA MLADIMA.“

Fokus grupa naglašava da se o mladima samo jednom godišnje misli, i to kada je izrada Lokalnog akcionog plana. Ni u tim

slučajevima mladi nisu previše uključeni, a istovremeno mladi iz sjevernog regiona su znatno više zapostavljeni nego mladi iz ostalih regija. Mladi danas ne cijene različitost. Fokus grupa jednoglasno tvrdi da je potrebno stvoriti više mogućnosti za njih i uvažiti ih više prilikom donošenja odluka.

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou, primjećuje se sličnost u stavovima. Lokalna

samouprava smatra da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi omladinske politike u većoj mjeri bile usmjerene prema mladima. Dodatno, nedovoljna otvorenost lokalne samouprave ka mladima (i suprotno) predstavlja prepreku za sprovođenje efikasnih politika za mlade. Mladi se slažu da ovaj način funkcionisanja utiče na njihovu nedovoljnu motivisanost i cjelokupnu pasivnost. Lokalna samouprava ističe da i pored toga što oni nude veoma bogat kulturni sadržaj, mladima su prioriteta druga-

Lokalna samouprava	Mladi
Omladinske politike treba da budu više usmjerene prema mladima.	Mladi iako ne govore mnogo o postojanju strateških dokumenata koji njih targetiraju, oni iznenađujuće dobro poznaju navedene dokumente ali smatraju da društvo ne podržava aktivizam mladih u dovoljnoj mjeri.
Kanali informisanja prema mladima, iako odlični, traži još prostora za unaprijeđenje jer odziv mladih nije na zadovoljavajućem nivou.	Loš kvalitet obrazovanja utiče na motivisanost mladih za (ne)preuzimanje određenih akcija.
Veliki izazov predstavlja zainteresovanost mladih, uprkos tome što je kulturni sadržaj veoma bogat.	Mladi nisu dio konsultativnog procesa pri realizaciji omladinskih politika i nemaju priliku da daju svoje sugestije.
Mladi nemaju gdje da provode kvalitetno vrijeme te zbog toga žive u virtuelnom svijetu.	Mladima se ne pruža podrška u sticanju znanja i vještina van formalnog obrazovanja.
Mladi žive u uvjerenju da je najbolja opcija za njih odlazak u drugi grad.	Mladi priliku za razvoj vide isključivo iseljavanjem iz opštine Pljevlja i uvjereni su da ne mogu uticati na poboljšanje cjelokupnog sistema

Grafik 3: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

čiji i svoje interesovanje više usmjeravaju ka virtuelnom svijetu. Mladi priliku za razvoj vide isključivo iseljavanjem iz opštine Pljevlja i uvjereni su da ne mogu uticati na poboljšanje cjelokupnog sistema.

2.9.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

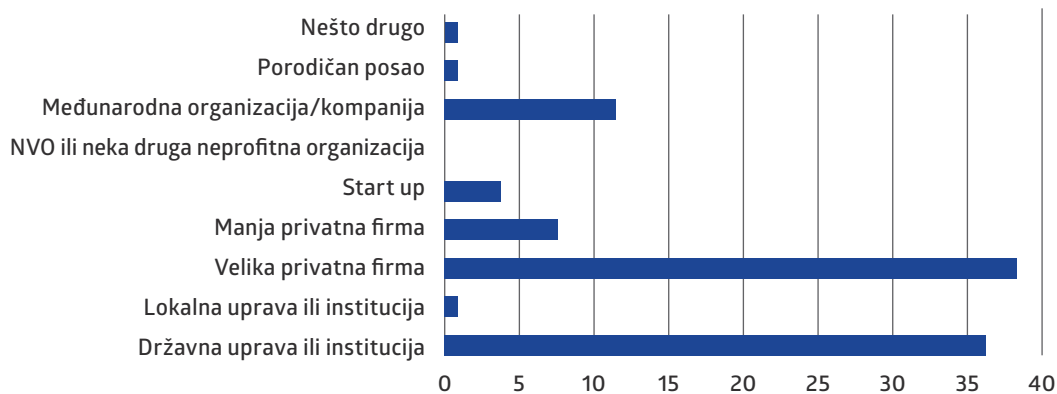
U Pljevljima je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 226 mladih osoba, od čega je njih 51.8% muškog, a 48.2% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 34.9% je bilo između 15 i 19, 32.1% između 20 i 24, i 33% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja, najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 59.4% (ostali: 0.7% - osnovno obrazovanje, 1.1% -

nepotpuno srednje obrazovanje, 0.7% - više stručno obrazovanje, 7.5% - visoko obrazovanje, 31.3% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 57.4% živi u gradskom, a 42.6% u seoskom području. Štaviše, 83.4% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 1.6% - iznajmljuje svoj smještaj, 1.7% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 0.9% - živi kod rođaka, 0.7% - ima svoj smještaj, i 11.8% - nešto drugo).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 5.8 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu (a mogli su da navedu više ponuđenih odgovora), kao tri najznačajnija razloga ističu: **mogućnost za zaposlenje (71%), nezadovoljstvo sveukupnim kvalitetom života (68%) i dostupnošću i kvalitetom različitih sadržaja u opštini (24.6%).** Najveći dio mladih želi ili razmišlja o odlasku iz svog grada (47.8% - da, 36.9% - ne, 15.3% - ne zna ili odbija da odgovori). Na pitanje o na-

Grafik 4: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

Grafik 5: Gdje mladi žele da rade po završetku svog školovanja

puštanju Crne Gore – 23.5% želi da napusti, 60.2% ne želi da napusti, 16.3% ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Među mladima koji žele da napuste Pljevlja, kao glavni razlozi se ističu nemogućnost zaposlenja mladih nakon obrazovanja, nedovoljna mogućnost napredovanja za mlade ljude i nedostatak kulturnih, zabavnih, sportskih dešavanja (Grafik 5). Osim toga, gotovo polovina mladih (**45% ispitanika**) smatra da su u opštini problem i izražene društvene tenzije.

Nešto više od polovine mladih (65.9%) stiče obrazovanje u svojoj opštini, dok 34.1% njih stiče obrazovanje u drugoj opštini. U ovom slučaju, njih 80.4% živi u domu, 11% iznajmljuje smještaj, a 3.3% njih putuje od kuće. Procenat mladih koji su još uvijek u školovanju i onih koji su paralelno i radno angažovani je 6.9%, a procenat mladih koji su radili na sezonskim poslovima je 29.6%.

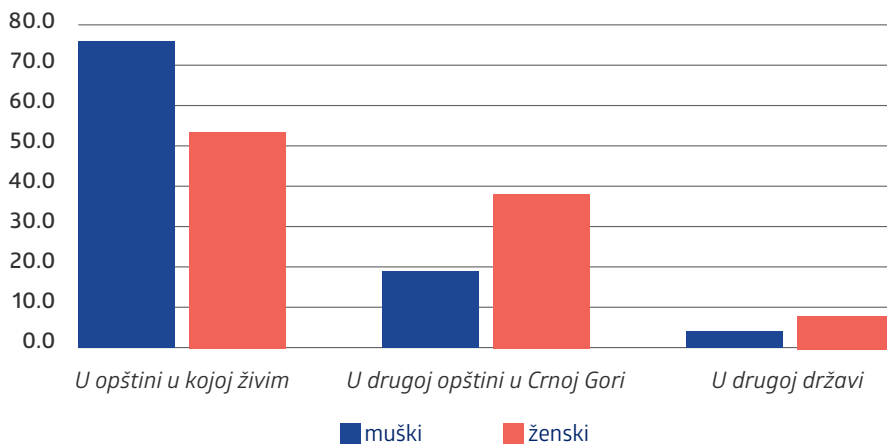
Kada su u pitanju preferencije povodom pronalaska zaposlenja, najveći broj mladih traži zaposlenje unutar velike privatne firme, a potom u okviru državne uprave ili institucije. Najmanje mladih razmišlja o radu u NVO ili u nekoj drugoj neprofitnoj organizaciji (0%) i lokalnoj upravi ili instituciji (0.9%).

Dodatno, mladi u Pljevljima najviše bi željeli da se zaposle u svojoj opštini (63.2%), a potom u drugoj opštini (30.2%). Među mladim ženama prisutna je veća spremnost za pronalaskom posla u drugoj državi (Grafik 6).

Jedna trećina mladih ispitanika u Pljevljima (30.1%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja, ili nivou stečenih kvalifikacija, ili oblasti njihovog školovanja/studiranja. A najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (39.8%). Najčešći razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom je mala plata (46.9%) i to što im se ne plaća pun iznos poreza i doprinosa (19.3%).

Najveći broj mladih je trebalo više od godinu dana da nađe posao (61.8%), a samo njih 7.1% se odmah zaposlilo. Nezaposleni mladi ljudi većinom jesu prijavljeni na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (93.4%), a oni koji nisu, kao razlog navode da ne vide korist od registracije (61.8%) ili nisu upoznati sa mogućnostima koje nudi ZZZCG (38.2%). Mladi koji jesu prijavljeni, najčešće su na evidenciji između 1 i 3 godine (30.6%).

Mlade žene (100%) nisu upoznate sa mogućnostima koje nudi ZZZCG, a mladi muškarci ne vide korist od registracije (100%).

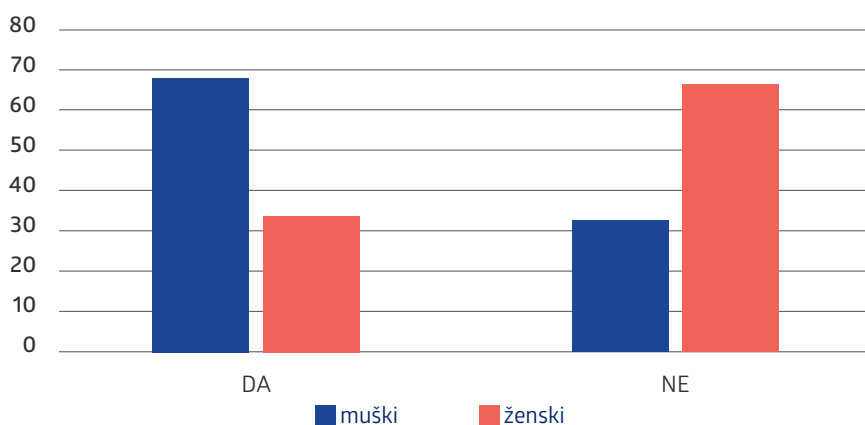

Grafik 6: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji, po polu

Nešto više od polovina ispitanika (65.8%) je odgovorilo da je tražilo posao u prethodne dvije sedmice, a oni koji nisu, smatraju da za njih nema posla (78.1%). **Ispitanici mahom nisu upoznati sa politikama i programima koje sprovodi ZZCG u vezi sa zapošljavanjem (56.4%), kao ni sa politikama lokalnih vlasti sa ciljem unapređenja poslovnog ambijenta i mogućnosti za zapošljavanje (94.2%).** Kao glavne prepreke, ispitanici navode opšti nedostatak poslova (50.2%), loše

radne uslove (22.3%), potrebnu vezu za zapošljavanje (21.2%), kao i to što je potrebna partijska knjižica (2.4%).

Ispitanici većinom tvrde da imaju prethodno radno iskustvo (59.2%), stečeno kroz sezonski posao (31.8%), obavljanje povremenih poslova (25.2%), kroz posao na određeno vrijeme (19.9%) i kroz posao na "crno" (14.7%). Gledajući po polu, mlade žene su najviše iskustva stekle kroz sezonski posao (30.8%), a mladi muškarci kroz posao na

Grafik 7: Da li mladi aktivno traže posao, po polu

određeno vrijeme (21.8%).

Više od polovina ispitanika ne ostvaruje nikakve prihode ličnim radom (65%, odnosno 68.8% mladih muškaraca i 60.3% mladih žena), a 32.6% da, privremenim radom za dnevnicu (28.3% mladih muškaraca, a 37.8% mladih žena). Samo 2.5% ispitanika ostvaruje prihode kroz rad na "crno" (2.9% mladih muškaraca, a 1.9% mladih žena).

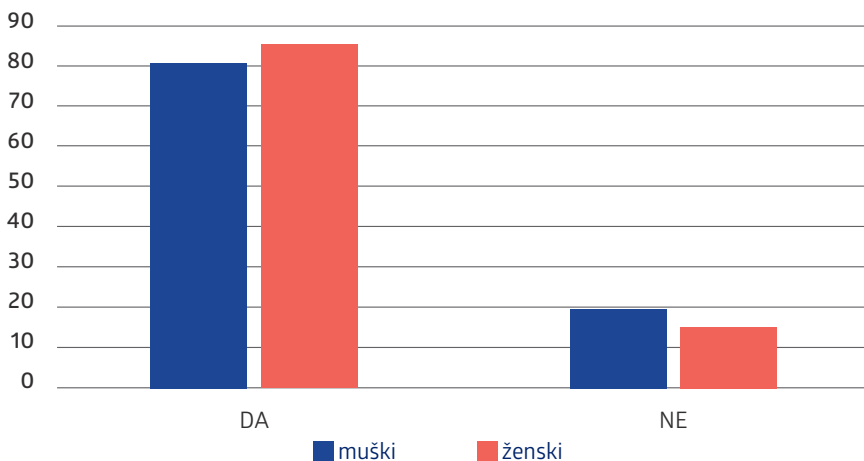
Mladi u Pljevljima ne razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa (77.1%), samo 18.3% razmišlja o tome, a 4.7% ispitanika je već pokrenulo svoj biznis. Među ispitanicima koji ne razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa, najveći udio imaju mlade žene (81.1%), a od onih koji razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa, najveći udio imaju mladi muškarci (18.9%).

Ispitanici smatraju da im najviše nedostaje stručnost (38%) i hrabrost za preuzimanje rizika (20.7%) kako bi pokrenuli sopstveni biznis. Takođe, ispitanici institucionalnu i pravnu podršku ocjenjuju sa prosječnom ocjenom **4.23** (skala od 1 do 10), a podršku okoline u pokretanju biznisa **3.2**.

Više od polovine ispitanika (78%) nisu nikada pohađali nijedan vid neformalnog obrazovanja i obuka (82% mladih muškaraca, 73.6% mladih žena). Razlog za ovu tvrdnju proizilazi iz toga što mladi smatraju da u Pljevljima ne postoji organizovan oblik neformalnog obrazovanja (26%). Dodatno, 70% mladih smatra da bi im dodatna edukacija pomogla prilikom zapošljavanja ili napredovanja u poslu, dok ostatak ne dijeli ovo mišljenje. Ispitanici koji ne dijele ovo mišljenje, kao razlog navode da ne postoji mogućnost napredovanja na njihovom radnom mjestu (100%). Nezaposleni vjeruju da se osobe isključivo zapošljavaju preko veze, a ne preko kvalifikacije (100%).

Ispitanici najviše vjeruju da mladi mogu da utiču na promjene u društvu (52.5%), a svoj društveni aktivizam ocjenjuju sa prosječnom ocjenom 4.41 odnosno politički aktivizam 1.73 (skala 1 do 10). Ispitanici su najviše članovi navijačkih grupa (6.7%), profesionalnih udruženja (5%) odnosno političkih partija (14.4%).

Na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog

Grafik 8: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su u pitanju osnovne i specijalizovane digitalne, i ICT vještine, po polu

kluba ili centra ili NVO-a koje se bave pitanjem mladih, više od polovina mladih najčešće odgovaraju da ne znaju.

Više od polovina mladih, zabavni i edukativni sadržaj prati preko svojih mobilnih telefona. Takođe, mladi informacije najviše dobijaju preko mobilnih telefona. Mladi svoje slobodno vrijeme, **i to više od 8 sati dnevno, provode na mobilnom telefonu (51.8%),** a najmanje ispred kompjutera, manje od 1 sat dnevno (47.5%). **Mladi u Pljevljima najviše jednom u šest mjeseci posjećuju kulturne događaje (37.9%), a kao razlog navode to što se oni rijetko održavaju u njihovom mjestu stanovanja (77%).**

Iako navode da su kulturni događaji rijetki, mladi su mahom zadovoljni ponuđenim kulturnim sadržajima u njihovoj sredini (2.4% - veoma zadovoljni; 55.9% - djelimično zadovoljni; 41.7% - nezadovoljni). **Mladi ističu da ne pohađaju aktivnosti lokalne NVO (96.6%), ne idu u omladinske klubove/centre (94.6%), te da se hobiju posvećuju nekoliko puta mjesečno (38.7%).** Ispitanici ističu da se nekoliko puta nedjeljno bave fizičkim aktivnostima (59.7%) i da se svakodnevno druže sa prijateljima (56.7%). Prosječan broj knjiga koji su ispitanici pročitali **u posljednja tri mjeseca je 0.33** (mlade žene 0.4, a mladi muškarci 0.3). **Većina ispitanika smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine,** gdje na skali od 1 do 5 ovih vještina je **3.83**, prema procjeni mladih.

Najveći broj ispitanika trenutno ne upotrebljava duvanske proizvode (70.3%) ni psihoaktivne supstance (84.3%). U proteklih 12 mjeseci, 75.9% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića rjeđe od jednom mjesečno.

Mladi se nisu suočavali sa značajnim mentalnim i zdravstvenim poteškoćama usljed posljedica pandemije CORONA virusa (70.4%). Ostatak ispitanika koji jeste (28.9%), za pomoć se obraćao najčešće članovima porodica (28.1%), dok su oni koji su u potrazi za pomoć odlazili u savjetovališta ili pedagoš-

ko-psihološke službe, njihovu uslugu ocijenili kao nezadovoljavajuću (**4.76 od max. 10**).

U skali od 1 do 10, mladi smatraju da su poprilično "nevidljivi" i to sa prosječnom ocjenom **5.07**, te da njihova sredina podržava kritičko mišljenje (ista skala) sa prosječnom ocjenom **4.32**.

2.9.5. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Pljevljima je na zadovoljavajućem nivou. Lokalna samouprava smatra da kada su omladinske politike u pitanju, potrebno je više raditi na otvorenosti i pristupačnosti informacija ka mladim. Takođe, kao glavna prepreka za sprovođenje efikasnih politika za mlade, lokalna samouprava ističe da je nedovoljna otvorenost lokalne samouprave ka mladima i suprotno, a i nedovoljna umreženost institucija. Savjet mladih opštine Pljevlja je bio dobar instrument za sprovođenje omladinskih politika, koji će ponovo započeti sa radom 2022. godine.

Biro rada ističe da jedini program koji direktno targetira mlade jeste program stručnog osposobljavanja. Pored toga, programi koji indirektno targetiraju mlade jeste program samozapošljavanja kroz grantove koji nudi bespovratne kredite sa ciljem pokretanja sopstvenog biznisa, a kao prioritetna grupa jesu mladi. Svakako, Biro rada ističe da odziv mladih u programima nije na zadovoljavajućem i željenom nivou, a potrebno je dodatne napore uložiti kako bi se oni više zainteresovali, a potom i priključili pozivima. Svakako, marginalizovane grupe stanovništva, lica sa invaliditetom i ostali, imaju na raspolaganju posebne programe koji se realizuju shodno zakonu i koji su uvijek aktivni. Mada, i oni su svjesni alarmantne situacije odliva mladih u druge gradove.

Fokus grupa smatra da bi institucionalna podrška trebala biti na boljem nivou jer mladi vjeruju da većina mjesta gdje se oni mogu obratiti, više postoje formalno nego što nude konkretne koristi za njih. Kao najveći izazov ističu veliki odliv mladih iz opštine kao i nemogućnost prilika za adekvatno zapošljenje.

GLAVNE PREPORUKE:

- U opštini Pljevlja postoji višak tražnje u odnosu na ponudu radne snage za zanimanje mašinski tehničar – kontrolor kvaliteta, kao i za diplomirane mašinske inženjere. Osim navedenih, identifikovana su i deficitarna zanimanja u oblasti obrazovanja, i to za grupu nastavnici prirodno-matematičke grupe, naročito za zanimanja profesor matematike i profesor fizike, dok je višak tražnje u odnosu na ponudu radne snage prisutan i kod zanimanja profesor engleskog jezika, profesor muzičke grupe predmeta. U Pljevljima postoji i manjak ponude u odnosu na tražnju za zaposlenima iz grupe zanimanja medicinari, naročito kada je u pitanju zanimanje medicinska sestra, zbog čega je neophodna promocija navedenih zanimanja među srednjoškolcima, ali i zastavljanje odliva zdravstvenih radnika iz opštine Pljevlja. Kako bi se riješio problem ostalih deficitarnih zanimanja koja su identifikovana u opštini Pljevlja, preporuka je prilagođavanje upisne politike kako bi se budući studenti preusmjerili za zanimanja kod kojih je prisutan suficit ponude u odnosu na tražnju za zaposlenima, na zanimanja koja su identifikovana kao deficitarna.
- Potrebno je raditi na izgrađivanju povjerenja između mladih i donosioca odluka, jer prema percepciji mladih „na njih se misli samo pri izradi Lokalnog akcionog plana“.
- Treba uspostaviti redovnu komunikaciju sa mladima, konsultovati ih i uključivati u donošenje odluka.
- Na škole se treba posmatrati kao sponu između mladih i mogućnosti, što nije slučaj. Stoga, treba razmotriti reformu obrazovanja ili uvrštavanje dodatnih sadržaja koje bi podržale obrazovne institucije, a koji bi imali za cilj neformalno obrazovanje mladih i njihovo podsticanje na omladinski aktivizam.
- Mladi u ovoj opštini žele više da nauče o procesu apliciranja za posao, o procesu pokretanja sopstvenog biznisa i izradi biznis plana.
- Kreirati kampanju i aktivnosti koje bi se bavile problemom društvenih tenzija koje su mladi istakli kao izuzetno važan problem u ovoj opštini.
- Kreirati mehanizam koji bi imao za cilj spriječavanje mladih lica u iseljavanju iz grada. Ponuditi efikasnije, održive, programe i mogućnosti za zapošljavanje.
- Bolje umrežavanje lokalnih institucija i upravnih organa, efikasnija komunikacija u sprovođenju aktivnosti.
- Potrebno je povećati dostupnost informacija o različitim aktivnostima i događajima za mlade, kako bi se podstakli na učešće u ovim aktivnostima, ali i generalno na proaktivan pristup u rješavanju problema u zajednici.
- Uključiti mlade u kreiranju kulturnih dešavanja, podsticati ih kroz uvažavanje njihovog mišljenja.

BUDVA 2.10.

Opština Budva nalazi se u južnoj regiji i 11. je po veličini opština u Crnoj Gori sa 22 387 stanovnika⁹¹ od kojih su 20%, odnosno 4 592 mlade osobe od 15 do 30 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 49.5% muškaraca i 50.5% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, u ovoj opštini živi 177 članova RE populacije od kojih su 43. mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 36 živi u Budvi. Prema indeksu razvijenosti, jedinica lokalne samouprave Budva se nalazi na prvom mjestu⁹².

Posljednji Lokalni akcioni plan za mlade za opštinu Budva je definisan za period 2018 - 2021, a izvještaji o sprovođenju nijesu dostupni, Akcioni plan definiše šest ključnih oblasti aktivnosti i to: obrazovanje; za-

pošljavanje; participacija mladih; kultura; zdravlje i bezbjednost, i normativni okvir.

Za svaku od oblasti prikazano je stanje u opštini, glavni problemi sa kojima se mladi suočavaju, kao i lista institucija koje se bave ovim oblastima.

Kao ključni prioriteti definisani su: promovisanje pozitivnih primjera dobre prakse i isticanje talentovanih mladih ljudi, koji će uticati na izgradnju sistema vrijednosti među vršnjacima; podsticanje volonterizma; jačanje uticaja kulturnih događaja; veća informisanost roditelja o mogućnostima za mlade na zajedničkim roditeljskim sastancima; uspostavljanje bolje saradnje sa školama, porast broja mladih koji prolaze kroz programe promocije preduzetništva, dodatna integracija mladih sa invaliditetom, podsticanje mladih da aktivnije koriste javni prostor, očuvanje fizičkog i psihičkog zdravlja mladih; povećanje vidljivosti postojećih savjetovališta i broja korisnika ovih usluga, uticaj na veću informisanost mladih

91 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT, Procjena broja stanovnika u 2021.

92 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

o zdravlju i promovirati zdrave stilove života kao i osigurati kontinuirano sprovođenje aktivnosti iz Strategija za mlade.

Mjere za postizanje ovih ciljeva su dobro definisane u Akcionom planu koji obuhvata 45 konkretnih aktivnosti. Mjere imaju specifične prateće indikatore i djeluju realno. Radi formiranja prioritetnih oblasti, formirana je radna grupa koju su činili mladi 15-30 godina starosti, koja je kroz upitnik istakla glavne probleme sa kojima se mladi suočavaju kao i preporuke za dalji razvoj. Uzorak je sačinjen od 307 mladih. Rezultati upitnika pokazali su da mladi nisu dovoljno informisani o mogućnostima koje im se nude, nemaju dovoljno povjerenja u aktivne mjere zapošljavanja, te da im je potrebna veća podrška i u formi preduzetništva. Takođe, mladi su istakli da se njihovo mišljenje ne uvažava u željenoj mjeri. Ključni akteri koji su uključeni u proces implementacije Lokalnog akcionog plana su: Sekretarijat za društvene djelatnosti, nevladin sektor, obrazovne institucije, Kancelarija za evropsku integraciju i saradnju, lokalni mediji, savjet roditelja, đачki parlament, studentski parlament, volonteri, Unija mladih preduzetnika, Biro rada Budva, Sekretarijat za lokalnu samoupravu, Dnevni centar, koordinatori za rad sa djecom sa posebnim potrebama, javne ustanove koje se bave kulturom, opštinska inspekcija, komunalna policija, Opština Budva, predsjednik Opštine i Skupština Opštine.

Nije definisan iznos potrebnih sredstava, a jedini izvor finansiranja je "budžet Opštine Budva" te se u napomeni navodi da se aktivnosti iz Akcionog plana finansiraju iz budžeta Opštine Budva.

Lokalnu omladinsku politiku planira i sprovođi **Sekretarijat za društvene djelatnosti**. Sekretarijat za društvene djelatnosti, između ostalog, obavlja poslove koji se odnose na stvaranje uslova za razvoj i unapređenje sportskih aktivnosti kod djece, mladih a i ostalih. Takođe, u Budvi je formiran **Omla-**

dinski klub, koji nudi, prije svega, servis za mlade, a u praksi se pokazao kao savršeno mjesto za okupljanje mladih, kroz kreativno izražavanje mladih i promociju njihovog stvaralaštva.

2.10.1.

Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

Obavljen je razgovor sa predstavnicima **Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Budva**, odnosno **Kancelarijom za mlade**. **Prema nalazima razgovora razvijenost strateškog i zakonodavnog okvira je u slučaju Opštine Budve na zadovoljavajućem nivou, ali se istovremeno vidi mnogo prostora za napredak**. Kao veoma pozitivna stavka navodi se to da se zakonom iz 2016. godine po prvi put uredila omladinska politika i omogućeni su instrumenti za rad sa mladima. Kao nedostatak se navodi to što Lokalni akcioni plan traje 2 godine, gdje se u tom periodu interesovanje mladih znatno promijenilo. Takođe, kao nedostatak se navodi i status omladinskih aktivista, koji je potrebno bolje urediti i njihove poslove i odgovornosti bolje definisati. Predstavnici smatraju da se potrebe svih mladih iz lokalnih samouprava ne mogu generalizovati, već da je potrebno uzeti u obzir i druge faktore odnosno potrebe mladih u zavisnosti od opštine.

Na pripremu Lokalnog akcionog plana se gleda kao na nešto veoma iscrpljujuće, budući da je sami proces za izradu istog veoma dug i zahtjeva umrežavanje sa mnogim institucijama. **Kao takav, on bi trebalo da bude kvalitetniji i da pruži bolju podršku mladima, što nije slučaj**. Dakle, Lokalni akcioni plan jeste kvalitetan, ali nije srazmjerno uloženom trudu i radu, te ima još prostora za poboljšanje. Dodatno, budući da je proces izrade Lokalnog akcionog plana dug i zahtjeva umrežavanje više institucija i pojedinaca, u međuvremenu se interesovanja

mladih promijene i pojave se nove vještine koje bi mladi voljeli da steknu i aktivnosti odnosno edukacije koje bi pratili. **Ukoliko se cjelokupan proces pripreme skрати i Lokalni akcioni plan donese za samo jednu godinu, to bi predstavljalo veliko olakšanje i napredak kada je omladinska politika u pitanju.** Mladi danas iskazuju interesovanje za frilensing, kriptovalute i slično, a u lokalnom akcionom planu ove aktivnosti nisu pomenute. **Iz Sekretarijata zaključuju da je njihov zadatak da mladima obezbijede kvalitetne informacije i edukaciju na one teme za koje mladi iskažu interesovanje.**

Omladinska politika se sprovodi na zadovoljavajućem nivou, a kao nedostatak se navodi to što svaka opština nema omladinske klubove. Sa druge strane, nedostatak je i nedovoljan broj licenciranih omladinskih aktivista.⁹³ Predstavnicima zaključuju da ne postoji razvijena svijest kada je u pitanju važnost postojanja omladinskih centara i klubova, niti dovoljno podrške u finansijskom smislu.

Kada je u pitanju komunikacija sa drugim organima lokalne samouprave, jedina komunikacija koja je aktivna je pri izradi Lokalnog akcionog plana. Predstavnicima smatraju da postoji prostora za poboljšanje komunikacije koja u ovom momentu nije na zadovoljavajućem nivou. Činjenica je da je usljed pandemije realizovan veoma mali procenat svih planiranih aktivnosti, oko 40%. **Predstavnicima tvrde da se u najčešćem slučaju sami snalaze oko aktivacije mladih i njihovog informisanja.** Poteškoće sa kojima se susreću jesu izazovne, ali je potrebno dalje umrežavanje sa institucijama i njihova podrška. Takođe, potrebni su primjeri dobre prakse koji bi ih dodatno usmjerili i podstakli na realizaciju određenih aktivnosti. **Nivo digitalizacije se znatno povećao usljed pandemije, a samim tim su se smanjili ukupni**

troškovi realizacije određenih aktivnosti Lokalnog akcionog plana za mlade. Ovu situaciju je potrebno iskoristiti u smislu da se nepotrošena sredstva usmjere na saradnju sa drugim lokalnim samoupravama i institucijama, u cilju realizacije novih aktivnosti.

Predstavnicima tvrde da Sekretarijat i Kancelarija za mlade nemaju posebnu budžetsku stavku, već se njihov budžet definiše u sklopu "ostalih troškova lokalne samouprave". Oni zaključuju da se njihove aktivnosti ne cijene dovoljno i da je tu glavni problem, jer kada se ne ulaže dovoljno sredstava, rezultati ne mogu biti dobri.

Iako su problemi veliki, predstavnici tvrde da bi uz adekvatno usmjerenje mladih, njihovi problemi postali brzo riješivi. Potrebno je prepoznati probleme mladih, pokazati spremnost u smislu finansijske podrške i sve u cilju promjene svijesti i interesovanja kod mladih.

Ljudski resursi su dovoljni. Međutim, ono što na neki način i nedostaje jeste još jedna osoba koja bi bila zadužena da direktno komunicira sa mladima, razgovorom utvrdi njihova interesovanja i potrebe. Ovi zadaci su u nadležnosti predstavnika Opštine, ali oni smatraju da bi im dodatna podrška pomogla u bržoj realizaciji aktivnosti i lakšoj umreženosti sa mladima. Ta osoba bi okupljala i formirala radionice, radila na razvoju volonterizma i slično.

Predstavnicima smatraju da je neformalno obrazovanje nedovoljno prepoznato kao instrument za podizanje svijesti mladih. Dodatno, neformalno obrazovanje je potrebno gledati kao sponu između mladih i učenja odnosno interesovanja. Pružanje adekvatnog neformalnog obrazovanja utiče na povećanje zainteresovanosti mladih za razne teme, gdje bi oni spoznali različite aktivnosti koje ranije nisu imali prilike da prate. **Mlade je teško okupiti i zainteresovati. Glavni problem kod mladih je da u opštini nedostaju kulturna dešavanja, naročito u zimskim mjesecima.**

⁹³ Zanimanje omladinskog aktiviste prepoznato je od 2017. godine nacionalnim okvirom kvalifikacija

Danas se mladi susrijeću sa izazovima poput lako dostupnih narkotika, kafića i kladionica u blizini škole i slično. **Postoji savjetovanište u sklopu Doma zdravlja, koji zapravo u stvarnosti ne funkcioniše.**

Dodatno, bolja umreženost sa drugim sekretarijatima bi uticala na lakše prepoznavanje potreba mladih, budući da Sekretarijat za društvene djelatnosti nije dovoljno upoznat sa aktivnostima drugih organa lokalne samouprave. Kao nedostatak pominje se to da im je potrebna podrška od strane lokalne samouprave u vidu organizacije radionica i pružanja edukacija za mlade.

„PROBLEM JE JER MI NEMAMO PROGRAME. NA PRIMJER, MI DOVEDEMO PSIHologa JEDNOM MJESEČNO, ALI OVO JE NEDOVOLJNO JER SE ZA TIH MJESEC DANA SAMO NAČNE TEMA. POTREBNA JE ODREĐENA INICIJATIVA KOJA BI PODRŽALA NIZ AKTIVNOSTI, JER U SUPROTNOM OVAJ NAČIN RADA ZA NAS PREDSTAVLJA DUGOROČNI PROBLEM.“

Uzori mladih su danas oni koji veoma lako dolaze do zarade. Problem društva, kako se ističe, jeste to što oni biraju kako da se snađu, u smislu kako doći do brze zarade. **Više se vrjednuju materijalne stavke, a potrebna je institucionalna podrška koja bi ukazala mladima pravi put za njihov rast i razvoj, čak i kroz primjere dobre prakse.** Potrebno je istaći uspješne i aktivne mlade.

Aktivnosi Kancelarije se promovišu preko društvenih mreža, lokalne televizije i radija. Zajednica na društvenim mrežama jeste veoma popularna i korisna za mlade i članovi su ne samo mladi iz opštine Budva, već iz cijele Crne Gore. Iako je lokalni nivo

pokriven, predstavnici vjeruju da još postoji prostora za unapređenje. **Sa druge strane, odziv mladih nije na zadovoljavajućem nivou i interesovanje generalno zavisi od teme koja se obrađuje.** Takođe, veći odziv mladih je bio kada su radionice organizovane online. **Mladima je prioritet škola i svaka dodatna obaveza im je opterećujuća.** Iz tog razloga, kako sagovornici tvrde, aktivno se radi na marketingu i razvijanju određenih strategija koje bi privukle mlade.

Ono što dodatno doprinosi nezainteresovanosti kod mladih je to što poslije završetka određene radionice, oni skoro nikad ne dobijaju sertifikate. **Prema mišljenju mladih, stečeno znanje nije najbitniji faktor. Najbitniji faktor mora uvijek da bude opipljiv i konkretan.**

Mehanizam podrške omladinskom klubu, koji obezbjeđuje Sekretarijat a koji je najvažniji, jesu prostor i mogućnost da se u bilo koje doba u toku dana može mlada osoba javiti za pomoć. Sagovornici tvrde da bi bilo veoma korisno ukoliko bi postojali takozvani omladinski fondovi. Ovi fondovi funkcionišu na principu da ukoliko mladi shvate da u njihovoj zajednici nešto nedostaje (u školi koju pohađaju, npr. klupe, table ili bilo šta slično), kroz ovakav fond bi imali mogućnost da jednokratno dođu do određene sume novca. Ovaj sistem bi pozitivno uticao na razvoj mladih jer bi oni naučili da razmišljaju i da rješavaju probleme zajednice u kojoj žive.

Pored omladinskog kluba, postoje i određeni omladinski centri odnosno nevladine organizacije, koje nisu veoma aktivne već djeluju u zavisnosti od dobijenih projekata. Određene nevladine organizacije su organizovale predstave i kroz ples slali poruke o vršnjačkom nasilju i slično. Takođe postoji nevladina organizacija koja se bavi očuvanjem tradicije maskiranja.

Pandemija je uticala da se sve aktivnosti sprovede putem zoom platforme, a istovremeno je bio veći odziv mladih za praćenje takvih aktivnosti, čak i iz regiona. Dodat-

no, pandemija nije uticala da se aktivnosti ne sprovode, već je bilo organizovano i više aktivnosti nego što je planirano. **Predavači koji su dio radionica su većinom angažovani na volonterskoj osnovi, što utiče na to da se ne može zahtjevati od predavača da govore o određenoj temi, jer nisu plaćeni.** Potrebno je da se organizuje niz radionica na jednu temu koja bi u tom slučaju u potpunosti pokrila sve segmente. U toku pandemije je organizovana većina radionica na temu mentalnog zdravlja. Pored toga, kako predstavnici navode, Sekretarijat je ostvario saradnju sa Coca Colom gdje se održavaju različite radionice i edukacije za mlade, od strane veoma cijenjenih i poznatih predavača. Odziv je veliki, a iz Sekretarijata tvrde da su veoma zadovoljni rezultatima i da planiraju da nastave sa ovom praksom okupljanja predavača koji nude zanimljiv sadržaj za mlade.

2.10.2. Nalazi intervjua sa nevladinim sektorom

Nevladin sektor je djelimično zadovoljan zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na mlade. Na izradu Nacionalnog akcionog plana čekaju, te su organizacije prepuštene da same rade na organizovanju aktivnosti i popunjavanju praznina između nacionalnih strategija i planova. Svakako, nevladin sektor tvrdi da je situacija bolja nego prije 5-6 godina, i na nacionalnom a i lokalnom nivou. **Politike se sprovode shodno zakonima, ali svakako postoji prostor da se i sprovođenje politika dovede na viši nivo, posebno u dijelu većeg uključivanja mladih u izradu bilo koje politike koja se tiče njih.**

Govoreći o saradnji sa organima upravljanja, ona je korektna i formalna. **Bilo bi poželjno da su konkursi i pozivi za projekte transparentniji i da nude više sredstava.** Isto tako, predstavnik tvrdi da nije imao dovoljno mo-

gućnosti da prisustvuje određenim okruglim stolovima u kojima se diskutuje o potrebama mladih, a jedan od nedostataka jeste zatvorenost lokalne samouprave gdje oni samostalno donose odluke. Ovaj pristup dodatno otežava cjelokupnu situaciju i čini je izazovnijom, te je potrebno analizirati potrebe mladih kako bi se jasnije usmjerile i definisale aktivnosti za mlade.

Potrebno je više pažnje usmjeriti ka neformalnom obrazovanju i ponuditi kvalitetan sadržaj koji bi uticao da se mladi lakše i brže zainteresuju za određenu edukaciju i radionicu. **Nažalost, predstavnik ističe da su mladi pasivni i da nisu u dovoljnoj mjeri spremni da preuzmu rizik i da rade na sebi.**

„MLADIMA SE NUDI VEOMA SIROMAŠAN SADRŽAJ. I ONI SADRŽAJI KOJI SE NUDE SU VEOMA FORMALNI I SUVIŠE TRADICIONALNI. MLADIMA JE POTREBNO OBJASNITI DA POSTOJE MOGUĆNOSTI DA SAMI REALIZUJU ODREĐENE AKTIVNOSTI.“

Nevladin sektor je bio pogođen usljed negativnog uticaja pandemije i zbog toga su imali manji broj aktivnosti nego prije krize. Sa druge strane, **predstavnik tvrdi da oni uvijek nastoje da rade na projektima koji su u direktnoj vezi sa interesovanjem mladih, da promovišu razne vrste umjetnosti putem kreativnih radionica i događaja.** Nevladin sektor je sprovodio različite, nekonvencionalne promocije, jer su uočili da mladi "bježe" od dešavanja tradicionalnog tipa.

Postojanje kvalitetne baze podataka bi znatno olakšalo proces izrade projekata, a i na ovaj način bi se brže evidentirale potrebe mladih u zavisnosti od njihovih interesovanja, starosne dobi i slično. Sama činjenica da primorski gradovi žive samo u toku ljetnjih mjeseci, doprinosi tome da u zimskim mjesecima mladi nemaju gdje kvalitetno

provoditi vrijeme. Kulturnih sadržaja uvijek ima ljeti i lakše je mlade okupiti u tim mjesecima, dok je zimi veoma izazovno pokrenuti društvo kao cjelinu. Kanali komunikacije su društvene mreže, škole, nastavnici i profesori. **Promovisanje sadržaja na moderniji, direktniji način prilagođen ciljnoj grupi doprinio bi tome da mladi postanu aktivniji članovi društva.**

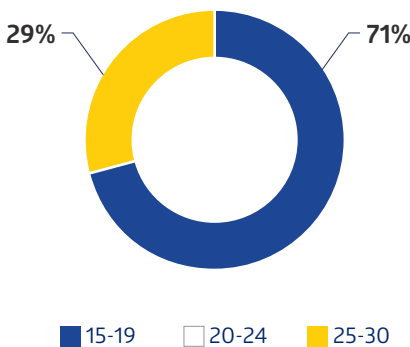
2.10.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Budvi je činilo sedmoro mladih ljudi od kojih su 6 ženske i 1 muška osoba. Strukturu grupe su činili: 5 učenik/ca, jedno zaposleno lice i jedno nezaposleno lice.

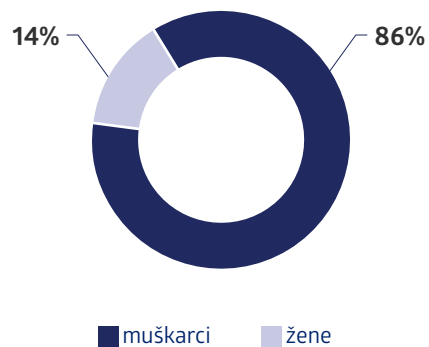
Predstavnici fokus grupe su većinom bili upoznati sa postojanjem nacionalnih i lokalnih akcionih planova za mlade i najviše su znanja stekli kao članovi omladinskog kluba Opštine Budva. Ono što su odmah istakli je da se ne govori mnogo o ovim temama i da mladi iz njihovog okruženja zapravo i nisu svjesni postojanja ovih planova i strategija.

Prema mišljenju fokus grupe, postojanje omladinskih klubova je veoma značajno, ali konstatuju da njihov uticaj mora da bude rasprostranjeniji među mladima. **Razlog zbog čega mladi ne posjećuju omladinski klub jeste zapravo njihovo neznanje o postojanju kluba, a okolina im ne pruža dovoljno informacija, nastavnici i profesori ih ne usmjeravaju.** Fokus grupa vjeruje da se omladinski klub dovoljno promoviše, ali da je potrebna aktivnija edukacija o tome prilikom formalnog obrazovanja. Mladi tvrde da društvo nema dovoljno razvijenu svijest o prednostima omladinskih klubova. Pored omladinskog kluba, omladini se nudi mogućnost učlanjenja u škole glume, razne sekcije, sportske aktivnosti, folklor i slično.

Nedostatak prilika za zapošljavanje predstavlja takođe ključni problem kod mladih. Poslodavci najčešće traže prethodno iskustvo. Uključivanje na tržište rada je otežano, a među glavnim faktorima za zapošljavanje jeste politička pripadnost. **Predrasude okoline su takođe značajne i negativno utiču na razvoj pojedinca, u društvu vlada jedna uniformisanost gdje se svi moraju ponašati isto ili slično, a ukoliko se odstupa od ovog pravila, mlada osoba bude diskriminirana od strane drugih.** Dodatno, kada je u pitanju zapošljavanje, poslodavci moraju više

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi po polu

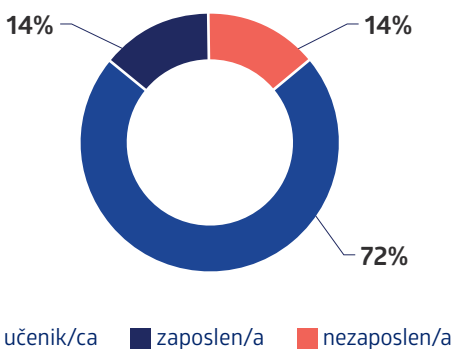
cijeniti zaposlenog, bilo da se radi o stalnom zaposlenom ili sezonskom, zaključuju predstavnici fokus grupe.

„MLADI NISU DOVOLJNO UPOZNATI SA OMLADINSKIM AKTIVIZMOM, ŠTA ONI NUDE. OVO BI TREBALO DA SE PROMIJENI. MLADI SU STIDLJIVI I NE ŽELE DA DAJU SVOJE MIŠLJENJE, PLAŠE SE DA ODGOVORE NA ODREĐENA PITANJA.“

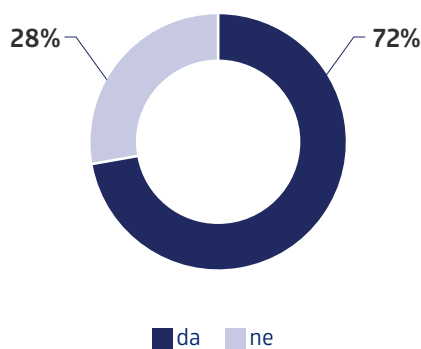
Fokus grupa vjeruje da je proces za osnivanje sopstvenog biznisa veoma dug, birokratija je izazovna i utiče na motivisanost pojedinca. Takav je slučaj i sa jednim predstavnikom fokus grupe, koji je u toku procesa učenja kako pokrenuti sopstveni biznis, veoma brzo i odustao. Ipak, drugi predstavnik fokus grupe je uspio da osnuje svoju nevladinu organizaciju, uz mnogo napora i odricanja. **Kako on tvrdi, komunikacija sa centralnim institucijama je otežana i usporena, gdje se na odgovor čeka mnogo duže nego što je zakonski propisano.** Sa druge strane, mladi predstavnici fo-

kus grupe smatraju da škole moraju uvesti predmet preduzetništvo kao obavezni, iako sada postoji kao izborni. Kao takvog, veoma ga malo učenika bira, iako je gradivo i više nego interesantno i korisno. **Mladi se takođe susreću sa komentarima najbližih da je lakše zaposliti se u određenoj kompaniji nego osnovati svoju, jer su rizici niži, a vjerovatnoća za uspjeh veća.** Mladi iz fokus grupe vjeruju da članovi porodice mahom diktiraju njihov odabir fakulteta.

Obrazovni sistem nije na zavidnom i željenom nivou, mladi nisu motivisani, a ni profesori ne rade dovoljno sa njima. Ocjene su postale jedina motivacija za odlazak u školu. Mladi se veoma često susreću sa nerazumijevanjem profesora. **Dodatno, oni veoma često idu na privatne časove, jer u toku redovnih, školskih časova, nisu stekli dovoljno znanja.** Govoreći o neformalnom obrazovanju, radionice koje najviše prate jesu one organizovane od strane omladinskog kluba. Ove aktivnosti nisu cijenjene na nivou društva, već se više pažnje usmjerava na politička dešavanja i politička opredjeljenja, što utiče na to da mladi jednostavno odaberu pogrešan put za razvoj. **Kada se govori o mobilnosti, mladi vjeruju da se programi razmjene mogu efikasnije promovisati u društvu.**

Grafik 3: Struktura učesnika u fokus grupi po zanimanju

Grafik 4: Procenat učesnika u fokus grupi koji je upoznat sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na mlade

Prema mišljenju fokus grupe, institucije ne pružaju dovoljno jaku podršku za mlade i za društvo u cjelini i da postoji mnogo prostora za napredak. Takođe, izvori informacija za mlade su najčešće internet i prijatelji. Opojna sredstva, cigare, se mnogo koriste od strane mladih i ova činjenica utiče da se društvo u cjelini ne razvija u dobrom smjeru. Savjetovališta u sklopu Doma zdravlja ne predstavljaju dovoljno dobru podršku.

Mladi ne cijene različitost, imaju mnogo predrasuda prema pojedincima sa invaliditetom, onima sa nižim socijalnim statusom i sličnim kategorijama društva. Fokus grupa smatra da mladi sa ovim mišljenjem i nisu glavni krivci, već je okolina ta koja na

indirektan način promoviše ove ideje i način razmišljanja. Činjenica je da se mladi okupljaju shodno njihovim socijalnim mogućnostima odnosno materijalnom situacijom, da su se vrijednosti mnogo promijenile i da mladi danas vrijednuju više materijalne stvari. Ljudi su skloni da osuđuju na bazi fizičkog izgleda, zaključuje fokus grupa opštine Budva.

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou, primjećuje se sličnost u stavovima. Mladi i lokalna samouprava su svjesni da mladi prate i cijene vrijednosti koje su "u trendu" više od onih tradicionalnih. Ipak, lokalna sa-

Lokalna samouprava	Mladi
Uzori mladima su mladi koji lako dolaze do zarade i koji se "snađu na ovaj način".	Mladi ne govore mnogo o postojanju strateških dokumenata koji njih targetiraju, te nisu u dovoljnoj mjeri informisani o mogućnostima koji im se pružaju.
Kanali informisanja prema mladima, iako odlični, daju još prostora za unaprijeđenje jer odziv mladih nije na zadovoljavajućem nivou.	Loš kvalitet obrazovanja utiče na motivisanost mladih za (ne)preuzimanje određenih akcija.
Mladima se ne plasira dovoljno bogat kulturni sadržaji tokom čitave godine.	Mladi nisu dio konsultativnog procesa pri realizaciji omladinskih politika, i nemaju priliku da daju svoje sugestije.
Mladi nemaju gdje da provode kvalitetno vrijeme te zbog toga žive u virtuelnom svijetu.	Mladima se ne pruža podrška u sticanju znanja i vještina van formalnog obrazovanja.
Mladima se ne pružaju kompletne informacije koje bi uticale da kritički pristupe određenoj temi.	Mladi se u velikoj mjeri susreću sa time da moraju da "paze kako se ponašaju, jer će okolina da osuđuje".

Grafik 5: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

mouprava ističe da je veoma bitno kod mladih podstaći kritički pristup određenoj temi. Mladi, iako su upoznati sa nekim od strateških, lokalnih i nacionalnih dokumenata, ne usmjeravaju svoje interesovanje ka ovim oblastima, jer kako tvrde, nisu u dovoljnoj mjeri informisani o mogućnostima koje im se pružaju. Kvalitet obrazovanja nije na željenom nivou i ne nudi adekvatnu podršku mladima, te je potrebno unaprijeđenje obrazovnog sistema koji bi mladima nudilo veću podršku, kao i sistem koji bi podsticao neformalno obrazovanje.

„KAO DRUŠTVO SE PLAŠIMO DA IZNESEMO SVOJE MIŠLJENJE I DA BUDEMO VIŠE UKLJUČENI U NPR. VOLONTERIZAM JER SE PLAŠIMO ŠTA ĆE OKOLINA DA KAŽE.“

2.10.5. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Budvi je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćena 81 mlada osoba, od čega je njih 51.7% muškog, a 48.3% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 28.6% je bilo između 15 i 19, 29.3% između 20 i 24, i 36.1% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 46.5% ostalo (3.5% - osnovno obrazovanje, 2.8% - nepotpuno srednje obrazovanje, 12.5% - višu stručnu spremu, 12.2% - visoko obrazovanje, 24% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 65% živi u gradskom, a 35% u seoskom području. Štaviše, 55.6% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 18% - iznajmljuje svoj smještaj, 4.2% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 2.1% - živi kod rođaka, 14.4% - ima svoj smještaj, i 5.8% - nešto drugo).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 6.2 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet života (64.6%), mogućnosti za zaposlenje (50%) i mogućnost za razvoj sopstvenog biznisa (19.3%).** Najveći dio mladih ne želi ili ne razmišlja o odlasku iz svog grada (43.2% - ne, 34.5% - da, 22.4% - ne zna ili odbija da odgovori). Na pitanje o napuštanju Crne Gore - 30.1% želi da napusti, 45% ne želi da napusti, 24.8% ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

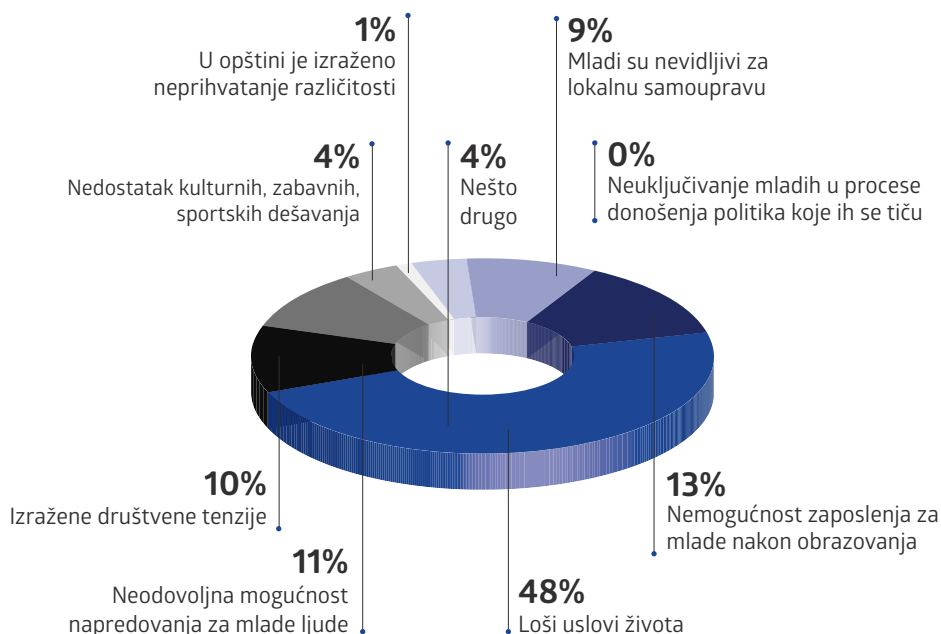
Među mladima koji žele da napuste Budvu, kao glavni razlozi se ističu loši uslovi života, nedovoljna mogućnost za napredovanje mladih ljudi, kao i nemogućnost zaposlenja mladih nakon obrazovanja (Grafik 6).

Nešto više od polovine mladih (66.5%) stiže obrazovanje u drugoj opštini, od kojih njih polovina putuje od kuće - 51.1%, 17.3% ima svoj privatni smještaj, 15.8% iznajmljuje smještaj dok 15.7% živi u domu. Procenat mladih koji su još uvijek u školovanju i onih koji su paralelno i radno angažovani je 43.6%, a procenat mladih koji su radili na sezonskim poslovima je 72.1%.

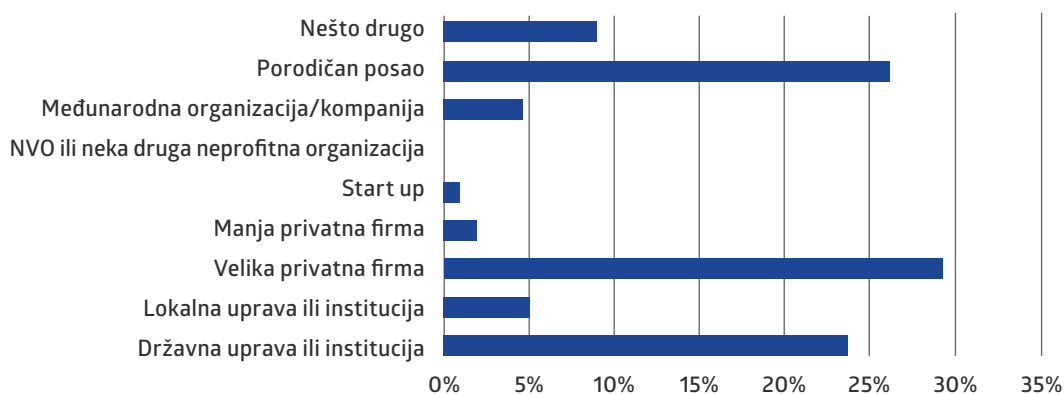
Kada su u pitanju preferencije povodom pronalaska zaposlenja, najveći broj mladih traži zaposlenje unutar velike privatne firme, a potom u okviru porodičnog posla i državnoj upravi ili instituciji. Najmanje mladih razmišlja o radu u NVO ili u nekoj drugoj neprofitnoj organizaciji (0%) i StartUp-u (0.9%).

Dodatno, mladi u Budvi najviše bi željeli da se zaposle u drugoj državi (38.8%), a potom u svojoj opštini (34.3%). Među mladim ženama prisutna je veća spremnost za pronalaskom posla u drugoj državi (Grafik 8).

Više od polovina mladih ispitanika u Budvi (64.3%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja, ili nivou stečenih kvalifikacija, ni oblasti njihovog školovanja/studiranja.

Grafik 6: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

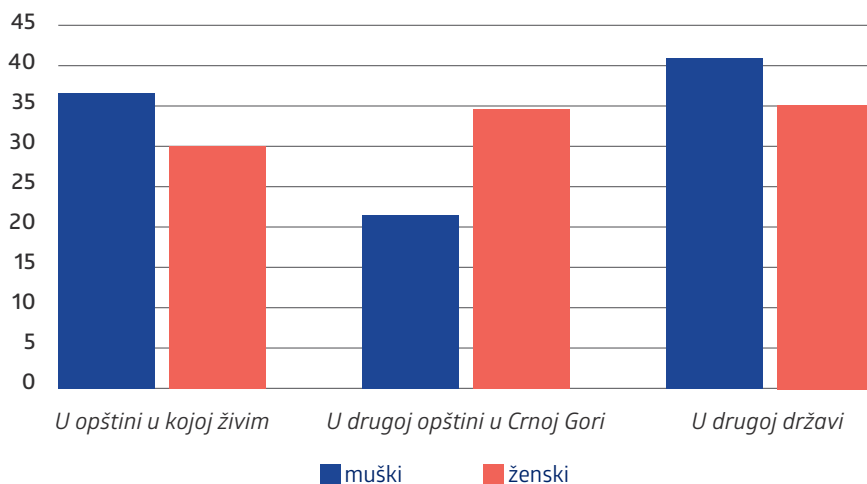

Grafik 7: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

Najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (57.6%). Gledajući po polu, mlade žene zauzimaju veći procenat (73.8%) za razliku od muškaraca (31.6%). Najčešći razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom je mala plata (86.8%) i to što im

posao ne nudi mogućnost razvoja i napredovanja (13.2%).

Najveći broj mladih je odmah pri završetku obrazovanja pronašao zaposlenje (49.9%), a najmanje njih je posao pronašlo do šest

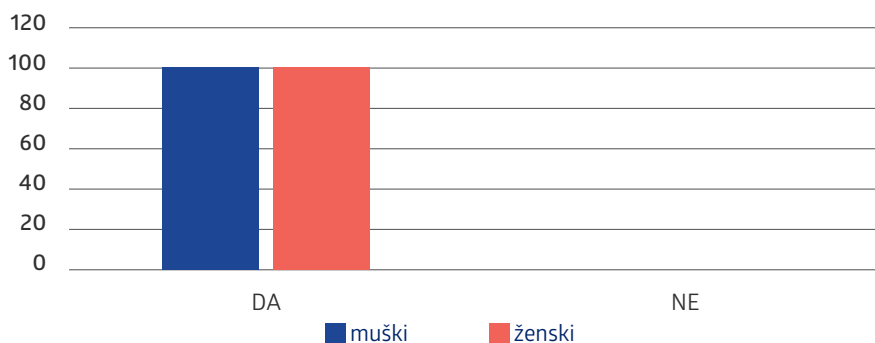

Grafik 8: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji, po polu

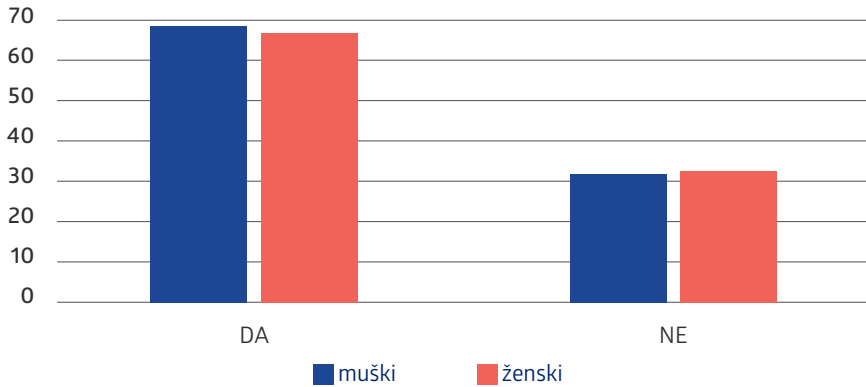
mjeseci nakon završetka formalnog obrazovanja (5.1%). Nezaposleni mladi ljudi većinom nisu prijavljeni na evidenciju Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (80.7%), a oni koji jesu, na evidenciji ZZZCG su manje od godinu dana (100%). Mladi koji nisu registrovani na evidenciji ZZZCG, kao glavni razlog navode to što ne vide korist od registracije.

Posmatrano po polu, udio mladih muškaraca koji nisu registrovani na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore je 70.6%, a udio mladih žena je 100%.

Nešto više od polovine ispitanika (53.7%) je odgovorilo da nije tražilo posao u prethodne dvije sedmice i to iz razloga što vjeruju da za njih nema posla. Nijedan ispitanik nije upoznat sa politikama i programima koje sprovodi ZZZCG u vezi sa zapošljavanjem kao ni sa politikama lokalnih vlasti sa ciljem unapređenja poslovnog ambijenta i mogućnosti za zapošljavanje. Kao glavne prepreke su loši uslovi za rad (42.8%), opšti nedostatak poslova (27%) i to što je za zapošljavanje potrebna veza (10.9%).

Grafik 9: Da li mladi aktivno traže posao, po polu

Grafik 10: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su u pitanju osnovne i specijalizovane digitalne i ICT vještine, po polu

Svi ispitanici tvrde da imaju prethodno radno iskustvo, stečeno kroz sezonski posao (61.5%), posao na "crno" (19.3%) i obavljanje povremenih poslova (19.3%). Gledajući po polu, mlade žene su stekle iskustvo kroz sezonski posao (100%), a mladi muškarci pored sezonskog posla (41.2%), iskustvo su stekli i kroz posao na "crno" (29.4%).

Više od polovine ispitanika ne ostvaruje nikakve prihode ličnim radom (56%, odnosno 84.1% mladih žena), a 38.5% da, i to kroz rad "na crno" (58.8% mladih muškaraca). Samo 5.5% ispitanika ostvaruje prihode povremenim radom za dnevnicu (15.9% mladih žena).

Mladi u Budvi razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa (54.4%). Svoju biznis ideju (plan) ispitanici bi svrstali u kategoriju "nešto drugo" i to u 32.4% slučajeva, odnosno ugostiteljstvo (28.5%). Mladi, kao nedostatak osobina za pokretanje sopstvenog biznisa navode kreativnost (25.5%), odnosno strah od preuzimanja rizika (24.1%). Mladi, u skali od 1 do 10, institucionalnu podršku u pokretanju biznisa ocjenjuju sa **3.85**, dok podršku okoline u procesu pokretanja biznisa **4.6**.

Više od polovine ispitanika (68%) nisu nikada pohađali nijedan vid neformalnog obrazovanja i obuka (74.8% mladih muškaraca, 60.8% mladih žena). Razlog za ovu tvrdnju proizilazi iz toga što mladi smatraju da program obuka nije na odgovarajućem nivou (29.4%), odnosno smatraju da imaju dovoljno znanja i vještina (19.6%). Dodatno, 77.4% mladih smatra da bi im dodatna edukacija pomogla prilikom zapošljavanja ili napredovanja u poslu, dok ostatak ne dijeli ovo mišljenje. Ispitanici koji ne dijele ovo mišljenje, kao razlog navode da ne postoji mogućnost napredovanja na njihovom radnom mjestu (66.1%), odnosno da nemaju afiniteta prema napredovanju u trenutnom poslu (33.9%). Nezaposleni vjeruju da se osobe isključivo zapošljavanju preko veze, a ne zbog kvalifikacija (100%).

Na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra ili NVO-a koje se bave pitanjem mladih, više od polovina mladih najčešće odgovaraju da ne znaju.

Više od polovine mladih, zabavni i edukativni sadržaj prati preko svojih mobilnih telefona. Takođe, mladi informacije najviše dobijaju preko telefona. Mladi svoje slobod-

no vrijeme, i to više od osam sati dnevno, provode na mobilnom telefonu (43.6%). a najmanje ispred TV-a, manje od jedan sat dnevno (62.8%). **22.5% mladih u Budvi ne posjećuje kulturne događaje, a kao razlog navode da ne vole takvu vrstu manifestacije (35.1%) i što nemaju dovoljno slobodnog vremena (33.9%).**

Svakako, mladi su mahom zadovoljni kulturnim sadržajima u njihovoj sredini (6.6% - veoma zadovoljni; 67.8% - djelimično zadovoljni; 25.6% - nezadovoljni). **Mladi ističu da ne pohađaju aktivnosti lokalne NVO (82.5%), ne idu u omladinske klubove/centre (84.4%), kao ni nemaju hobi (33.5%).** Ispitanici ističu da se nekoliko puta mjesečno bave fizičkim aktivnostima (29.9%) i da se družu sa prijateljima (61.1%). Prosječan broj knjiga koji su ispitanici pročitali **u posljednja 3 mjeseca je 1.86** (mlade žene 2.8 a mladi muškarci 0.9). **Većina ispitanika smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine**, gdje na skali od 1 do 5 ovih vještina je **3.9**, prema procjeni mladih.

Najveći broj ispitanika trenutno ne upotrebljava duvanske proizvode (63.6%) ni psihoaktivne supstance (94.6%). U proteklih 12 mjeseci, 25.3% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića 1 do 3 dana mjesečno, dok 37.2% rijede od jednom mjesečno.

Mladi se nisu suočavali sa značajnim mentalnim i zdravstvenim poteškoćama usljed posljedica pandemije CORONA virusa (78.7%). Ostatak ispitanika koji jeste (14.6%), su se sami suočavali sa problemom (28.6%), odnosno za pomoć se obraćali najčešće članovima porodica (28.1%), dok su oni koji su u potrazi za pomoć odlazili u savjetovališta ili pedagoško-psihološke službe, a njihovu uslugu su ocijenili kao nezadovoljavajuću **(3.14 od max. 10).**

U skali od 1 do 10, mladi smatraju da su poprilično "nevidljivi" i to sa prosječnom ocjenom **5.69**, te da njihova sredina podržava kritičko mišljenje sa prosječnom ocjenom **4.41** (ista skala).

2.10.6. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Budvi je na zadovoljavajućem nivou, ali ima mnogo prostora za unapređenje. Situacija se može znatno unaprijediti targetiranjem mladih kroz više različitih grupa. Neophodno je i bolje definisati i unaprijediti status omladinskih aktivista. Sa lokalnog nivoa, kašnjenje nacionalnih dokumenata predstavlja zastoj u kreiranju planova u realizaciji aktivnosti na lokalnom nivou.

Nevladin sektor ističe da se mladi ne uključuju u potrebnoj mjeri pri izradi politike koja se tiče njih, što dodatno utiče na povećanje njihove pasivnosti i nespremnosti da preuzmu rizik i da više rade na sebi. Takođe, poželjno bi bilo da konkursi i pozivi za projekte budu transparentniji i da nude više sredstava.

Mladi nisu u dovoljnoj mjeri upoznati sa postojanjem strateških dokumenata koji se tiču omladinskih politika, te da je potrebno više napora uložiti u bolju prezentaciju istih. Takođe, mladi kritikuju sistem obrazovanja sa kojim nisu uopšte zadovoljni jer smatraju da nastavnici i profesori ne pružaju dovoljnu podršku niti ih usmjeravaju na pravi način. Problemi koji mladi ističu su: nedovoljna spremnost mladih za aktivnosti, nedostatak prilika za zapošljavanje i problem partijskog zapošljavanja, predrasude okoline, diskriminacija mladih koji dolaze iz ugroženih kategorija stanovništva. Takođe, mladi vjeruju da je za pokretanje biznisa potrebno uložiti mnogo napora te da institucionalna podrška ne pruža dovoljno jaku potporu društvu u cjelini.

GLAVNE PREPORUKE:

- Više od polovine mladih u ovoj opštini smatra da znanje koje stižu kroz formalno obrazovanje nije dovoljna po-

lazna osnova da lako nađu zaposlenje. Štaviše, u ovoj opštini više od polovine ispitanika (64.3%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja, ni nivou stečenih kvalifikacija, ni oblasti njihovog školovanja/studiranja. Ovakvi primjeri ilustruju neusklađenost ponude obrazovnih programa sa potrebama tržišta rada, što treba poboljšati.

- Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za 2021. godinu, u opštini Budva identifikovane su sljedeća deficitarna zanimanja: komunalci, a naročito čistač prostorija; zanimanja ugostiteljstva i turizma, a posebno servir, sobarica, pomoćni kuvar, točilac pića, konobar, recepcionar; vaspitači i nastavnici društveno-humanističke oblasti, posebno vaspitač predškolske djece, profesor razredne nastave i profesor istorije; nastavnici prirodno-matematičke struke, naročito profesor matematike; medicinari, a u okviru grupe medicinari posebno medicinska sestra, kao i doktor medicine. Kako bi se smanjio jaz između ponude i tražnje za navedenim zanimanjima u opštini Budva, potrebno je uzeti u obzir deficitarna zanimanja prilikom kreiranja upisne strategije, uz promociju takvih zanimanja, naročito kada su u pitanju zanimanja u oblasti obrazovanja i zdravstva. Osim toga, kako bi se povećala zaposlenost kada su u pitanju zanimanja u oblasti ugostiteljstva i turizma, prepo-

ruka je organizovanje obuka, prekvalifikacije i dokvalifikacije, kao i promocija neformalnog obrazovanja.

- Poboljšati komunikaciju između lokalne samouprave i drugih organa upravljanja i podstaći dodatno njihovo umrežavanje kroz predstavljanje različitih aktivnosti (prikazivanje primjera dobre prakse, radu na više programa i projekata koji bi za cilj imali veću uključenost mladih).
- Lokalna samouprava bi trebalo aktivnije da prati preferencije mladih, tačnije predstavljanje onih aktivnosti za koje mladi istinski imaju interesovanje, što bi uticalo na povećanje svijesti i veću uključenost mladih u praćenju aktivnosti koje se sprovode.
- Razmotriti reformu obrazovnog sistema ili organizovanje edukacije za nastavni kadar kako bi se omogućila neophodna podrška i podstrek mladim ljudima u pravcu neformalnog obrazovanja, volontarizma i omladinskog aktivizma.
- Povećati broj poziva za projekte za nevladin sektor, koji bi direktno targetirao mlade, kao i kreirati programe u oblasti zapošljavanja koji će u većoj i efikasnijoj mjeri pružiti podršku mladima.

KOTOR 2.11.

Demografski podaci govore da u opštini Kotor koja se nalazi u južnom regionu živi 22 713 stanovnika⁹⁴, od kojih 4 432 lica starosti od 10 do 34 godine. Od tog broja 1 381 osoba (31,2%) je uzrasta 15-19, zatim 1 451 osoba (32,7%) je uzrasta 20-24, dok je 1 600 osoba (36,1%) uzrasta 25-29 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 48% muškaraca i 52% žena. Na osnovu podataka iz popisa 2011. godine⁹⁵, ova opština broji 137 osobe RE populacije, od kojih su 27 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 70 živi u Kotoru. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Kotor se nalazi na 4. mjestu⁹⁶.

U okviru procesa izrade Lokalnog akcionog plana za mlade za opštinu Kotor za period 2020 -2021. sprovedeno je anonimno

online anketiranje mladih uzrasta od 15-30 godina koje je zbog reprezentativnosti upitnika obuhvatilo mlade iz opština Kotor i Herceg Novi.

Većina mladih iz uzorka ističe da u sredini u kojoj žive ne pružaju se nikakve, odnosno ne pruža se dovoljno mogućnosti za razvoj njihovog punog potencijala. Anketirani mladi kao identifikovane probleme su istakli: poteškoće u procesu informisanja, kulture, obrazovanja i sporta, te nedostatak uslova za kvalitetnu implementaciju, nedostatak prostora za podršku stvaralaštvu mladih, dostupnost psihoaktivnih sredstava unutar društva i mladih, diskriminacija, nedostatak edukativnih sadržaja, povećanje bezbjednosti (odnosi se na povećanje vršnjačkog nasilja i rizičnog ponašanja među mladima kao što je kladenje, kockanje i sl). Socio-ekonomski problemi su takođe u vrhu prioriteta mladih, a odnose se na smanjenje siromaštva i nedostatak finansijskih sredstava, nemogućnost zapošljavanja, porodične probleme, korupciju.

94 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT, Procjena broja stanovnika u 2021.

95 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT

96 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

Posljednji Lokalni akcioni plan za mlade za opštinu Kotor je definisan za period 2020 - 2021. godine⁹⁷. Dostupan je izvještaj Lokalnog akcionog plana za period 2010-2015. i prema evaluaciji, nedostaci koji su se istakli jesu: nedostatak budžeta i nekontinuirano finansiranje, nedovoljno razvijena međusektorska saradnja, nedostatak ljudskih resursa, nedovoljna uključenost mladih. Definirano je 20 mjera i 40 podmjera, uključujući 48 aktivnosti. Sve aktivnosti su praćene pokazateljima koji su realni i mjerljivi. Prioriteti Lokalnog akcionog plana za mlade su u skladu sa prioritetima Nacionalne strategije za mlade. Lokalni akcioni plan obuhvata aktivnosti koje se odnose na rješavanje prioriteta problema, identifikovanih od strane mladih. Preporučuje se da sljedeći akcioni plan obuhvata više aktivnosti koje se odnose na unaprjeđenje i integraciju sistema informisanja i karijernog savjetovanja za mlade (kao što su posebne platforme za mlade). Način utvrđivanja potreba mladih je kroz anketiranje, prikupljanje podataka iz drugih istraživanja, analiza institucionalnog okvira i prikupljanje statističkih podataka. Ključni akteri uključeni u implementaciju Lokalnog akcionog plana, između ostalog su i: Biro rada opštine Kotor, škole, uprava za mlade, javne ustanove, poslovni sektor, civilni sektor, Centar za stručno obrazovanje, Investicioni razvojni fond, sportski klubovi, Unija poslodavaca, klub volontera, studentski parlament, đачki parlament, zdravstvene ustanove. Kada je u pitanju budžet, on je djelimično definisan, a izvor finansiranja nedostaje. Najčešći termin u dijelu "budžet" jeste "redovna djelatnost" i može se zaključiti da se sredstva za određene djelatnosti nalaze u budžetu Opštine Kotor. Pored toga, pominju se i donacije i budžeti nevladinih organizacija.

Lokalnu omladinsku politiku planira i sprovodi **Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor**. Omladin-

ski klub opštine Kotor postoji i on sprovodi aktivnosti radi boljeg umrežavanja mladih u društvu.

Lokalni akcioni plan za unaprjeđenje socijalne i dječje zaštite u opštini Kotor, za period 2021 - 2024. definiše djecu i mlade iz vulnerabilnih kategorija stanovništva, kao jedne od prioriteta grupa. Ovaj lokalni akcioni plan postavlja dva specifična cilja i to:

- Unaprjeđenje podrške djece i mladih iz vulnerabilnih kategorija stanovništva;
- Unaprjeđenje podrške djece i mladih u riziku od korišćenja psihoaktivnih supstanci.

Strateškim planom razvoja opštine Kotor za period 2020-2024. planirana je aktivnost "Mapa kulturnih puteva". Ova aktivnost ima za cilj uspostavljanje mehanizama za razvoj i podršku mladima uzrasta od 13 do 29 godina, kao i podizanje svijesti i sprovođenje aktivnosti o promociji kulturnih dešavanja i tradicija.

2.11.1.

Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

Obavljen je razgovor sa predstavnicima iz **Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor**. Prema nalazima razgovora, razvijenost strateškog i zakonodavnog okvira je na zadovoljavajućem nivou u slučaju Opštine Kotor. Kao nedostatak se navodi trajanje Nacionalnog akcionog plana za mlade, od više godina, dok se istovremeno interesovanja mladih svakodnevno mijenjaju. Sa lokalnog nivoa, za izradu Lokalnog akcionog plana je potrebno čekati Nacionalni akcioni plan za mlade, kako bi se prioriteti i aktivnosti usaglasili. Prioritetne oblasti i same aktivnosti koje se sprovode ne mogu biti na istom nivou u svim lokalnim

⁹⁷ <https://www.kotor.me/me/sekretarijat-za-kulturu-sport-i-društvene-djelatnosti/lokalni-akcioni-plan-za-mlade-kotor-2020-do-2021/>

samoupravama. U Lokalnom akcionom planu nije bilo nikakvih sportskih dešavanja, a uzevši u obzir činjenicu da mladi vole sport, iz Sekretarijata tvrde da se ovi planovi, većinom ne poklapaju sa interesima mladih osoba. Činjenica je da mladi skoro uopšte ne razumiju Lokalni akcioni plan namijenjen njima. **Iz Sekretarijata vjeruju da se, bez obzira na ukazane nedostatke Lokalnog akcionog plana, on u praksi dobro sprovodi.** Ljudski resursi su na zadovoljavajućem nivou. Savjetnica za mlade pokriva pitanja kada je uopštena omladinska politika na lokalnom nivou u pitanju, zajedno sa kolegicama iz Kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti, koje pokrivaju pitanja socijalne umreženosti mladih i zdravlje mladih u smislu psihoaktivnih supstanci, bezbjednost u saobraćaju, kao i teme vršnjačke edukacije. Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti jeste umrežena sa srednjim školama i profesorima, što predstavlja veliko olakšanje jer zbog ove saradnje Sekretarijat na brži i efikasniji način dolazi do volontera. **Kada se govori o saradnji između ministarstava i organa upravljanja, predstavnici navode da je saradnja korektna i na zadovoljavajućem nivou.**

Svakako, ono što vide kao veliki nedostatak jeste slabo informisanje mladih, gdje predstavnici iz Sekretarijata nemaju dovoljno jasnu sliku o tome koji je najadekvatniji način za informisanje i motivaciju mladih. **Činjenica je da su kanali komunikacije i informisanja dobri (sajt, društvene mreže, TV, radio), ali postoji prostor za unapređenje. Predstavnici nisu u potpunosti sigurni na koji bi još način mogli zainteresovati omladinu.**

Pored Lokalnog akcionog plana za mlade, aktivno se radi na programu za mlade koji prati rizik od bolesti zavisnosti i načine prevencije. Lokalni plan za unapređenje socijalne zaštite sa posebnim osvrtom na mlade koji se nalaze u vulnerabilnoj kategoriji stanovništva. Opština Kotor pomaže i mladima iz Doma Bijela, u sklopu progra-

ma **“Kuća na pola puta”**, gdje se korisnicima Doma koji su postali punoljetni i nemaju više pravo boravka obezbjeđuje podrška u pronalasku prostora za stanovanje na par godina. Na ovaj način Opština je pomogla dvoje štitenika, pripadnika RE populacije.

Strategijom zapošljavanja opštine Kotor je takođe analiziran položaj mladih u lokalnoj zajednici. Dodatno, kao drugi vid podrške jeste predviđena realizacija programa **razvoja preduzetništva**, koji će ponuditi podršku za pokretanje biznisa mladih ljudi. U sklopu Strategije zapošljavanje planiran je projekat koji će biti usko vezan za nezaposlene i iz Sekretarijata vjeruju da će u okviru ovog programa biti uključeni mladi sa evidencije ZZZCG i da će im biti pružena mogućnost da prođu kroz određene radionice na teme pokretanja biznisa na tržištu rada.

Jedini program koji targetira direktno mlade jeste program stručnog osposobljavanja. U toku procesa prijave, veliki broj mladih ne uspijeva da ispoštuje rok za prijavu jer je proces nostrifikacije inostranih diploma veoma dug i neizvjestan. Iz Sekretarijata tvrde da Ministarstvo prosvjete nije efikasno umreženo sa ostalim institucijama, inostranim fakultetima i slično, kako bi ispoštovali rok procesa nostrifikacije inostranih diploma.

Sekretarijatu za kulturu, sport i društvene djelatnosti jesu prioritet mladi, zbog čega se svake godine raspisuju konkursi za NVO koje su aktivne u ovoj oblasti. Kako je najveći problem sa kojim se mladi suočavaju nezaposlenost, u Sekretarijatu smatraju da se kroz finansiranje NVO sektora indirektno utiče na rješavanje ovog problema, gdje ove organizacije angažuju i edukuju mladu populaciju. **Neformalno obrazovanje je takođe prepoznato, te se aktivno radi na organizovanju određenih radionica, seminara, obuka.** Sekretarijat zajedno sa određenim profesorima organizuje zanimljive radionice za mlade. **Koncept neformalnog obrazovanja je jedan od prioriteta u proce-**

su donošenja odluka i izrade lokalnih planova. Kroz saradnju sa ZZZCG-e se došlo do podatka o tome koje to obuke mladi žele – kurs za strane jezike, kurs za knjigovođe, zanatski kursevi i slično.

Razvijenost kapaciteta zaposlenih izuzetno je važna i zaposleni u Sekretarijatu redovno posjećuju obuke. Nedostatak podataka je dodatni izazov i službenici se trude da samoinicijativno, putem određenih anketa, dođu do okvirnih statističkih podataka koji bi im potom olakšali dalji rad, te na taj način stvore svoju sopstvenu bazu podataka.

„MLADI NISU ZAINTERESOVANI ZA KULTURU, MOŽDA JE TO NEŠTO ŠTO IM NIJE PRIHVATLJIVO FINANSIJSKI. KARTE ZA PREDSTAVE I FILM ZNAJU DA BUDU VISOKE. MOŽDA ODREĐENI KULTURNI DOGAĐAJU NISU ZA NJIH. KADA SU U PITANJU KARNEVALI ONI SU VEOMA AKTIVNI, ALI ISTOVREMENO I MOTIVISANI, JER KROZ TAKMIČENJE POJEDINAC MOŽE DOĆI DO NAGRADA, KOJE SU NAJČEŠĆA FINANSIJSKOG KARAKTERA. DAKLE, ZAKLJUČUJEMO DA JE MLADE POTREBNO ADEKVATNO MOTIVISATI DA BI ONI BILI SPREMNI ZA SARADNJU.“

Kanali komunikacije su takvi da obezbjeđuju direktan protok informacija ka mladima, a pored pomenutih metoda komunikacije, zajedničke grupe na društvenim mrežama sa profesorima iz škola pruža olakšanje i bolju povezanost sa mladima. I pored ovih napora, mlade je veoma izazovno zainteresovati. Izuzetno su prisutni na društvenim mrežama i u “online svijetu”, dok sa druge

strane nemaju razvijenu svijest, niti postoji želja za proaktivnim učešćem u zajednici, a da istovremeno nisu ni svjesni svoje neinformisanosti.

Omladinski klub opštine Kotor aktivno umrežava mlade kroz različite radionice i edukacije, ali i dalje ima prostora za napredak.

Predstavnici institucija na lokalnom nivou nemaju mnogo mogućnosti da utiču na promjene. Sugestije koje imaju prosljeđuju institucijama nacionalnog nivoa, ali se rijetko dešava da do same promjene i dođe.

Usljed pandemije i restriktivnih mjera koje su bile na snazi, veliki broj aktivnosti nije realizovan. Naime, planom su predviđene brojne aktivnosti koje su predviđale okupljanje većeg broja mladih. Ovo je i razlog što u lokalnoj samoupravi opredijeljena novčana sredstva za oblast mladih nisu utrošena u potpunosti.

2.11.2. Nalazi intervju sa nevladinim sektorom

Nevladin sektor smatra da zakonodavni i strateški okvir koji se odnosi na mlade nije dovoljno razvijen. Prema njihovim riječima, nedostaje sistematski pristup problemima mladih i većeg angažovanja po pitanju omladinske politike. Pored toga, dodaju da se ne može nuditi isti program svakoj zajednici, već se moraju prilagoditi shodno načinu života i različitim potrebama u lokalnim zajednicama.

Kada se govori o Lokalnom akcionom planu, radionice i fokus grupe koje su rađene, birane su po političkoj liniji. Socijalni status porodica nije nikad više bio izraženiji nego u današnje vrijeme, te se mladi okupljaju shodno nivoima standarda života.

Nevladine organizacije nemaju nikakav uticaj na kreiranje politika na lokalnom ni-

vou, već uticaj imaju veće institucije. Predstavnici tvrde da nikad nisu bili uključeni u proces pisanja određenih dokumenata, a ni saslušani u procesu kreiranja politika. Dodatno, smanjen im je i budžet za više od 50%. **Oni takođe zaključuju da se na sve politike, strategije i druga dokumenta, gleda kao instrument koji postoji formalno, a trebao bi da služi kao instrument koji bi diktirao smjer razvoja mladih.** Iako se na omladinskoj politici formalno radi, ona zapravo ne pruža dovoljnu podršku omladini, što je veliki nedostatak za cjelokupan sistem države.

Predstavnici nevladinog sektora su radili na **Lokalnom planu zaštite životne sredine**, sa budžetom od 39 000 eura koji je trajao 18 mjeseci. Ovim projektom su bile angažovane mnoge institucije opštine Kotora, a fokus grupe su sačinjavali eksperti iz sektora zdravstva, pomorstva i slično. U ovom periodu, anketirali su više od 2 000 mladih, turista, učenika. Cilj je bio da se uključi što više mladih kako bi dali svoj doprinos razvoju lokalnih politika.

„KADA MLADIMA DAJEMO MOGUĆNOST DA BUDU RAVNOPRAVNI PARTNERI I KADA OSJETE DA SU UVAŽENI, ONDA ĆE ONI SA LAKOĆOM PRIHVATITI DA BUDU DIO ODREĐENOG DOGAĐAJA I SAMIM TIM I POZITIVNO DOPRINIJETI. POTREBNO JE PORADITI NA PROMJENI METODOLOGIJE KADA JE UOPŠTENI RAD SA MLADIMA U PITANJU. TRENUTNA PRAKSA NIJE NA ZADOVOLJAVAJUĆEM NIVOU, TE ZBOG TOGA NE DAJE DOBRE REZULTATE.“

Direktan rad sa mladima se obezbjeđuje kroz različit vid saradnje sa osnovnim i srednjim školama. Nevladin sektor je uvijek

kroz projekte uključivao mlade, trudili se da ih zainteresuju i kako oni zaključuju, ukoliko se mladima određeni zadatak objasni na adekvatan način i kada se njihovo mišljenje uvaži, mladi su spremni da iznesu veoma kvalitetne zaključke i da aktivno rade na određenom projektu. Kako bi saradnja sa mladima bila uspješnija, potrebno je izgraditi određenu strategiju pristupa ka mladoj osobi. Rezultati pokazuju da kada postoji adekvatan pristup u komunikaciji sa njima, mladi će postati motivisaniji što utiče na drugačiju percepciju ka određenom projektu i samim tim veću uključenost mladih u aktivnostima.

Nedostatak podataka otežava određene analize, ali predstavnici tvrde da su na neki način i navikli da istraživanjem dolaze do potrebnih podataka. Prilikom pisanja određenih projekata, na mlade se uvijek gleda kao na prioritetnu grupu i shodno njihovim potrebama se usmjeravaju prioriteti određenog projekta. Način i komunikacije sa mladima jeste uvijek uživo, a ne preko društvenih mreža. Predstavnici NVO vjeruju da njihovi, veoma uspješni rezultati, utiču na to da su mladi više zainteresovani da se uključe u realizaciju projekata koje oni sprovode.

Kao veliki nedostatak i mogućnost za napredovanje pominje se i saradnja između institucija. Potrebno je više poraditi na umreženost kako bi sistem funkcionisao kao cjelina. Ovaj sistem funkcionisanja bi uticao na lakšu prepoznatljivost, razvijeniji sistem bi takođe brže prepoznao i podržao potrebe mladih. Budući da sama saradnja institucija nije na zavidnom nivou, ne može se očekivati da su mladi zainteresovani za umrežavanje.

Kada se govori o uticaju pandemije na sprovođenje biznisa, i više je nego očito da je uticaj negativan. Opao je nivo javnih poziva za različite konkurse, projekte, a i evidentno je da ovaj trend ide na niže.

2.11.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Kotoru je činilo devetoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili: 7 učenika, 1 student, 1 zaposleno lice. Od učesnika fokus grupe 7 su bila ženska lica dok su 2 bila muška.

Mladi predstavnici fokus grupe mahom nisu bili upoznati sa omladinskim politikama koje su na snazi, dok stariji predstavnici fokus grupe ipak jesu. Ipak, mladi su se složili u tome da omladinske politike nisu predmet interesovanja mladih te da je svijest takva da oni ne shvataju da sve što se tiče omladine, kao npr. omladinski klubovi, služi kao prostor za zajedničko obrazovanje, kurseve, radionice, a istovremeno i zabavu.

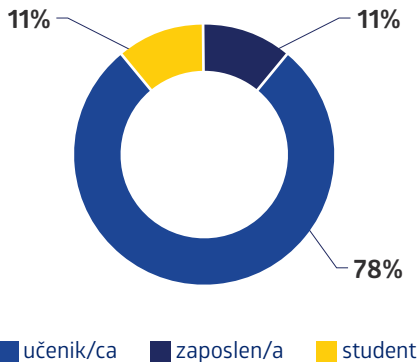
Omladinski klubovi su svugdje po svijetu prepoznati kao nešto što je potrebno i što dodatno umrežava mlade i utiče na to da oni svoje sposobnosti brže razvijaju. **Predstavnici fokus grupe takođe su izrazili svoje nezadovoljstvo jer ih okolina ne motiviše dovoljno da postanu članovi određene or-**

ganizacije, što utiče na njihovu pasivnost. Mladi vjeruju da ukoliko bi im se ukazala prilika da aktivno učestvuju u određenim debatama, radionicama i generalno edukacijama, da bi vrijeme kvalitetnije provodili i koristili bi adekvatne izvore informacija.

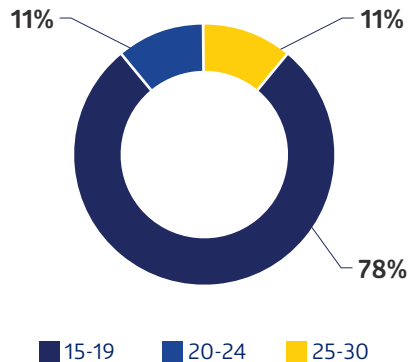
Fokus grupa tvrdi da bi bilo poželjno da se u njihovom društvu više cijeni volonterizam i uopšteno građanski aktivizam i vjeruju da ukoliko bi to bio slučaj, postali bi aktivnije društvo i samim tim i kvalitetnije bi obrađivali podatke i informacije, birali bi društvo u kojem se nalaze, efikasnije bi provodili vrijeme.

Mladi iz fokus grupe kao nedostatak navode to što im se ne pruža dovoljno mogućnosti da prate radionice i da se edukuju o temama koje su aktuelne. Dodatno, izrazili su veliku zainteresovanost za praćenje radionice o medijskoj pismenosti, kao i da slušaju određene podcast razgovore o zanimljivim i trenutno aktuelnim temama u društvu. Oni su se složili da nisu imali prilike da prisustvuju radionicama u vezi kriptovaluta, konkretnim primjerima o pokretanju biznisa i slično.

Fokus grupa vjeruje da je sistem obrazovanja na veoma niskom nivou, gdje se obrazo-

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi

vanje takoreći svake godine spušta na sve niži nivo. Profesori nisu dovoljno otvoreni i ne pružaju dovoljnu motivaciju za đake, i dalje se praktikuje tradicionalni način predavanja gdje su učenici pasivni slušaoci, a ono što nedostaje jesu razmjena mišljenja, debate i prostor za učenike da kritički pristupe određenom problemu.

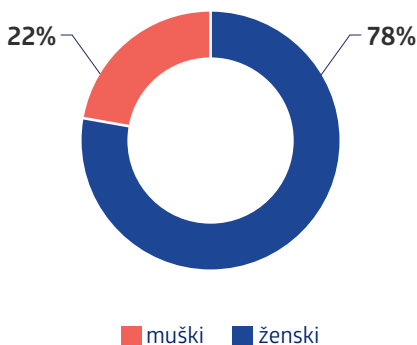
Kada je zapošljavanje u pitanju, mladi iz fokus grupe su kritični jer gotovo svi poslodavci traže radnike sa prethodnim iskustvom i rijetko pružaju priliku osobama bez prethodnog radnog iskustva. Pogotovo je, zbog iscrpljujuće i zahtjevne procedure, teško pronaći poslodavca spremnog da zaposli maloljetnu osobu. Mladi zaključuju da im je katkad izazovno pronaći i sezonski posao zbog navedenih barijera. Učesnici fokus grupe navode i da su svjesni takozvanog rada na crno kod privatnog zapošljavanja. Jedan od intervjuisanih tvrdi da je i sam jednom bio angažovan na ovaj način, te da je u potpunosti bio svjestan kršenja prava od strane poslodavca. Ipak, zaključuje da pojedinac najčešće sagledava ličnu korist u vidu zarade i zanemaruje ostala svoja prava zbog ekonomske situacije u državi.

Dodatno, mladi bi više voljeli da nauče o preduzetništvu, iako su svjesni rizika koji

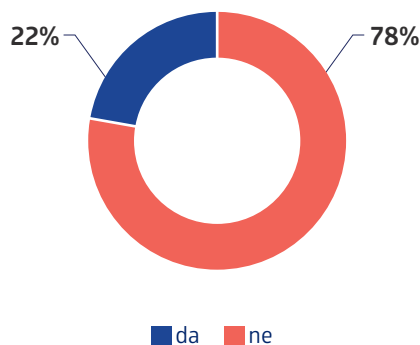
to sa sobom nosi. Mišljenja su da je proces izazovan i da je potrebna hrabrost za takav korak. Uz to, smatraju da trenutno vrijeme i nije pogodno za preuzimanje rizika ovog tipa zbog neizvjesnosti sa COVID pandemijom. Sa druge strane, zainteresovani su da čuju više o ovim i sličnim temama, radoznali su kada je u pitanju proces pokretanja biznisa, osnivanje kompanije i slično. **Okolina ih obeshrabruje i govori im da je bolje ići sigurnijim i jasnijim putem, prije nego pokrenuti sopstveni biznis.** Dio predstavnika zna da postoje raznorazne start-up radionice gdje se može mnogo naučiti o ovim temama i čak dobiti mentorska podrška.

Kada se govori o institucionalnom okviru, mladi predstavnici fokus grupe nisu nikad mogli da razumiju ovaj koncept, dok stariji vjeruju da ga treba unaprijediti jer ne pruža dovoljnu podršku. **Stariji predstavnici zaključuju da je u današnje vrijeme jedini cilj imati siguran posao sa sigurnim mjesečnim prilivom novca.**

Mladi bi željeli da se uvedu dodatni programi gdje bi oni mogli kroz različite prakse, po mogućnosti plaćene, da dođu do određenih vještina. Vjeruju da bi program sličan programu stručnog osposobljavanja, ali za širi spektar mladih, trebalo da postoji. Ra-

Grafik 3: Struktura učesnika u fokus grupi po polu

Grafik 4: Procenat učesnika u fokus grupi koji je upoznat sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na mlade

zlog zbog čega ovo tvrde jeste da formalno obrazovanje nije dovoljno jer im ne pruža jasne i dobre smjernice za život. Kroz prakse bi oni lakše došli do relevantnog iskustva te bi, kasnije, uključivanje na tržište rada bilo olakšano. **Govoreći o sistemu obrazovanja, pored navedenih nedostataka, fokus grupa vjeruje da im nedostaje više stručnih predmeta i da im se cjelokupan sistem obrazovanja znatno pogoršao usljed pandemije.** Oni tvrde da online učenje i pohađanja časova jeste izazovno i ponekad nemoguće da se prati. Mladi su upoznati sa konceptom neformalnog obrazovanja i da je ovaj koncept za pojedinca veoma bitan jer se kroz ove aktivnosti on najviše razvija. **Ipak, u školama nemaju mnogo aktivnosti koje su neformalnog karaktera.** Mlade, pored navedenih aktivnosti, najviše zanimaju i strani jezici, kompjuteri, debate, javni nastup i slično i u ovim sektorima bi voljeli više da unaprijede svoje znanje.

„SADA MI JE VEOMA LAKŠE DA PRATIM NASTAVU JER DOBIJAM SAMO DOBRE OCJENE IAKO NE UČIM DOVOLJNO.“

„STEČENO ZNANJE JE PALO ISPOD BILO KOJEG PRIHVATLJIVOG STANDARDA. SAD SE LAKŠE PROLAZI I GLEDA SE KROZ PRSTE. NAMA JE IZGLEDA U PRIRODI DA IDEMO PUTEM MANJEGOTPORA, ČAK I NA NAŠU SOPSTVENU ŠTETU.“

Govoreći o karijernom savjetovanju, mladi nisu imali prilike da prisustvuju kvalitetnom karijernom savjetovanju, a da bi mnogo voljeli da im se ukaže prilika za to. Govoreći o napuštanju školovanja, mladi

predstavnicima fokus grupe nisu o tome razmišljali, a stariji predstavnici i jesu kada je u pitanju visoko obrazovanje zbog nedovoljno dobrog sistema obrazovanja. Mladi bi takođe više voljeli da čuju o mobilnosti i mogućnosti koje mogu da iskoriste. Sa druge strane, određeni predstavnici fokus grupe tvrde da iako bi im se pružila dobra prilika za razmjenu i učenje, okolina odnosno porodica im ne bi dozvolila. **Fokus grupa smatra da mladi mogu da promijene okolinu ukoliko im se ukaže prilika.** Ukoliko bi se cjelokupan sistem promijenio i više adaptirao mladima, onda će i mladi postati aktivniji članovi društva. Dakle, postoje mehanizmi ali nisu dovoljno promovisani. **Vlada velika i nedovoljna informisanost među mladima.** Čini se kao da je politika glavni prosperitetni put za mladu osobu i da političko opredjeljenje diktira tempo života. Informacije pružene mladima su nedovoljne i niko se ne trudi da uvaži mišljenje mladih.

Reproduktivno zdravlje za fokus grupu jeste prepoznat koncept, jer su u sklopu određenih predmeta (biologija i zdravi stilovi života) imali priliku da se upoznaju i informišu, ali vjeruju da im nedostaju pravi izvori boljeg informisanja. Trenutno se najviše informišu putem interneta, manje kroz škole i porodicu. Mladi vjeruju da treba uvesti obavezan predmet koji će se baviti ovom tematikom, a i pored toga nužno je učiti više o opojnim drogama i narkoticima. Cigarete su u društvu postale popularne i obavezne ukoliko pojedinac želi da se priključi određenoj grupi mladih. Savjetovaništa unutar doma zdravlja nisu relevantna niti povjerljiva, jer vlada nedostatak povjerenja u osobe zaposlene u savjetovaništu. **Velike predrasude postoje ukoliko se pojedinac odluči za posjetu psihologu.** Mladi tvrde da smo kao društvo veoma zatvoreni i ograničeni, te je potrebno više napora uložiti i pokazati da postoje drugačiji modeli razmišljanja i djelovanja. **Po pitanju kulturnih aktivnosti, mladi smatraju da nisu dovoljno informisani.** Posjećivanje određenih kulturnih događaja često zna da bude

finansijski iscrpljujuće za njih, te oni biraju povoljniji način druženja. Čini se da mladi ne ulažu trud u upoznavanje sa novim aktivnostima i mogućnostima, već im opterećenje stvara i obavezna školska nastava i časovi. Prema njihovom mišljenju, **škole trebaju više da ponude mladima, da se sistematski reformišu i da više napora ulažu u njihovo adekvatno informisanje, pružanjem kvalitetnijeg sadržaja.**

Kada se govori o socijalnoj isključenosti i ravnopravnosti po bilo kojoj osnovi, mladi iz fokus grupe vjeruju da je potrebno razviti sklonost ka tim kategorijama, jer postoje

mladi koji isključivo biraju društvo istog materijalnog statusa. Prije svega, smatraju mladi da je potrebno institucionalni okvir znatno poboljšati i učiniti ga takvim da i socijalno ugrožene kategorije imaju svoje mjesto, u smislu da su im obezbjeđeni bazični uslovi za praćenje nastave i slično. **Predrasude rastu iz neznanja individue i mladi iz fokus grupe smatraju da je potrebno razbiti ove predrasude kroz različite edukacije i radionice gdje se ostvaruje kontakt između ljudi.** Udruživanjem povodom ostvarivanja istog cilja će se zasigurno doprinijeti da se stvori umreženost i povezanost između pojedinaca. Sa druge strane, mladi tvrde

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su pasivni i uopšte ne razumiju Lokalni akcioni plan koji se odnosi na mlade.	Mladi nisu upoznati sa postojanjem strateških dokumenata koji se odnosi na mlade, niti su informisani o mogućnostima na koji način se mogu uključiti u zajednicu.
Kanali informisanja prema mladima su veoma slabi.	Mladi smatraju da je neophodno da svoje znanje unaprijede u oblasti medijske pismenosti i da se edukuju u oblastima koje su aktuelne u društvu.
Mladi nisu previše zainteresovani za kulturne sadržaje.	Mladi nisu dio konsultativnog procesa pri realizaciji kulturnih dešavanja i nemaju priliku da daju svoje sugestije.
Mladi nemaju gdje da provode kvalitetno vrijeme te zbog toga žive u virtuelnom svijetu.	Mladima se ne govori dovoljno o mogućnostima za mlade, ne promovišu se primjeri dobre prakse, ili pruža podrška u sticanju znanja i vještina van formalnog obrazovanja.
Mlade treba više motivisati kako bi postali aktivniji članovi društva.	Mladi se ohrabruju da biraju put koji je manje rizičan, a preduzetništvo se ni u jednom obliku ne potencira.

Grafik 5: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

da za sve učinjene akcije, bilo pozitivne ili negativne, postoji samo jedan krivac, a to je najčešće kućno vaspitanje. **Autoritet roditelja nije na nivou koji je bilo u prošlosti, te mladi vjeruju da su se vrijednosti znatno poremetile što dodatno doprinosi negativnom uticaju podjeljenosti u društvu.**

U poređenju nalaza na temu proaktivnosti mladih, iz razgovora sa fokus grupom i donosiocima odluka na lokalnom nivou, primjećuje se sličnost u stavovima. Prvo, mladi i lokalna samouprava smatraju da je potrebno unaprijediti kanale komunikacije i dostupnost informacija. Ipak, mladi iz fokus grupe tvrde da je potrebno uvesti njihovo veće angažovanje prilikom kreiranja omladinskih politika, jer žele da se njihovo mišljenje više uvaži. Drugo, lokalna samouprava smatra da su strateški i zakonski dokumenti koji se tiču mladih zapravo i konfuzni, što utiče da ih mladi i ne razumiju u potpunosti, a sa druge strane mladi vjeruju da mogu biti adekvatnije informisani o mogućnostima uključivanja u zajednicu. Konačno, lokalna samouprava vjeruje da se aktivno sprovode omladinske politike koje su na zadovoljavajućem nivou, dok mladi iz fokus grupe nemaju ovo mišljenje. Naprotiv, fokus grupa tvrdi da lokalna samouprava mora uložiti dodatne napore kako bi mlade adekvatnije motivisala i učinila da postanu aktivniji članovi društva.

2.11.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Kotoru je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 88 mladih osoba, od čega je njih 51.8% muškog, a 48.2% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 31.2% je bilo između 15 i 19, 32.7% između 20 i 24, i 36.1% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih

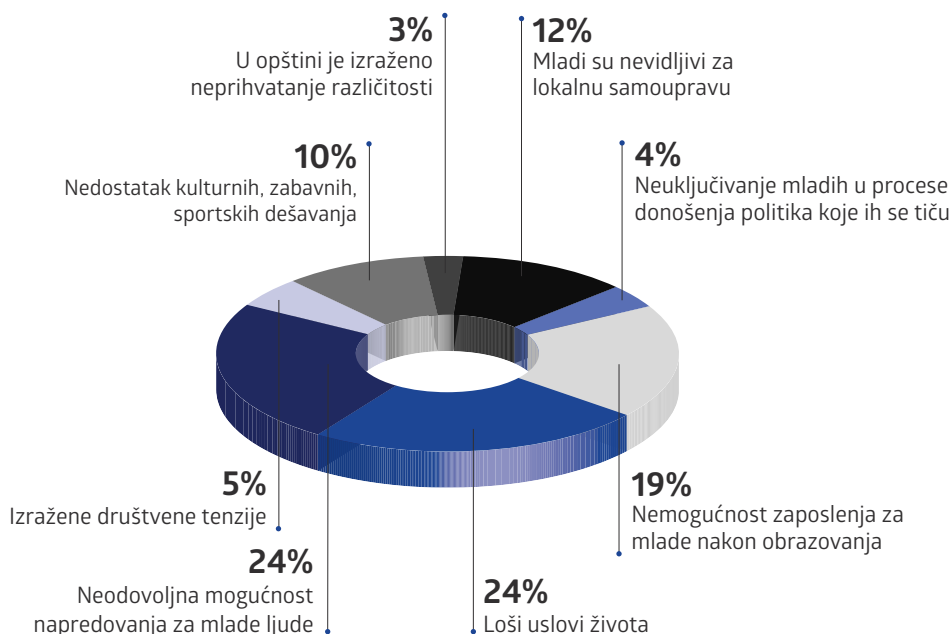
38% (ostali: 10.4% - osnovno obrazovanje, 8.7% - nepotpuno srednje obrazovanje, 7% - višu stručnu spremu, 20% - visoko obrazovanje, 21% - još uvijek pohađa određeni obrazovni program). Među ispitanicima njih 45.7% živi u gradskom, a 54.2% u seoskom području. Štaviše, 53.6% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 16.8% - iznajmljuje svoj smještaj, 11.3% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 14.3% - ima svoj smještaj, i 3.1% - nešto drugo).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 5.5 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet života (54.8%), mogućnosti za zaposlenje (38.7%) i kvalitet obrazovanja koji im se nudi (25.4%).** Najveći dio mladih želi ili razmišlja o odlasku iz svog grada (42% - da, 27.6% - ne zna ili odbija da odgovori, a 30.3% - ne). Na pitanje o napuštanju Crne Gore - 33.9% želi da napusti, 34.6% ne želi da napusti, 31.5% ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

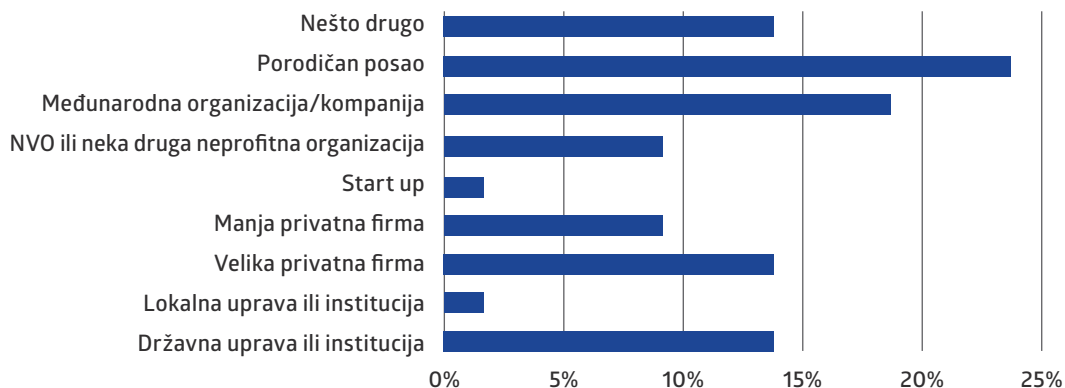
Među mladima koji žele da napuste Kotor, kao glavni razlozi se ističu nedovoljna mogućnost za napredovanje mladih ljudi, loši uslovi života kao i nemogućnost zaposlenja mladih nakon obrazovanja (Grafik 5).

Gotovo polovina mladih u Kotoru (43.2%) stiče obrazovanje u drugoj opštini, od kojih njih polovina iznajmljuje smještaj - 59.1%, 13.6% živi u domu u drugom gradu, 13.6% putuje od kuće (ostatak posjeduje privatni smještaj). Procenat mladih koji su još uvijek u školovanju i onih koji su paralelno i radno angažovani je 38.5%, a polovina mladih je radila na sezonskim poslovima (54.6%).

Kada su u pitanju preferencije povodom pronalska zaposlenja, najveći broj mladih traži zaposlenje unutar porodičnog posla, a potom u međunarodnoj organizaciji ili kompaniji, a najmanje mladih razmišlja o startup-u i radu u lokalnoj upravi. Dodatno, mladi u Kotoru najviše bi željeli da se zapo-

Grafik 6: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

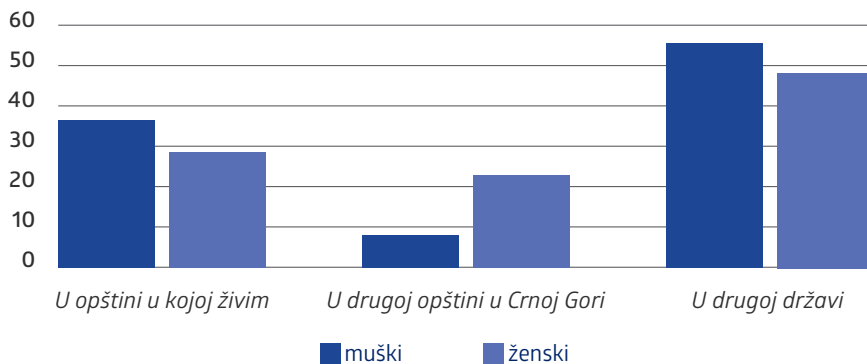

Grafik 7: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

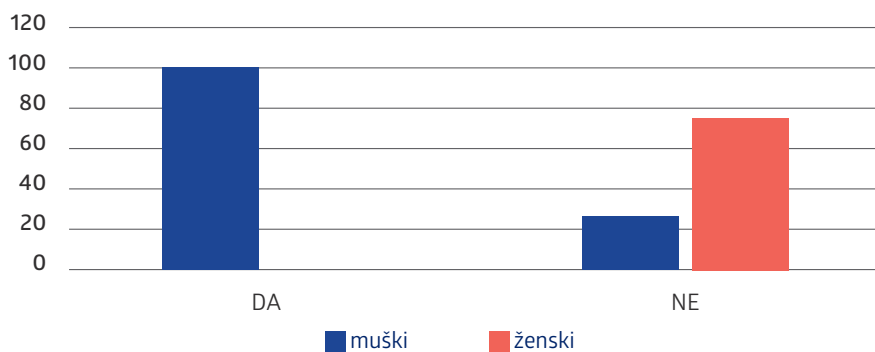
sle u drugoj državi (52%), a potom u svojoj opštini (33.3%). Među mladim muškarcima prisutna je veća spremnost za pronalaskom posla u drugoj državi (Grafik 8).

Gotovo četvrtina mladih ispitanika u Koto-

ru (23.5%) radi na poslu koji ne odgovara ili oblasti njihovog školovanja/studiranja, ili nivou stečenih kvalifikacija, ili oblasti njihovog školovanja/studiranja. A najveći procenat mladih radi u trgovini i uslužnim djelatnostima (36.4%). Gledajući po polu,

Grafik 8: Preferencije mladih za zaposlenje prema lokaciji, po polu

Grafik 9: Da li mladi aktivno traže posao, po polu

mlade žene zauzimaju veći procenat (46.5%) za razliku od muškaraca (28.3%). Najčešći razlog za nezadovoljstvo radnim mjestom je mala plata (82.6%) i to što oni ne rade posao koji ih zanima (17.4%), a skoro polovina mladih (47.9%) aktivno traži drugi posao.

Najveći broj mladih je odmah pri završetku obrazovanja pronašao zaposlenje (48.7%), a najmanje njih je posao tražilo više od godinu dana (10.9%). Nezaposleni mladi ljudi uglavnom jesu prijavljeni na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (65.4%), a oni koji nisu, kao glavni razlog ističu to što nisu u mogućnosti da rade (68.3% mladih žena je dalo ovaj odgovor). Po polu, udio zaposlenih mladih muškaraca koji nisu registrovani na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne

Gore je 38.9%, a udio mladih žena je 33.3%.

Nešto više od 75% mladih je registrovano na ZZZCG manje od godinu dana, a 24.8% između jedne i tri godine. Udio mladih žena na evidenciji ZZZCG između jedne i tri godine je 31.7%, a mladih muškaraca 0%, dok je udio mladih žena koje su na evidenciji ZZZCG manje od godinu dana 68.3%, a mladih muškaraca 100%. Nešto više od 80% mladih je odgovorilo da nije u prethodne dvije sedmice aktivno tražilo zaposlenje i to najviše iz razloga što ne vjeruje da za njih postoji prilika za posao (49.3%).

Mladi nisu informisani o politikama za unapređenje poslovnog ambijenta i mogućnosti za zaposlenje (74.4%). Kao najveće

prepreke u pronalasku zaposlenja ističu se loši radni uslovi (41.4%) i opšti nedostatak poslova (39.8%). Čini se da se mladi ne **su-srijeću mnogo sa problemom nedostatka radnog iskustva, gdje čak 90.6% mladih obuhvaćenih upitnikom imaju prethodno radno iskustvo.** Mladi su najviše iskustva stekli skroz posao na određeno vrijeme (55.1%), kao i kroz obavljanje povremenih poslova, angažovanje na pojedinačnim poslovima i slično (26%). **Zanimljivo je istaći da je 38.9% mladih muškaraca steklo radno iskustvo kroz rad na "crno" (0% mladih žena), a 74.1% mladih žena kroz rad na određeno vrijeme (0% mladih muškaraca).** Mladi su kao razlog za gubitak posla najviše naveli istek ugovora na određeno (33.6%) i to što je posao bio sezonskog karaktera (19.3%). Nešto više od 65% mladih ostvaruje bilo kakve prihode ličnim radom (100% mladih muškaraca, 56.1% mladih žena).

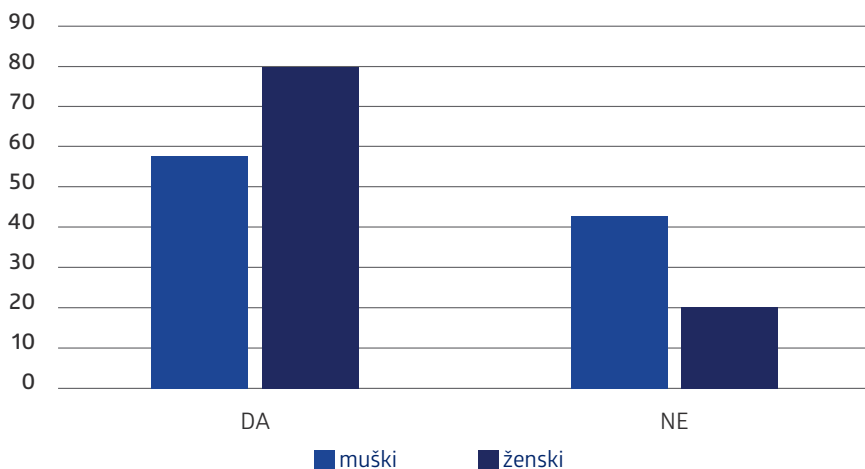
Mladi u Kotoru razmišljaju o pokretanju sopstvenog biznisa (60.2%). Svoju biznis ideju (plan) ispitanici bi svrstali u kategoriju "nešto drugo" i to u 27.5% slučajeva, odnosno finansije i biznis (17.9%).

Nešto više od 50% mladih su pohađali neki vid neformalnog obrazovanja i obuka

(53.9% mladih žena, 48.1% mladih muškaraca). Osim toga, **60.6% mladih smatra da bi im dodatna edukacija pomogla prilikom zapošljavanja ili napredovanja u poslu, dok 39.4% mladih ne dijeli ovo mišljenje.** Razlog za ovakav stav među zaposlenima leži u nedostatku mogućnosti za napredovanje na njihovom radnom mjestu (38.2%), a 35% mladih nema afiniteta prema napredovanju u poslu kojim se trenutno bave. Nezaposleni vjeruju da se posao u njihovoj sredini dobija preko veze, a ne preko kvalifikacije (71.6%).

Mladi većinom vjeruju da oni mogu da utiču na promjene u okolini (71.8%). Svoj društveni aktivizam ocjenjuju više od političkog (**5.67** – društveni aktivizam, **2.71** – politički aktivizam). U poređenju sa drugim opštinama, mladi iz Kotora su najviše članovi neke nevladine organizacije (22.8%), a najmanje članovi studentskih udruženja (14.7%). **Na pitanje o postojanju kancelarija za mlade, lokalnog savjeta za mlade, omladinskog kluba ili centra ili NVO-a koji se bave pitanjem mladih, više od polovina mladih najčešće odgovaraju da ne znaju.**

Više od polovine mladih, zabavni i edukativni sadržaj prati preko svojih mobilnih

Grafik 10: Mladi u Crnoj Gori su spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada kada su u pitanju osnovne i specijalizovane digitalne i ICT vještine, po polu

telefona. Takođe, mladi informacije najviše dobijaju preko istih. Mladi svoje slobodno vrijeme, **između 2 i 3 sata dnevno provode na mobilnom telefonu (32.9%),** a najmanje ispred TV-a, manje od jedan sat dnevno (61.5%). **Mladi u Kotoru najčešće jednom mjesečno posjećuju kulturne događaje (29.2%).** Ipak, oni koji to ne rade, ističu da je glavni razlog to što se kulturni događaji ne održavaju u mjestu njihovog stanovanja (44.9%). Svakako, mladi su mahom zadovoljni kulturnim sadržajima u njihovoj sredini (7.6% - veoma zadovoljni; 64.8% - djelimično zadovoljni; 27.6% - nezadovoljni). **Mladi ističu da ne pohađaju aktivnosti lokalnih NVO (66.6%), ne idu u omladinske klubove/centre (73.3%), ali da najčešće imaju vremena da se svakodnevno posvete svom hobiju (37.5%).** Ispitanici ističu da se svakodnevno bave fizičkim aktivnostima (30.8%) i da se družu sa prijateljima (72.4%). Prosječan broj knjiga koje su ispitanici pročitali **u posljednja tri mjeseca je 2.38** (mlade žene 3.4 a mladi muškarci 1.4). **Većina ispitanika smatra da oni i mladi ljudi u njihovom okruženju imaju dobre digitalne i ICT vještine,** gdje na skali od 1 do 5 ovih vještina je **3.71,** prema procjeni mladih.

Najveći broj ispitanika trenutno ne upotrebljava duvanske proizvode (60.3%) ni psihoaktivne supstance (79.5%). U proteklih 12 mjeseci, 33.2% ispitanika je konzumiralo alkoholna pića i do četiri puta nedjeljno, dok 31.5% rjeđe od jednom mjesečno.

Mladi se nisu suočavali sa značajnim mentalnim i zdravstvenim poteškoćama usljed posljedica pandemije korona virusa (74.1%). Ostatak ispitanika koji jeste (15.5%), za pomoć se obraćao najčešće članovima porodica, dok su oni koji su u potrazi za pomoć odlazili u savjetovališta ili pedagoško-psihološke službe, njihovu uslugu ocijenili kao nezadovoljavajuću **(3.85 od max. 10).**

U skali od 1 do 10, mladi smatraju da su poprilično "nevidljivi" i to sa prosječnom ocjenom **6.9,** te da njihova sredina podržava kritičko mišljenje (ista skala) sa prosječnom ocjenom **4.85.**

2.11.5. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Kotoru je na zadovoljavajućem nivou. Kao nedostatak se navodi trajanje Nacionalnog akcionog plana za mlade od više godina, dok se istovremeno interesovanja mladih mijenjaju svakodnevno, što može uticati da se prioriteti Nacionalnog akcionog plana kose sa interesovanjima mladih. Sa lokalnog nivoa, kašnjenje nacionalnih dokumenata predstavlja zastoj u kreiranju planova i realizaciji aktivnosti na lokalnom nivou.

Lokalnoj samoupravi mladi predstavljaju jednu od prioritarnih oblasti, gdje oni aktivno ulažu u unapređenje omladinske politike i položaja mladih u društvu. Značajan problem predstavlja nedovoljna informisanost mladih i pasivnost, iako se aktivno radi na sprovođenju programa koji na direktan ili indirektan način utiču na omladinu. Program, odnosno grantovi za zapošljavanje targetiraju mlade kao jednu od prioritarnih grupa i nude podršku prilikom njihove tranzicije ka tržištu rada. Program "Kuća na pola puta" nudi podršku mladim štitičenicima iz Doma Bijela, a rezultati su pokazali da je program veoma značajan.

Nevladin sektor smatra da zakonodavni i strateški okvir koji se odnosi na mlade nije dovoljno razvijen, nedostaje sistematski pristup problemima mladih i više angažovanja po pitanju omladinskih politika. Nevladin sektor ističe da je neophodno sprovesti reformu obrazovnog sistema, kako bi se potrebe mladih na efikasniji način evidentirale. Dodatno, oni ističu da je unapređenje saradnje između nevladinog sektora i organa upravljanja i više nego potrebno. Bolja umreženost bi uticala na lakšu prepoznatljivost izazova sa kojima se mladi susreću i na ovaj način bi se brže podržale potrebe mladih.

Mladi u Kotoru tvrde da je neophodno njihovo veće uključivanje pri definisanju omla-

dinskih politika. Problemi koji mladi ističu jesu: nedovoljna informisanost, rad na crno, nemogućnost isticanja mladih u društvu, nedovoljna podrška okoline. **Kao veliki nedostatak i mogućnost za napredovanje pominje se i saradnja između institucija.** Potrebno je unaprijediti umreženost institucija kako bi sistem funkcionisao kao cjelina. Ovaj sistem funkcionisanja bi uticao na lakšu prepoznatljivost, razvijeniji sistem bi takođe brže prepoznao i podržao potrebe mladih. Budući da sama saradnja institucija nije na zavidnom nivou, ne može se očekivati da su mladi zainteresovani za umrežavanje.

GLAVNE PREPORUKE:

- Identifikovana deficitarna zanimanja u opštini Kotor se prevashodno odnose na vaspitače i nastavnike društveno-humanističke oblasti, a naročito profesore razredne nastave. Osim u sektoru obrazovanja, deficitarna zanimanja identifikovana su i u sektoru zdravstva, pri čemu je u okviru grupe medicinari izražen deficit ponude u odnosu na tražnju. Deficitarna zanimanja u okviru grupe medicinari obuhvataju prevashodno medicinskog tehničara i doktora medicine. Takođe, identifikovan je i deficit kada su u pitanju farmaceuti, a posebno farmaceutski tehničar. Kao u brojnim drugim opštinama, u deficitarna zanimanja u opštini Kotor spada i grupa nastavnici prirodno-matematičke struke, a naročito profesor matematike. Preporuka za povećanje zaposlenosti, odnosno bolje usklađenosti ponude i tražnje za navedenim deficitarnim zanimanjima u opštini Kotor podrazumijeva prevashodno usmjeravanje upisne politike ka njima i promovisanje navedenih zanimanja među srednjoškolcima u cilju njihovog većeg odziva i zainteresovanosti za tim zanimanjima. U cilju povećanja zaposlenosti u oblasti zdravstva, potrebno je i zaustaviti odliv zdravstvenih radnika, kako bi se smanjio jaz između ponude i tražnje za medicinarima.
- Mladi su izrazili interesovanje za praćenje radionica na temu medijske pismenosti, da slušaju određene podcast razgovore o zanimljivim i trenutno aktuelnim temama u društvu. Takođe, poželjne su radionice na temu kriptovaluta, konkretnim primjerima o pokretanju biznisa i slično.
- Mladima nedostaje razmjena mišljenja, debata i prostor za učenike da kritički pristupe određenom problemu, u okviru redovne nastave.
- Mladi bi željeli da se uvedu dodatni programi gdje bi oni mogli kroz različite prakse, po mogućnosti plaćene, da dođu do određenih vještina – program sličan programu stručnog osposobljavanja, ali za širi spektar mladih.
- Kroz radionice i aktivnosti podstaći umrežavanje mladih i suzbijanje pojave „biranja društva koje se slaže sa mojim materijalnim statusom“, koje je prisutno među mladima u ovoj opštini.
- Bolja umreženost institucija i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima mladih, a rezultat je efikasnija identifikacija problema sa kojima se mladi susreću i prezentovanje sadržaja koje mlade interesuju.
- Unaprijediti institucionalnu i pravnu podršku, naročito onu za pokretanje biznisa i učiniti informacije lakše dostupnim, kao i unaprijediti savjetovališta pri Domu zdravlja i učiniti njihov rad povjerljivijim.
- Reforma obrazovnog sistema, nastavnog plana i programa, a i više pažnje usmjeriti na značaj neformalnog obrazovanja;
- Raditi na uvođenju dodatnih programa koji direktno targetiraju potrebe mladih (veći fokus na volonterizam, unaprijediti kulturna dešavanja, kreirati programe iz oblasti zapošljavanja, istaći mlade koji postižu značajne rezultate).

Tivat 2.12.

Mlade osobe od 15 do 29 godina čine 20.92% cjelokupne populacije južno regijske opštine Tivat. Opština Tivat 21 je po veličini opština u Crnoj Gori sa 15 248 stanovnika, prema procjeni broja stanovnika MONSTATa za 2021. godinu. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 49.2% muškaraca i 50.8% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, ova opština broji 370 članova RE populacije, od kojih su 100 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 37 živi u Tivtu. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Tivat se nalazi na 2. mjestu⁹⁸.

Za potrebe kreiranja Lokalnog akcionog plana, sprovedena je anketa koja je obuhvatila 293 mlade osobe. Uzorak je obuhvatio sljedeće starosne grupe: 91% mladih od 15 do 19, 4% mladih od 20-24, 5% mladih od 25 – 29. Kao kod većine sličnih studija, učenici srednjih škola su najbrojniji. Anke-

tirani mladi su po zanimanju i obrazovanju većinom srednjoškolci (91%). Većina mladih ljudi (188) su rekli da bi prioritet Lokalnog akcionog plana za mlade trebao da bude edukacija, sljedeći prioriteti su zapošljavanje (169), sport (149), kultura (123), zabava (120), zdravlje (115) i drugo.

Period važenja posljednjeg Lokalnog akcionog plana za mlade je 2020 - 2021⁹⁹. Nijesu dostupni izvještaji o sprovođenju Lokalnog akcionog plana za mlade. Kao ključni ishodi uzeti su prioriteti navedeni u Nacionalnoj strategiji. Aktivnosti i prateći indikatori su dobro definisani u Akcionom planu koji obuhvata 67 mjera. Mjere navedene u Nacionalnom planu su preuzete kao specifični ciljevi. Mjere imaju specifične prateće indikatore i djeluju realno.

Ključni akteri u implementaciji Lokalnog akcionog plana su: Opština Tivat, omladinski klub, NVO sektor, škole, Sekreteriat za

98 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.201 Ministarstvo 9.), ekonomije

99 Lokalni-akcioni-plan-nacrt.pdf (opstinativat.me)

mlade, sport i društvene djelatnosti. Ostali indirektni akteri su biznis sektor, građanski sektor, Centar za socijalni rad, Kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti, lokalne zajednice, sportski klubovi, zdravstvene institucije, đučki i studentski parlament.

Kad je riječ o budžetu, nije definisan iznos potrebnih sredstava, ali je konkretan izvor finansiranja definisan. Stoga se čini da je neophodno preciznije definisati iznose potrebnih sredstava, kako bi ih institucije uključile u svoje budžete.

Strateški plan razvoja opštine Tivat 2019 – 2022. definiše mjere i aktivnosti koje se odnose na podršku mladim preduzetnicima. Takođe, obuhvata i mjere koje se odnose na obezbjeđivanje podrške djeci i mladima sa smetnjama u razvoju, kao i njihovim roditeljima. Takođe, postoji plan organizacije lokalnog omladinskog kluba do njegove pune funkcionalnosti za koji je već obezbjeđena lokacija.

Kad je riječ o institucionalnom okviru, u okviru Opštine Tivat, Sekretarijat za mlade, sport i društvene djelatnosti, između ostalog, zadužen je za izradu Lokalnog plana akcije za djecu, mlade, kao i za praćenje sprovođenja utvrđenih mjera i izradu izvještaja.

2.12.1. Nalazi intervju sa lokalnom samoupravom

Obavljen je razgovor sa predstavnicima **Sekretarijata za društvene djelatnosti Opštine Tivat**. Shodno nalazima obavljenog intervju može se zaključiti da strateški i zakonodavni okvir koji se odnosi na mlade nije dobro razvijen. Zakon o mladima se nedovoljno sprovodi u dijelu informisanja mladih tj. promociji aktivizma i volonterizma kroz obrazovni sistem, putem kog se većina mladih infor-

miše. Takođe, postoji veliki problem sa Zakonom o volonterskom radu koji je neprijemljiv i koji niko na teritoriji opštine i šire ne primjenjuje. Taj Zakon ne podstiče volonterizam, štaviše, kada bi ga pravna i privatna lica pratila bilo bi još manje angažovanih mladih nego što je sada. Preporuka u cilju rješavanja ovog problema je da bi trebalo kreirati Strategiju razvoja volonterizma, koja u ovoj Opštini, a ni na nacionalnom nivou, još uvijek ne postoji.

Nedostatak ljudskih resursa u lokalnoj samoupravi je veliki problem. Opština ima jednu zaposlenu osobu za mlade, što smatraju nedovoljnim. Ocijenjeno je da postoji potreba za otvaranjem omladinskog kluba ili centra, te da se tu dodatno zaposli osoba koja će biti posvećena mladima. Formiran je lokalni Savjet za mlade i to će, kako smatraju, značajno ojačati kapacitete lokalne samouprave za sprovođenje omladinske politike.

Kada je u pitanju **komunikacija sa institucijama nacionalnog nivoa, Opština kao najveći nedostatak prepoznaje kašnjenje nacionalnih strateških dokumenata, koje onda usporava i njihovo kreiranje na lokalnom nivou**. Problem u komunikaciji sa institucijama lokalnog i nacionalnog nivoa prepoznat je jedino kod Zavoda za zapošljavanje. U lokalnoj samoupravi ne raspolažu sa podacima o nezaposlenosti, obukama, itd. Štaviše, nedostatak podataka je evidentan na svim nivoima. **U Opštini nisu u mogućnosti da iz velikog broja institucija dobiju podatke koji bi im pomogli prilikom usmjeravanja mladih i rješavanja njihovih problema.**

Lokalna samouprava sprovodi aktivnosti iz Lokalnog akcionog plana za mlade predviđenom dinamikom, a sredstva za realizaciju ovih aktivnosti se opredjeljuju u okviru budžetske linije - Realizacija ciljeva i zadataka iz lokalnih strateških dokumenata. **Posebna budžetska linija za mlade ne postoji na lokalnom nivou, niti se mladi tretiraju**

kao posebna prioritetna grupa. Sektor zadužen za mlade se nalazi u okviru Sekretarijata za društvene djelatnosti, a konkretnim pitanjima koja se tiču mladih, u okviru Sekretarijata, se bavi *samostalni savjetnik za prevenciju bolesti zavisnosti*.

Glavni problemi mladih u Tivtu jesu **nedostatak omladinskog servisa, nepostojanje organizacija nevladinog sektora koje se bave mladima, nedovoljna promocija i podrška omladinskom aktivizmu i volonterskom radu.**

Opština je putem elektronskih medija formirala neformalnu grupu **Omladinski tim Tivat** i na taj način komunicira sa mladima od prve polovine 2021. godine. Istaknuto je da sa 50-ak mladih koji su dio nje, odlično saraduju i informišu ih o svim aktivnostima. Skoro svakodnevno se na ovoj grupi postavljaju sve informacije o prilikama za neformalno obrazovanje, volonterske i poslovne prilike.

„OPŠTINA JE FORMIRALA VIBER, FACEBOOK I INSTAGRAM GRUPU OMLADINSKI TIM TIVAT I TAKO KOMUNICIRAMO SA MLADIMA OD PRVE POLOVINE 2021. GODINE. SA 50-AK MLADIH KOJI SU TU, ODLIČNO SARADUJEMO I INFORMIŠEMO IH O SVIM AKTIVNOSTIMA. SKORO NA SVAKODNEVNOM NIVOU NA OVOJ GRUPI POSTAVLJAJU SE PRILIKE, NEFORMALNI VIDOVI OBRAZOVANJA, VOLONTERSKE I POSLOVNE PRILIKE.“

Trenutno u opštini Tivat ne postoji omladinski servis. Ponovno osnivanje servisa je

u toku, a Opština je zatražila od Uprave za sport i mlade, da shodno članu 25 Zakona o mladima, dobije sredstva za izgradnju, rekonstrukciju i opremanje omladinskog servisa. Funkcionisanje prethodnog omladinskog servisa su pratile brojne zloupotrebe do čega se došlo na bazi interne revizije, što je uslovalo njegovo gašenje i uspostavljanje novih mehanizama za saradnju i komunikaciju sa mladima (gore pomenuti Omladinski tim Tivat).

Pandemija COVID-19 je prouzrokovala veliki broj nerealizovanih aktivnosti Lokalnog akcionog plana za mlade. Dio odgovornosti za loše rezultate se nalazi i u lokalnoj samoupravi. Primjećuju da je značajan broj opština, i pored velikog broja restriktivnih mjera koje su bile na snazi u 2020. godini, zabilježilo napredak u ovoj oblasti. Stoga je u prethodnoj godini Opština uložila dodatne napore da nadoknadi izostavljeno i na kraju godine rezultati su bili zadovoljavajući.

„NISMO SPROVODILI POSEBNE MJERE OSIM RADIONICU O PREVENCIJI SUICIDA, KOJU SU MLADI SAMI TRAŽILI I KOJA SE DIREKTNO POVEZUJE SA ZAKLJUČANOŠĆU MLADIH, NJIHOVIM MENTALNIM STANJEM I PROBLEMIMA KOJE JE COVID 19 IZAZVAO U NJIHOVIM ŽIVOTIMA.“

Lokalna samouprava nije organizovala značajan broj novih aktivnosti koje bi “odgovorile” na potrebe mladih za vrijeme pandemije. Ipak, organizovano je nekoliko **radionica o prevenciji suicida**, koje su mladi sami tražili, a koje se direktno vezuju za uticaj restriktivnih mjera koje su bile na snazi (zatvorenost).

2.12.2. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Tivtu je činilo šest mladih ljudi. Grupu je činilo 6 učenika (5 ženskih i 1 muška osoba).

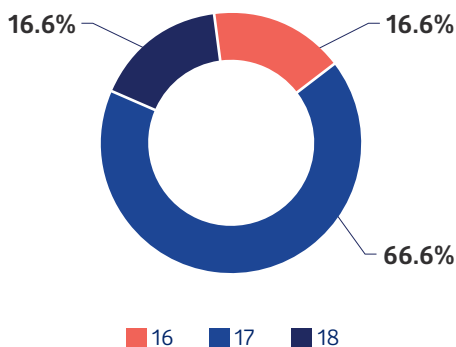
Mladi u Tivtu nisu upoznati sa lokalnim omladinskim politikama, niti s dokumentima od značaja za njih. Razlog za to vide u neuspjehu lokalne samouprave pri informisanju mladih. Sa druge strane, upoznati su sa institucijama koje im stoje na raspolaganju. Između njih postoji konsenzus o tome da takve organizacije imaju ulogu da inspirišu mlade i omoguće da se njihov glas čuje.

Mladi u ovoj opštini ističu dva ključna problema – **nedostatak prilika za mlade i nedostatak institucija visokog obrazovanja.** U prethodnom periodu je intenzitet aktivnosti koje je organizovala lokalna samouprava bio na znatno većem nivou. Trenutno postoji samo pomenuti Omladinski tim Tivat, putem kog se mladi mogu informisati o drugim programima i prilikama. Boroj aktivnosti za mlade u njihovom gradu je izuzetno

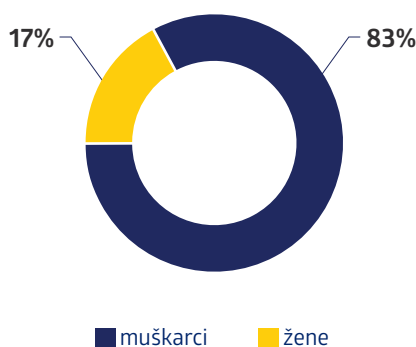
mali. Dalje, usljed nedostatka institucija visokog obrazovanja, u njihovoj opštini koja je relativno mala, mladi su prinuđeni da idu u druge gradove kako bi nastavili svoje školovanje. Osim toga, **mladi nisu zadovoljni kvalitetom obrazovanja koje stiču**, za šta razlog vide u neposvećenosti predavača i njegovom senzibilitetu za potrebe učenika.

„KVALITET OBRAZOVANJA NIJE NA ADEKVATNOM NIVOU, UGLAVNOM ZBOG TOGA ŠTO PROFESORI NISU DOVOLJNO POSVEĆENI UČENICIMA. DODUŠE, JEDAN OD RAZLOGA ZA TAKAV PRISTUP MOŽE BITI I ČINJENICA DA ZARADE PROSVJETNIH RADNIKA NISU NA NIVOU NA KOJEM BI TREBALE BITI“

Kada je u pitanju odabir zanimanja, niko od učesnika fokus grupe **nije razmišljao o pozivu preduzetnika.** Razlog za to jeste nedostatak znanja i iskustva, pa uz dalje školovanje, usavršavanje i sticanje radnog iskustva, vjeruju da će početi da razmišljaju i o toj

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi po polu

opciji. U svom okruženju, ipak, ne pronalaze podršku za bavljenje preduzetništvom, jer se ono percipira kao suviše rizično.

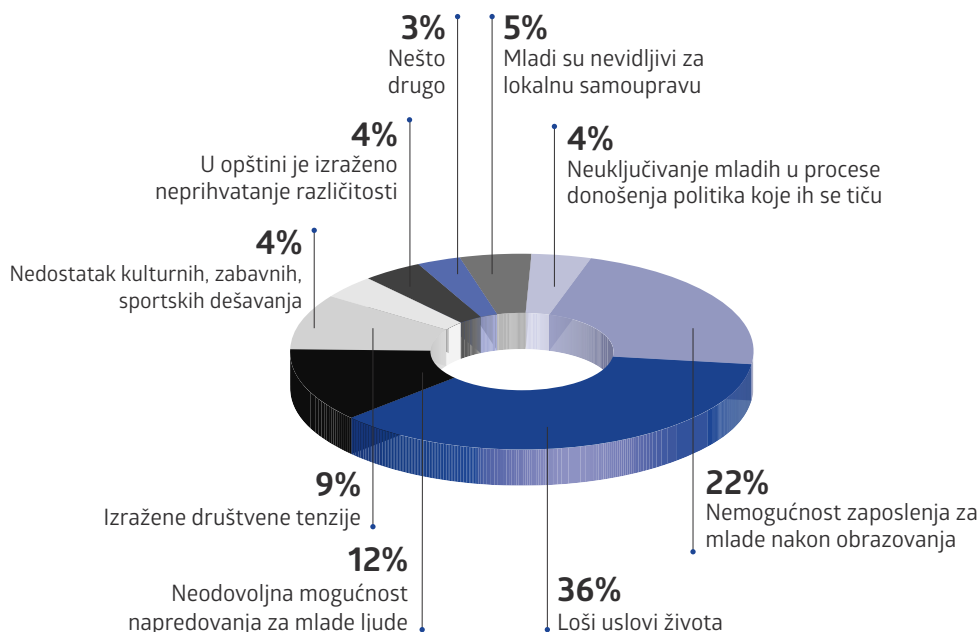
Nezdrave navike su veliki problem među mladom populacijom u Tivtu. Naročito se ističe konzumacija **duvanskih proizvoda**, koja počinje još u osnovnoj školi. Prema mišljenju mladih, iako ima mnogo razloga za ovakav trend – kao što su popularnost i razvijanje zavisnosti – **aktivni vršnjački pritisak je najčešći razlog zbog kojeg djeca počinju sa konzumacijom ovih proizvoda**. Način da se društvo izbori sa ovim problemom nije institucionalni, već pojedinačni - uticaj roditelja i okoline. Sa druge strane, među mladima nema nepovjerenja u institucije koje pružaju podršku zavisnicima, mladi vjeruju u stručnost ljudi koji rade u njima, te bi i lično zatražili podršku od istih. Ono što izaziva odbojnost pojedinaca da se povjere sličnim mehanizmima podrške jeste povjerljivost u profesionalnu tajnu između pacijenta i doktora.

2.12.3. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Tivtu je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 57 mladih osoba, od čega je njih 51.7% muškog, a 48.3% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 32% je bilo između 15 i 19, 29.3% između 20 i 24, i 38.7% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika trenutno pohađa neki vid obrazovnog programa, njih 33.2% (ostali: 4.2% - osnovno obrazovanje, 31.2% - srednje obrazovanje, 6.2% - nepotpuno srednje obrazovanje, 1.8% - višu stručnu spremu, 23.6% - visoko obrazovanje). Među ispitanicima njih 79.2% živi u gradskom, a 20.8% u seoskom području. Štaviše, 59% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 23% – iznajmljuje svoj smještaj, 3.9% – iznajmljuje smještaj sa cimerom, 2.1% - živi kod rođaka, 8.2% – ima svoj smještaj, i 3.9% – nešto drugo).

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su pasivni.	Mladi nisu dovoljno informisani o prilikama koje im se nude.
Mladi su aktivni i žele saradnju sa lokalnom samoupravom.	Saradnja sa lokalnom samoupravom je korektna ali otežana usljed nepostojanja Omladinskog kluba.
Komunicira se sa mladima putem digitalnih kanala.	Jedina komunikacija koja se primjenjuje jeste putem Viber zajednice.
Mladi imaju dobru institucionalnu podršku za zapošljavanje.	Mladi smatraju da nemaju pristup kvalitetnom obrazovnom sistemu koji će ih spremi za tržište rada.

Grafik 3: Poređenje nalaza iz intervjua sa lokalnom samoupravom i fokus grupom mladih

Grafik 4: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

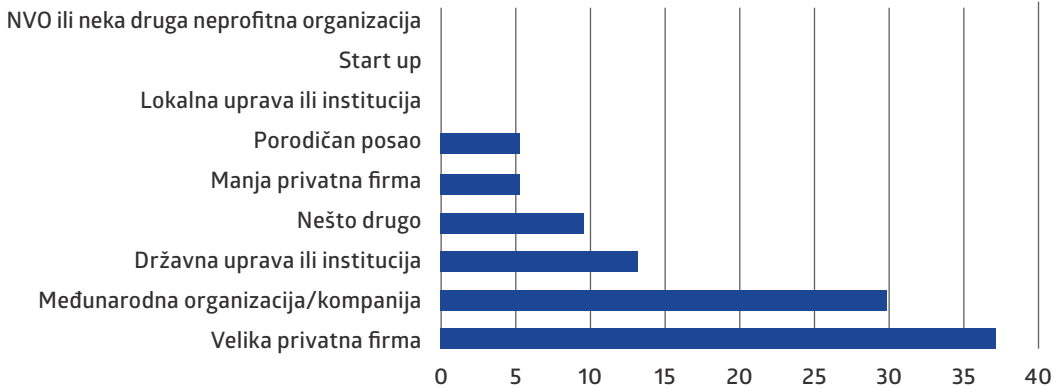
Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 5.9 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu **sveukupni kvalitet života (84.3%), mogućnosti za zaposlenje (63.1%) i mogućnost za razvoj sopstvenog biznisa (2.9%)**. Mladi su podijeljeni u razmišljanju o odlasku iz svog grada (51% – da, 32.9% – ne zna ili odbija da odgovori, a 16% – da). Ipak razmišljanja o napuštanju Crne Gore su drugačija – 32.2% želi da napusti, 43.3% ne želi i 24.5% mladih ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Mladi u Tivtu, uprkos trendu među mladima u Crnoj Gori, **svoga 12.8% želi da radi u državnoj upravi**. U fokusu mladih pri zapošljavanju su: **velike privatne kompanije 37.1%, međunarodne organizacije 29.8%, državna uprava 12.8%, manja privatna kompanija 5.4%, porodičan posao 5.4%, nešto drugo 9.4%**. Od ispitanika koji su zaposleni najviše, preciznije 36.2%, **radi na poslu koji od-**

govara nivou stečenih kvalifikacija i oblasti školovanja/studiranja, dok 34.2% radi na poslu koji ne odgovara ni nivou stečenih kvalifikacija ni oblasti njihovog školovanja/studiranja.

Većinom postoji zadovoljstvo sa poslovima koji ispitanici trenutno obavljaju (67.2% - zadovoljan/a, 32.8% - nezadovoljan/a). Glavni razlozi za ispitanike koji su bili nezadovoljni su: **mala plata, rad na poslu koji ih ne zanima i manjak mogućnosti razvoja i napredovanja**.

Većina, odnosno 80.10% mladih su registrovani na Zavodu za zapošljavanje. **Većina (82.6%) onih koji su registrovani u ovoj instituciji je registrovano od jedne do tri godine**, dok je ostatak registrovan između tri i pet godina. Od dijela ispitanika koji nisu registrovani na Zavodu za zapošljavanje (19.90%), polovina (50%) ne vidi korist od registracije, dok je drugih 50% istaklo neke druge razloge.

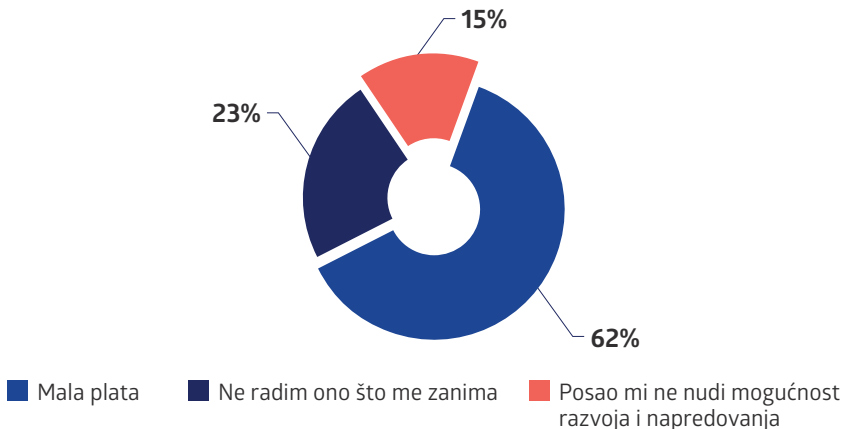
Grafik 5: Preferencija za zaposlenje

Većina mladih nije upoznata sa politikama i programima koje sprovodi ZZZCG (63.3%). Takođe, većina mladih nije upoznata ni sa politikama i programima koje sprovodi lokalna samouprava u domenu zapošljavanja (60.5%). **Kao dvije glavne prepreke za zapošljavanje u opštini Tivat, mladi vide nepotizam (46.6%) i opšti nedostatak poslova (39.5%).**

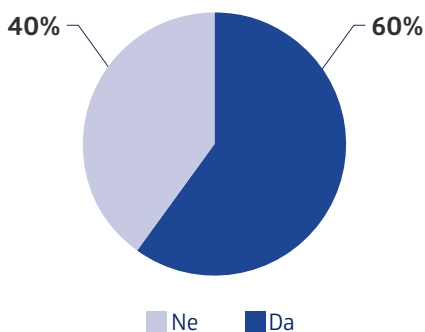
Ispitanici su podijeljeni po pitanju **započinjanja sopstvenog biznisa** (50.7% - da, 49.3% - ne). Kao glavne razloge za to navo-

de nedostatak hrabrosti (23.1%), stručnosti (13%) i kreativnosti (14.6%). Takođe, na skali od 1 do 10, mladi su u prosjeku ocijenili institucionalnu i pravnu podršku u pokretanju biznisa sa 4.28, kao i podršku okoline u pokretanju biznisa sa 5.42.

Mladi su podijeljeni po pitanju programa i obuke neformalnog obrazovanja (49.2% - učestvovalo, 50.8% - nije učestvovalo). Glavni razlozi za to su nedostatak prilika za sticanje neformalnog obrazovanja (32.9%) i manjak informisanosti o organizaciji takvih

Grafik 6: Razlozi za nezadovljstvo poslom

Grafik 7: *Da li vjerujete da su mladi spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada za digitalnim vještinama?*

događaja (22.4%). Sa aspekta cjelokupne dodatne edukacije, **većina mladih (65.3%) smatra da bi im ona pomogla prilikom zapošljavanja**, dok dio ostalih 34.7% mladih koji misle suprotno i koji su zaposleni, **većinom (40.9%) ističu da nemaju afiniteta za napredovanje na njihovom trenutnom radnom mjestu**. Mlade nezaposlene osobe koje misle da im dodatna edukacija ne bi pomogla, preciznije njih 73.5%, navode **da se obuke ne cijene kod poslodavaca**.

Velika većina mladih (76%) smatra da mladi mogu u potpunosti ili djelimično da utiču na promjene u društvu. Ocjenjujući svoj lični aktivizam na skali od 1 do 10, prosječna ocjena za društveni aktivizam iznosila je 5.26, dok je prosječna ocjena za politički aktivizam iznosila 2.51.

Procenat mladih koji vjeruju da su mladi **spremni da odgovore zahtjevima tržišta rada za digitalnim vještinama iznosi 59.6% procenata**. Sopstvene digitalne vještine na skali od 1 do 5 su ocijenili sa prosječnom ocjenom 3.35, dok su digitalne vještine društva u kojem se kreću ocijenili sa prosječnom ocjenom 3.29.

Evidentno je da postoji trend nezdravog stila života kod mladih čemu svjedoči poveća-

na konzumacija proizvoda koji su štetni po zdravlje. Istaknuto je da su **80.6% mladih makar jednom konzumirali alkoholna pića**, ali su i u periodu proteklih 12 mjeseci 5% ispitanika konzumirali makar jedno alkoholno piće svakodnevno. Međutim, procenat mladih u Tivtu koji konzumiraju duvanske proizvode iznosi 32.3%.

2.12.4 Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Tivtu je dobro razvijen. Kada je u pitanju rad sa mladima i sprovođenje omladinskih politika. Ipak, posao u lokalnim institucijama koje se bave mladima je otežan kašnjenjem dokumentacije na nacionalnom nivou, što izaziva zastoje u kreiranju planova i realizaciji aktivnosti na lokalnom nivou. Lokalna samouprava je imala niz problema sa omladinskim klubom, koji je prestao da funkcioniše zbog lošeg upravljanja sredstvima. Usljed toga Opština Tivat je morala da ponovo izgradi infrastrukturu, te da formira Omladinski tim za koordinaciju i komunikaciju sa mladima.

Mladi u Tivtu ističu da moraju biti fokus i dio procesa donošenja odluka. Da to do sada nisu bili, dokazuje činjenica da niko od njih nije upoznat sa postojanjem ili sadržajem strateških dokumenata i lokalnih planova za mlade. Zbog toga, kao jedan od problema navodi se manjak komunikacije između lokalne samouprave i mladih. Mladi svoje vrijeme najčešće ne provode na kvalitetan način, što se može zaključiti po nalazima kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja.

GLAVNE PREPORUKE:

- U opštini Tivat, identifikovan je deficit zaposlenih u okviru grupe zanimanja ugostiteljstva i turizma, a među deficitarnim zanimanjima u okviru te grupe izdvajaju se zanimanja pomoćni kuvar,

kuvar, sobarica i barmen. Kao deficitarna zanimanja u opštini Tivat identifikovana je i grupa zanimanja komunalci, a naročito čistač prostorija i kupališni spasilac. Takođe, u grupu zanimanja u kojima je ponuda radne snage manja od tražnje u opštini Tivat spadaju i vaspitač predškolske djece, kao i zanimanje medicinari, a posebno doktor medicine. Kako bi se povećao broj zaposlenih koji bi se bavili navedenim zanimanjima, preporuka je organizovanje dodatnih obuka, prekvalifikacije i dokvalifikacije, naročito kada su u pitanju navedena deficitarna zanimanja ugostiteljstva i turizma, a koja obuhvataju pomoćnog kuvara, kuvara, sobaricu i barmena. Kada je u pitanju zanimanje doktor medicine i deficit u okviru grupe medicinari, za povećanje zaposlenosti preporuka je usmjeravanje upisne politike ka ovim deficitarnim zanimanjima, kao i promocija navedenog zanimanja među srednjoškolcima.

- Potrebno je osnažiti aktivnosti kancelarija koje se bave problemom bolesti zavisnosti i njihovom prevencijom među mladima.
- Potrebno je uspostaviti efektivne kanale komunikacije između lokalne samouprave i mladih.
- Uspostaviti intenzivniju saradnju sa NVO sektorom koji se bavi problematikom mladih u zajednici.
- Kreirati mehanizme koji će omogućiti nadgledanje efektivnosti sprovedenih mjera, nasuprot efikasnosti njihovog sprovođenja.
- Usmjeriti fokus planova i programa na edukaciju i pripremu mladih za rad u privatnom sektoru i preduzetništvu.
- Oprediveliti potrebna finansijska sredstva za formiranje omladinskog kluba.

Herceg Novi 2.13.

Opština Herceg Novi nalazi se u južnoj regiji i 5. je po veličini opština u Crnoj Gori sa blizu 30 356 stanovnika¹⁰⁰, od kojih su 18%, odnosno 5 703 mlade osobe od 15 do 30 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 48.6% muškaraca i 51.4% žena. Na osnovu podataka iz 2011. godine, ova opština broji 286 članova RE populacije od kojih su 80 mlade osobe. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 95 živi u Herceg Novom. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Herceg Novi se nalazi na 5. mjestu¹⁰¹.

Period važenja poslednje Lokalnog akcionog plana za mlade je 2020 - 2021. Među bitnijim mjerama su: pristup adekvatnom sistemu podrške za prelazak u odraslo doba i samorealizaciju, unapređenje podrške razvoju

psiho-fizičkog zdravlja i promociji zdravih stilova života mladih, osnivanje lokalnog Savjeta za mlade, kao i unaprijeđena međupštinska, regionalna i međunarodna saradnja u oblasti omladinske politike.

Opština Herceg Novi je jedina u Crnoj Gori koja ima donešenu lokalnu Sztazegiju za mlade 2019 – 2022¹⁰². U procesu izrade Lokalnog akcionog plana za mlade 2020-2021. sprovedeno je anonimno online anketiranje ljudi starosti 15-30 godina, te na ovaj način su se ispitale njihove potrebe i stavovi o položaju mladih na lokalnom nivou. Uzorak je zbog reprezentativnosti obuhvatio ispitanike iz opština Herce Novi i Kotor. Tačnije uzorak je obuhvatio ukupno 121 ispitanika, od kojih 59.5% živi u opštini Herceg Novi, a ostatak u opštini Kotor.

Ključni akteri uključeni u implementaciji lokalnog plana za mlade su: Kancelarija za mlade, NVO sektor, omladinske organizacije,

100 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT, Procjena broja stanovnika u 2021.

101 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

102 StrategijaZaMalde13.12.2018.pdf (hercegnovi.me)

škole, fakulteti, lokalni mediji, provajderi neformalnog obrazovanja, javne institucije, civilni sektor, Uprava za sport i mlade, Muzeji i galerije, biblioteke, Sekretarijat za kulturu, dački parlament, Ministarstva, ZZZCG, Klub volontera.

Govoreći o budžetu, pozitivno je to što je za određene aktivnosti definisan iznos potrebnih sredstava. Izvori finansiranja obuhvataju redovne aktivnosti, redovne međusektorske aktivnosti i donacije. Međutim, neophodno je konkretnije definisati iznose potrebnih sredstava za svaku mjeru, kako bi institucije mogle da ih planiraju u svojim budžetima.

Ostali relevantni akcioni planovi za opštinu Herceg Novi su:

Lokalni akcioni plan za prevenciju i borbu protiv vršnjačkog nasilja za period 2020-2022. godine, je važan dokument koji daje analizu stanja i predstavlja strateške ciljeve. Navedeni su sljedeći strateški ciljevi:

- Unapređenje postojećih resursa u obrazovnim institucijama na prevenciji nasilja i stvaranju bezbjednog okruženja;
- Poboljšanje informisanosti kod djece i roditelja, kao i djelovanje u slučajevima vršnjačkog nasilja;
- Pružanje blagovremene i adekvatne podrške i zaštite žrtvama vršnjačkog nasilja i počiniocima nasilja.

Većina RE populacije u Herceg Novom su više integrisani u društvu nego u ostalim opštinama u državi. Ipak, oni se suočavaju sa mnogo izazova i nalaze se u manje privilegovanom položaju u poređenju sa opštom populacijom.

Kada je u pitanju institucionalni okvir Opštine Herceg Novi, Sekretarijat za kulturu i obrazovanje je odgovoran za izradu i sprovođenje Lokalne strategije za mlade. U cilju osnivanja omladinskih centara i klubova, Sekretarijat saraduje sa opštinskim i državnim organima i organima uprave.

2.13.1.

Nalazi intervjua sa biroom rada

Ispred Biroa rada u Herceg Novom je obavljen intervjua sa načelnikom i zaposlenom koja je zadužena za neposredan kontakt sa mladima.

Načelnik je svega nekoliko dana prije nego što je intervjua održan postavljen na poziciju načelnika, nakon 20 godina rada u Birou na drugim pozicijama. Sveukupni utisak zaposlenih jeste da je stanje na Birou loše i da je broj zaposlenih značajno smanjen. **Kako Herceg Novi, tako i Tivat vaze za zapošljavanjem novog kadra jer je manjak zaposlenih neopisiv, a osim toga im nedostaje i rukovodilac.** Kao primjer su istakli i to da već tri godine nijesu u stanju da zaposle pravnik, čak i pored visokog stepena nezaposlenosti – jedan pravnik radi u tri opštine. Ističu kako se kadrovi koji i budu zaposleni ne zadržavaju dugo već čim naiđu na drugu ponudu napuštaju Biro jer, kako tvrde, kod njih niko nema svoj posao i radni zadatak, kod njih svi rade sve. Ipak se nadaju da će od ove godine sve krenuti uzlaznom putanjom.

„MOTIVACIJA PRIJAVE NA BIRO JE NERAD, A NE RADI!“

Zakonska neusaglašenost je izuzetna.

Mnogo je govora o raznoraznim zakonima, najavama zakona, naknade, pomoći nezaposlenima i slično. Ispitanici Biroa smatraju da ne može nešto trajati samo dok država za to daje novac. Stvoreno je takvo okruženje da Biro postaje „**evidencija bočnih prava**“. Ipak, ni sa takvim pristupom nema mnogo prijavljenih mladih na Birou, a velika je vjerovatnoća da ih nema ni u gradu. A tržište rada se zasniva samo i isključivo na sezonskom radu. Mladi su se interesovali za grantove iznenađujuće više ove godine u

odnosu na prethodnu, mada ni to nije na za-vidnom nivou. Nemaju hrabrosti da se upu-ste u nešto što odskaače od standardne ru-tine koju žive i to je donekle razumljivo. Ali, i novčane pomoći koje Biro nudi mladima dodatno podstiču sivu ekonomiju. Budžet Biroa ne postoji.

Na pitanje koliko se i šta radi sa mladima koji jesu tu i jesu na evidenciji Biroa u Her-ceg Novom, predstavnica Biroa koja inten-zivno radi sa mladima kaže kako se upozna-je sa svim licima koja su na evidenciji, pruža im usluge savjetovanja, upoznaje ih sa ak-tivnostima Biroa, veb sajtom Biroa i obavlja sa njima psihološki test koji se odnosi na testiranje sposobnosti, ličnosti, profesio-nalnog interesovanja. Mnogi prolaze i kur-seve pisanja CV-a, radionice na kojima se simulira razgovor sa poslodavcima. Stranke se uglavnom pozivaju telefonom i na taj na-čin se održava redovan kontakt kako bi se izbjeglo isključivanje sa Biroa. Mladi nijesu pretjerano motivisani, dolaze zato što mo-raju i samo kada to moraju.

Službenici Biroa su u radu zavisni od cen-trale i stoga ne rade lokalne evaluacije, već samo na određeni vremenski period do-stavljaju izvještaj centrali koji predstavlja osnovu za dalje smjernice za organizaciju rada. Kao direktan kontakt sa mladima ističu i obilazak škola i odličnu saradnju sa dosadašnjim direktorima škola. Uglavnom se ove posjete vrše zbog đaka završnih ra-zreda osnovnih i srednjih škola, sa kojima se kasnije organizuju radionice na kojima se govori o izboru zanimanja i greškama pri iz-boru zanimanja, kako bi se našli djeci u mo-mentima kad donose važne životne odluke, naročito kada izlaze iz srednje škole. Nude se kursevi, obuke i prekvalifikacije o kojima se informišu na sastancima koje su ranije pomenuli. Česti su bili i kursevi za jezike, obuke za rukovođenje mašinama, obuke za keramičara, za recepcionera, ali sada tih kurseva nema. **Žele da se ponuda traženih kurseva formira u skladu sa potražnjom i misle da će tek onda takve aktivnosti urodi-**

ti plodom, jer će svi dobiti ono što su tražili i shodno tome ići putem samozaposlenja koji je itekako dosežan. Herceg Novi kon-stantno proizvodi deficit istih i suficit istih zanimanja. Na tržištu rada nema doktora, vaspitača, arhitekata i sl.

**„NEDOSTATAK
PRAKTIČNIH ZNANJA I
NEZAINTERESOVANOST
MLADIH JE DOMINANTNA
ATMOSFERA NA BIROU
HERCEG NOVOG.“**

2.13.2. Nalazi intervju sa lokalnom samoupravom

Godine 2018. usvojen je prvi Lokalni ak-cioni plan za mlade, pa je prilikom stvaranja istog, polazna osnova bila Strategija za mlade Opštine Herceg Novi. Smatraju da nema dovoljno nevladinih organizacija koje su aktivno uključene u stvaranje politika za mlade.

Jedna su od rijetkih opština koja ima Lokalni akcioni plan za borbu protiv vršnjačkog nasilja i Pravilnik za pomoć talentovanim mladim ljudima. Dakle, Herceg Novi zaista daje sve od sebe da mladima pruži podršku i da na taj način kroz komunikaciju sa njima dobije i povratne informacije o tome koliko su oni zadovoljni saradnjom sa lokalnom samoupravom. Opština Herceg Novi ima posebnu budžetsku liniju koja se odnosi na rad sa mladima koja se ne preklapa sa sredstvima koja Opština izdvaja za nevladi-ne organizacije koje tim sredstvima takođe finansiraju projekte za mlade. Saradnjom na nacionalnom nivou su izuzeno zadovoljni, kako vezano za realizaciju projekata za mlade tako i za obuku zaposlenih kako bi bili osposobljeni da se bave pitanjem poli-tika za mlade. Poseban akcenat stavljaju na žensko preduzetništvo, zaključuju.

„KROZ LOKALNI AKCIONI PLAN SE NAPRAVIO I NACRT POMOĆI ZA PREDUZETNIŠTVO MLADIMA.“

Za razliku od sagovornika iz Biroa, iz lokalne samouprave kažu da mladi jesu prisutni u gradu ali da su većinski vrlo pasivni, uspavani i nezainteresovani. Zbog toga se intenzivno radi na otvaranju omladinskog kluba, gdje će mladi imati siguran kutak u kom neće morati da razmišljaju o osuđivanju okoline i u kom će moći da razvijaju svoje ideje. Iz omladinskog kluba će se njihov glas jače i čuti, pa se nadaju da će to dati motiv mladima da se ohrabre. Neformalno obrazovanje se u okviru lokalne samouprave organizovalo kao radionice za preduzetništvo, obuke digitalnog marketinga, mala škola fotografije, obuka rada na računari-ma u sl. Predstavnici Opštine nastoje da organizuju aktivnosti u skladu sa potrebama i interesovanjima mladih Herceg Novog. Osim toga, lokalna samouprava se trudi da kroz radionice i određene kulturne događaje skrene pažnju mladima na probleme koji su od krucijalnog značaja za njihovu zajednicu, a koji utiču na sve mlade ljude – pa su u okviru tih projekata održavali pozorišne predstave na temu vršnjačkog nasilja kao i debate odnosno diskusije nakon tih predstava, zatim kampanja na temu maloljetničkih trudnoća, kampanja sa Kakarickom gorom na temu narkomanije, itd. Ipak, COVID-19 je usporio sve te aktivnosti, ako ne i otkazao.

Jedina baza podataka koja se odnosi na mlade trenutno jesu korisnici omladinske kartice, mada žele da istaknu da će situacija sa bazom mladih biti bolja čim omladinski klub otpočne sa radom.

Glavni problemi mladih iz tačke gledišta lokalne samouprave su nezaposlenost, nekvalitetno provedeno slobodno vrijeme, kao i narkomanija i slične zavisnosti koje proističu baš iz tog slobodnog vremena.

„BILO BI DOBRO DA UPRAVA ZA MLADE MAKAR DVA PUTA GODIŠNJE SPROVODE OBJEDINJENE KAMPANJE NA ODREĐENE TEME O KOJIMA SE MORA GOVORITI NA NIVOU CIJELE CRNE GORE.“

Mladi bi morali biti otvoreniji za rad i na mjestima koja nijesu na nivou njihovog obrazovanja.

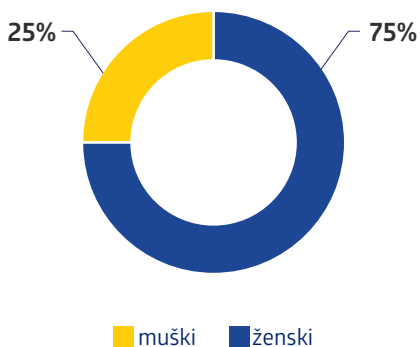
Kao problem sa kojim se susreće školstvo u Herceg Novom ističu se loši uslovi u kojima se radi, sve škole na teritoriji opštine (osim jedne) zahtjevaju rekonstrukciju, a srednja škola čak nema ni sportsku salu. Praksa koja se organizuje u školama je na vrlo niskom nivou, đaci izlaze iz škola bez ikakvog znanja i praktičnih vještina, čak iako se školuju za ugostitelje, konobare ili kuvare.

„PITANJE OBRAZOVANJA JE KOMPLEKSNO PITANJE KOJE MINISTARTVO U SARADNJI SA LOKALNIM ZAJEDNICAMA TREBA DA OSMIŠLJAVA I REALIZUJE. RECIMO DA STRUČNOM OBRAZOVANJU, ALI NE ZABORAVIMO NA AKADEMSKO I OPŠTE OBRAZOVANJE KOJE TRENUTNO U VELIKOJ MJERI MANJKA MLADIM LJUDIMA.“

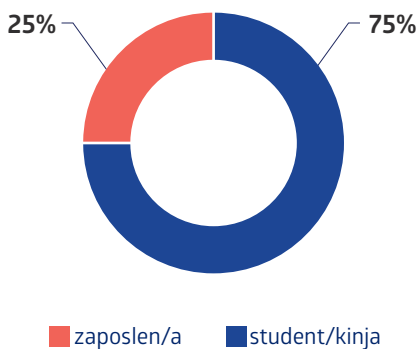
COVID-19 je u velikoj mjeri omeo stvaranje strategije i odložio veliki broj aktivnosti koje su planirane u međuvremenu. Sredstava je potrošeno proporcionalno tome koliko je aktivnosti sprovedeno.

2.13.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Podgorici je činilo četvoro mladih ljudi. Strukturu grupe su činili: 3 studenta i 1 zaposleno lice. U fokus grupi su učestvovala 3 žene i 1 muškarac.

Grafik 1: Struktura fokus grupe po polu

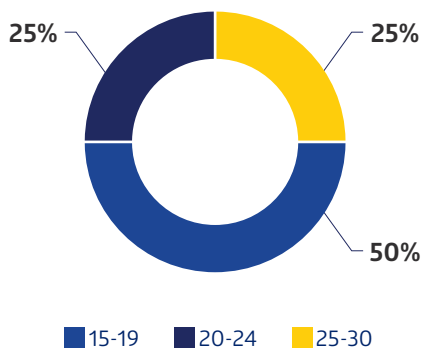

Grafik 2: Struktura fokus grupe po zanimanju

Mladi uglavnom jesu čuli za Strategiju za mlade ali sa njom nijesu bolje upoznati. Takođe, nijesu upoznati ni sa time da li u njihovoj opštini postoji omladinski klub ili bilo kakva slična organizacija/kancelarija za mlade.

Prvi problem koji se ističe, a koji se tiče mladih u HN je nezaposlenost, nedostatak radnih mjesta, ali i pasivnost mladih. **Glavna prepreka za zaposlenje jeste to što se ljudi zapošljavaju po partijskoj liniji i jakoj vezi**, bez obzira i na radno iskustvo i na kvalifikacije. Obzirom da su dominantni poslovi za mlade sezonskog karaktera, itekako su upoznati sa sivom ekonomijom tj. zapošljavanjem "na crno" i gotovo svi su imali iskustva sa neprijavljenim radom i poslodavcima koji baš i nijesu 100% ispoštovali dogovorene uslove. Mladi sa kojima smo razgovarali većinski nijesu trenutno zainteresovani za preduzetništvo.

Formalno obrazovanje kritikuju po osnovu toga što je po njihovom mišljenju ovom sistemu najvažnije učenje za ocjenu, tj. učenje bez razuma i razmišljanja; uče samo kako bi trenutno zadovoljili postavljene kriterijume, odnosno kako bi dobili željenu ocjenu. Formalnim obrazovanjem dakle uglavnom nijesu zadovoljni, što nije slučaj sa fakultetskim obrazovanjem.

Grafik 3: Struktura fokus grupe po starosti

Neformalno obrazovanje koje su pohađali je bilo više na sopstvenu inicijativu nego što je to bilo na insistiranje profesora, opštine i sl. Pitanje je samo zainteresovanosti; ukoliko su mladi zainteresovani neformalno obrazovanje je dostupno. Međutim, kada su radionice i obuke organizovane od strane

opštine, smatraju da većinom mladi nijesu zainteresovani i da informacije o njima nijesu potpune.

Program mobilnosti sa kojim su najviše upoznati je Erasmus+. Ipak ima nejasnih stvari kada su u pitanju konkursi odnosno kanali koji su se koristili za informisanje mladih o programima mobilnosti; misle da su oglasili ponekad konfuzni i da im neke ključne informacije nedostaju. Problem koji je ličnije prirode a tiče se ove teme jeste to što roditelji nijesu ti koji će da ih podstaknu na takav korak, više bi ih sputali prenaplašenom brigom.

„MLADI BI TREBALO DA BUDU DIO POLITIKE U SMISLU UČESTVOVANJA U KREIRANJU POLITIKA, IAKO SE U NAŠOJ DRŽAVI BILO ŠTO ŠTO JE VEZANO ZA RIJEČ POLITIKA SHVATA NA POGREŠAN NAČIN.“

Mladi su upoznati sa pojmom reproduktivnog zdravlja i smatraju da bi to trebalo da bude dio redovnog školskog programa, a kao glavni izvor informacija jeste internet.

Upoznati su i sa velikom prisutnošću zloupotrebe opojnih droga. Svjesni su toga da postoje institucije koje se bave tim pitanjima ali bi oni ipak, kada bi imali takav problem, prije pribjegli prijateljima ili porodici u potrazi za pomoć. Ističu da mladi nijesu voljni da se obrate institucijama iz razloga što bi ih onda okoina etiketirala kao zavisnike i naišli bi na veliku osudu okoline, što bi samo dodatno pogoršalo njihovo psihičko stanje.

Mladi su imali unutrašnjih borbi sa sobom u doba kada je počela pandemija COVID-19, ali nijesu bili upoznati sa linijama koje su bile dostupne za pomoć; više su se međusobno podržavali među prijateljima i porodicom, nego što su se obraćali za institucionalnu pomoć.

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su nezainteresovani.	Mladi nisu informisani o mehanizama za aktivno uključivanje u donošenju odluka. Štaviše, i informacije koje su im dostupne su često konfuzne.
Mladima nedostaje praktičnih znanja i vještina, i inicijative u traženju posla.	Prilika za zapošljavanje u opštini gotovo da nema. Mladima nedostaju programi neformalnog obrazovanja, naročito na temu preduzetništva.
Mladima nedostaje sportskih i kulturnih sadržaja.	U vezi sa viškom slobodnog vremena, uzrokovanog nepostojanjem prostora, i sadržaja, u kojima bi provodili slobodno vrijeme, mladi ističu problem narkomanije među mladima.

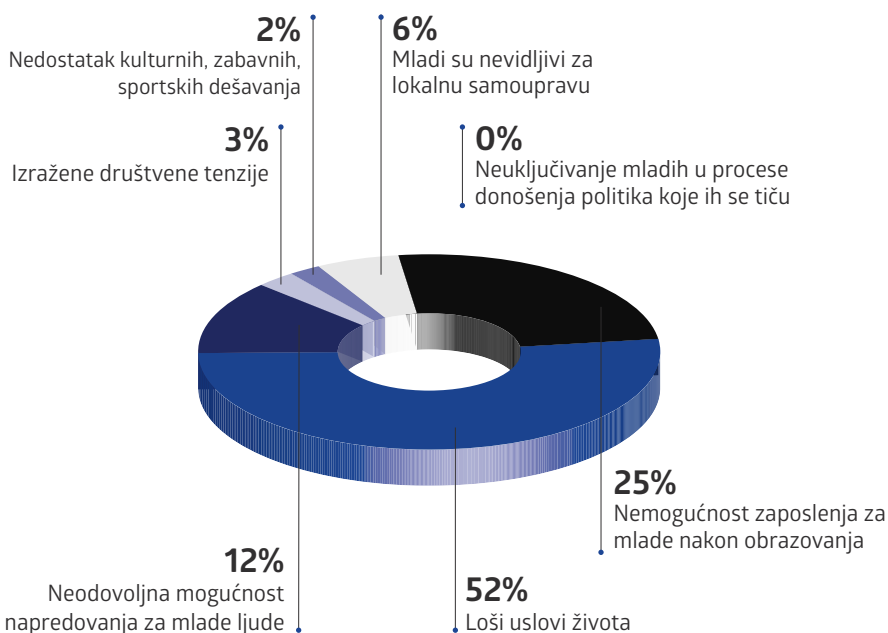
Grafik 4: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

Kako kažu, vrlo je individualan pristup pitanju da li mladi njeguju različitosti, ali generalni utisak je da se ipak različitost mišljenja ne poštuje i različitosti se ne njeguju. **Djeca najviše diskriminišu drugu djecu na osnovu izgleda i materijalnog statusa.**

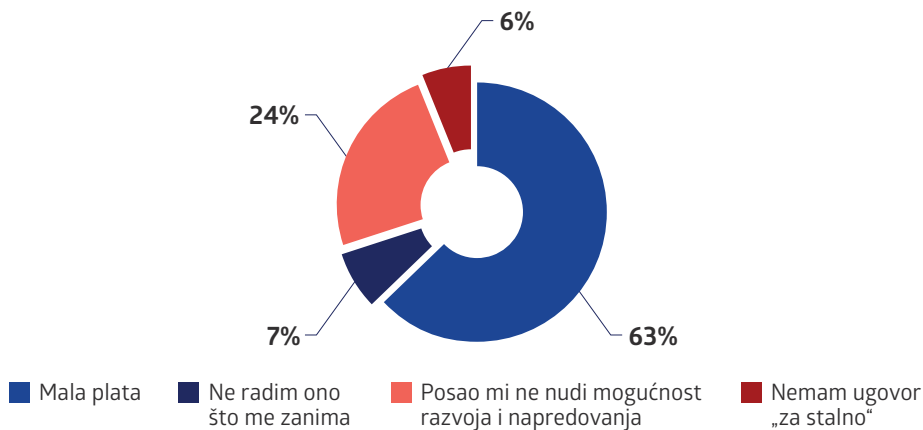
Nalazi razgovora sa lokalnom samoupravom i fokus grupom mladih, pokazuju da postoje određena mimoilaženja, ali i poklapanja u pojedinim stavovima na temu proaktivnosti mladih, i problema sa kojima se oni suočavaju u svojoj zajednici. Naime, lokalna samouprava mlade percipira kao nezainteresovane i neaktivne. Sa druge strane, mladi zapravo ne znaju za postojanje mehanizama za uključivanje u donošenje odluka. Mladima nedostaje praktičnih znanja i vještina, što je uzrokovano nedostatkom edukativnih sadržaja kroz koje bi se dodatno usavršavali. I jedna i druga strana su svjesne nedostatka sportskih i kulturnih sadržaja, što je jedan od razloga za pomenute negativne trendove među mladima (Grafik 4).

2.13.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Herceg Novom je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćeno 114 mladih osoba, od čega je njih 51.8% muškog, a 48.2% ženskog pola. Prema starosnoj strukturi njih 33% je bilo između 15 i 19, 29.1% između 20 i 24, i 37.9% između 25 i 30 godina starosti. Prema nivou obrazovanja najveći broj ispitanika je imao stečeno srednje obrazovanje, njih 56% (ostali: 14.9% - osnovno obrazovanje, 1.8% - nepotpuno srednje obrazovanje, 12.5% - višu stručnu spremu, 12.5% - visoko obrazovanje). Većina ispitanika živi u gradskom području 84%, dok u seoskom području živi 15%. Štaviše, 69.6% njih još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 10.1% - iznajmljuje svoj smještaj, 11.8% - ima svoj smještaj).

Grafik 5: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

Grafik 6: Razlozi za nezadovoljstvo sa poslom koji mladi obavljaju

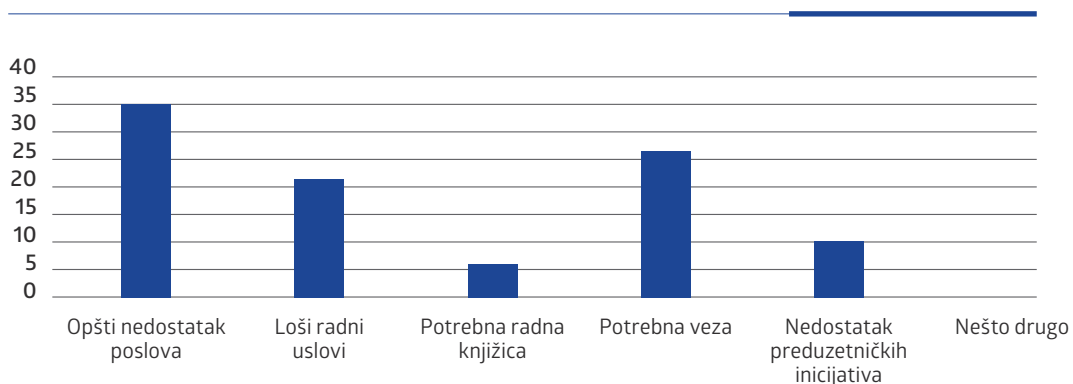
Mladi u ovoj opštini, na skali od 1 do 10, ocjenjuju sa 6.6 svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori. Oni koji su dali ocjenu 5 ili nižu, kao tri najznačajnija razloga ističu mogućnost za zapošljavanje, sveukupnim kvalitetom življenja i kvalitet obrazovanja koji im se nudi. Ipak, veći dio mladih ne želi ili nije ni razmišljao o odlasku iz svog grada (50.7% – ne, 27.3% – ne zna ili odbija da odgovori, a 22.1% – da). Sa druge strane, većina ispitanik još ne zna da li želi da napusti Crnu Goru – 18.7% želi da napusti, 39.9% ne želi i 41.4% mladih ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Najveći broj ispitanika je zaposlen 42.8% (ostali: 22.4% - učenici, 23.2% - studenti, 11.6% - nezaposleni). **Kada je u pitanju buduće zaposlenje mladi imaju različite preferencije: 44% državna uprava ili kompanija, lokalna uprava 3.2%, velika privatna kompanija 20.1%, manja privatna kompanija 8.2%, NVO ili neka druga organizacija 3.2%, međunarodna organizacija 7.1%, porodični posao 7.2% i 7.1% nešto drugo.** Mladi su relativno podijeljeni po pitanju zaposlenja u nekom drugom mjestu ali ipak blagu prednost daju drugim opštinama (41.3%), obzirom da je 28.1% ispitanika istaklo da bi željelo da se zaposli u drugoj državi, dok je dok je 30.6% mladih iskazalo da bi željelo da se zaposli u opštini u kojoj živi.

Mladi većinom smatraju da znanje koje stiču kroz formalno obrazovanje nije dovoljna osnova za kasnije lako pronalaženje posla 48.8% (ostali: 35.5% - da, 15.7% - ne znam). **Pored toga, njih 39.4% smatra da njihovi vršnjaci ili vršnjakinje koje se školuju u inostranstvu imaju veću šansu za zaposlenje od njih, dok 22.3% misli suprotno.**

Najveći broj odnosno 46.4% mladih ljudi u Herceg Novom **radi na poslu koji odgovara nivou njihovih stečenih kvalifikacija i oblasti školovanja ili studiranja,** dok najmanji jednak broj (14.6%) **radi na poslu koji odgovara nivou njihovih stečenih kvalifikacija, ali ne i oblasti njihovog školovanja ili studiranja i radi na poslu koji je iz oblasti njihovog školovanja ili studiranja, ali na radnom mjestu koji zahtijeva niži nivo kvalifikacija,** dok su ostali (24.4%) zaposleni na poslu koji **ne odgovara ni nivou stečenih kvalifikacija, ni oblasti njihovog školovanja ili studiranja.** Kada je u pitanju zadovoljstvo poslom koji obavljaju, mladi su većinom zadovoljni, odnosno 23.4% je nezadovoljno, dok je zadovoljnih 76.7%.

Kada su u pitanju mladi koji su nezaposleni, 87% njih je registrovano na Zavodu za zapošljavanje Crne Gore, dok procenat neregistrovanih iznosi 13%. **Dva glavna razloga**

Grafik 7: Glavne prepreke za zapošljavanje prema mišljenju mladih

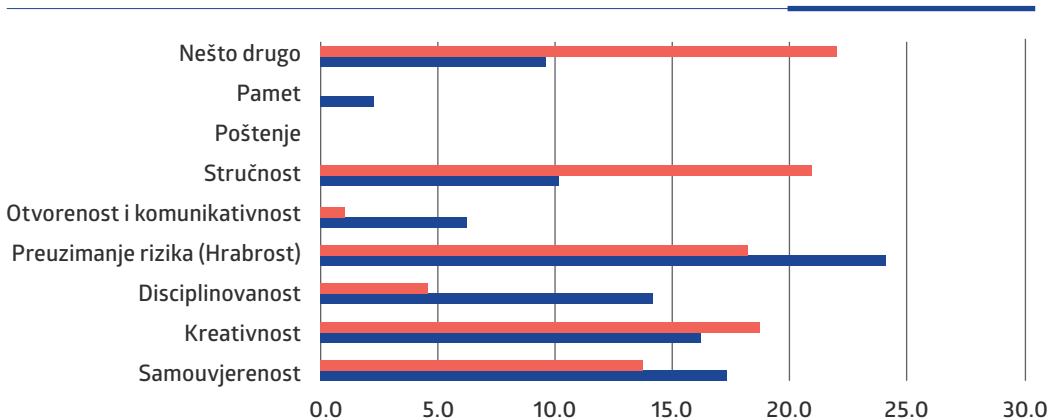
za ovakav rezultat jesu činjenice da je 50% mladih istaklo da ne vidi korist od registracije, dok je ostalih 50% navelo da ne vidi korist od registracije. Od onih koji jesu registrovani polovina (51.8%) je registrovano manje od godinu dana (ostali: 24.2% - 1 do 3 godine, 17.6% - 3 do 5 godina, 6.5% - preko 5 godina).

Što se tiče upućenosti mladih u politike lokalnih institucija za podsticanje zapošljavanja, mladi nijesu upoznati sa programima koji im se nude. Velika većina ispitanika (93.5%) je istakla da ne zna ništa o lokalnim programima koje sprovođi Zavod za zapošljavanje.

Situacija je gotovo identična kada su u pitanju programi lokalne samouprave, sa kojima 87% ispitanika nije upoznato.

U Herceg Novom, 44.9% mladih razmišlja o pokretanju sopstvenog biznisa ili ga je već pokrenulo, dok ostalih 55.1% o tome ne razmišlja. Razlozi zbog kojih mladi nisu spremni da uđu u biznis su različiti i variraju između ostalog u zavisnosti od pola.

Od ispitanika koji ne žele da započnu sopstveni biznis 17.5% navodi kreativnost kao najproblematičniju osobinu koja im nedostaje za započinjanje sopstvenog biznisa.

Grafik 8: Osobine koje mladima nedostaju kako bi započeli svoj biznis

Na pitanje da li su nekad pohađali neki vid neformalnog obrazovanja 73.9% ispitanika je odgovorilo sa ne, dok je 26.1% odgovorilo sa da. **Glavne razloge za to vide u razmišljanju da imaju dovoljno vještina te da im takav vid obrazovanja nije potreban 24.9%**, dok su ostali navedeni razlozi bili: manjak organizovanih obuka 10.3%, programi koji im se nude nisu na odgovarajućem nivou 17.9%, neformalno obrazovanje neće pružiti dodatnu vrijednost 24.7 i 7% ne zna kome da se obrati.

Mladi u Herceg Novom su podijeljeni po pitanju dodatne edukacije pri pronalasku posla. Zaposlena lica među ispitanicima razloge za takav stav navode da ne postoji mogućnost za napredovanje na trenutnom radnom mjestu (69.7%), u preduzeću u kojem trenutno rade napredovanje ne funkcionira po principu zasluga i kvalifikacija (23.3%) i manjak afiniteta prema napredovanju u poslu kojim se trenutno bave (16%). S druge strane, ispitanici koji su nezaposleni su podijeljeni po ovom pitanju te su kao dva glavna razloga za ovakav stav naveli da **se obuke ne cijene dovoljno kod poslodavaca i da se osobe zapošljavaju preko veze, a ne preko kvalifikacija.**

Za pitanje spremnosti mladih da odgovore na zahtjev tržišta rada kada su u pitanju digitalne vještine ispitanici većinom (62%) smatraju da su spremni, dok ostatak misli da nisu (42%). Mladi svoje digitalne vještine na skali od 1 do 5 ocjenjuju sa 4.26, dokle vještine ljudi u čijem se društvu kreću na istoj skali ocjenjuju sa 4.03.

Gotovo trećina mladih ljudi u Herceg Novom, preciznije njih 29.2% trenutno konzumira neku vrstu duvanskih proizvoda (69.6% - ne konzumira). Kada je u pitanju upotreba nedozvoljenih supstanci, 5.9% ispitanih je navelo da ih koriste.

2.13.5. Opšti zaključak i preporuke

U lokalnom Birou se susrijeću sa brojnim poteškoćama, kako u redovnom radu tako i u radu sa mladima. Naime, Birou nedostaje kadra što rezultira lošom organizacijom rada i lošijem efikasnošću lokalnih kancelarija. Takođe, u Birou napominju neefikasnost zakonskih rješenja, konkretno mjera jednokratne pomoći koji imaju negativan uticaj na trendove na tržištu rada i evidenciji zavoda – prijavljivanje lica koja zapravo ne traže zaposlenje, već ostvarivanje prava na novčanu pomoć. Kada su u pitanju mladi, problemi su: **pasivnost mladih u traženju posla, nedostatak praktičnih znanja, nedostatak ponude na tržištu rada, sezonalnost poslova.**

U lokalnoj samoupravi u Herceg Novom se izdvajaju određene pojedinosti u oblasti rada sa mladima koje ne postoje u drugim opštinama. Naime, **ovo je jedna od rijetkih opština koja ima Lokalni akcioni plan za borbu protiv vršnjačkog nasilja i Pravilnik za pomoć talentovanim mladim ljudima.** Opština Herceg Novi ima i **posebnu budžetsku liniju** za mlade, a koja se ne preklapa sa sredstvima koja opština izdvaja za nevladine organizacije koje tim sredstvima takođe finansiraju projekte za mlade. Glavni problemi mladih iz perspektive lokalne samouprave su: **nezaposlenost, slobodno vrijeme koje ne mogu uvijek da utroše na kvalitetan način, kao i narkomanija i druge zavisnosti koje proističu baš iz tog slobodnog vremena.**

Mladi u ovoj opštini jesu čuli za Strategiju za mlade, ali sa njom nijesu bolje upoznati. Takođe, nijesu upoznati ni sa time da u njihovoj opštini postoji omladinski klub ili bilo kakva slična organizacija/kancelarija za mlade. Mladi percipiraju svoju zajednicu kao pasivnu, a razloga za ovakav trend je više: **nemogućnost pronalaska posla usljed visokog trenda partijskog zapošljavanje,**

nedostatak podrške u pravcu omladinskog aktivizma, pohađanje programa i obuka neformalnog obrazovanja, nedostupnost i/ili nejasnoća informacija o prilikama za mlade i mehanizmima za njihovo aktivno učešće u zajednici, kvalitet formalnog obrazovanja i diskriminacija među mladima.

GLAVNE PREPORUKE:

- U opštini Herceg Novi identifikovana su sljedeća deficitarna zanimanja: komunalci, posebno komunalni higijeničar, čistač prostorija, perač rublja, kupališni spasilac; grupa zanimanja prerađivači hrane i pića, posebno pomoćnik pekara i pekar; grupa zanimanja građevinari, prevashodno građevinski manipulant, pomoćni građevinski radnik; grupa zanimanja drumskog saobraćaja, posebno vozač drumskog vozila, vozač teretnjaka, brodar, grupa zanimanja ugostiteljstva i turizma, a posebno pomoćni ugostitelj, servir, pomoćni kuvar, sobarica, ugostitelj, točilac pića, konobar, recepcionar. Osim navedenih zanimanja, kao deficitarno zanimanje identifikovana je i grupa nastavnici prirodno-matematičke struke, prevashodno profesor matematike. Preporuka za povećanjem zaposlenosti u okviru navedenih zanimanja u opštini Herceg Novi jeste prevashodno organizacija obuka, kao i prekvalifikacija, uz promociju neformalnog obrazovanja. Sa druge strane, kako bi se riješio problem nedostatka kadra u okviru grupe nastavnici prirodno-matematičke struke, što predstavlja problem koji je prisutan i u mnogim drugim

opštinama, preporuka je prilagođavanje upisne strategije na način da uzme u obzir ta deficitarna zanimanja i preusmjeri buduće studente ka navedenim zanimanjima.

Takođe, potrebno je:

- Raditi na promociji i podizanju svijesti mladih o omladinskom aktivizmu i postojećim mehanizmima za učešće u donošenju odluka,
- Motivisati i obučiti mlade za pokretanje sopstvenog biznisa.
- Kreirati i realizovati programe neformalnog obrazovanja za mlade u ovoj opštini.
- Otvoriti nove i osnažiti kapacitete postojećih ustanova, koje se bave problemom zavisnosti među mladima.
- Obogatiti kulturne i zabavne programe.
- Realizovati evaluaciju programa sprovedenih na lokalnom nivou i uspostaviti praksu kreiranja održivih programa za mlade, naročito u oblasti zapošljavanja.
- Organizovati info događaje za mlade u različitim formatima (info dan, „razgovor sa kolegama“, prezentacija, online meeting, brošure, pametne aplikacije), ne bi li se mladima približile prilike koje su im na raspolaganju i mladi motivisali na preuzimanje inicijative.

Andrijeвица 2.14.

Opština Andrijeвица nalazi se u sjevernoj regiji i 20. je po veličini opština u Crnoj Gori sa blizu 4 403 stanovnika¹⁰³, od kojih su 21%, odnosno 998 mladih osoba od 15 do 30 godina. Odnos između mladih ljudi po polu iznosi 48.6% muškaraca i 51.4% žena. Kada su u pitanju mlade osobe sa smetnjama u razvoju, njih 16 živi u Andrijevici. Prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave Andrijeвица se nalazi na 22. mjestu¹⁰⁴.

Za potrebe pripreme Lokalnog akcionog plana za mlade, podaci su prikupljeni putem ankete u kojoj je učestvovalo 40 osoba uzrasta 15-19 godina, 30 osoba uzrasta 20-24 godina i 20 osoba uzrasta 25-30 godina. Mladi su ukazivali na različite probleme, poput nedovoljno razvijenog privrednog sektora, što rezultira nedostatkom radnih mje-

sta. Takođe, mladi smatraju da prioritarna oblast mora da bude stvaranje više mogućnosti za sticanje neformalnog obrazovanja. Isto tako, jedan od istaknutih problema je i nedostatak učešća mladih u procesu donošenja odluka.

Period važenja posljednjeg Lokalnog akcionog plana za mlade je 2020-2021¹⁰⁵. Kao ključni prioriteti su oni u skladu sa prioritetima Nacionalne strategije za mlade, te LAPM definisano 12 mjera sa pratećim aktivnostima. Međutim, LPAM-om se ne može odrediti broj aktivnosti koje će se realizovati. Indikatori su široko definisani, što dovodi do nedostatka podataka i mogućnosti za rad. Ključni akteri uključeni u implementaciju Lokalnog akcionog plana za mlade su: Opština Andrijeвица, škole, Centar za kulturu i sport, ZZZCG.

Nije definisan iznos potrebnih budžetskih sredstava za različite aktivnosti. Najčešći

103 Uprava za statistiku Crne Gore MONSTAT, Procjena broja stanovnika u 2021.

104 Pravilnik o utvrđivanju liste stepena razvijenosti jedinice lokalne samouprave (Sl. List CG br. 77/2019, od 31.12.2019.), Ministarstvo ekonomije

105 [LAPM-2020-2021-Andrijeвица.docx \(live.com\)](#)

termin u dijelu budžeta je “redovna djelatnost” iz čega se zaključuje da su sredstva za određene djelatnosti nalaze u budžetu Opštine Andrijevića. Pored toga, pominju se i donacije i budžeti nevladinih organizacija.

Ostali relevantni akcioni planovi opštine Andrijevića su:

Strateški plan razvoja opštine Andrijevića 2017-2022, koji je fokusiran na smanjenje negativnog trenda migracije među mladima i njihov povratak nakon školovanja. Ostale aktivnosti obuhvaćene strateškim planom odnose se na podršku zapošljavanje mladih posebno u oblasti poljoprivrede.

Kada je u pitanju institucionalni okvir, prilikom kreiranja i sprovođenja lokalne omladinske politike, jedinica lokalne samouprave saraduje sa drugim opštinskim organizacijama i ustanovama, Centrom za kulturu i sport, Domom zdravlja i nevladinim sektorom. Međutim, opštini Andrijevića i dalje nedostaju omladinske službe. U okviru Doma zdravlja radi omladinsko savjetovalište i pokazuje dobre rezultate. Takođe, opština ima lokalni omladinski savjet.

2.14.1. Nalazi intervjua sa lokalnom samoupravom

U Andrijevići je obavljen razgovor sa dva predstavnika lokalne samouprave Andrijevića koji su zaduženi za rad na **politikama za mlade**, kao i za neposredan rad i kontakt sa mladima. Iz ovog razgovora saznali smo da je u posljednje vrijeme veliki broj aktivnosti propušten usljed poteškoća koje je izazvala i još uvijek izaziva **pandemija** COVID-19; kao i da je samo 15-20% aktivnosti sprovedeno nesmetano od svih aktivnosti koje su planirane.

Ipak, uspjeli su da otpočnu aktivnosti na osnivanju **omladinskog kluba** čije su pro-

storije u završnoj fazi pripreme, pa se shodno tome očekuje da će omladinski klub biti aktivan od proljeća i tada konačno biti mogućnosti da otpočne sa radom. Iz lokalne samouprave ističu kako bi njima bilo od koristi da se konsultuju sa predstavnicima lokalnih samouprava koje već imaju implementiran koncept omladinskog kluba. Ipak, navode da oni nemaju saznanja da okolne opštine rade na razvijanju omladinskih klubova.

Kao glavnu prepreku u implementaciji ovog projekta ističu **finansijske izazove**, kao i nešto što je vrlo vjerovatno još alarmantnije, a to je da **u Andrijevići mladih gotovo i da nema**.

“KOLIKO GOD DA IMA MLADIH U ANDRIJEVICI ONI ODLAZE U POTRAZI ZA BOLJIM USLOVIMA, ČIM SE NJIHOVO SREDNJE OBRAZOVANJE OVDJE ZAVRŠI.”

Pored već navedenih poteškoća navode i kako je Strategija Ministarstva kasnila, te kako su iako spremni da pomognu oko procesa stvaranja omladinskog kluba, naišli na prolongiranje i odugovlačenje. Kako ministarstvo kasni sa strategijom, lokalna samouprava je nemoćna da na svoju ruku kreira i donese Lokalni akcioni plan.

Kada je riječ o nevladinim organizacijama i udruživanju građana, navode da se postojeće organizacije više bave drugim pitanjima nego li mladima. Iskazali su želju da se formira nevladina organizacija mladih kroz koju bi radili efikasnije, u odnosu na nevladine organizacije koje su već aktivne u Andrijevići kao što su NVO boraca, penzionera, itd. čiji su članovi mahom stariji ljudi.

Kada je riječ o kursovima, obukama i treninzima koji su, kako kažu, ključni za mlade – ne nailaze na razumijevanje u smislu finansijske podrške.

Pri izradi nove strategije u fokusu treba da budu mladi. Trenutna strategija ističe krajem 2022. godine.

“SVE NAŽALOST ZAVISI OD POLITIČKE VOLJE.”

Dodatni problemi na koje nailaze su kadrovske prirode. Naime, Opština nije niti jednog zaposlenog adekvatno edukovala niti obučila za rad na ovom kompleksnom zadatku, a nije ni voljna da nađe nove kadrove za poziciju koja je očigledno veoma potrebna. Osim toga, budžeta gotovo i da nema; shodno dosadašnjim odlukama Opština izdvaja 7000 eura godišnje za NVO, ali sagovornici naglašavaju kako su aktivne NVO u Andrijevici uglavnom sačinjene od starijih ljudi.

“NA STRANU SVI VEĆ POMENUTI PROBLEMI, JEDAN KOJI JE MOŽDA I NAJTEŽE RIJEŠITI JESTE NEZAINTERESOVANOST MLADIH, KOJA SE MOŽE OCIJENITI I PO FOKUS GRUPI.”

Ako damo osvrt na jednu od najvećih bolji ki male sredine kakva je ova, naići ćemo na tvrdnje lokalne samouprave kako politika igra veliku ulogu u kreiranju ovih politika. Naime, ističu kako je prije izbora dominantna strategija aktualnih političara fokus stavljala na mlade i zadržavanje omladine u Andrijevici. Ipak, čim se ustpostavi vlasti o mladima više niko ni ne govori.

Procjena sagovornika iz rada sa mladima je takva da mladi uglavnom imaju ambicije za zaposlenje u državnoj upravi ili lokalnoj samoupravi, što će reći da nijesu pokazivali interesovanje za preduzetništvo.

Politike koje bi se donosile u budućnosti a koje bi imale za cilj bolje uslove za mlade u

Andrijevici bi morale biti apsolutno zasnovane na istini, **povjerenju i realnim potrebama mladih.**

“CILJ NAM JE DA SE FOKUSIRAMO NA MLADE, NAROČITO NA ONE KOJI ŽELE DA OSTANU U SVOM GRADU I STVARAJU PORODICU TU.”

Osim politika, smatraju da su određene promjene neophodne čak i u školama, te kažu kako smatraju da su školski programi načinjeni forme radi – kako bi nastavnici ispunili neophodnu normu, zaradili svoju mjesečnu platu i na taj način se opravdali ministarstvu.

“OVA SREDINA, IAKO MALA, JE IZNJEDRILA MNOGO USPJEŠNIH I PAMETNIH LJUDI KOJI SU NAŽALOST U POTRAZI ZA BOLJIM ŽIVOTNIM USLOVIMA NAPUSTILI ANDRIJEVICU I NIKADA JOJ NIJESU VRATILI ONO ŠTO IM JE ONA PRUŽILA.”

Komunikacija sa mladima se uglavnom zasniva na društvenim mrežama, kao njihovom primarnom vidu komunikacije danas. Osim toga, informacije se u posljednje vrijeme blagovremeno i ažurno objavljuju i na veb sajtu opštine.

Ne može se reći da Andrijevica nema mladih ljudi koji su za primjer i ponos, naprotiv. Može se pohvaliti izvjesnim brojem uspješnih mladih ljudi kako iz sfere umjetnosti (pjesnikinje), tako i iz sfere sporta (rukometni klub). Ipak, ono što se može sa sigurnošću reći je da se toj djeci ne pridaje pažnja koju zaslužuju.

Iako lokalna samouprava prepoznaje i nagrađuje najbolje đake i lučonoše, smatraju

kako samo to nije dovoljno za dodatni motiv mladim ljudima da neumorno rade na sebi.

Osvrnuvši se na već pomenuti kadrovski problem, predstavnici lokalne samouprave ističu da je funkcionisanje otežano jer ne postoje sredstva za kadar koji bi se bavio isključivo mladima Andrijevice. Na tome rade ljudi koji su već zaposleni u lokalnoj samoupravi pa dolazi do preklapanja rasporeda i neminovne nemogućnosti da zaposleni koji ima već uspostavljene radne obaveze ispuniti sve zadatke koji se tiču politike mladih. Nije lako uskladiti više poslova istovremeno, a da i ne pominjemo to da su ti zaposleni plaćeni samo za svoje redovne radne zadatke.

Kulturni program u Andrijevici je izuzetno bogat, ističu sagovornici. Iako mladi nijesu navikli na sadržaj kao što su predstave i stand-up komedija, smatraju da se pokazuje zadovoljavajući nivo ozbiljnosti vezano za kulturni sadržaj koji se plasira mladima.

“AKTIVNOSTI NA LOKALNOM NIVOU SE NA NACIONALNOM NIVOU UGLAVNOM NE ČUJU I NIJESU PODRŽANE U MJERI NA U KOJOJ SMATRAJU DA BI TO TREBALO DA BUDE PODRŽANO.”

Andrijevice nema sportsku salu niti dvoranu, iako je bila obećana. Sa druge strane, park Knjaževac se može istaći kao pozitivan primjer.

Prema ovim saznanjima, može se zaključiti da interakcija i komunikacija na nacionalnom nivou nije dovoljno razvijena.

Možda i jedan od najlakše vidljivih primjera za to jesu skijališta u drzgin opštinama Crne Gore koja nisu bila u fokusu države dok su se uporedo gradila i/ili nadograđivala. Na tom primjeru možemo zaključiti

da komunikacija nije na zavidnom nivou; iako smo svjesni da bi skijalište u Andrijevici otvorilo veliki broj novih prilika i radnih mjesta za mlade ljude iz naše opštine.

Kada su u pitanju konsultacije sa Opštinom sa državnog nivoa, one ni ne postoje ukoliko se Opština prva ne oglasi ili inicira bilo kakvu komunikaciju uključujući i projekte. Smatraju da bi mladi bili krajnje efikasni u komunikaciji na nacionalnim nivoom, jer bi se najbolje borili za svoje interese uz potporu lokalne samouprave - ko će bolje dići glas za mlade pored njih samih?

Lokalna samouprava je bila u konstantnoj komunikaciji sa Ministarstvom kada je u pitanju dobijanje tableta i ostalih sredstava kako bi mladi mogli da prate online nastavu tokom pandemije.

“CIJENIMO DA ĆE SE NAREDNI AKCIONI PLAN REALIZOVATI U VEĆOJ MJERI NEGO ŠTO JE TO BIO SLUČAJ SA PRETHODNIM. NASTOJAĆEMO DA I U DIJELU KREIRANJA POLITIKA I STRATEŠKIH PLANOVA BUDE UKLJUČEN MAKAR JEDAN PREDSTAVNIK MLADIH KOJI ĆE NA NAJBOLJI NAČIN ZASTUPATI INTERESE SVOJE GRUPACIJE.”

2.14.2. Nalazi intervju sa nevladinim sektorom

U Andrijevici je obavljen razgovor i sa predstavnicima nevladinog sektora.

Kako smo već naveli, u Andrijevici nema aktivnih NVO koje se bave pravima i poboljšanju uslova mladih u opštini, pa valja

naglasiti kako ova nevladina organizacija u fokusu djelovanja ima djecu sa posebnim potrebama. Dakle, fokus ove NVO nije isključivo rad sa mladima i politikama koje se kreiraju za mlade u okviru lokalne samouprave. Akcenat je na roditeljima koji su podstaknuti sopstvenim iskustvima i nemoći, obzirom na to da su članovi NVO mahom roditelji djece sa posebnim potrebama i koji pokušavaju za tu specifičnu grupu mladih da stvore bolje uslove života.

„U OPŠTINI ANDRIJEVICA DJECA NEMAJU ČAK NI ADEKVATNU ZDRAVSTVENU NJEGU (NE POSTOJI FIZIOTERAPEUT KOJI JE ANGAŽOVAN U DRŽAVNOM SEKTORU ZDRAVSTVA). ZDRAVLJE NAŠE DJECE ZAVISI OD TOGA DA LI ĆE NAMA DA PROĐE NEKI PROJEKAT ILI NE, ZATO ŠTO SE MI KAO NVO JEDINO I FINANSIRAMO IZ PROJEKATA PA ZATIM SAMI O NAŠEM TROŠKU NA NEKOLIKO MJESECI (ZAVISNO OD SREDSTAVA) ANGAŽUJEMO FIZIOTERAPEUTA, LOGOPEDA I OSTALE SPECIJALISTE KOJE NAŠA OPŠTINA NIJE OBEZBIJEDILA NAŠOJ DJECI.“

Možemo reći iz razgovora sa njima da ni malo nijesu zadovoljni stanjem u opštini kada je riječ o uslovima života, prilikama i podršci koja se (ne) pruža djeci i njima kao roditeljima.

Saradnja sa Opštinom postoji, ali iz nevladine organizacije ocjenjuju da se nivo saradnje mora unaprijediti.

Prema mišljenju predstavnika nevladinog sektora, svaka opština, pa i Andrijevica,

mora imati kancelariju za mlade, pa onda i kancelariju za nevladin sektor.

„U SKORIJE VRIJEME JE PROŠLO NEKOLIKO PROJEKATA, A DA MI NIJESMO BILI NI OBAVIJEŠTENI O TOME. NIJESMO MOGLI DA SE PRIJAVIMO, PA TIME NITI DA KONKURIŠEMO ZA NOVAC KOJI NAM JE PRIJEKO POTREBAN.“

„STAVLJAMO AKCENAT I MOLIMO LOKALNU SAMOUPRAVU NA INTEZIVNIJOJ I BOLJOJ SARADNJI SA NEVLADINIM SEKTOROM.“

Kao jedan od najznačajnijih problema ističu to što mladi mahom odlaze iz Andrijevice i smatraju da bi za početak baš kancelarija za mlade dala makar i najmanji motiv mladima da ostanu i da se bore za svoj rodni grad i svoje mjesto u njemu.

Izuzetno je izražen **problem gledanja na realnost kroz politiku**, kao što smo mogli da čujemo i u lokalnoj samoupravi. U maloj sredini kao što je ova, kažu, da čak ni mladi nijesu izbjegli takav način življenja i procjene ljudi oko sebe. Izraženo je do te mjere da čak i ako se kancelarija za mlade uspostavi, mladi koji podržavaju jednu političku struju ne bi odlazili tamo ukoliko je na „rukovodećem mjestu“ neko iz druge političke struje.

Iz nevladine organizacije kažu da su sredstva koja Opština izdvaja za njihov sektor izuzetno mala, a dijele se na sve nevladine organizacije u opštini kojih je petnaestak, iako je aktivna svega nekolicina.

Osim što mladi nemaju praksu da poslije srednje škole ostaju u Andrijevici i što

se nakon završenih studija ne vraćaju, sve češće odlaze cijele porodice i to ne samo u okolne opštine nego i u inostranstvo. Samo u **prethodnih nekoliko mjeseci, iz jednog sela otišle su čak tri porodice**, a svi sa po dvoje ili troje djece.

„SMATRAMO DA JE JEDAN OD EFIKASNIH NAČINA ZA ZADRŽAVANJE PORODICA U OPŠTINI ULAGANJE U POLJOPRIVREDU, OBZIROM DA JE GLAVNI POSTOTAK STANOVNIŠTVA ANDRIJEVICE UPRAVO NA SELU. LJUDI BI IMALI MOTIV DA OSTANU, RADE I ŽIVE OD SVOG RADA U SVOM GRADU. MOGAO BI VRLO LAKO DA SE PODSTAKNE I TURIZAM. LJUDI BI BILI VOLJNI DA ULOŽE SREDSTVA I ENERGIJU U OTVARANJE NEKOG ETNO SELA KOJE BI NARAVNO ZA SOBOM DONIJELO I NOVA RADNA MJESTA I NOVI DUH ANDRIJEVICI.“

Nijesu propustili ni da pomenu žičare, skijališta i slične projekte za koje su svi čuli da su obećani ali nažalost ne i realizovani, što smo čuli i u razgovoru sa lokalnom samoupravom.

„DJECA SU U SVAKOM POGLEDU USKRAĆENA, OD ZDRAVSTVA DO ZAPOŠLJAVANJA.“

Sagovornici su bili odlučni i jasni u namjeri da nam prenesu svoja iskustva sa time kakvu diskriminaciju i u kojoj mjeri preživljavaju njihova djeca, čega je, kako kažu bilo

na pretek. Posebno je tužno i alarmantno to da su druga djeca čak bila razumna i tolerantna na različitosti, ali da su neprijatnosti i traume djeca sa posebnim potrebama i njihovi roditelji doživljavali od pojedinih profesora.

Takođe, lokalna samouprava nije bila u stanju da na mnogobrojne zahtjeve i molbe roditelja odgovori time što će djetetu sa posebnim potrebama biti omogućeno da u opštini Andrijevice odradi pripravnici nakon završene srednje škole. Nekoliko godina nakon završene srednje škole i dalje nijesu izašli u susret, uz objašnjenje kako nemaju adekvatnu osobu koja bi obučavala tu djecu.

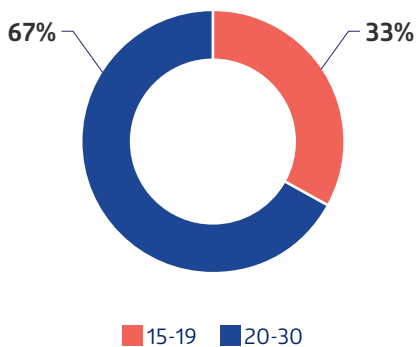
„JAKO MALO LJUDI IZ OPŠTINE OSLUŠKUJE POTREBE DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA I ISTIM IZAĐE U SUSRET.“

2.14.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

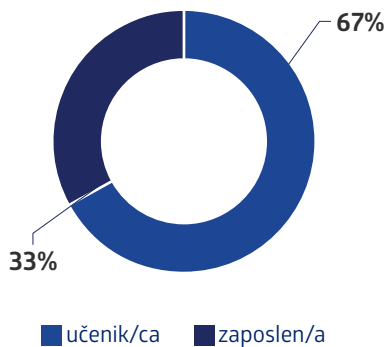
Fokus grupu u Andrijevice su činile svega tri osobe, 2 ženske i 1 muška osoba. Jedan učenik i dva zaposlena u opštini Andrijevice.

Iz razgovora sa fokus grupom iz Andrijevice se da zaključiti kako mladi nisu upoznati sa nacionalnim projektima što je za ovu grupu posebno specifično obzirom da su 2/3 učesnika zaposleni u lokalnoj samoupravi. Saznali smo da je jedan od učesnika bio uključen u realizaciju programa omladinskog kluba i izražava nadu da će u daljoj realizaciji biti angažovani obučeni ljudi koji će znati šta rade.

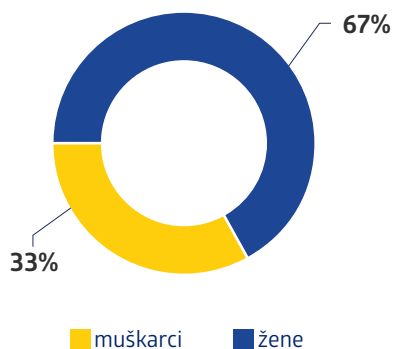
Ljudi nijesu zainteresovani ni za šta. Mladi nemaju kvalitetnog sadržaja koji može da im okupira pažnju i pomogne da kvalitetno

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi prema zanimanjima

Grafik 3: Struktura fokus grupe po polu

utroše svoje vrijeme. Zapravo, to vrijeme onda ne bi ni blo utrošeno već bi se moglo reći i da je uloženo u neki lični razvoj i rad na sebi.

„U ANDRIJEVICI SE O MLADIMA GOVORI U MOMENTIMA KADA SE ODRŽAVAJU ODREĐENE KONFERENCIJE I/ ILI ISTRAŽIVANJA OVOG TIPA, MEĐUTIM ISTINA JE DA SE SVE ŠTO JE U TIM MOMENTIMA IZREČENO KAO PROBLEM ILI NEDOSTATAK OSTAVI PO STRANI ISTOG TRENA KADA SE POMENUTE AKTIVNOSTI ZAVRŠE.“

Zapošljavanje mladih se uglavnom svodi na poslove koji su privremenog karaktera ili nijesu prilagođeni onome što radna snaga može da pruži. Elem, radna mjesta koja mladi mogu da očekuju u Andrijevici se većinski odnose na kafiće, fizičke poslove, kozmetičke usluge i slično, čak iako su radnici prekvalifikovani za ta mjesta. Sve ostale prilike koje bi mladi razmatrali a u okviru kojih mogu da napreduju, vezuju se za partijsko zapošljavanje.

Prva zaposlenja, i to onima koji imaju sreće, se uglavnom svode na program stručnog osposobljavanja gdje samo rijetki budu te sreće da na tom radnom mjestu i ostanu. Ono sa čime su nažalost najbolje upoznati kada govorimo o zapošljavanju jeste siva ekonomija i zapošljavanje radnika „na crno“ u šta su svi ispitanici imali priliku da se uvjere iz ličnog iskustva ali i iz iskustva svojih najbližih.

U Andrijevici je, kako kažu, gotovo nemoguće da se mladi zaposle. Prema njihovim saznanjima, Opština nema udjela u suzbijanju sive ekonomije i smatraju da nije ni u nadležnosti lokane samouprave da se na taj

način miješa u privredu. U njihovim ličnim iskustvima nije bilo prakse da se uslovi koji se dogovore bez ugovora nijesu ispoštovali jer u tom slučaju ne bi ni nastavili sa radom, što ne umanjuje prisutnost takvih problema čiji su svejdoci preko iskustava prijatelja, porodice i poznanika.

Dvoje (1 muškarac i 1 žena) učesnika fokus grupe je na pitanje da li su zainteresovani za preduzetništvo odgovorilo potvrdno. Jedan učesnik je i pokušao da se otisne u te vode uz pomoć programa kojim se nude bespovratna sredstva a koji obezbjeđuje ZZZCG.

Okolina nije suštinski ta koja bi podržala preduzetnički duh i inicijativu. Podijeljena su iskustva kada je riječ o tome da li bi znali na čija vrata da pokucaju ako se odluče da se upuste u neki preduzetnički poduhvat. Prije bi pribjegli razgovoru sa nekim ljudima za koje znaju da su se oprobali u toj sferi nego što bi potražili institucionalnu pomoć. U školi je bilo vrlo malo govora o tome kakva je procedura za otvaranje sopstvenog biznisa.

Učesnici ističu kako su projekti centralizovani i odnose se samo na centralni i južni dio Crne Gore, što je slučaj i sa treninzima, obukama i sličnim aktivnostima za koje su čuli. Sjever Crne Gore je, prema njihovom mišljenju, u potpunosti zapostavljen.

Ako izuzmemo program stručnog osposobljavanja, učesnici nijesu upoznati sa politikama zapošljavanja mladih ljudi. Mišljenje o školstvu je krajnje loše, opšte znanje učenika je veoma ograničeno, a pored toga đaci su veoma nezainteresovani. Ono što je ipak mnogo gore od nezainteresovanosti đaka jeste nezainteresovanost nastavnika, ističe jedna od sagovornica koja je u jednom periodu svog života i sama bila nastavnica u školi.

Drugačija iskustva su imali sa akademskim obrazovanjem, te smatraju da su na studijama

stekli neophodna znanja i vještine i po završetku bili spremni za poslovne izazove.

Niko od učesnika fokus grupe nije u značajnoj mjeri upoznat sa neformalnim obrazovanjem. Osim toga, smatraju da neformalno obrazovanje nije ni priznato, kao i da u Andrijevici uopšte nema aktivnosti koje podstiču neformalno obrazovanje mladih.

Informatičke, retoričke sposobnosti, jezici i tehnologija su uglavnom oblasti za koje učesnici smatraju da im manjkaju i koje bi željeli da unaprijede neformalnim obrazovanjem.

Za karijerno savjetovanje i osposobljavanje nijesu ni čuli. Uglavnom nijesu planirali ni u jednom stadijumu svog školovanja da napuste obrazovanje. Programi mobilnosti nijesu umnogome zastupljeni, mada ni učenici nijesu zainteresovani za iste. Djeca su u strahu da se odvoje od poznate sredine, a roditelji im ne olakšavaju da se tog straha oslobode, već mu na razne načine i doprinose. Roditelji ih u najvećem broju sputavaju, iskustva su sagovornika.

Konsultacije sa mladima kada je riječ o uspostavljanju politika za mlade se ne održavaju, iako smatraju da mladi treba da učestvuju u politici kako bi makar na neki način imali mogućnost da se izbore za bolje uslove, kao i da se njihov glas čuje kako u lokalnoj zajednici tako i na nacionalnom nivou.

Dvije trećine učesnika nije upoznato sa reproduktivnim zdravljem. Izvori informisanja o reproduktivnom zdravlju su uglavnom prijatelji i internet.

Svi učesnici su, nažalost, imali kontakta sa ljudima koji koriste narkotike, iako ih oni sami nijesu konzumirali. Ističe se mišljenje da je na svima kao društvu odgovornost da se mladi ljudi koliko je god to moguće udalje od psihoaktivnih supstanci. Naročito stavljaju akcenat na policiju koja po njihovoj procjeni nije baš angažovana i ne radi

najbolje svoj posao kada je ova problematika u pitanju. Učesnici ne znaju na čija vrata bi mogli da pokucaju da njima ili njihovim najbližima zatreba pomoć, pa kažu kako bi pokušali sve što je u njihovoj moći da pomognu onima kojima je to potrebno, kroz institucije ili ne.

Napominje se i slobodna prodaja duvanskih proizvoda koja je problematična iz razloga što veliki broj mladih konzumira cigarete koje vrlo često budu samo početna faza i okidač za nešto novo i ozbiljnije. Smatraju da se prodaja cigareta pod hitno mora ograničiti i kontrolisati na pravi način.

COVID-19 njima konkretno nije donio dodatne probleme kada je u pitanju mentalno zdravlje, ali istovremeno nijesu bili upoznati sa programima podrške mentalnom zdravljju u toku pandemije.

Nijesu upoznati sa programima podrške za umjetnike. Iako su učestvovali u organizaciji pojedinih kulturno-umjetničkih događaja, kažu kako nema mogućnosti da se učestvuje u nekim malo ozbiljnijim projektima kada su kultura i umjetnost u pitanju. Ipak, i to malo što se održava u opštini Andrijevića ne naiđe na neki očekivani odziv iz razloga što mladi prosto nijesu zainteresovani.

„MLADI NE CIJENE RAZLIČITOST, TOLERANCIJE GOTOVO I DA NEMA, A DISKRIMINACIJA JE TA KOJA VLADA NAŠIM DRUŠTVOM.“

Smatraju da je problem diskriminacije problem koji se hrani malom, „primitivnom“ sredinom, ali i samim vaspitanjem koje djeca iznose iz kuće. Ipak, ako vaspitanje za-kaže sagovornici smatraju da bi škole, kao jedan od najvećih autoriteta, djeci morale da doprinesu smanjenju mržnje i diskriminacije.

U Andrijevići je posebno izražen problem odlaska mladih iz opštine. Štaviše, i uporedni nalazi (Grafik 4) nam pokazuju da su i mladi i donosioci odluka svjesni nepovoljne situacije i položaja mladih u ovoj opštini. Usljed nedostatka resursa i podrške nacionalnih institucija lokalna samouprava može samo djelimično da utiče na ovaj trend, ali **sve dok suštinski ne riješi probleme koji predstavljaju „push faktore“ mladih, ovaj trend će se nastaviti.**

Lokalna samouprava	Mladi
Mladima nedostaju prilike za usavršavanje i zpošljavanje, stoga odlaze iz opštine.	Mladi ističu problem političke nestabilnosti, nezaposlenosti, nedostatak prilika za usavršavanje i napredovanje, nedostatak kulturnih i sportskih dešavanja, kao razloge za njihovu želju za odlaskom iz grada, a i iz zemlje.

Grafik 4: Pregled nalaza na temu proaktivnosti mladih

2.14.4. **Nalazi kvantitativnog istraživanja**

U Andrijevici je upitnicima za mlade obuhvaćeno 45 osoba, od čega je 51.7% ispitanika muškog, a 48.3% ženskog pola. Od toga je 36.4% njih starosti od 15 do 19 godina, 30.2% od 20 do 24 godine i 33.5% starosti od 25 do 30 godina. Najveći broj ispitanika je na nivou srednjeg obrazovanja, i to 79.6% njih, dok su ostali na nivou nepotpunog srednjeg obrazovanja (6.8%) i visokog obrazovanja (13.55%). Veliki dio ispitanih mladih živi na selu (66.3%), dok oni koji žive u gradu čine 33.7%. Najveći dio njih i dalje živi sa roditeljima (69.25%), dok su ostali rekli kako žive sami u iznajmljenom stanu (4.95%), iznajmljuju smještaj sa cimerom (2.3%), 12.55% ima svoj privatni smještaj i 11% njih je kao odgovor navelo nešto drugo.

Mladi u opštini Andrijevica svoje zadovoljstvo kvalitetom života na skali od 1 do 10 ocjenjuju sa 5.75. Oni koji su na ovo pitanje dali ocjenu 5 ili nižu kao glavne razloge tome su naveli: **sveukupni kvalitet života – 56.6%, mogućnosti za zaposlenje – 57.9%,**

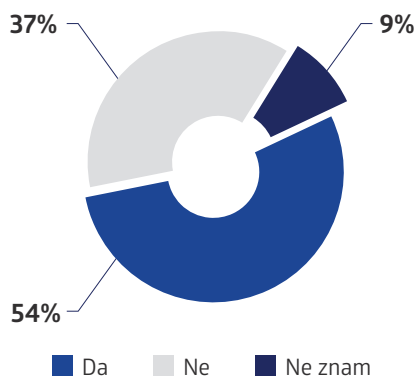
kvalitet obrazovanja koji se nudi – 18% i dostupnost i kvalitet kvalitetnih sadržaja u opštini – 9%.

Na pitanje da li žele da napuste svoju opštinu mladi Andrijevice su odgovorili na sljedeći način (Grafik 5):

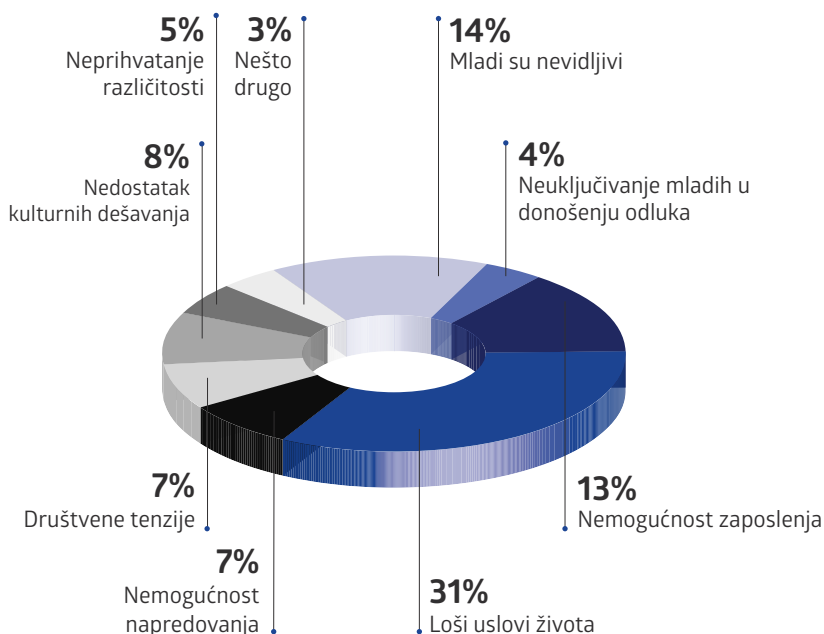
Na pitanje zašto žele da napuste svoju opštinu većinski odgovor je bio vezan za loše uslove života (57.3%), dok ostali odgovori izgledaju ovako:

Kada je u pitanju odlazak iz Crne Gore mladi su rekli da žele da napuste državu (51.95%), 40% ipak to ne želi dok 8.05% mladih ne zna ili odbija da odgovori.

61% ispitanika uči u mjestu stanovanja. Oni kod kojih to nije slučaj su na pitanje gdje stanuju odgovorili na sljedeći način: putujem od kuće (40.35%), iznajmljujem smještaj (30.2%), živim u domu (9.65%) i nešto drugo (19.8%). Čak 66.2% ispitanika je na pitanje da li paralelno sa učenjem i radite kako biste poboljšali svoj materijalni položaj odgovorilo odrečno, 11.3% je odgovorilo potvrdno a od njih su svi muškog pola, dok 22.45% ne radi ali je o tome razmišljalo. Na pitanje da li su nekada radili preko ljeta čak 60.85% ispitanika je dalo odričan odgovor.

Grafik 5: Da li mladi Andrijevice žele da napuste svoju opštinu

Grafik 6: Zašto mladi Andrijevice žele da napuste svoju opštinu

Najveći dio ispitanika je kao mjesto na kom bi željeli da rade po završenom školovanju istaklo velike privatne firma (47.2%), prate ih državna uprava sa 18%, manja privatna firma sa 11.3%, međunarodna organizacija/kompanija s 9.85% i nešto drugo sa 13.7%.

65.35% mladih je na pitanje gdje bi željeli da rade odgovorilo u drugoj državi, 21.45% u drugoj opštini u Crnoj Gori i svega 13.7% ispitanika je odgovorilo da želi da radi u opštini u kojoj živi.

47.2% mladih ne smatra da je formalno obrazovanje koje dobijaju dovoljno za buduće zaposlenje i napredovanje od čega je ovakvo mišljenje dominantno izraženo kod ženskog pola, 39.15% smatra suprotno, a 13.7% njih je odgovorilo sa ne znam.

87.8% mladih smatra da njihovi vršnjaci koji postižu obrazovanje u inostranstvu imaju veće šanse za zaposlenje u Crnoj Gori,

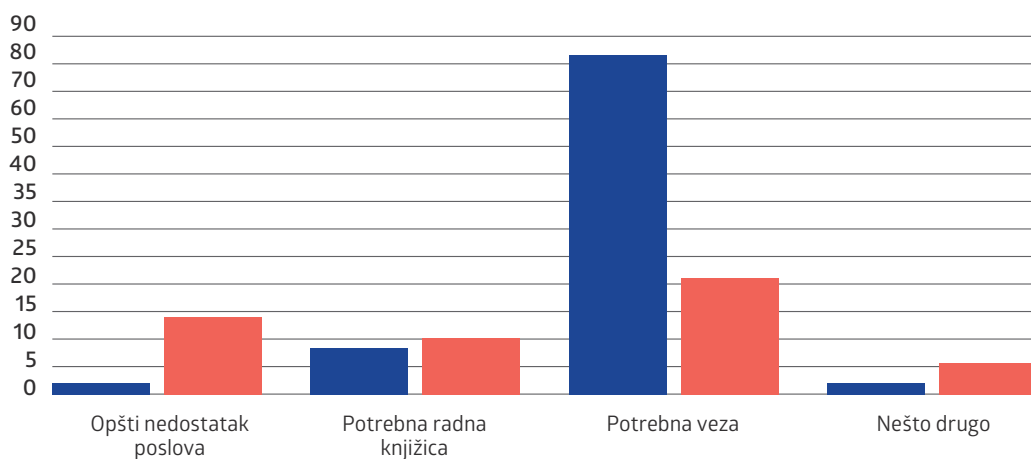
6.85% ne misli da je to slučaj, dok 5.35% ne znaju odgovor na ovo pitanje.

96.15% ispitanika koji su zaposleni je reklo kako je zadovoljno poslom koji trenutno obavlja, samo 3.85% njih je nezadovoljno a čitav taj procenat se odnosi na muški rod.

Ispitanici su uglavnom registrovani na ZZZ-CG i to u procentu od 70.8%, što nije slučaj kod 29.2% mladih. Od onih koji su na prethodno pitanje odgovorili sa ne; svi muškarci su na potpitanje zašto nisu registrovani na ZZZCG odgovorili da ne vide korist registracije, a sve žene nisu ponudile već definisan odgovor, već su kao razlog navele nešto drugo,

Glavne prepreke zaposlenju u Andrijevi mladi su doživjeli na sljedeći način:

Mladi Andrijevice smatraju da je osoba koja im najviše nedostaje pri pokušaju

Grafik 7: Kako mladi u Andrijevići vide prepreke pri zaposlenju u svojoj opštini, po polu

otvaranja sopstvenog biznisa **hrabrost** odnosno prihvatanje rizika (42.1%), a prate ih i **stručnost** sa 15.7%, **kreativnost** sa 11.55% i slično. Institucionalna podrška mladima za otvaranje sopstvenog biznisa je na skali od 1 do 10 kod mladih u Andrijevići zavrijedila samo ocjenu 4.05, dok je podrška okoline ocijenjena još nižom ocjenom od čak 3.85.

Čak 67.1% mladih Andrijevice nikada nije pohađalo nijedan jedini vid neformalnog obrazovanja i glavni razlog koji su istakli za to jeste nepostojanje oragnizovanog neformalnog obrazovanja od strane njihove opštine i lokalne samouprave – ovakav odgovor je dalo 67.85% mladih, iako većinom smatraju kako im neformalno obrazovanje može koristiti u budućnosti.

2.14.5. Opšti zaključak i preporuke

U radu u oblasti omladinskih politika, lokalna samouprava u Andrijevići se suočava sa nekoliko problema: **nedostatak kadra, nedo-**

statak finansijskih sredstava, odlazak mladih iz opštine i neadekvatan pristup problemu od strane donosioca odluka. Naime, osobe nadležne za rad sa mladima i kreiranje i sprovođenje omladinskih politika na lokalnom nivou, govore da ova opština ima najveći problem sa odlaskom mladih. Ovakav trend izaziva nerazvijenost opštine, nizak nivo ekonomskih aktivnosti i prilika za zaposlenje, nedovoljno sportskih i kulturnih dešavanja i institucija visokog obrazovanja. Štaviše, Opština ima ograničene resurse, s toga i pored uvođenja adekvatnog normativnog i strateškog okvira, i dalje izostaju rezultati. U lokalnoj samoupravi ne nailaze na podršku nadležnih organa za veća ulaganja i projekte kojima bi se „dublje“ pristupilo ovoj problematici.

U nevladinom sektoru ističu problem diskriminacije među mladima, a i od strane institucija koje rade sa mladima. Naime, u okviru istraživanja obavljen je razgovor sa nevladinom organizacijom koja se bavi problemima i pružanjem podrške mladima sa invaliditetom i njihovim porodicama. Najznačajnija poteškoća sa kojom se suočavaju ovi mladi jeste diskriminacija. Ne samo da su ova lica diskriminisana od strane svojih

vršnjaka, već i lokalnih institucija. Osobe sa invaliditetom u ovoj opštini ne mogu pronaći nikakvo zaposlenje, a i prilike za edukaciju i trening su vrlo oskudne. Što je još važnije, nerijetko ove osobe nemaju pristup neohodnim zdravstvenim uslugama, što je rezultat nedostataka određenih ljekara specijalista u ovoj opštini. Sa ovim problemom se suočavaju i ostale opštine na sjeveru Crne Gore. Podrška i novčana sredstva koja opredjeljuje lokalna samouprava za nevladin sektor su značajno smanjeni, što otežava rad ove organizacije. **Time je otežan i položaj lica sa invaliditetom, jer je ova organizacija ujedno i jedina koja se bavi unapređenjem njihovog kvaliteta života u ovoj opštini.**

Mladi u ovoj opštini nisu upoznati sa zakonodavnim i strateškim okvirom koji se odnosi na njih. Takođe, mladi ne poznaju mehanizme koji su im na raspolaganju za uključivanje u donošenje odluka, kao ni mjerama aktivne politike zapošljavanja. Neki od glavnih problema koje ističu mladi u ovoj sredini su: **politička nestabilnost, nezaposlenost, nedostatak prilika za usavršavanje i napredovanje, nedostatak kulturnih i sportskih dešavanja, pasivnost mladih, problem narkomanije i dokoličarenja.**

GLAVNE PREPORUKE:

- Analiza deficitarnih zanimanja pokazuje da oblast **obrazovanja, a naročito oblast visokog obrazovanja**, prati značajnu neravnotežu u odnosima ponude, tražnje i zapošljavanja. Najviše oglašanih radnih mjesta u toku prethodne godine je bilo za **prirodno-matematički smjer**, tačnije za profesora matematike i profesora fizike. Takođe, zabilježena je i tražnja za nastavnike tehničko-tehnološke struke, odnosno za profesora opštetehičkog obrazovanja. Pored ovih zanimanja, kao deficitarno zanimanje je evidentirana i struka diplomiranog inženjera prehrambene tehnologije. Ostala grupa zanimanja ne bilježe veliku razli-

ku između ponude i tražnje za radnom snagom, što svakako ne umanjuje važnost toga da se aktivnije radi na promociji deficitarnih zanimanja. Budući da su deficitarna zanimanja vezana najviše za oblast visokog obrazovanja, predlaže se razvijanje mehanizma za privlačenje ovog kadra i zadržavanje onih koji studiraju pomenuta usmjerenja kao i promociju ovih zanimanja među srednjoškolicima.

- Potrebno je opredijeliti novčana sredstva za dugoročne projekte, koji će imati za cilj zadržavanje mladih u opštini.
- Raditi na promociji i podizanju svijesti mladih o omladinskom aktivizmu i postojećim mehanizmima za učešće u donošenju odluka.
- Motivisati i obučiti mlade za pokretanje sopstvenog biznisa.
- Povećati kapacitete lokalnih institucija, koje rade u oblasti omladinskih politika, edukovati postojeći i zaposliti novi kadar.
- Raditi na podizanju svijesti svih aktera u zajednici o problemima sa kojima se suočavaju pripadnici osjetljivih kategorija.
- Obezbijediti osnovne servise u oblasti zdravlja za mlade sa posebnim potrebama.
- Obezbijediti bolju podršku nevladinom sektoru, naročito onom dijelu koji se bavi mladima.
- Obogatiti kulturne i sportske sadržaje u opštini.

izvještava predsjednika Opštine i sekretara pomenutog sekretarijata. Takođe, Kancelarija za mlade u Beranama, kao jedna od institucija u sklopu Sekretarijata za sport, kulturu, mlade i saradnju sa NVO, zadužena je za sprovođenje omladinske politike.

Prema posljednjem popisu RE populacija se u Beranama sastoji od 531 Roma i 170 Egipćana. Ova populacija se dominantno sastoji od osoba izbjeglih sa Kosova 1999. godine.

2.15.1. Nalazi intervjuja sa lokalnom samoupravom

U Beranama je obavljen razgovor sa predstavnicima **Sekretarijata za sport, kulturu, omladinu i saradnju sa NVO**, kao i predstavnikom **Sekretarijata za investicije i projekte**. Shodno nalazima obavljenog intervjuja, može se zaključiti da je strateški i zakonodavni okvir na adekvatnom nivou. Navedeno je da je svaki od planova i dokumenata, neophodnih za uspostavljanje adekvatnog okvira, pravovremeno izrađen. Jedini negativni aspekt koji je pomenut jeste kašnjenje izrade dokumenata koja se oslanjaju na druga, još nedovršena, nacionalna dokumenta. Navedeno je da se politike na lokalnom nivou efikasno implementiraju.

Postoji kvalitetna organizaciona struktura, kao i organi nadzora koji kontrolišu sprovođenje planova. Glavni razlog, zbog kojeg se određene politike ne sprovode, kako navode je **manjak raspoloživih sredstava**. Druga prepreka u implementaciji programa jesu migracije. Mladi najprije migriraju u cilju sticanja visokog obrazovanja, a kasnije iz ekonomskih razloga. Samim tim, lokalnoj samoupravi za saradnju najčešće ostaju mladi sa manjkom edukacije ili ambicije. Monitoring aktivnosti koje se sprovode obuhvataju samo finansijski aspekt sprovođenja planova. U planu je i uspostavljanje **mehanizama za monitoring rada NVO organizacija**, kojima Opština Berane dodjeljuje sredstva.

Sekretarijat za sport, kulturu, omladinu i saradnju sa NVO je sačinjen od velikog broja mladih, ali iskusnih ljudi, koji se bave omladinskom politikom. Pored toga, lokalni sekretarijat nadležan za kadrove organizuje razne **programe edukacija i usavršavanja**.

Kada je u pitanju **komunikacija sa institucijama nacionalnog nivoa**, kao i kod ostalih opština **najveći nedostatak je kašnjenje nacionalnih strateških dokumenata koje onda usporava i njihovo kreiranje na lokalnom nivou**. U okviru ostalih potreba za komunikacijom sa ministarstvima ili drugim državnim institucijama, službenici Opštine Berane su imali dobru komunikaciju.

Planovi i strategije koje lokalna samouprava u Beranama ima jesu: **Strateški plan razvoja, Strategija zapošljavanja, Lokalni akcioni plan za mlade, Strategija razvoja sporta, Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana**. Za sada nema poteškoća u sprovođenju ovih planova. Tokom prethodnih godina, mladi su takođe bili prioritet u javnim pozivima u kojima je Opština finansirala razne projekte i humanitarne događaje iz oblasti **preduzetništva, dobrotvornog rada, edukacije, sporta i zabave**. Između ostalog podržani su i programi neformalnog obrazovanja organizovanjem obuka iz **kompjuterske pismenosti, stolarstva, kuvanja, asistencije slabovidim osobama, pravljenju suvenira, arheologije i slikanja**.

Kancelarija za mlade koja djeluje u okviru Sekretarijata za sport, kulturu, omladinu i saradnju sa NVO u svom timu ima dva člana i raspoloživi budžet od 8 000 eura.

Opština Berane ima specifičan problem u obradi podataka. Posljednji popis 2011. godine **organizovan je prije nego što je Opština Petnjica odvojena od Opštine Berane**. Samim tim javni podaci koje posjeduju institucije nisu razgraničeni, te će ostati takvi do organizovanja sljedećeg državnog popisa.

Navodi se da se problemi mladih uglavnom zasnivaju na nezaposlenosti, usljed

neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada. Taj problem vodi u masovnu migraciju mladih, najčešće prema Podgorici. Iako lokalna samouprava organizuje niz različitih programa profesionalne edukacije koji bi omogućili mladima da se nakon obrazovanja zaposle i žive u Beranama, najčešće nailaze na mali ili nikakav odziv. Razlog za to vide u manjku interesovanja, kao i manjku informisanosti. Organi lokalne samouprave nadležni za informisanje koriste i digitalne i tradicionalne kanale objavljivanja. Nakon organizovanja opštih sastanaka u Sekretarijatu za sport, kulturu, mlade i saradnju sa NVO, dva puta nedjeljno, informacije se distribuiraju svakodnevno. Navedeno je da postoji samo određena grupa mladih koja je spremna za saradnju, dominantno srednjoškolskog uzrasta.

„NAJVEĆI PROBLEM SA KOJIM SE SUOČAVAMO JESTE MASOVNA MIGRACIJA U GLAVNI GRAD, ŠTO NE OBUHVATA SAMO MLADE VEĆ CJELOKUPNU POPULACIJU BERANA. ONE SE DEŠAVAJU NAJVIŠE ZBOG EKONOMSKIH RAZLOGA, ALI UGLAVNOM POČINJU ZBOG POTREBA ZA EDUKACIJOM. ZBOG TOGA, LOKALNOJ SAMOUPRAVI OBIČNO OSTAJE DA SARADUJE SA MLADIMA SA NIŽIM OBRAZOVANJEM, OBZIROM DA SU OBRAZOVANI MLADI VEĆ MIGRIRALI.“

Opština Berane je kreirala **bazu od 56 aktivnih volontera**. Problem koji postoji, jeste da iako je dio populacije mladih aktivan i dalje **nije upoznat sa mogućnostima učesća u procesu donošenja odluka**. Kako su kazali predstavnici Opštine, nezavisno od načina na koji pokušaju da angažuju mlade da učestvuju u debati, ne dobijaju značajan

odziv. Uzrok tome vide u **socio-ekonomskoj situaciji** na koju Opština ne može značajno uticati obzirom da isti problem zahvata cijelu sjevernu regiju Crne Gore. Mehanizmi podrške koje im, kako je navedeno, pruža lokalna samouprava, jesu komunikacija putem **kancelarije za mlade i omladinskog kluba**. Omladinski klub funkcioniše kao nezavisna organizacija, ali ima intenzivnu saradnju sa lokalnim sekretarijatom. Opština Berane je stavila omladinskom klubu na raspolaganje prostorije za rad, kao i druge resurse poput ljudskih i logističkih. Kako je navedeno, **klub radi sa bazom volontera** na različitim društveno korisnim projektima, koji mladim ljudima omogućavaju **druženje, zabavu, ali i životno iskustvo**.

„GLAVNI RAZLOG ZA NEAKTIVNOST MLADIH JESTE SOCIO-EKONOMSKA SITUACIJA, KOJA SA SOBOM NOSI NIZ OSTALIH PROBLEMA. OVA PROBLEMATIKA NIJE NEŠTO ŠTO SE MOŽE EFIKASNO RJEŠITI NA NIVOU LOKALNE SAMOUPRAVE, OBZIROM DA JE PROBLEM MNOGO VEĆI OD NAŠE ZAJEDNICE I OBUHVATA CJELOKUPNI SJEVERNI REGION CRNE GORE.“

Kada su u pitanju državne institucije u obrazovnoj sferi javlja se **problem neadekvatnosti obrazovanja za potrebe lokalnog tržišta**. Model obrazovanja se određuje na državnom nivou i stoga lokalna samouprava nema nadležnosti niti uticaj na prilagođavanje obrazovnih programa, potrebama tržišta te opštine. Što se tiče komunikacije sa ostalim državnim institucijama, ona postoji, ali kako se navodi **njihovi predlozi se ne uvažavaju i ne implementiraju**, što predstavlja rizik u kreiranju politika sa kojim se sve opštine u Crnoj Gori suočavaju. Nacionalne strategije koje se razvijaju imaju isti plan razvoja i rješavanja problema mladih

u svakoj od opština. Problem je u tome što su **potrebe mladih dijametralno suprotne u nekim opštinama**, samim tim uvijek postoji rizik slabe efikasnosti donešenih politika. Rješenje za to u Opštini Berane vide u boljoj komunikaciji i uvažavanju predloga koji dolaze sa lokalnog nivoa, s obzirom na to da službenici u državnoj administraciji ne mogu prepoznati probleme i potrebe mladih bolje od samih građana ili zaposlenih u toj Opštini.

Pandemija COVID-19 imala je izuzetno snažan uticaj na sprovođenje mjera lokalnih akcionih planova kao i cjelokupno sprovođenje strategija razvoja. Većina događaja ili aktivnosti koje su planirane su se zasnivale na javnim okupljanjima, bilo na otvorenom ili zatvorenom, poput **humanitarnih večeri, radionica, edukacija itd.** Opština kako se navodi, planira da odloži ove aktivnosti kako bi sačuvala sredstva i organizovala ih u nekom budućem periodu, koji ne bude zahtjevao poštovanje mjera socijalnog distanciranja.

Takođe, Opština Berane nije organizovala **posebne događaje** tokom trajanja pandemije CORONA virusa s obzirom na to da su svi resursi koji su bili na raspolaganju korišteni za promociju **poštovanja preporuka socijalnog distanciranja koje je propisao Institut za javno zdravlje**, kao i kasnije **promocije masovne vakcinacije**.

2.15.2.

Nalazi intervju sa nevladinim sektorom

Nevladin sektor je u potpunosti nezadovoljan sa strateškim i zakonodavnim okvirom. Ipak, s obzirom na to da je novi akcioni plan u izradi, postoji šansa da se isti u kratkom roku izmijeni na bolje. Razlog zbog čega ga tako posmatraju se ogleda u činjenici da

u svojoj suštini **ne obuhvata širok spektar mladih koje bi aktivno uključio u razvijanje zajednice.** Sa aspekta okvira koji postoji, smatraju da se **politike loše sprovode.** Kao glavni razlog za to vide spore kanale komunikacije, kako između Opštine i mladih, tako i između samih opštinskih i državnih organa. Kao jedno od rješenja za to navodi se **terenski rad i komunikacija sa mladima u školama ili njihovim mjestima okupljanja.** Važeći Lokalni akcioni plan se više fokusira na institucije koje mogu da daju doprinos mladima, dok su organizacije koje se bave mladima većinom izostavljene. Sa druge strane u okviru samog plana nema fokusa na aspekte koje nevladin sektor smatra bitnim, kao što su sportske aktivnosti, konferencije, promocije i osnivanje volonterskih klubova.

Nevladin sektor kao najveći problem u radu sa mladima ističe njihovu neuključenost i inertnost. Ovakva situacija najčešće proizilazi iz raznih problema kao što su: **njihova preokupiranost društvenim mrežama, disfunkcionalne porodice,** itd. Takođe, kako se navodi, postoji doza rigidnosti i otpora prema novim stvarima. Ovakav način razmišljanja ima svoje korijene u ranom djetinjstvu i pogrešnom načinu vaspitanja kojem su u tom momentu bili izloženi.

JEDAN OD GLAVNIH PROBLEMA SA KOJIMA SE MI SUSREĆEMO SU DISFUNKCIONALNE PORODICE. MLADI IZ TAKVIH PORODICA SU SKLONIJI POREMEĆAJIMA PONAŠANJA. MI UVIJEK IZLAZIMO U SUSRET TAKVIM POJEDINCIMA I UVIJEK IM PRUŽAMO PODRŠKU.

U posljednje tri godine, sredstva koja se opredjeljuju za projekte namijenjene mla-

dima, veoma su mala. Prethodnih godina, kako navodi većina organizacija koje se bave ovom oblašću, mladi nisu ni bili svrstani u prioritetne oblasti za koje se raspisuju konkursi. Oblasti koje su bile svrstane su pravljenjem suvenira, sportske manifestacije i drugo.

Nevladin sektor pokušava da na neposredan način komunicira sa mladima organizujući svoj rad na mjestima na kojima mogu direktno komunicirati sa njima kako bi i pored društvenih mreža, predstavili svoje usluge i to **putem tribina, predavanja, radionica**, itd. Uprkos prepoznatom problemu inertnosti mladih, prema mišljenju predstavnika nevladinog sektora postoji određeni broj njih koji su spremni za saradnju i veoma zainteresovani, ne samo za mogućnosti koje im se nude, već i da naprave pozitivne promjene u društvu.

Ono što se navodi kao dodatan problem jeste da se sugestije NVO sektora ne uvažavaju na lokalnom, a ni na nacionalnom nivou. Naime, predstavnici nevladinog sektora stižu utisak da su marginalizovani i da postoji određena stigmatizacija cjelokupnog nevladinog sektora usljed loše reputacije pojedinih organizacija. Uzrok takve odbojnosti je rezultat **stigmatizacije cjelokupnog nevladinog sektora** usljed loše reputacije koje neke od organizacija imaju.

Tokom perioda „lock down“-a aktivnosti su znatno smanjene, s obzirom na to da je većina vezana za aktivnosti UNICEF-a u Crnoj Gori. Kako je ta organizacija odložila svoje aktivnosti, tako je i plan rada u nevladinom sektoru ispratio te promjene. Sa druge strane, period pandemije je organizacijama nevladinog sektora omogućio da se fokusiraju na ostale aktivnosti, koje su se uglavnom vezivale za metalno zdravlje mladih. Kao rezultat su organizovani razni online seminari i predavanja na ovu temu.

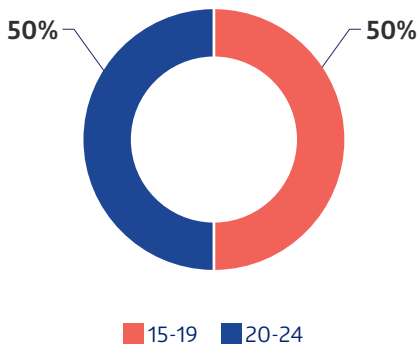
2.15.3. Nalazi na bazi fokus grupe sa mladima

Fokus grupu u Beranama je činilo šest mladih ljudi. Strukturu grupe su činili: 1 učenik, 2 studenta i 3 nezaposlena lica od kojih su 2 muške i 4 ženske osobe. Među učesnicima u grupi bila su 2 pripadnika RE populacije.

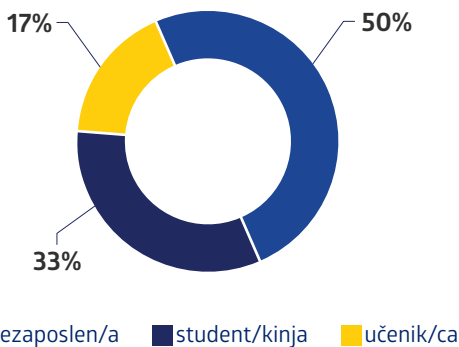
Mladi u Beranama nisu upoznati sa lokalnim omladinskim politikama, niti dokumentima od značaja za njih. Razlog za to vide u neuspjehu lokalne samouprave da pravovremeno informiše mlade. Sa druge strane, upoznati su sa institucijama koje im stoje na raspolaganju kao što su **Kancelarija za mlade, Savjetovalište za mlade i Omladinski klub**. Među mladima je zastupljeno mišljenje da ljudi koji rade u tim organizacijama mogu i čine promjene, ipak nivo postignutih rezultata najviše zavisi od uloženog truda pojedinaca.

Takođe, mladi su saglasni sa činjenicom da se suočavaju sa brojnim problemima od kojih je najupečatljiviji nezaposlenost. Problem nezaposlenosti uzrokovan je izraženom neravnotežom na tržištu rada – ponuda je veća od tražnje. Osim toga, i oni poslovi koji postoje u ponudi nisu u skladu sa preferencijama mladih, iz razloga što veliki broj njih traži zaposlenje isključivo u državnoj upravi. Ovakav stav vuče korijene iz pogrešnog vaspitavanja mladih u pravcu pronalaska „sigurnog, državnog posla“ i nerealne percepcije privatnog sektora kao sektora koji eksploatiše svoje zaposlene. Ova pojava rasprostranjena je na mnogo širem prostoru i ne pogađa samo mlade u Beranama.

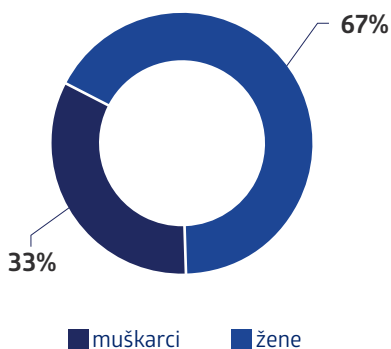
Problem, takođe, predstavlja način na koji mladi provode slobodno vrijeme, a **koji se najčešće zasniva na konzumaciji alkohola i kockanju**. Tome može svjedočiti i drastično povećan broj mladih koji konzumiraju du-

Grafik 1: Starosna struktura učesnika u fokus grupi

Grafik 2: Struktura učesnika u fokus grupi prema zanimanju

Grafik 3: Struktura učesnika u fokus grupi prema polu

vanske proizvode. Stav cjelokupne fokus grupe je da se uzrok za takav trend nalazi u vršnjačkom pritisku i popularnosti samih proizvoda. Kao moguće rješenje predlaže se **povećanje poreza na duvanske proizvode.**

„JEDAN OD GLAVNIH PROBLEMA U NAŠOJ ZAJEDNICI JESTE NAČIN NA KOJI MLADI PROVODE VRIJEME, TROŠEĆI GA NA NAJLOŠIJI MOGUĆI NAČIN KAO ŠTO JE KONZUMIRANJE ALKOHOLA, NARKOTIKA I ISPROBAVANJE IGARA NA SREĆU.

Na pitanje da li su zainteresovani za **započinjanje sopstvenog biznisa** i ulazak u „preduzetničke vode“, mladi su izričito odgovorili da nisu zainteresovani za takvu vrstu radnog angažmana. Kao razlog za to navode preferenciju prema sigurnom i stabilnom poslu, ali i nedostatak sredstava potrebnih za započinjanje biznisa. Tokom razgovora činilo se da postoji **nedostatak informacija ili prisutnost dezinformacija kod fokus grupe o pravnim aspektima započinjanja biznisa.** Pomenuto je da je jedan od razloga zbog čega ne razmišljaju o tome, regulativa koja propisuje da svaka kompanija mora imati minimalni osnivački kapital od 15 000 eura i minimum tri do pet zaposlenih (realno stanje – pojedinac može osnovati firmu sa početnim kapitalom od 1 euro i jednim zaposlenim licem). Kada su im prezentovane ove činjenice, učesnici fokus grupe su bili prijatno iznenađeni, te su zaključili da bi mladi ljudi bili zainteresovani za ovu opciju da su imali te informacije.

Sa aspekta obrazovanja, iskazano je nezadovoljstvo kompletnim obrazovnim sistemom obzirom da **ne nudi praktično i specijalizovano znanje, već teorijsku osnovu koja se ne može primijeniti na tržištu.** Takođe, profesije za koje se mladi odlučuju nisu

tržišno orijentisane, s obzirom na to da nisu od samog početka usmjereni na profesije koje im u budućnosti mogu obezbijediti stabilan radni angažman.

„NEKI OD NAS SU IMALI PRILIKU DA SE OBRAZUJU I DA UVIDE MANE NAŠEG OBRAZOVNOG SISTEMA. PROFESORI NAJČEŠĆE MJERE SVOJU USPJEŠNOST PO BROJU STUDENATA KOJI NISU POLOŽILI NJIHOV ISPIT. ZNANJE KOJE STIČEMO NAS, NI NA JEDAN NAČIN NE EDUKUJE PRAKTIČNO, VEĆ SE FOKUSIRA NA TEORIJU. TO JE GLAVNA STVAR KOJU BI ŽELJELI DA PROMJENIMO U CJELOKUPNOM OBRAZOVNOM SISTEMU, ALI SA FOKUSOM NA UNIVERZITETSKO OBRAZOVANJE.“

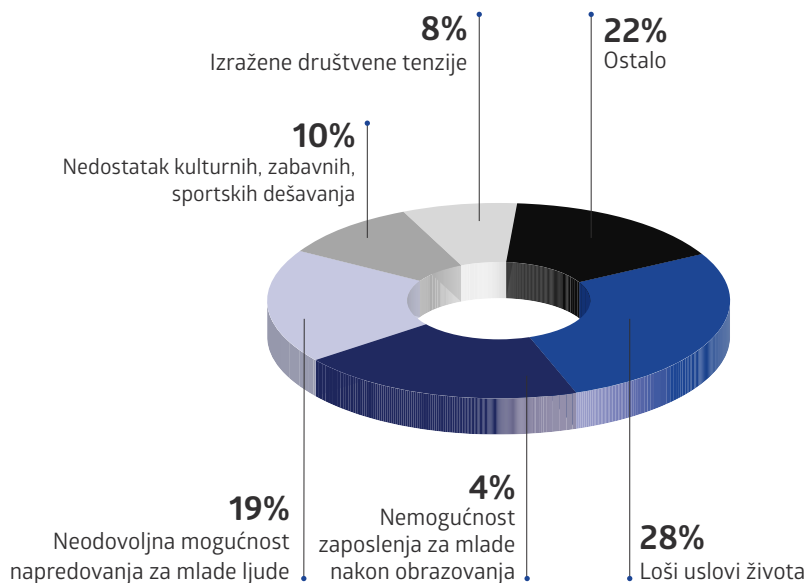
Pripadnici RE populacije, koji su učestvovali u fokus grupi, navode da su dobro integrisani u zajednicu, te nemaju većih problema osim sporadične ili povremene diskriminacije od strane određenih pojedinaca. Međutim, **suočavaju se sa problemima pri zapošljavanju**, tj. diskriminacijom od strane poslodavaca. Smatraju da je ovo problem sa kojim bi državne institucije trebale temeljnije da se pozabave.

2.15.4. Nalazi kvantitativnog istraživanja

U Beranama je kvantitativnim istraživanjem obuhvaćena 331 mlada osoba od kojih 51.8% čine muškarci, dok 48.2% čine žene. Prema starosnoj strukturi, mladi su podjeljeni na 38.3% u rasponu od 15-19 godina, 31.3% u rasponu od 20-24 godine i 30.4% u rasponu od 25-30 godina. Nivoi obrazovanja procentualno iznose: 0.5% osoba sa nepotpunim obrazovanjem, 2.4% osoba sa

Lokalna samouprava	Mladi
Mladi su pasivni.	Mladi ističu da nisu dovoljno informisani.
Koriste se svi kanali digitalne komunikacije.	Ne primjećuje se da lokalna samouprava pokušava da komunicira sa mladima.
Postoji manjak mladih koji su edukovani.	Edukovani mladi ne vide priliku da iskoriste svoje znanje u Beranama.
Mladi ne razmišljaju o aktivizmu usled loše socio-ekonomske situacije.	Mladi ne razmišljaju o aktivizmu jer ne vide dovoljno prilika za učestvovanjem u kulturnim, edukativnim i humanitarnim događajima.

Grafik 4: Pregled nalaza iz intervjua lokalne samouprave i fokus grupe mladih

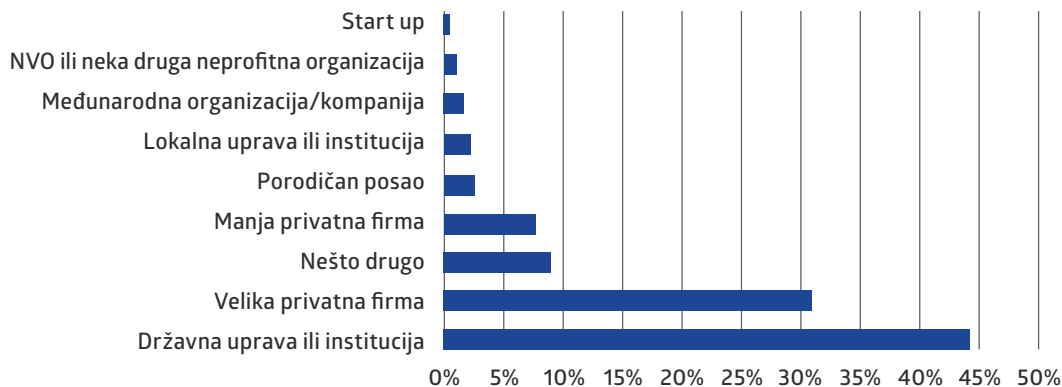
Grafik 5: Razlozi zbog kojih mladi žele da napuste svoju opštinu

osnovnim obrazovanjem, 28.5% sa srednjim obrazovanjem, 0.1% sa nepotpunim srednjim obrazovanjem, 1.3% sa višom školom i 21.7% osoba sa visokim obrazovanjem, dok je 45.4% i dalje u procesu školovanja. Po mjestu stanovanja ispitanici se dijele na 39.4% onih koji žive u gradskom području, dok 60.6% živi na seoskom području. Takođe, 85.7% ispitanika još uvijek živi sa roditeljima (ostali: 1.7% - iznajmljuje svoj smještaj, 0.1% - iznajmljuje smještaj sa cimerom, 0.7% - živi kod rođaka, 6.5% - ima svoj privatni smještaj, 5.3% - nešto drugo).

Mladi u ovoj opštini, na skali od 1-10, svoje zadovoljstvo životom u Crnoj Gori ocjenjuju sa prosječnom ocjenom 6.7. Od strane ispitanika koji su svoje zadovoljstvo ocjenili sa 5 ili nižom ocjenom, tri najdominantnija razloga za takvu ocjenu su: **mogućnost za zapošljavanje, sveukupni kvalitet življenja i mogućnost za razvoj sopstvenog biznisa.** Mladi takođe, većinom žele da napuste opštinu u kojoj žive (46.4% - da, 32.3% - ne,

21.4% - ne zna ili odbija da odgovori). Međutim, većina istih ispitanika ipak ne želi da napusti Crnu Goru (55.4% - ne, 25.7% - da, 18.9% - ne zna ili odbija da odgovori). Među onima koji žele da napuste svoju opštinu, kao glavni razlozi se ističu neodovoljna mogućnost napredovanja za mlade ljude i loši uslovi života.

Kada su u pitanju karijerne preferencije, najveći procenat mladih u Beranama traži zaposlenje u državnoj upravi ili instituciji, dok skoro i nema osoba koje razmišljaju o započinjanju sopstvenog startup-a (0.4%) ili porodičnog biznisa (2.7%), što je prikazano na grafiku br.5. Ovakve preferencije se poklapaju sa uvjerenjem koji su mladi iskazali u kvalitativnom istraživanju, da se posao u državnoj upravi smatra jednim sigurnim i stabilnim vidom zaposlenja. Od ispitanika koji su zaposleni većina, preciznije 57.9%, **radi na poslu koji odgovara nivou stečenih kvalifikacija i oblasti školovanja/studiranja,** dok 36.4% radi na poslu koji ne

Grafik 6: Gdje mladi žele da rade po završetku školovanja

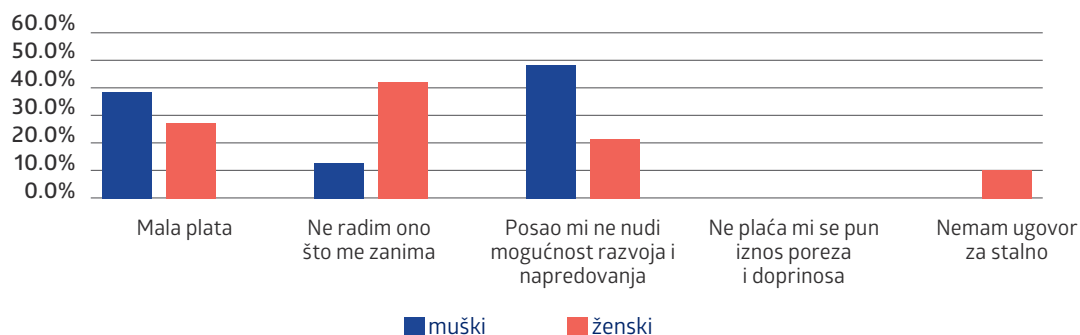
odgovara ni nivou stečenih kvalifikacija ni oblasti njihovog školovanja/studiranja.

Postoji većinsko zadovoljstvo sa poslovima koji ispitanici trenutno obavljaju (81.82% - zadovoljan/a, 18.18% - nezadovoljan/a). Međutim **postoji znatna razlika u razlozima za nezadovoljstvo kod muškaraca i žena** (Grafik br. 6).

Pored **male zarade**, koji su oba pola istakla kao jedan od glavnih razloga, postoji razlika u tome što je veći broj žena (41.28%), nego muškaraca (12.72%) navelo da **ne radi ono što ih zanima**. Dok je za većinu muškaraca drugi glavni razlog bio **nemogućnost razvo-**

ja i napredovanja (48.63%), naspram žena kojima je to bio treći izbor (20.72%).

Većina, odnosno 69.10% mladih su registrovani na Zavodu za zapošljavanje. **Gotovo polovina (48.9%) onih koji su registrovani u ovoj instituciji je registrovano tek manje od godinu dana** (ostali: 29.1% - između 1 i 3 godine, 7.7% - između 3 i 5 godina, 14.3% - preko 5 godina). Od dijela ispitanika koji nisu registrovani na Zavodu za zapošljavanje (30.90%), približno polovina tj, 48% nije u mogućnosti da radi (ostali: 30.5% - ne vidi korist od registracije, 15.1% - nije upoznato sa mogućnostima koje ZZZCG nudi, 6.4% - nešto drugo).

Grafik 7: Razlozi nezadovoljstva trenutnim poslom, po polu

Većina mladih nije upoznata sa politikama i programima koje sprovodi ZZZCG (69.6%). Takođe, većina mladih nije upoznata ni sa politikama i programima koje sprovodi lokalna samouprava u domenu zapošljavanja (83.1%). **Kao dvije glavne prepreke za zapošljavanje u opštini Berane, mladi vide postojanje veze (38.7%) i opšti nedostatak poslova (37.3%).**

Većina mladih u Beranama ne razmišlja o započinjanju sopstvenog biznisa (64.7%). Kao glavne razloge za to navode nedostatak hrabrosti (42%), stručnosti (17.5%) i kreativnosti (10.2%). Takođe, na skali od 1 do 10, mladi su u prosjeku negativno ocijenili institucionalnu i pravnu podršku u pokretanju biznisa (3.49), kao i podršku okoline u pokretanju biznisa (4.28).

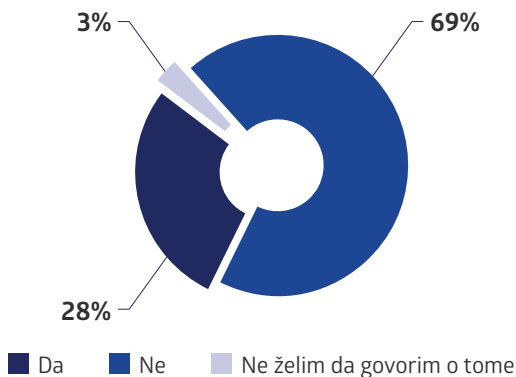
Mladi većinom nisu uključeni u programe i obuke neformalnog obrazovanja (59.2%). Glavni razlozi za to su nedostatak prilika za sticanje neformalnog obrazovanja (28%) i manjak informisanosti o organizaciji takvih događaja (23.7%). Sa aspekta cjelokupne dodatne edukacije, **većina mladih (65.5%) smatra da bi im ona pomogla prilikom zapošljavanja**, dok dio ostalih 34.5% mladih koji misle suprotno i koji su zaposleni, **većinski (72.8%) ističu da ne postoji moguć-**

nost za napredovanje na njihovom trenutnom radnom mjestu. Mlade nezaposlene osobe koje misle da im dodatna edukacija ne bi pomogla, preciznije njih 74.2%, navode **da se osobe zapošljavaju preko veze, a ne shodno kvalifikacijama.**

Velika većina mladih (80.2%) smatra da mladi mogu u potpunosti ili djelimično da utiču na promjene u društvu. Ocjenjujući svoj lični aktivizam na skali od 1 do 10, prosječna ocjena za društveni aktivizam iznosila je 5.1, dok je prosječna ocjena za politički aktivizam iznosila 2.47.

Evidentno je da postoji trend nezdravog stila života kod mladih, čemu svjedoči povećana konzumacija proizvoda koji su štetni po zdravlje. Istaknuto je da su **77% mladih makar jednom konzumirali alkoholna pića**, ali su i u periodu proteklih 12 mjeseci 18.6% ispitanika konzumirali makar jedno alkoholno piće dnevno, na nivou od 1-4 dana nedjeljno. Međutim, procenat mladih u Beranama koji konzumiraju duvanske proizvode iznosi 17.7%, što je najniži rezultat od svih opština koje su obuhvaćene istraživanjem.

Procenat mladih koji vjeruju da su mladi **spremniji da odgovore zahtjevima tržišta rada za digitalnim vještinama iznosi 58.3%**

Grafik 8: Da li ste, uključujući i vrijeme pandemije Covid-19, i lockdowna koji je bio na snazi, imali mentalnih ili zdravstvenih tegoba?

procenta. Sopstvene digitalne vještine na skali od 1 do 5 su ocijenili sa prosječnom ocjenom 3.39, dok su digitalne vještine društva u kojem se kreću ocijenili sa prosječnom ocjenom 3.02.

Jedno od zanimljivih nalaza jeste da je **28% mladih u Beranama imalo mentalnih ili zdravstvenih tegoba.** Uprkos tome, gotovo da se niko od njih ne obraća za pomoć ni savjetovalištu (0.2%) ni pedagoško-psihološkoj službi (2.2%) (ostali: 24.3% - prijatelju, 33.2% - članu porodice, 17.6% - sami se suočavaju sa problemom, 22.8% - ne rade ništa povodom toga).

2.15.5. Opšti zaključak i preporuke

Zakonodavni i strateški okvir u Beranama je dobro razvijen. Takođe, u ovoj opštini postoji intenzivna saradnja različitih sektora i institucija lokalnog nivoa kada je u pitanju rad sa mladima i sprovođenje omladinske politike. Ipak, posao u lokalnim institucijama koje se bave mladima je otežan kašnjenjem usvajanja dokumenata na nacionalnom nivou, što izaziva zastoj u kreiranju planova i realizaciji aktivnosti na lokalnom nivou.

Nevladin sektor naglašava manjak fokusa na mlade kao ciljanu grupu pri dodjeli sredstava. Neophodno je da se proširi baza konkursa u kojima se mogu obuhvatiti pitanja od krucijalnog značaja za mlade, obzirom da su do sada sredstva dodjeljivana većinom za projekte koji nisu omogućavali NVO sektoru da se uključi u rad sa mladima. Iz iskustva u radu sa mladima primjećene su određene doze inertnosti i neuključenosti, a glavni razlozi za to su disfunkcionalne porodice i preokupiranost društvenim mrežama. Uprkos tome, ističu da postoji malobrojna grupa mladih ljudi koja je spremna

za saradnju i ima želju da napravi pozitivan doprinos svojoj zajednici.

Mladi u Beranama ističu da moraju biti fokus i dio procesa donošenja odluka. Da to do sada nisu bili dokazuje činjenica da niko od njih nije upoznat sa postojanjem ili sadržajem strateških dokumenata i lokalnih planova za mlade. Zbog toga, kao jedan od problema navodi se manjak komunikacije između lokalne samouprave i mladih. Takođe, mladi svoje vrijeme najčešće provode nekvalitetno, što se može zaključiti po nalazima kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja. Neki od ostalih problema koji se mogu izdvojiti jesu: nezaposlenost; manjak kulturnog sadržaja; neadekvatno obrazovanje; manjak informisanosti o pravnim i institucionalnim okvirima.

GLAVNE PREPORUKE:

- U Beranama najčešće deficitarno zanimanje predstavlja oblast **vaspitača i nastavnika društveno-humanističke oblasti.** S tim u vezi, u okviru ovih zanimanja, najveća potražnja za radnom snagom jeste za profesorima klavira. Dodatno, oblast prirodno-matematičke struke predstavlja zanimanje koje je bilo deficitarno u toku prethodne godine, a tražnja je najveća bila za profesorima matematike. Takođe, deficitarno zanimanje u toku prethodne godine je bilo i zanimanje profesora razredne nastave. Evidentna su deficitarna zanimanja u sklopu zanimanja završnih građevinskih radova, a naročito zanimanja fasadera. Efikasnija promocija zanimanja koje spadaju u visoku stručnu spremu je neophodna kako bi fokus bio na upoznavanje mladih sa mogućnostima koje nude određena deficitarna zanimanja. Dodatno, za struke koje se tiču građevinarstva, predlaže se organizovanje dodatnih obuka, prekvalifikacije i dokvalifikacije pojedinaca.
- Potrebno je uspostaviti praksu konsul-

- tacija sa lokalnog nivoa pri kreiranju dokumenata i donošenju odluka, što nije do sada bila praksa. Ovim rješenjem bi se postoglo bolje targetiranje potreba na lokalnom nivou.
- Takođe, neophodno je uspostaviti mehanizme podrške za mlade pripadnike RE populacije, koji se suočavaju sa problemima pri zapošljavanju, tj. diskriminacijom od strane poslodavaca.
 - Obezbjediti dodatni prostor i sredstva za organizacije koje se bave mladima.
 - Uspostaviti efektivne kanale komunikacije između lokalne samouprave i mladih.
 - Uspostaviti intenzivniju saradnju sa NVO sektorom koji se bavi problematikom mladih u zajednici.
 - Kreirati mehanizme koji će omogućiti nadgledanje efektivnosti sprovedenih mjera, nasuprot efikasnosti njihovog sprovođenja.
 - Usmjeriti fokus planova i programa na edukaciju i pripremu mladih za rad u privatnom sektoru i preduzetništvu.
 - Preusmjeriti finansijska sredstva na događaje kulturnog sadržaja, sa dodatnim fokusom na kulturni sadržaj kreiran od strane mladih.
-

Zaključci i preporuke

Mladi u većini opština **nijesu upoznati sa zakonodavnim i strateškim okvirom** koji se odnosi na njih. Takođe, **ne poznaju mehanizme koji su im na raspolaganju za uključivanje u donošenje odluka**. Mlade osobe u svim sredinama moraju imati značajniju ulogu kad je riječ o učestvovanju u donošenju propisa i strateških dokumenata. Istraživanje je pokazalo da je dosadašnje **iskustvo mladih uglavnom negativno po pitanju učesća u takvim aktivnostima, a uključenost je formalna i svodi se na uključivanje onih koji su već prepoznati kao aktivniji članovi zajednice, ili se vrši po političkoj liniji**. Ipak, da bi se stekla jasnija slika o politikama i aktivnostima koje suštinski odgovaraju potrebama mladih, **obuhvat mladih mora biti na znatno većem nivou prilikom kreiranja pomenutih dokumenata**. Stoga je potrebno raditi na promociji i podizanju svijesti mladih o omladinskom aktivizmu i postojećim mehanizmima za učesće u donošenju odluka koje ih se tiču direktno ili indirektno. Time bi se postiglo bolje targetiranje potreba na lokalnom ni-

vou, a same politike i predviđene aktivnosti bi bile efikasnije.

Neinformisanost i nedijeljenje informacija je prepoznato kao ogromni problem koji je prisutan na različitim nivoima, i to ne samo na relaciji institucije-mladi, već i između same omladine. Buđenje zainteresovanosti mladih kroz obrazovanje za razna društvena pitanja i aktivnosti uticalo bi da učenici i ostali mladi uče o raznim pitanjima i istovremeno aktiviraju svoj prirodni instikt da podijele nova znanja sa drugim (vršnjacima, ali i ostalim osobama sa kojima su u svakodnevnom kontaktu). Mladi koji žele da znaju više će najvjerovatnije naučiti najviše od druge mlade osobe. Dakle, **aktivnosti koje kao cilj treba da motivišu mlade na preispitivanje sopstvenih stavova, razmišljanja i osjećanja, mogu rezultirati i većom informisanošću**.

Istraživanje je ukazalo na značajnu **pasivnost mladih ljudi u brojnim oblastima**. Prisutni su problemi nerazumijevanja potrebe

za mnogo intenzivnijim uključivanjem mladih u sve pore društvenog života. Ti problemi su vidljivi kako među samom mladom populacijom, tako i u samim zajednicama. Stoga je potrebno **kreiranje kontinuirane kampanje podizanja svijesti o značaju intenzivnijeg uključivanja mladih, a u ostvarenju ovog cilja treba u što većoj mjeri koristiti društvene medije**. Informisanost putem zvaničnih veb sajtova opština je korisna, ali su neophodni i dodatni sadržaji. Postoji mnogo načina da se ovo postigne. Dakle, obrazovanje ljudi o značaju intenzivnije participacije mladih po nekom pitanju kako bi se podstakla promjena može se odvijati i u samoj školi, i u zajednici, ali i na društvenim mrežama. Korišćenje društvenih medija za podizanje svijesti javnosti uglavnom pokreću mladi ljudi i to je korisno sredstvo za pokretanje pitanja i sprovođenje promjena. Stoga kreiranje digitalnih umjetničkih sadržaja može biti veoma efikasno (kao i video snimci, govor uživo i sl). To pored primarnog cilja – podizanja svijesti o aktivnijoj ulozi mladih, može doprinijeti i samom razvoju korisnih vještina. Korišćenje blogova, sajtova društvenih medija kao što su Facebook, Instagram, Tviter i sl, video snimci, memovi i onlajn peticije su samo neki od primjera kako mogu da podstaknu brzu i efikasnu akciju i doprinesu shvatanju značaja, vrijednosti i potencijala mladih za sveukupnu zajednicu.

Istraživanja o potrebama mladih se vrše neredovno, što ukazuje na potrebu za kontinuiranim longitudinalnim istraživanjem o potrebama mladih u crnogorskim opštinama. Naime, ovo istraživanje je ukazalo na diverzitet problema, mogućnosti i nivoa aktivnosti po različitim pitanjima sa kojima se mladi suočavaju u različitim sredinama. Te specifičnosti sredina se mijenjaju tokom vremena u zavisnosti od različitih faktora (socioekonomskog razvoja, nivoa implementacije politika za mlade i sl). Stoga je neophodno **u kontinuitetu pratiti te promjene kako bi se obuhvatili i razumjeli efekti, nove potrebe, identifikovali novi**

problemi i potencijali, a u skladu sa tim i predložile nove politike koje direktno ili indirektno targetiraju mlade na pravi način. Istraživanja mogu biti organizovana na različitim nivoima od strane same lokalne samouprave, relevantnih institucija, nevladinih organizacija koje se bave pitanjima mladih, pa do samih omladinskih organizacija. Sprovođenje istraživanja među mladima od strane samih omladinskih organizacija/organizacija koje rade s mladima (uz pomoć drugih institucija) bi doprinijelo ne samo boljem razumijevanju mladih, već bi uticalo na razvoj različitih vještina kod mladih osoba koje su direktno uključene u istraživanje (razvoj upitnika, matematičke vještine, kritičko razmišljanje, interpersonalnu komunikaciju i sl).

Kao najveći izazov se nameće nezaposlenost mladih. Analiza zvaničnih podataka, ali i nalazi na bazi samog istraživanja upućuju da je ovo gorući društveni problem sa kojim se mladi suočavaju u svim opštinama. Dodatno, **poslovni ambijent je uglavnom ocijenjen kao nepovoljan za mlade**, a samim tim sputava i njihovu želju za bavljenje preduzetništvom i razmišljanje o pokretanju sopstvenog biznisa. Prilike za trajnije zaposlenje se uglavnom vezuju za poslove u javnoj upravi, ali je i tu prepoznat **problem partijskog zapošljavanja** u gotovo svim opštinama. To, pored ostalih nepovoljnosti same sredine utiče na razmišljanje mladih o odlasku i iz opštine i iz države. Stoga, **unapređenje opšteg poslovnog ambijenta uz poseban odnos i kreativne podsticajne politike prema mladim preduzetnicima** bi bili stimulativni ne samo sa aspekta mogućnosti za zaposlenje, već i za razvoj osjećaja brige zajednice za mlade i donekle, rješavanja gorepomenutih migratornih problema.

Sistemske pristup je potreban da se promijenjeni stav mladih oko traženja sigurnog zaposlenja u državnoj upravi. **Mladima je potreban uzor kako bi se više usmjeravali na preduzetništvo** ili zaposlenje u drugim sek-

torima. Stoga, kampanje koje bi uključivale primjere uspješnih mladih preduzetnika su poželje u ostvarenju ovog cilja. Takođe, **kroz sadržajne i dobro osmišljene kampanje, kreiranje i implementaciju programa upoznavanja sa radom na licu mjesta moguće je doprinijeti sticanju povjerenja u privatni sektor, odstranjivanju predrasude o „lošim privatnicima“, NVO sektoru koji samo „uzima pare“ i sl. Moguće je na primjer organizovati zajedničke skupove mladih iz različitih opština na kojima bi mladi sa sjevara mogli da čuju od mladih sa juga o njihovim iskustvima u radu, njihovim preduzetničkim poduhvatima, biznis idejama i slično.**

Takođe, u gotovo svim opštinama je registrovana **neinformisanost mladih o programima koje nudi Zavod za zapošljavanje** (uprkos postojanju programa i promotivnih kampanja od strane institucije). To upućuje na potrebu **drugačijeg pristupa u informisanju mladih o mogućnostima koje im se nude** putem Zavoda za zapošljavanje, kako bi se iskoristili i valorizovali postojeći kapaciteti, a aktivnost mladih povećala u saradnji sa ovom institucijom.

Dodatni problem koji je identifikovan u većini opština se odnosi na **zloupotrebe učesnika programa stručnog osposobljavanja**. Prema dosadašnjim analizama programa, mali je procenat mladih koji dobiju zaposlenje po završetku stručnog osposobljavanja. Stoga, treba pravno regulisati slobodu poslodavca da se konstantno prijavljuje za program i koriste benefite besplatne radne snage. Dodatno, mladi se obično ne obučavaju za rad na poslovima za koje su aplicirali, niti postoji adekvatno stručno mentorstvo od strane poslodavca u većini slučajeva (na primjer kontinuirani mentorski rad). Ovom programu je neophodna određena reforma: **uspostavljanje kriterijuma koje je neophodno da poslodavac ispuni prilikom prijave za učešće u programu, uspostavljanje mehanizama za kontrolu sprovođenja programa i za sankcionisanje zloupotreba. U**

najvećoj mjeri do gore pomenutih zloupotreba dolazi zbog izbora poslodavaca koji se ne analiziraju sa aspekta programa koje nude pri prijavljivanju na program.

Sličan problem je i identifikovana zloupotreba praktične nastave u srednjim stručnim školama. Pojedina preduzeća koja su dio ovog programa, zloupotrebljavaju ovu mogućnost s obzirom na to da se mladima često ne daje prilika da stiču praktična znanja, relevantna za oblast u kojoj se usavršavaju, te praksa zapravo izgleda znatno drugačije od onoga kako je zamišljena.

Analiza lokalnih tržišta rada je ukazala da se većina opština suočava sa nepodudaranjem ponude i tražnje, pri čemu su **identifikovana deficitarna zanimanja u svakoj od opština. Ono što se nameće kao zaključak je da se većina opština (a naročito manje opštine) suočavaju sa nedostatkom medicinskog kadra (posebno doktora medicine i medicinskih sestara). Takođe, česta deficitarna zanimanja su i u prosvjeti, u dijelu prirodnih nauka (matematika, fizika i sl), kao i inženjeri (građevinarstva, elektrotehnike i sl).** Budući da je riječ o visokoj stručnoj spremi, potrebno je usmjeravanje srednjoškolaca ka ovim zanimanjima. Dodatno, migracije iz malih sredina predstavljaju dodatan problem zbog kojeg se ove sredine suočavaju sa nedostatkom gore navedenih kadrova, pa je potrebno raditi na unapređenju opšteg ambijenta kako bi se mladi ljudi opredjeljivali za povratak u sredine njihovog rođenja i spoznali mogućnost za sopstvenu budućnost. Sa druge strane, u zavisnosti od opštine do opštine identifikovana su i određena deficitarna zanimanja na nivou srednje stručne spreme (naročito u oblasti ugostiteljstva), pa je u tim slučajevima poželjno motivisati mlade ljude na prekvalifikacije, dokvalifikacije i sl.

U većini sredina je ocijenjeno da **formalni obrazovni sistem ne nagrađuje i ne razumije u dovoljnoj mjeri zainteresovanost i**

usmjerenost mladih i na neformalne vidove obrazovanja. Razumijevanje značaja, promocija i isticanje neformalnog obrazovanja kroz formalni obrazovni sistem je stoga preduslov stvarnog potencijala ovog vida obrazovanja. Ipak, mladi uspijevaju da prepoznaju teme za kojima postoji potreba da se omladina neformalno obrazuje, što varira od sredine do sredine. Kao najčešće teme dodatne edukacije navode se: multikulturalizam, internacionalizam, ravnopravnost polova, osobe sa invaliditetom, osobe sa smetnjama u razvoju, kako do biznisa, integracije, volonterizam, prva pomoć, digitalne tehnologije i marketing, medijska pismenost i sl.

Takođe, neformalno obrazovanje koje nudi država zahtijeva znatno veću decentralizaciju. Ovo je posebno prepoznato kao problem u manjim opštinama na sjeveru Crne Gore, jer se navodi da se većina radionica, seminara, kurseva, treninga i sl. koji su prepoznati kao dobra prilika za mlade, održava u Podgorici. Stoga je lokalizacija ovih aktivnosti poželjna. Mladima iz ovih opština, naročito đacima, nije uvijek izvodljivo da svoje lične obaveze usklade sa željom da se usavršavaju na taj način. Situacija bi bila znatno drugačija kada bi slični sadržaji mladima bili njima dostupni. Osim đачkog parlamenta za mlade nema nekih značajnih kanala za pokušaj stvaranja povoljnije atmosfere za mlade. Omladina se žali na **preveliku količinu slobodnog vremena koje nemaju gdje da kvalitetno utroše.** Ovo je takođe još jedan od razloga za **decentralizaciju aktivnosti koje se organizuju za mlade.**

Za promociju neformalnog obrazovanja je moguće više koristiti postojeće institucionalne resurse, poput uspostavljenih učeničkih parlamenata. Učenički parlamenti pružaju mogućnost učenicima da ostvare pozitivan uticaj u školi, ali i da pruže brojna druga praktična znanja i iskustva onima koji participiraju u njima, počev od pojednostavljenog funkcionisanja pojedinih institucija,

donošenja odluka i formiranja i iskazivanja sopstvenih stavova o važnim pitanjima koja se direktno tiču škole i indirektno šire zajednice, učenja osluškivanja potreba drugih učenika i sl. Stoga je neophodna sistemaska podrška i razumijevanje značaja ovakvih institucija. Potrebna je i snažnija sinergija i **suštinska, a ne samo formalna podrška obrazovnih institucija različitim oblicima udruženja u kojima su mladi već aktivni, poput učeničkih parlamenata, ali i podrška i iniciranje foruma, održavanja predavanja sa različitim temama i sadržajima koji će se na najdopadljiviji način predstaviti mladima u pojedinim sredinama** (pismeno, umjetnički, vizualno, pozorišno) u zavisnosti od identifikovanih potreba same sredine.

Mladi često ne cijene različitost, imaju mnogo predrasuda prema pojedincima sa invaliditetom, onima iz nižeg socijalnog statusa i sličnim kategorijama društva. Pored **identifikovane diskriminacije ranjivih kategorija stanovništva, poput mladih sa posebnim potrebama,** identifikovani problem se odnosi na sami odnos prema ovim osobama i od strane samih institucija. Iako postoji formalna, zakonodavna i strateška podrška, u realnosti problemi i dalje postoje. **Diskriminacija je ponekad prisutna i od strane samog nastavnog kadra i lokalnih institucija.** Mogućnosti za zaposlenje, edukaciju i trening ovih osoba su limitirane. **Mladima koji dolaze iz osjetljivih kategorija se pristupa na poseban način, ali poteškoće stvaraju poslodavci koji nerado prihvataju ova lica.** U manjim sredinama, licima s invaliditetom je onemogućen pristup mnogim servisima, a nerijetko su im nedostupne i zdravstvene usluge, posebno zbog nedostatka ljekara specijalista. Stoga je potrebno raditi na unapređenju sveukupnog ambijenta i podizanju svijesti o značaju socijalnog uključivanja ovih osoba.

Posebno treba raditi na prihvatanju različitosti među mladima kako bi se smanjio nivo diskriminacije prema ugroženim kate-

gorijama - osobama sa invaliditetom i pripadnicima manjinskih grupa (RE populacija, LGBTQ, NEET, mladi iz ruralnih sredina). **Diskriminacija među mladima predstavlja višedimenzionalan problem i zahtijeva integralan pristup. Preporuka je da se ova problematika rješava indirektno, uvezivanjem mladih i njihovim zajedničkim bavljenjem pitanjima od obostranog interesa, što će obezbijediti ambijent u kome će se postepeno rušiti predrasude i nestajati diskriminacija.** Tome se može doprinijeti i kroz neformalno obrazovanje, odnosno različite radionice, seminare, tribine koje bi imali za cilj razvoj tolerancije prema različitostima, podizanje svijesti o socijalnoj inkluziji i sl.

Tokom istraživanja, a naročito tokom fokus grupa sa mladima identifikovana je potreba mladih za većim „unošenjem“ društvenog aktivizma u učionicu, ali i van školskih zidova uz podršku obrazovnih institucija. Različiti vidovi obrazovanja i uključivanje institucija na svim nivoima je prepoznato kao ključno za širine vidika omladine po pitanju multikulturalnosti i tolerancije prema različitostima. **Organizacije koje pružaj formalno i neformalno obrazovanje moraju mlade informisati o pristrasnosti ili diskriminaciji, kako bi prepoznali različite implicitne i otvorene vidove diskriminacije i bili motivisani da na pravi način reaguju na te probleme.** Ovo se naročito odnosi na mlade iz malih jednokonfesionalnih sredina ili sredina u kojima su izražene podjele po vjerskoj ili etničkoj osnovi, zatim sredine u kojima se nedovoljno razumiju mladi ili su predmet diskriminacije po bilo kom drugom osnovu (korisnici psihoaktivnih supstanci, osobe sa invaliditetom, RE populacija i sl).

U većini zajednica je prepoznat **problem podjela među mladima (u posljednje vrijeme su naročito vidljive podjele po političkoj osnovi).** Navodi se da je aktuelan porast govora mržnje i da je prisutna **velika mobilizacija mladih u političke partije,** koje često kao organizacije ne njeguju dijalog i toleranciju.

Često je problem političkih podjela toliko izražen među mladima da ne bi postojala njihova saradnja u omladinskim organizacijama ukoliko imaju različite političke stavove. **Potrebno je promovisati prihvatanje različitosti među mladima po raznim osnovama, uključujući i političke stavove i opredjeljenja.** Mladi prepoznaju **dominaciju političkih tema u medijima** i u javnom govoru istaknutih ličnosti. Sa druge strane **malo je sadržaja edukativnog karaktera** i onih koji se baziraju na temama od značaja za sve generacije. Često mladi smatraju da im je u interesu priključenje u određene političke partije, jer jedino na taj način vide svoj napredak, usljed velikog uticaja politike u društvu. Nerijetko mladi u aktivnom učestvovanju u političkim dešavanjima vide svoj dugoročni rast i razvoj. Stoga treba raditi na **povećanju informisanosti o svim prilikama koje se nude mladima kroz koje mogu ispoljiti svoj potencijal.**

Vidljivost mladih zahtijeva značajnija sredstva koja bi bila na raspolaganju mladim aktivistima, što zahtijeva podršku na svim nivoima. **Evidentan je ograničen iznos sredstava u većini opština koje se suočavaju sa različitim fiskalnim opterećenjima. Ipak, omladinske organizacije bi u zajedništvu sa lokalnim samoupravama mogle same učestvovati u formiranju fondova za različite aktivnosti.** Prikupljanje novca je konkretan način da mladi doprinesu naporima zajednice u rješavanju brojnih pitanja - od humanitarnih pomoći do formiranja fondova usmjerenih na realizaciju aktivnosti koje za cilj imaju smanjenje različitih nejednakosti, borbu protiv predrasuda, stereotipa, različitih vidova nasilja, kampanje za povećanje tolerancije ili bilo koji problem u čije rješenje bi se mladi mogli uključiti, a čije uključivanje bi stvorilo među njima osjećaj društvene pripadnosti i korisnosti u ostvarenju društvenog cilja.

Lako je zaključiti da **mlade ljude, a prije svega učenike, treba podsticati da se anga-**

žuju u društvenom radu. Posebno ih treba animirati kada su posrijedi pitanja do kojih im je stalo, ali i **intenzivnije uključiti u već postojeće sisteme usluga i institucija** (na primjer posjete skloništima žrtava nasilja, kancelarijama za prevenciju narkomanije i sl). Ove aktivnosti, koje primarno treba da inicira lokalna samouprava, takođe bi omogućile mladima bolje razumijevanje određenog problema i povećale zainteresovanost mladih za rješavanje istih, smanjile nivo predrasuda i razvijale empatiju.

Značajna većina mladih nije imala mentalnih ili zdravstvenih problema tokom pandemije COVID 19. Broj mladih koji su se suočavali sa ovim izazovima nešto je veći u opštinama na sjeveru, a mladi su ove probleme najčešće rješavali uz pomoć prijatelja ili porodice. Mladi koji su pomoć potražili u savjetovalištim ili odgovarajućim službama, nisu bili previše zadovoljni uslugama. Dodatno, životni stil većine mladih ne može se okarakterisati kao kvalitetan, obzirom da mladi u značajnoj mjeri konzumiraju duvanske proizvode, veoma često jedu brzu hranu i generalno se hrane nezdravo. Iako je veoma mali procenat mladih tokom anketnog istraživanja rekao da ne konzumira droge, tokom razgovora u fokus grupama mladi su upotrebu droga naveli kao jedan od značajnih problema. **Zbog toga treba raditi na programima koji bi imali za cilj unapređenje zdravlja mladih, sa posebnim akcentom na mentalno zdravlje, posljedice konzumiranja duvana i psihoaktivnih supstanci kao i zdravu ishranu, odnosno zdrave stilove života.** Svakako da aktivnosti u ovim oblastima treba usmjeriti na podizanje svijesti mladih o pomenutim pitanjima, ali prvenstveno treba raditi na **osnivanju i razvoju kvalitetnih servisa koji bi mladima pružili podršku u suočavanju sa pomenutim problemima.**

U najvećem broju opština mladi su izrazili nezadovoljstvo kulturnim i sportskim programom, kao i potrebnom infrastrukturom

za realizaciju ovih aktivnosti (nedostaci sportskih dvorana, bioskopa, kulturnih sala, pozorišta, itd). Ovaj problem je naravno posebno izražen u manjim opštinama. **Zbog toga je neophodno raditi na inicijativama koje bi za rezultat imale unapređenje infrastrukture neophodne za ove oblasti ali i na aktivnostima koje bi imale za cilj unapređenje kulturne i sportske ponude (organizacija kulturnih i sportskih događaja uz uključivanje mladih, organizacija sportskih klubova i sportskih takmičenja, itd).**

Mladi u najvećem procentu svakodnevno koriste društvene mreže, gledaju filmove i slušaju muziku i to sve najčešće preko pametnih telefona. Dodatno, najviše se informišu, edukuju i međusobno komuniciraju putem pametnih telefona. Ipak, najveći broj ispitanika se gotovo svakodnevno druži i provodi vrijeme s prijateljima. Međutim, knjige čitaju svega par puta godišnje. Većina mladih vjeruje da je sposobna da odgovori na zahtjeve tržišta kada su u pitanju opšte i specifične ICT vještine. Sve navedeno ukazuje na evidentan rastući trend korišćenja savremene tehnologije u informisanju i edukaciji, na uštrb klasičnih načina kao što su knjige, literatura, časopisi, itd. Ovo otvara mogućnost da se zainteresovanost za tehnologiju i ICT iskoristi za dalje unapređenje znanja i vještina mladih u ovoj oblasti, kako bi im ona omogućila kreiranje poslova i aktivnije učešće na lokalnom, ali i međunarodnom tržištu rada. Sva ova zapažanja ukazuju i na urgentnu potrebu za animiranjem mladih, kako bi slobodno vrijeme koristili na kreativan način, tj. aktivnosti koje bi na primjer dovele do unapređenja čitalačkih navika i razvoja stvaralaštva kod mladih.

Ovo Istraživanje je izrađeno u okviru Regionalnog programa lokalne demokratije na Zapadnom Balkanu 2 (ReLOaD2), koji finansira Evropska unija (EU), a sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Sadržaj ovog Istraživanja, kao i nalazi prikazani u njemu, isključiva su odgovornost njegovih autora i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije (EU) niti Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).
